

LS

Laboratori de Sociologia
icesb

TOTALISME I VORACITAT:
una aproximació interdisciplinària
al "fenomen sectari" a Catalunya

Barcelona, 1993

Aquesta investigació, encarregada al **Laboratori de Sociologia de l'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona (ICESB)**, ha estat promoguda per **L'Associació d'Assessorament i Informació sobre Sectes (AIS)/Pro-Joventut** i pel **Centre de Recuperació i Orientació i Assistència als Afectats per les Sectes (CROAS)**. La **Fundació Jaume Bofill** ha contribuït al seu finançament.

EQUIP D'INVESTIGACIO

El **responsable** de la investigació ha estat Aurelio Díaz.

Han participat en la **redacció** d'aquest informe Raimon Bonal (sociòleg), Aurelio Díaz (antropòleg), Josep Maria Jansà (metge), Joan Prat (antropòleg) i Lluís Recolons (sociòleg).

El **treball de camp**, l'elaboració dels informes dels grups i la preparació de la informació per a l'anàlisi han estat realitzats per Raimon Bonal (sociòleg), Lluís Josep González (antropòleg), Magda Juncosa (antropòloga), Isabel de la Parte (antropòloga), i Enric Sagnier (treballador social). Han col.laborat també en el treball de camp Roser Colomer, Lourdes Juncosa, Carmen León, Lourdes Martí, Ma. Carmen Martínez, Sílvia Puertas, Domènech Ramal, Natividad Ruíz, Dolores Sánchez, Alfonso Sancho, Rosa Ma. Sebastià i Victòria Tomàs.

Conxita Díaz i Maria Recolons han realitzat les tasques relacionades amb la **presentació** dels resultats i Concha Doncel ha dissenyat la base de dades i s'ha fet càrrec del **procés informàtic**. Ramon Cotrina ha realitzat la **correcció** del text.

A més dels cinc participants en la redacció de l'informe, i dos dels participants en el treball de camp, van formar part de la **comissió assessora**, seguint amb regularitat el desenvolupament de la investigació, Joseba Atxotegui (psiquiatre) i Miquel Barbarà (sociòleg).

INDEX

0 PRESENTACIO	2
INTRODUCCIO	
1 INTRODUCCIO	6
1.0 Consideracions preliminars	6
1.1 Aproximació històrica al context d'aparició del fenomen en estudi	9
1.2 "La imatge social dominant de les sectes"	11
1.3 Aproximació a la dimensió jurídica del fenomen	15
2 EMMARCAMENT DE L'ESTUDI	17
2.0 Introducció	17
2.1 Emmarcament de partida	17
2.2 Metodologia	19
3 LES SECTES EN LA SOCIOLOGIA DE LA RELIGIO	23
3.0 Introducció	23
3.1 Les intuïcions del període clàssic	24
3.2 Les sectes en l'elaboració sistemàtica de la tipologia de l'organització religiosa	27
3.3 Nous Moviments Religiosos	30
3.4 La resposta "anti-sectes": una anàlisi crítica des de la sociologia de la religió	34
EMMARCAMENT TEORIC	
4 CONTROL SOCIAL, TOTALISME I VORACITAT	37
4.0 Introducció	37
4.1 Control social	39
4.2 Les "sectes" com a problema	46
5 "DESTRUCTIVITAT" I MANIPULACIO PSICOLOGICA	53
5.0 Introducció	53
5.1 Nocions sobre el concepte de la "destructivitat"	54
5.2 Evolució terminològica en la literatura psiquiàtrica: progressió vers el terme de "sectes destructives"	56
5.3 Tècniques de manipulació psicològica	59
5.4 La "destructivitat" en els "grups potencialment generadors de trastorns de la personalitat"	61
5.5 Coincidència de factors que poden contribuir a l'aparició de "trastorns de la personalitat"	63
5.6 Trastorns mentals provocats per "els grups potencialment generadors de trastorns de la personalitat"	70
5.7 Consideracions finals	72

NATURALES I MAGNITUD DEL FENOMEN SECTARI

6 CARACTERITZACIO DELS GRUPS QUE CONSTITUEIXEN LA UNITAT D'ANALISI	74
6.0 Presentació	74
6.1 Història: origen i implantació	75
6.2 Tipologia i característiques bàsiques	76
6.3 Nombre de membres dels grups que constitueixen la unitat d'anàlisi	103
6.4 Consideracions finals	106
7 ESTRUCTURA I FUNCIONAMENT	109
7.0 Introducció	109
7.1 Estructura organitzativa	110
7.2 Formes de finançament	117
7.3 Rutines i activitats	123
7.4 Altres trets caracteritzadors	132
8 MECANISMES DE CONTROL SOCIAL I TECNIQUES DE MANIPULACIO PSICOLOGICA	138
8.0 Introducció	138
8.1 Estratègies de reclutament	140
8.2 Captació	142
8.3 Adoctrinament, conversió i retenció	143
8.4 Consideracions finals	154
9 MAGNITUD NUMERICA DEL "FENOMEN SECTARI"	155
9.0 Introducció	155
9.1 Les convocatòries públiques a través dels mitjans de comunicació social	157
CONCLUSIONS	
10 CONCLUSIONS	166
10.0 Introducció	166
10.1 Consideracions finals i recomanacions	166
10.2 Indicadors de risc	169
BIBLIOGRAFIA I ANNEX	
11 BIBLIOGRAFIA CITADA	173
11.1 General	173
11.2 Específica	176
12 ANNEX	184
12.1 Llista de grups que constitueixen la unitat d'anàlisi	184
12.2 Index dels informes dels grups seleccionats com a unitats d'observació	185
12.3 Llista dels grups que constitueixen les unitats d'observació	187
12.4 Guió d'observació i descripció d'actes públics	188
12.5 Fitxa utilitzada per recollir la informació de les convocatòries públiques	189

"Si podeu penetrar en els gèrmens del temps i predir quina llavor fruitarà i quina no, parleu-me també a mi, que ni sol.licito els vostres favors ni temo el vostre odi" W. Shakespeare.

"La ciència mai no ens oferirà totes les respostes. El que sí que podem intentar és d'augmentar la quantitat i la qualitat de les respostes que estiguem capacitats per a donar. Això, penso, solament ho aconseguirem, i encara en una petita mesura, a través de la ciència" C. Lévi-Strauss.

0 PRESENTACIO

Aquest informe s'estructura en dues parts principals, a més de les conclusions, la bibliografia i l'annex.

En la **Primera Part** (introducció i emmarcament teòric) es fa un repàs d'allò que des d'algunes disciplines ha estat elaborat sobre el tema del "sectarisme" i de les anomenades "sectes destructives", i així s'aplega en un mateix escrit el que habitualment es troba dispers (capítols 3, 4 i 5). Això permet d'arribar a obtenir una panoràmica prou àmplia per emmarcar teòricament el fenomen. Sense ser exhaustiu en el seu abast, el recorregut per les diverses disciplines que s'han ocupat del tema, permetrà, potser, a ulteriors investigadors de fer un substancial estalvi de temps en la recerca extensiva d'enfocaments teòrics que han emmarcat l'apropament al fenomen des de diverses disciplines, en profit possiblement d'una més gran dedicació a l'aprofundiment ulterior des d'una o altra disciplina particular.

El tractament teòric d'aquesta primera part, però, no està fet amb la idea d'anar exposant juxtaposades, ni fins i tot simplement interrelacionades, una sèrie d'elaboracions sobre el tema per a il·lustració del lector, sinó que s'orienta a seleccionar uns elements (cosa que implica correlativament que altres elements es deixen de banda) i elaborar-los, per tal de construir un aparell teòric (capítols 4 i 5) i metodològic (capítol 2) d'utilitat per emmarcar l'estudi concret del qual s'ocuparà la segona part de la investigació (capítols 6 a 9). Això no treu d'incloure, de vegades, algunes aportacions històriques significatives en elles mateixes o per a copsar la gènesi o desenvolupament teòric subsegüent (capítols 1 i 3).

Certament, les dificultats de l'estudi d'un fenomen tan complex com el que ens ocupa, aquesta investigació les ha trobades; i encara que algunes d'aquestes dificultats siguin específiques d'aquesta concreta investigació, és perceptible la constant repetició de constatacions semblants entre els qui s'han ocupat del tema. Una primera dificultat, significativa, i no pas petita, la presenta la mateixa terminologia: "secta", i d'alguna manera tots els seus derivats, donat que és un terme carregat valoralment d'un significat negatiu difícil de neutralitzar, i encara més, quan comporta l'atribut de "destructivitat" (la denominació "secta destructiva" és emprada en la literatura psiquiàtrica -vegeu apartat 5.2- i també fora d'aquest àmbit, i així figurava en l'encàrrec), per més que aquesta neutralitat valoral sigui exigència científica de legitimitat del seu ús (en l'apartat 1.0 del capítol 1 es debat aquesta important qüestió i en el capítol 5 s'analitza a fons la "destructivitat" des de l'àmbit de la salut mental).

En la **Segona Part** (naturalesa i magnitud del "fenomen sectari") la investigació baixa a l'anàlisi d'uns grups concrets i ho fa amb una orientació prevalentment qualitativa, per bé que inclogui una aproximació quantitativa. L'anàlisi qualitativa es fa basant-se en dos conjunts.

El primer conjunt (conjunt proposat i que constitueix la unitat d'anàlisi), més ampli, resta configurat per la llista de cinquanta grups proporcionada per l'Associació AIS/Pro-Joventut que encarregà aquesta investigació (apartat 1.0 del capítol 1). Aquest conjunt prou heterogeni és pres en la investigació sense predeterminació de la qualificació de cap dels grups, inclosos. En un capítol prou extens (capítol 6), donat el nombre elevat de grups d'aquest conjunt proposat, es dóna una breu notícia de cadascun dels grups emprant expressions significatives procedents de la literatura produïda pel mateix grup o per formulacions de membres representatius del grup del qual es tracta. En les consideracions finals d'aquest capítol (apartat 6.4) es presenten, matisant l'abast, tot un seguit de generalitzacions sobre el conjunt de la unitat d'anàlisi.

El segon conjunt (conjunt seleccionat), més reduït, s'ha configurat seleccionant del primer conjunt uns grups que constituïran les unitats d'observació que seran analitzades amb més profunditat. La selecció dels grups en aquest conjunt s'ha fet segons la seva representativitat, significança i implantació a Catalunya. El que s'ha dit de l'heterogeneïtat i la no predeterminació d'una qualificació dels grups, val també per als que configuren el segon conjunt. Es en l'anàlisi d'aquest segon conjunt de grups on tenen aplicació els pressupostos teòrics desenvolupats en la primera part de l'estudi. D'aquest conjunt de grups s'analitza, primer, l'estructura i funcionament (capítol 7), per a passar després a analitzar els mecanismes de control social i les tècniques de manipulació psicològica que eventualment poguessin emprar (capítol 8). En l'apartat 8.4, i com a conclusió, es formula una caracterització genèrica, atenent a l'acumulació de trets i a la intensitat, dels grups que constitueixen, en rigor, l'objecte d'estudi.

S'ha estalviat donar informacions globalitzants referides successivament als grups individuals, atès que no es pretén en aquest estudi arribar a donar una qualificació complexiva de cada un dels grups individualitzats, sinó més aviat a delimitar aquelles situacions que per acumulació de trets puguin constituir àmbits de risc. No obstant això, en analitzar els trets considerats, i l'acumulació resultant, els grups resten indirectament jerarquitzats dins d'un continu. Per arribar a aquest punt, però, metodològicament ha precedit un extens treball sobre cadascun d'aquests grups, amb recollida de fonts secundàries, treball de camp qualitatiu: observació directa, entrevistes a membres, dirigents i ex-membres dels grups, etc. (capítol 2).

L'aproximació quantitativa a la magnitud del "fenomen sectari" a Catalunya s'ha tractat bàsicament per dues línies d'investigació: la primera, a través del recompte del nombre de membres a Catalunya del conjunt de grups proposat per l'Associació AIS/Pro-Joventut (apartat 6.3 del capítol 6), i, la segona, per aproximació al "camp gravitatori" del "fenomen sectari" a través de l'anàlisi de les convocatòries d'actes publicades al llarg d'un any en la premsa i revistes especialitzades, i per assistència i observació d'un nombre d'actes (capítol 9).

Les **conclusions** (capítol 10) són de dos tipus: Les primeres són consideracions i recomanacions (apartat 10.1) i parteixen del fet, que és ben present al llarg d'aquest informe, que el coneixement del "fenomen sectari" i, en concret, de la realitat d'aquest fenomen a Catalunya, és una tasca complexa i de llarg abast, en la qual aquesta investigació aporta una feina més aviat extensiva que se situa en una llarga sèrie d'investigacions precedents i pretén de ser útil per a ulteriors aprofundiments. Per això mateix, juntament amb la manifestació dels viaranyis seguits en l'elaboració de tot aquest treball que palesa la lectura del text, aquest no s'està d'indicar, cap al final, alguns ensopecs trobats en el curs del treball que puguin servir de "caveat" als qui s'aventurin més endavant en aquestes tasques.

Les segones (apartat 10.2), assenyalen, com a conclusions, uns indicadors claus de risc, de cara a alertar sobre la potencial perillositat dels grups que acumulin aquests trets. La brevetat sintètica d'aquestes conclusions, pretesament seleccionades d'acord amb el resultat de la investigació i la seva substancial coincidència amb algunes conclusions d'altres estudis no han de passar per alt el fet que aquestes vénen aquí donades com a resultat d'un procés en el qual els plantejaments teòrics han estat sotmesos a un procés de contrastament i verificació empírica en relació amb unes realitats existents a Catalunya.

La **bibliografia** (capítol 11) recull a més de les obres esmentades en el text, una selecció d'altres obres que s'han tingut en compte. No es tracta d'una bibliografia amb pretensions d'exhaustivitat. Algunes de les obres esmentades contenen bibliografies força més nodrides. Aquesta bibliografia s'estructura en dues agrupacions: la d'obres de caràcter general (apartat 11.1) i la d'obres de caràcter específic (apartat 11.2). La prevalença d'autors de llengua anglesa es correspon amb el que ha estat el seu paper en la producció bibliogràfica en el tema. Però s'han tingut també en compte, no solament en la referència bibliogràfica sinó en l'elaboració de la investigació, publicacions d'autors espanyols que s'han ocupat amb competència del tema.

En la transcripció de les **citacions**, si l'original era en anglès s'ha emprat el català quan se n'ha fet una traducció directa per a aquest estudi. S'ha emprat el castellà quan es tractava de la reproducció d'una publicació que traduïa al castellà el text anglès. Les citacions de publicacions originals en castellà s'han reproduït en la mateixa llengua de l'original.

L'**annex** (capítol 12) inclou les llistes de grups que figuren en els conjunts proposats i seleccionats (respectivament, unitat d'anàlisi i unitats d'observació) i els instruments de recollida de dades utilitzats en la recerca.

L'expressió "*una aproximació interdisciplinària*" inclosa en el subtítol d'aquest estudi fa referència a una particular concreció del joc de diverses disciplines i enfocaments teòrics, entre d'altres possibles. Però també a un determinat tipus de "sectarisme" (amb el significat que més endavant es precisarà per a aquest terme, pres inicialment aquí en el seu ús més comú en el llenguatge generalitzat), de grups autònoms de caire religiós o de sentit últim de la vida des d'algunes concepcions filosòfiques o autoproclamades científiques. Característiques "sectàries" poden trobar-se també en grups de tipus molt diversos, com són ara alguns grups polítics, esportius, militars, de lleure, i també en altres grups religiosos no plenament autònoms, que no entren en aquest estudi. Poden, però, ser d'utilitat algunes de les elaboracions fetes aquí i especialment els indicadors de risc que s'assenyalen en les conclusions.

INTRODUCCIO

1 INTRODUCCIO

1.0 Consideracions preliminars

El fenomen que ens ocupa és molt complex i planteja serioses dificultats teòriques i metodològiques per a la seva aprehensió. Les dificultats ja sorgeixen en la pròpia denominació de l'objecte d'estudi (les "sectes destructives"), en l'acotament del camp conceptual dels dos termes de l'esmentada denominació i, correlativament, en la configuració de la unitat d'anàlisi (vegeu capítol 12, apartat 12.1) delimitada en l'encàrrec de la investigació.

La cooptació sociològica del terme "secta", des dels seus orígens religiosos, suposa una neutralització valoral de significat respecte al seu sentit pejoratiu original. Des de començament del s.XX, de l'anàlisi de les sectes -amb aquest significat neutre- se n'ocupà la sociologia de la religió en estudiar i classificar els diferents tipus d'organitzacions religioses (vegeu capítol 3). No obstant això, en àmbits no científics s'utilitzava, simultàniament, el mateix terme per designar negativament certs grups i certes pràctiques, tancades i excloents ("sectàries"). A començament dels anys setanta, als EE.UU., l'aparició de nous grups suposa l'activació del fenomen "sectari" i produeix un complex procés de reaccions, de signe divers, des de les institucions legitimades i de replantejaments de la qüestió en els cercles que es dedicaven al seu estudi. A l'entorn d'aquest procés, el camp conceptual del terme "secta" adquirirà noves dimensions i, també, s'ampliarà el camp d'aplicació.

En aquesta fase de desenvolupament del fenomen -i de les conseqüències que aquest genera-, en el discurs sobre les "sectes" destaquen tres temes interrelacionats: "rentat de cervell", "desprogramació forçosa" i organitzacions "antiseptes". D'una banda, des de sectors de l'àmbit de la salut mental -que s'havien interessat per l'estudi del fenomen- s'explica el procés de conversió seguit pels qui s'adherien a aquests grups com a resultat, entre d'altres factors, de la utilització de tècniques de "control mental"; d'una altra, l'alarma creada en els grups de pares afectats promou l'aparició de moviments "antiseptes" que, entre les seves activitats, es plantegen la possibilitat de recuperar els adeptes mitjançant la "desprogramació".

D'aquesta situació, així definida, es deriven, a efectes del nostre interès en aquest apartat, dues conseqüències claus: en primer lloc, el terme "secta" consolida la seva connotació negativa i aquesta resta reforçada en afegir-li el qualificatiu de "destructiva" (de la personalitat). Aquesta denominació, amb un significat menys precís que l'originari, va ésser difosa -i generalitzada- pels mitjans de comunicació i acabà imposant-se com la imatge social dominant de les "sectes" (vegeu l'apartat 1.2 d'aquest mateix capítol); en segon lloc, els científics interessats pel fenomen des de l'àmbit de les ciències socials -i en especial, des de la sociologia de la religió- reaccionen davant les generalitzacions abusives que s'havien realitzat i davant la visió negativa i ideologitzada del fenomen que s'estava imposant com a imatge dominant des dels mitjans de comunicació; com a resposta, defensen una lectura neutral ("value free"). En aquesta línia, es proposen diferents termes alternatius, no contaminats valoralment, per denominar les "sectes" i es promouen estudis rigorosos i objectius del fenomen.

De la mateixa manera, des de l'àmbit de la salut mental -mentre es van realitzant estudis més profunds i amplis- sorgeixen posicions que matisen l'abast i el contingut de les primeres valoracions realitzades sobre el "control mental" en les "sectes" i, especialment, que intenten neutralitzar l'ús descontextualitzat, i poc rigorós, que de les seves aportacions han realitzat no especialistes en el tema.

Aquest debat obert -lligat, a més, a la pròpia evolució del fenomen i a la "normalització" de les respostes més radicals contra les "sectes"- implica, en el seu vessant positiu, una millor comunicació entre diferents disciplines: d'una banda, es flexibilitzen les interpretacions exclusivament medicalistes-psiquiàtriques i es proposen models interpretatius psicosociològics; d'una altra, la primera actitud reactiva dels sociòlegs de la religió també se suavitza i en els estudis sobre el fenomen tenen en consideració, per establir diferències tipològiques significatives, els elements manipulatius i coercitius presents en alguns grups i les conseqüències que per als seus membres se'n deriven. En el vessant negatiu, aquest debat no ha evitat que els diferents termes alternatius proposats s'hagin anat contaminant amb la càrrega valoral negativa de la qual pretenien distanciar-se; ni, especialment, ha aconseguit introduir canvis significatius en la imatge social dominant de les "sectes" i, pel que a nosaltres ens afecta, en l'"etiquetament" dels grups que constitueixen la unitat d'anàlisi.

Un cop plantejades aquestes dificultats, cal precisar les decisions preses al respecte:

* Per tal d'evitar la connotació pejorativa del terme "secta", i contribuir amb això a l'etiquetatge de la unitat d'anàlisi, hem evitat aquesta denominació i hem adoptat les denominacions de "grup" (1) o "institució" (2) en el seu significat sociològic i valoralment neutre per referir-nos a ells.

No obstant això, en l'informe, especialment en els capítols inclosos en els dos blocs que constitueixen la primera part (introducció i emmarcament teòric, capítols 1 a 5), utilitzem sovint el terme "secta" i altres derivats d'ell. Aquesta utilització ha estat inevitable atès que els grups, de fet, són anomenats així i són "reconeguts" sota aquesta denominació, que és la més estesa entre d'altres possibles alternatives. Ara bé, en l'informe aquesta denominació que ens ve "imposada" per la temàtica en estudi figura sempre, per les raons ja exposades, entre cometes. Hem de fer constar, també, que quan el terme fa referència al seu significat estricte, dins les tipologies de les organitzacions religioses elaborades des de la sociologia de la religió, aquest figura sense cometes.

* El terme "destructivitat", i els seus derivats, planteja les mateixes dificultats que el terme "secta" -i fins i tot, les incrementa- atesa la càrrega valoral negativa que ha anat adquirint en ser utilitzat fora del seu àmbit originari (salut mental). A més, en aquest cas, la conceptualització originària també planteja dificultats, ja que no constitueix una entitat clínica específica ni resta clarament delimitada. En aquest cas, la nostra denominació alternativa ha estat "potencialment generador de trastorns de la personalitat" (vegeu-ne el camp conceptual en l'apartat 5.2 del capítol 5). Igual que en el cas del terme "secta", la inclusió de qualsevol referència en l'informe a la "destructivitat" figurarà sempre entre cometes.

(1) "Agregado con capacidad para la acción colectiva y con una pauta estable y totalizadora de interacción mutua" (Goffman, 1986:36).

(2) "Agregado (conjunto de cosas homogéneas que forman cuerpo) duradero de conductas humanas, organizado en torno a un propósito o intención o fin (o conjunto interconexo de propósitos o intenciones o fines) central. Su organización se mostrará (...) en tres planos. En el plano de la acción se presentará bajo la forma de una unidad de actividad coordinada (no necesariamente cooperativa). En el plano de los actores, bajo la forma de un grupo estructurado. En el plano de las ideas, bajo la forma de una tabla de valores compartidos y de normas tecnocológicas, éticas y sociales para la acción común, asumidas y aceptadas por todo el personal de la institución" (Valdés; Valdés, 1989:10).

Així, l'objecte d'estudi "sectes destructives" resulta redefinit com a "grups potencialment generadors de trastorns de la personalitat".

Quant a la unitat d'anàlisi, aquesta és constituïda per un conjunt heterogeni de sectes, organitzacions polítiques, denominacions, moviments religiosos, grups alternatius, etc. i va ser definida, i delimitada, en l'encàrrec. Els cinquanta grups que la constitueixen han estat pre-definits com a "sectes destructives". Al marge d'aquesta qüestió d'etiquetatge previ com a criteri d'inclusió en la unitat d'anàlisi, certament important, la resta de criteris d'inclusió, que en la major part dels casos són els principals, estan clarament establerts.

En el fitxer de l'Associació AIS/Pro-Joventut figuren més de 500 grups. En aquest conjunt hi són inclosos tots els grups sobre els quals aquesta Associació té notícia i considera que formen part del seu àmbit d'intervenció. Lògicament, les característiques dels grups, la qualitat i quantitat de la informació que tenen sobre ells és molt diversa i, per tant, també ho són els graus d'ajustament al seu àmbit d'intervenció (les "sectes destructives"), la importància, els llocs d'implantació i, fins i tot, els períodes d'activitat (hi figuren, per exemple, grups que ja no existeixen).

L'Associació AIS/Pro-Joventut, per configurar la unitat d'anàlisi que constitueix l'encàrrec, va fer una selecció en el seu fitxer dels grups que responien als següents criteris: intervencions terapèutiques a membres per problemes relacionats amb la pertinença al grup i/o existència de peticions d'ajut de persones afectades, majoritàriament familiars de membres, per la relació amb un determinat grup i/o existència de denúncies i de reiterades demandes d'informació i/o, a més, existència d'estudis o d'informació procedent d'altres països. Així mateix, els grups havien d'estar, o haver estat, implantats a Catalunya, encara que fos mínimament (només un dels grups inclosos no aconsegueix aquest darrer criteri).

En els restants apartats d'aquest capítol desenvolupem una aproximació històrica al context d'aparició del fenomen en estudi, la "imatge social dominant" i uns breus apunts sobre la dimensió jurídica.

1.1 Aproximació històrica al context d'aparició del fenomen en estudi

El fenomen de les "sectes" ha estat una constant al llarg de la nostra història i es pot considerar un fenomen arrelat i tradicional dins el nostre context socio-cultural.

La major part de les "sectes" existents van néixer en el darrer terç del segle passat o, en aquest segle, a partir dels anys cinquanta (Azcona, 1990:35). L'activació d'aquests grups es relaciona amb processos de transformació estructural del sistema i amb períodes de ràpids canvis socials i econòmics. Harris anomena aquests períodes "Grans Desvetllaments" (1984:159).

Els precedents -de fet, el fil conductor- de les "sectes" actualment existents són les lògies maçòniques i espiritistes que van aparèixer a Europa a final del segle XIX -i que actualitzaven la tradició esotèrica europea-, els moviments revivalistes, els moviments religiosos minoritaris que sorgeixen a l'Orient influenciats i condicionats per la dominació colonial occidental, els diferents intents de síntesi entre certes tradicions filosòfiques occidentals i orientals (principalment, la teosofia) i les escoles filosòfiques que es fonamenten en diverses síntesis de coneixements de les civilitzacions clàssiques (Cardín, 1982). Aquest conjunt heterogeni de tradicions té en comú, com a característica bàsica, l'elevat grau de sincretisme i eclecticisme; l'èxit relatiu de les seves propostes explicatives i existencials rau en el fet que ocupen una part -si es vol, les esquerdes del sistema- de l'espai que no cobreixen, o ho fan insatisfactòriament per a una part de la població, les institucions legitimades i dominants.

Segons Harris (1984:159-160), en descriure la situació als Estats Units, el "Primer Gran Desvetllament" es va produir abans de la Revolució Nord-americana i el "Segon" va tenir lloc just abans de la Guerra Civil (1984:159-160). El "Tercer" va tenir lloc a mitjan dels anys seixanta d'aquest segle a Estats Units i, donat el context històric i socio-cultural d'aparició, presenta característiques clarament diferenciades en relació als precedents, tant a Estats Units com a Europa.

Les "noves sectes", o la reactualització/revitalització de les ja existents, apareixen en un context de desenvolupament de la societat de consum (l'anàlisi d'aquest context és, certament, molt complex i aquí només ens limitem a presentar-ne alguns dels trets definitoris), d'eclosió de moviments contraculturals que qüestionen bona part dels valors dominants i on bona part dels joves busquen alternatives existencials (Roszak, 1978), d'una certa crisi de credibilitat de les institucions bàsiques de la societat i d'una fragilització de les formes tradicionals de sociabilitat. En aquesta època la tecnologia avança més ràpidament que en cap altre moment de la història de la humanitat i la cosmovisió que formula el discurs científic dominant esdevé cada vegada més complexa i inintel·ligible per a la major part de la població, generant desconfiança i perplexitat davant uns canvis que no entenen i que no poden integrar fàcilment.

Les condicions d'aparició de grups que oferissin emmarcaments globals, formes de vida comunitària i segura; solucions a les "malalties existencials"; alternatives terapèutiques i sanitàries que aportessin solucions a les limitacions de la medicina científica; que desenvolupessin els poders de la ment per poder entendre el cosmos i comprendre's i transformar-se, etc., estaven servides i així succeí. En aquest context, caracteritzat també per un desenvolupament extraordinari dels mitjans de comunicació -i de la seva influència- i per la lògica de la comercialització, el "Tercer Gran Desvetllament" anava a produir-se d'una altra manera, a una altra escala. Aquest fenomen ha estat denominat, encertadament, per Greenfield (1979) com "el supermercat espiritual".

En aquesta època, final dels seixanta i començament dels setanta, Estats Units es convertí en focus d'atracció de "gurús" i "santons" que reelaboraven tradicions orientals i les ajustaven a les exigències dels joves occidentals, encapçalats per bona part de les "estrelles" de la música pop i d'altres líders intel·lectuals del moviment (vegi's Robbins, 1988:1-3). Aquest procés així emergit es va difondre ràpidament per Occident i s'implantà internacionalment i va facilitar l'aparició de grups similars "autòctons" l'àmbit espacial d'actuació dels quals el podem definir, per contraposició, com a "local".

La relativa alarma -en absolut generalitzada- que havia despertat l'aparició d'aquests grups en algunes de les institucions legitimades, motivada per les primeres denúncies realitzades per familiars d'adeptes -en alguns països ja organitzats- i per l'aparició en els mitjans de comunicació d'alguns escàndols i fraus, es transformà, radicalment, en una vertadera alarma social després dels cruents esdeveniments ocorreguts el 1978 en la "secta" "El Temple del Poble", liderada pel reverend Jim Jones, a Jonestown (Guyana). Anys abans, el 1969, als EE.UU ja havia succeït un esdeveniment cruent que va tenir un gran ressò: els assassinats rituals realitzats per Charles Manson i el seu grup.

Aquests fets, que han d'ésser considerats excepcionals, alertaren l'opinió pública i originaren una nova lectura del fenomen: les "sectes" com a grups realment o potencialment "perillosos" (i "destructius").

Aquesta lectura, mantinguda fins llavors -de forma més restringida- en relació a aquells casos denunciats, principalment per associacions de familiars d'afectats per "episodis sectaris", va ésser generalitzada pels mitjans de comunicació -en general, de forma sensacionalista- i per publicacions realitzades, amb diferent grau de rigorositat, per professionals de la investigació periodística.

El resultat d'aquest complex procés de difusió ha estat la construcció d'una imatge social dominant de les "sectes", poc matisada i que generalitza abusivament les característiques més negatives d'alguns grups i els abusos i delictes que aquests han comès. En aquest mateix capítol, a l'apartat següent 1.2, descrivim les característiques bàsiques d'aquesta imatge.

De la mateixa manera que existeix aquesta imatge social dominant, també n'existeix una altra d'oposada, encara que menys difosa i acceptada. Aquesta imatge -en la seva interpretació extrema per a contraposar-la, al mateix nivell, a la ja apuntada- presenta els grups "sectaris" com a víctimes de les esglésies oficials, d'associacions fanàtiques "anti-sectes" i, en general, de les institucions legitimades.

Des d'aquesta òptica, la imatge negativa de les "sectes" és un producte de la reacció social, de la intolerància del sistema -vehiculada per agències de control social dur- davant el qüestionament de la seva legitimitat i com a reacció prejudicada contra el que és "estrany". Amb això s'entenen i disculpen els abusos provats comesos per alguns grups -atès que es produeixen també en les institucions legitimades- i es justifica la seva opacitat com a estratègia defensiva davant l'agressió del sistema.

Com veurem en diferents capítols d'aquest informe, ambdues imatges contenen, en diferents graus, elements explicatius del fenomen i deformacions.

1.2 "La imatge social dominant de les sectes"

El contingut d'aquest apartat cal interpretar-lo d'acord amb el que vol reflectir: és una descripció de la imatge que de les "sectes" es difon des dels mitjans de comunicació i des d'alguns estudis periodístics o divulgatius sobre el fenomen. Certament, aquesta imatge no és l'única que difonen aquestes fonts, però si és la dominant. Per això, i donada la capacitat de penetració dels mitjans de comunicació i la importància que tenen en la configuració d'imatges culturals, la inclusió en aquest informe és rellevant i pertinent. D'altra banda, no entra en aquest apartat diferenciar els trets en els quals aquesta "imatge social" s'adequa o, pel contrari, s'allunya de la realitat. Per a aquesta qüestió caldrà referir-nos més aviat a les conclusions de tot aquest estudi.

L'interès pel món de les "sectes" és quelcom que augmenta en la nostra societat: reportatges periodístics, llibres de divulgació, publicació de novel·les sobre el tema, semblen confirmar i reforçar aquesta impressió. Aquest interès és impulsat, majoritàriament, pels mitjans de comunicació en els quals, intermitentment, el fenomen apareix, de vegades, de forma destacada al fil del vent d'esdeveniments d'actualitat.

Efectivament, molt sovint, les "sectes" són vistes i percebudes com institucions perilloses, que sota un aparent missatge idealista, encobreixen negocis poc clars i persegueixen unes finalitats il·legítimes i, sovint, il·legals. Aquesta imatge difosa, sobretot, per alguns mitjans de comunicació, escrits i audiovisuals, i en alguns llibres periodístics, s'ha anat construint a partir de les denúncies realitzades per ex-adeptes, familiars d'adeptes i associacions d'ajuda mútua especialitzades en el "fenomen sectari".

Les acusacions contra les "sectes" giren al voltant de tres grans eixos que, alhora, constitueixen importants pilars socials de les anomenades societats "lliures". Aquests eixos són:

L'individu i la seva llibertat. Moltes de les acusacions van precisament en la línia d'argumentar que els "grups sectaris" conculquen sistemàticament els drets de les persones amb abusos tals com: la persuasió coercitiva, la despersonalització, el "rentat de cervell"; el segrest; les violències físiques o psíquiques; la corrupció de menors, els abusos sexuals i d'altres contra la intimitat; la inducció a la prostitució; la inducció al xantatge i a altres activitats delictives, etc.

Delictes contra la propietat privada. Les "sectes", els seus dirigents i els "líders sectaris" són acusats de frau, apropiació indeguda de béns i de la força de treball dels seus afiliats, estafes, falsificació de documents, evasió de capitals, tràfic de divises, impagament d'impostos, intrusisme professional, etc.

Delictes contra la societat. Alguns dels delictes i acusacions referides en els dos punts anteriors podrien, òbviament, ésser considerats com a delictes contra la societat; en aquest apartat, però, preferim situar aquelles acusacions, potser més vagues, però igualment destacades que les "sectes" subverteixen els valors i l'ordre establert en les societats "lliures" i "occidentals" atacant algunes de les institucions bàsiques -la Família, l'Església, i l'Estat- sobre les quals descansen.

En alguns dels escrits periodístics (d'altra banda, prou difosos), les "sectes" se'ns mostren com institucions molt actives que utilitzen unes tècniques sofisticades de proselitisme i captació per reclutar nous adeptes. En general, els perfils cercats són sempre i en la seva major part joves, i encara més, joves amb problemes familiars, afectius o psicològics, etc., que es troben passant per un mal moment o viuen en una situació de crisi vital o existencial. Una altra subcategoria estaria integrada, també, per joves però un xic marginals al sistema: idealistes interessats

per les filosofies o religions orientals, buscadors de mons esotèrics, màgics i lluminosos que temptats per la promesa d'accedir a uns poders mentals reservats a uns pocs iniciats, s'integren, pensant d'accedir a un camí de salvació, que en realitat, però, és l'oposat.

En alguns dels articles periodístics que hem llegit sobre el tema, però potser més en els llibres escrits també per periodistes, s'aporten d'altres raons, de caràcter contextual, que completen i perfilen aquest panorama global: així, per exemple, són freqüents les referències al tipus de societat agressiva i alienant en la qual vivim, a la crisi de valors (familiars, socials, culturals, morals, religiosos, etc.) i a quelcom que afecta especialment a la joventut. En fi, en un context de crisi, es potencia la recerca d'alternatives per tal d'intentar solucionar els problemes vitals, en el sentit més ampli i aprehensiu del terme.

Contactada la persona, aquesta coneix i penetra en un nou món, tancat, però segur, i carregat d'una nova afectivitat. En efecte, per a la persona que procedeix, com dèiem, d'un món alienant i obert, la nova companyonia que descobreix en els primers contactes, el càlid acolliment de què és objecte, fan que se senti estimat i protegit, i així, la terrenyina en la qual ha caigut, comença a estretir-se per capturar-lo definitivament.

En alguns casos, la "secta" proporciona el nou emmarcament físic i vital (una finca, un pis, una casa de camp, etc.) en la qual el neòfit comença -sempre envoltat d'una aparent (i falsa) afectivitat- l'aprenentatge d'unes noves formes de vida, que poden traduir-se, per exemple, en el vegetarianisme i naturisme de nombrosos grups que practiquen unes dietes de gran pobresa calòrica i proteínica; en l'estricta prohibició de prendre qualsevol tipus d'intoxicant (tabac, alcohol, cafè, etc.); en les transformacions en la indumentària, etc. (aquesta descripció fa referència, especialment, al grup Hare Krishna que és un dels més citats en els mitjans de comunicació)

Una altra de les informacions més freqüents en els articles de revistes és el de la sexualitat, amb tota la càrrega que aquest tema suscita. Així, davant d'uns grups que rebutgen qualsevol manifestació de la sexualitat -i quasi prohibeixen la vida sexual conjugal- es troben aquells altres que, seguidors tots ells d'un tantrisme sui generis, fan del plaer o d'un cert tipus de pràctica sexual l'expressió màxima de l'espiritualitat.

Totes o quasi totes les referències que detallen els canvis en la forma de vida quotidiana de l'adepte tendeixen a subsumir i explicar aquestes transformacions en funció d'un objectiu fonamental en el qual les "sectes" semblen especialment interessades; el "rentat de cervell" i la posterior programació dels adeptes, perquè aquests deixin d'ésser persones i es converteixin en "robots" sense voluntat, programats, però, per seguir estrictament les ordres dels seus líders i dirigents.

Les tècniques de relaxació i teràpia, la pràctica del ioga, les cerimònies i rituals interns, i en definitiva, totes les hores dedicades a la meditació són interpretades com a mecanismes que tendeixen a un procés d'enfebliment de l'individu, deliberadament buscat o programat. L'acceptació acrítica dels nous sistemes doctrinals en els quals les filosofies orientals i orientalizants i les creences apocalíptiques i messiàniques es barregen amb d'altres múltiples i variades formes d'esoterisme, paraciència i màgia, i sobretot, el fanatisme amb el qual han d'acceptar-se afavoreix, també, l'anul·lació de l'antiga personalitat de l'adepte i la seva penetració en el regne de la irracionalitat.

L'objectiu final de tot aquest procés -ho reiterem, tal com és presentat en aquesta imatge social que hem denominat dominant- tracta d'esborrar o anul·lar l'antiga personalitat del subjecte, i així, un cop debilitats els seus mecanismes de defensa i de capacitat crítica, aconseguir la seva total i absoluta dependència del grup i també la destrucció de la seva personalitat (d'aquí el qualificatiu de "sectes destructives" amb el qual s'al·ludeix a aquest tipus de grups).

Amb freqüència, aquest programa intensiu de manipulació s'acompanya d'una ruptura (obligada) de lligams amb l'exterior -família, amics, o més senzillament d'una certa onada de desinterès que pot traduir-se en deixar de llegir els diaris, escoltar notícies, etc.- per encapsular-se més i més dins el nucli de referència. Així l'obediència que se li exigeix és total; la disposició ha d'ésser absoluta i en els articles que ens ocupen, no manquen les al·lusions freqüents a com aquesta situació de dependència extrema s'aconsegueix humiliant l'adepte, creant-li falsos sentiments de culpabilitat, manipulant per excés o per defecte la seva sexualitat, i, en definitiva, exigint-li, l'absoluta entrega i lleialtat.

Segons aquesta imatge o concepció dominant, les "sectes" són organitzacions estructurades de forma piramidal, fortament estratificades i monolítiques i en les quals uns líders carismàtics i megalòmans imposen la seva voluntat. Aquests líders tenen algunes característiques biogràfiques comunes segons aquestes fonts periodístiques: megalomania i afany de poder, il·luminisme, paranoia, etc. Tots ells exerceixen i detenten una autoritat i un lideratge tan absolut i sense esquerdes que són venerats com a sants, messies o mestres divins pels seus seguidors i deixebles. En certs casos, el poder omnímode del líder sobre els seus seguidors és compartit, estratègicament, per una cúpula restringida de col·laboradors directes del líder.

D'altra banda, la descripció de la vida dels adeptes presenta les següents constants: jornades interminables venent els fullets i publicacions de la "secta"; explotació laboral en les granges, comunes, negocis o fàbriques del grup, sense cap mena de remuneració ni de dret laboral. Aquesta dependència personal pot arribar a l'extrem d'ésser obligats a "prostituir-se" en benefici del líder, com a màxima expressió de submissió a la seva persona.

Així mateix, a més dels ingressos obtinguts de les matrícules dels cursos, del treball desinteressat dels adeptes, etc. les "sectes", pel seu finançament, exigeixen dels seus adeptes una actitud de despreniment i renúncia als béns materials que pot representar, en certs casos, la possibilitat d'obtenir aportacions i donacions patrimonials. Aquests recursos així obtinguts, ben gestionats, poden produir autèntics imperis financers.

Segons aquesta imatge social dominant algunes "sectes" són autèntiques i perilloses multinacionals, que un cop han aconseguit una organització interna forta, coherent i sense esquerdes, inicien el seu procés d'expansió i penetració en el teixit social i principalment en el polític, i un cop consolidada la seva posició la utilitzaran com a trampolí per adquirir pes i influència en diversos àmbits de la vida social, econòmica i política.

El resultat del model descrit aquí implica una doble lectura del "fet sectari": els responsables, líders i fundadors de la "secta" són tractats com a delinqüents i xarlatans que guien les seves accions amb un únic objectiu: el lucre personal; complementàriament, els adeptes són vistos i percebuts com a víctimes, és a dir, persones especialment vulnerables que sotmeses a un procés de manipulació psicològica manifesten un transtorn "Dissociatiu Atípic" segons la classificació del DSM-III R, i que com a tals víctimes, necessiten atenció mèdica i psiquiàtrica.

Un cop acababa aquesta descripció, cal fer-hi algunes consideracions. Aquesta imatge, un cop elaborada, pot generar una sèrie de conseqüències contraproduents (3) :

* La inclusió de tots els grups "estranyos" en una categoria homogènia i fortament connotada de forma negativa afavoreix el fet que la major part d'ells no reflecteixin en aquesta imatge extrema, un cop coneguts, amb la qual cosa, la seva imatge resta, en certa mesura, positivada. Aquesta aparent contradicció pot afavorir l'apropament d'algunes persones a grups que són potencialment perillosos i no ho semblen.

* En relació amb l'anterior formulació, s'ha de tenir en compte el rebuig primari que puguin realitzar els joves a missatges d'avertiment -especialment, quan no s'ajusten a la realitat- difosos des del món dels adults. Si els joves -o una part d'ells- interpreten que les acusacions es fonamenten solament en un rebuig de formes de vida alternatives i en defensa d'alguns valors dominants, que ells no comparteixen totalment, pot conferir un especial atractiu, sense matisos ni diferenciacions, a aquests grups.

* Si el problema es planteja en termes ideològics i morals, enfront de l'"epidèmia" de les "sectes", només hi cap un posicionament ideològic, "la lluita contra el mal" (adaptat de González, 1978:53). Aquest plantejament dificulta un abordatge racional del fenomen i contribueix a augmentar la confusió.

* "«Secta» és només allò que s'anomena «secta». Mentre un grup no hagi estat denominat «secta», no és «secta», i àdhuc, un mateix grup pot ser, en ocasions i circumstàncies, «secta» i en d'altres no" (adaptat de Comas, 1984:27).

Aquest plantejament, lligat a l'anterior i que remet a posicions ideològiques, pot generar, entre d'altres, els següents efectes: etiquetament i exclusió de grups "molestos" per a les institucions legitimades ("caça de bruixes"); legitimar les activitats de grups no etiquetats i que, de fet, són creditors de tal connotació; afavorir l'aparença de "normalitat", en la presentació pública, com a pas previ a l'acceptació/legitimació, en grups que sí que s'ajusten al model descrit, i al desenvolupament de millors i més subtils mecanismes d'ocultació de les seves activitats socialment i penalment denunciades.

(3) "Cuando los hombres definen las situaciones como reales, éstas son reales en sus consecuencias, aunque la definición sea disparatada" (W.I. THOMAS, 1928).

1.3 Aproximació a la dimensió jurídica del fenomen

Abans d'acabar aquest capítol, volem introduir uns apunts sobre una vessant d'importància del fenomen que estem analitzant: la dimensió jurídica (una exhaustiva anàlisi jurídica es pot veure a Motilla, 1990 i Goti, 1991). De fet, els aspectes jurídics no han estat tractats explícitament en la investigació realitzada i, per aquesta raó, ens limiten a incloure aquí algunes de les rellevants aportacions que figuren en l'informe realitzat per la **Comisión de Estudios de la Situación y Repercusiones de las Sectas en España**. Si ho fem, és perquè considerem que aquests aspectes, encara que pràcticament només es mencionin, aporten una informació d'interès a aquest capítol introductori.

La **Comisión de Estudios de la Situación y Repercusiones de las Sectas en España**, presidida pel diputat Del Pozo i formada per un representant de cadascun dels grups i agrupacions parlamentàries, es va constituir el 25 de maig del 1988, i va presentar el seu dictamen al Congrés de Diputats el 2 de març del 1989.

Aquesta comissió considerarà que l'element clau de la problemàtica de les "sectes", des d'aquesta òptica jurídica, és la "seva posició en el punt de ruptura de l'equilibri entre les llibertats": "Estamos, sin duda, ante uno de los ejemplos principales y más significativos de la idea de equilibrio de libertades en una sociedad democrática; principalmente, porque, como señalan diversos autores, las libertades en juego son libertades radicales, libertades primarias, libertades de las que otras se derivan sin que ellas sean a su vez reductibles." (Del Pozo, 1991:72).

El nus de la qüestió que planteja a la societat democràtica l'activitat d'algunes "sectes", el descriu lúcidament el president de la comissió parlamentària:

"En ese derecho de conciencia, pues, de doble dimensión radica la nuez del conflicto que nos ocupa. Finalmente, todo consiste en dilucidar cuándo la formación de la propia conciencia ve roto su equilibrio deseable y constitucionalmente exigible entre el **auto-** y el **con-formarse** según unos determinados valores y creencias; por seguir en los mismos términos del análisis, el desequilibrio se produce en el momento en que la **con-formación** exterior o comunitaria es tan intensa que anula la capacidad de **auto-formación subjetiva**; la hipótesis inversa es de problemático diseño y, en cualquier caso, quedaría fuera de nuestro objetivo actual. La dificultad del problema estriba en la noción de autoformación..." (Del Pozo, 1991:76).

A efectes dels (limitats) objectius d'aquest apartat, ens interessa fer especial menció d'una part de les "principals aportacions teòriques" de l'estudi realitzat per aquesta comissió:

"La constatación de la suficiencia y adecuación generales del marco legislativo español en relación con el fenómeno: entendiendo que todas las quejas recibidas por supuestos abusos de la libertad de religión o de asociación resultan atendidas por la tipificación de esos abusos como delitos o infracciones en los correspondientes códigos penal, laboral o leyes administrativas."

"La imposibilidad constitucional de establecer una definición con valor jurídico del concepto «secta», pese a la consolidación lingüística y social del término y a sus posibles definiciones desde la perspectiva histórica o sociológica."

"La necesidad de distinguir la ilegalidad de las actuaciones concretas respecto de la posible ilegalidad de los grupos de origen de las mismas: no es posible la condena general de las sectas, aunque es necesaria la acción ordinaria de los tribunales ante los supuestos de ilícitos penales en que puedan incurrir." (Del Pozo, 1991:85-86).

2 EMMARCAMENT DE L'ESTUDI

2.0 Introducció

En aquest capítol introduïm els trets bàsics que emmarquen disciplinàriament l'estudi realitzat i formulem els referents de partida. Així mateix, en l'apartat 2.2, desenvolupem el model metodològic. En aquest apartat, expliquem detalladament els criteris de selecció de les unitats d'observació (grups escollits per al desenvolupament del treball de camp qualitatiu i que constitueixen el nucli de la recerca empírica) i fem algunes consideracions en relació a les inclusions i exclusions de grups en el conjunt d'observació i sobre alguns grups exclosos (aquests aspectes són desenvolupats en l'apartat 6.2 del capítol 6).

2.1 Emmarcament de partida

* La investigació, donada la complexitat del fenomen, es planteja interdisciplinàriament. El seu eix articula enfocaments sociològics i de l'antropologia social. La vessant psiquiàtrica i psicològica del fenomen també és contemplada i algunes de les concepcions derivades d'aquestes disciplines són, també, interpretades sociològicament. Així mateix, la investigació recolza en algunes aportacions fetes per la sociologia de la religió, però, no és pròpiament un estudi des d'aquesta subdisciplina. De fet, l'aportació des de la sociologia de la religió -al marge d'alguns referents considerats- resta limitada a una contribució complementària a la investigació però que no forma part del seu nucli (vegeu capítol 3).

* L'estudi s'emmarca com l'anàlisi d'unes institucions (el nostre objecte d'estudi) entre d'altres dins un sistema socio-cultural.

* L'anàlisi dels mecanismes i agències de control social (Cohen, 1988; Foucault, 1986; Taylor i al., 1975), de les institucions totals (Goffman, 1984) i voraces (Coser, 1978), les aportacions de Berger i Luckmann (1984) sobre la "construcció social de la realitat", el concepte "d'alternació" lligat als processos de re-socialització (Berger; Luckmann, 1984) i el debat sobre la legitimació (Berger, Luckmann, 1984; Weber, 1972; 1984) han constituït els elements claus del nostre emmarcament teòric (vegeu el desenvolupament en el capítol 4).

* Operativament, s'assumeix que el camp conceptual de la definició de "cult (totalist type)" consensuada a Wisconsin el 1985, delimita el tipus de grups objecte d'estudi:

Culte (de tipus totalitari): és un grup o moviment que mostra una gran o excessiva devoció a alguna persona, idea o cosa i que emprà tècniques manipuladores poc ètiques de persuasió i control (v.gr.: aïllament d'anteriors amics i de la família, debilitament, ús de mètodes especials per incrementar la suggestibilitat i la subordinació, fortes pressions de grup, manipulació de la informació, suspensió de la individualitat o del judici crític, promoció de la total dependència del grup i por a deixar-lo, etc.), projectades per promoure els objectius dels líders del grup en detriment real o possible dels seus membres, de les seves famílies o de la societat (4).

* En relació a la unitat d'anàlisi, atesa la seva heterogeneïtat i pre-definició, es formula com a objectiu de la nostra anàlisi la delimitació tipològica dels grups realment "potencialment generadors de trastorns de la personalitat" dins d'un continu institucional que també precisa ésser delimitat.

* Els mecanismes de control social que regulen els grups objecte d'estudi es diferencien dels existents en altres institucions socialment legitimades, bàsicament, en la intensitat d'aplicació, en la concentració i en la durada, i en els objectius que persegueixen.

* El problema d'aquests grups és d'organització i de pràctiques (en la línia assenyalada en el punt anterior) i, només, d'ideologia i creences en la mesura que aquestes determinen dites pràctiques.

(4) Cult (totalist type): a group or movement exhibiting a great or excessive devotion or dedication to some person, idea, or thing and employing unethically manipulative techniques of persuasion and control (e.g. isolation from former friends and family, debilitation, use of special methods to heighten suggestibility and subservence, powerful group pressures, information management, suspension of individuality or critical judgement, promotion of total dependency on the group and fear of leaving it, etc.), designed to advance the goals of the group's leaders, to the actual or possible detriment of members, their families, or the community. (Cultism: A Conference for Scholars and Policy Makers, sponsored by The American Family Foundation, The Neuropsychiatric Institute University of California at Los Angeles and The Johnson Foundation. Convened at Wingspread, Racine, Wisconsin, September 9-11, 1985).

2.2 Metodologia

En una primera fase de la investigació es va fer una àmplia selecció i recopilació bibliogràfica sobre aspectes teòrics rellevants relacionats amb l'objecte d'estudi. A més, i com a preparació del treball de camp, varen ser aprofundides les línies d'investigació que segueixen:

Recopilació i anàlisi sistemàtica de la bibliografia existent sobre les anomenades "sectes destructives" fent especial èmfasi en la recerca de les formes d'organització descrites i en les tècniques de captació i persuasió que aquests grups, segons la bibliografia, utilitzen. En aquesta fase, l'objectiu era elaborar un emmarcament operatiu de referència per establir els criteris d'observació, definir els punts claus del guió d'entrevista i dissenyar els eixos del treball de camp. La traducció d'aquest emmarcament, més enllà de la seva funció orientativa bàsica, en un conjunt operatiu d'indicadors que permetessin l'avaluació de la incidència dels grups en la personalitat dels adeptes no va ésser assolida satisfactòriament.

Selecció i primera lectura de la documentació interna produïda pels diferents grups, i la generada en relació a ells, existent a l'arxiu de l'Associació AIS/Pro-Joventut. Aquest arxiu compta, probablement, amb el fons documental més complet existent a Espanya sobre el tema. Aquesta recerca pretenia l'elaboració d'un primer informe de la situació de cada un dels grups com a eina per establir els criteris de selecció de les unitats d'observació.

Amb el mateix objectiu es varen començar a localitzar les seues actives dels grups i, exploratòriament, alhora que es confirmava la seva activitat, s'iniciaren els primers contactes informals amb alguns dels grups, sense definir el rol de l'investigador.

Selecció de les unitats d'observació

A partir de la informació recollida en la fase preparatòria del treball de camp intensiu, es varen seleccionar els grups que serien estudiats en profunditat. Aquesta selecció es va dur a terme atenent a criteris tipològics descriptius, procurant la inclusió de grups de cada una de les categories definides, de representativitat, significativitat i d'implantació a Catalunya.

Els grups inicialment seleccionats foren dinou dels quals restaren finalment en la selecció, catorze. Dels cinc grups exclosos, quatre ho foren perquè no se'n va arribar, per diferents raons, a assolir el mateix grau d'informació que dels restants. L'exclusió de l'altre grup ha estat a causa de les peculiars característiques del grup que es considerà que precisaria unes ampliacions i emmarcaments que anirien més enllà de les disponibilitats esmerçades ja en recursos i temps de dedicació en aquest estudi. Més endavant (apartat 6.2 del capítol 6) es concreten els grups en qüestió i s'amplia l'explicació corresponent a la seva inclusió inicial i exclusió final de les unitats d'observació.

Les informacions dels 31 grups restants de la unitat d'anàlisi es varen completar analitzant fonts secundàries.

Treball de camp

Simplificadament, el treball de camp consisteix en la presència continuada, durant un període de temps perllongat, dels investigadors en contacte directe amb la realitat estudiada. En el desenvolupament, l'investigador ha de recollir rigorosament la visió que de si mateixos tenen els actors socials i contrastar-la, objectivament, des de la seva posició com a observador extern. D'aquesta manera ha d'arribar a descriure la realitat dels subjectes estudiats utilitzant les seves categories, definicions i valors de forma que aquests puguin reconèixer-se en la descripció i explicar de forma intel·ligible per a la comunitat científica -i no tan sols per a ella- aquests resultats. Per portar a terme aquesta estratègia s'utilitzen un conjunt de tècniques d'investigació de l'etnografia tradicional i urbana: observació directa i participativa, entrevistes obertes i semidirigides, històries de vida focalitzades, anàlisi de xarxes, etc.

Primerament, abans de desenvolupar el disseny del treball de camp realitzat, hem de fer constar que sovint els escrits que analitzen científicament aquesta temàtica -a d'altres països (vegeu especialment les referències bibliogràfiques incloses a Barker, 1989; Robbins, 1988; Wilson, 1990) i, especialment, a Espanya- tot i essent, en general, teòricament rigorosos, parteixen sovint d'una feble base empírica. D'una banda, ens trobem amb estudis monogràfics sobre els grups més significatius (Dianètica, Hare Krishna, Moon,...) les conclusions dels quals són difícilment extrapolables a d'altres grups -encara que aquest pas s'hagi donat freqüentment, sobretot en treballs periodístics- ni a aquests mateixos grups en contextos històrics i socio-culturals diferents; d'una altra, són estudis que sovint utilitzen fonts secundàries i descripcions realitzades per ex-membres, amb el risc d'esbiaixament que l'exclusiu ús d'aquestes fonts comporta.

En relació a l'obtenció d'informació empírica directa en aquesta temàtica que ens ocupa, s'ha de fer esment de les iniciatives portades a terme per alguns periodistes d'investigació i per policies que han recollit informació "infiltrant-se" en alguns grups. A Espanya, aquesta estratègia ha estat utilitzada, per exemple, pel periodista Pepe Rodríguez i pels mossos d'esquadra. Una aproximació d'aquesta mena, teòricament, permet observar el "funcionament real" dels grups estudiats i "viure", mantenint una certa distància, el mateix procés d'incorporació que segueix qualsevol membre del grup. Si bé és probable que aquesta estratègia faciliti l'evitació de les barreres defensives i de secret establertes -hipotèticament- pel grup de cara l'exterior, la seva utilització en la investigació científica planteja greus problemes de tipus metodològic i, especialment, ètics. Des del nostre plantejament, situat dins la recerca socioantropològica, el treball de camp, a més dels necessaris controls metodològics, requereix la definició explícita del rol d'investigador i dels objectius de la recerca, malgrat el risc de limitar la profunditat de l'anàlisi.

En aquesta investigació, per tal d'evitar el rebuig dels investigadors i/o l'activació de barreres de desconfiança i de secret que impossibilitessin el normal desenvolupament del treball de camp o que el seu rol fos confós (identificació com a periodista o policia), en l'explicació dels objectius, si bé s'esmentava l'elaboració d'una investigació des de l'àmbit de les ciències socials, s'evità tot esment a l'estudi de "sectes" donada la seva connotació negativa. Aquesta opció és congruent amb l'emmarcament de la investigació on aquesta denominació dominant -i el contingut que comporta- ha estat discutida críticament i on un dels objectius explícits de la pròpia investigació era determinar el grau en què aquesta denominació s'ajusta i descriu la realitat del fenomen, verificant empíricament els trets de control social i manipulació psicològica que, eventualment, poguessin trobar-se en els grups objecte d'estudi.

En el nostre cas, l'elevat nombre de grups per estudiar i les especials dificultats metodològiques que planteja el seu estudi (una bona síntesi d'aquestes dificultats es pot veure a Robbins, 1988:14-17), i tenint en compte els límits pressupostaris i de temps, no permetien el desenvolupament d'un treball de camp suficientment aprofundit i perllongat que garantís el desvetllament de l'hipotètica opacitat, en el supòsit més negatiu, construïda conscientment per una part d'aquests grups. Tanmateix, i malgrat les limitacions, la investigació desenvolupada ha aportat una valuosa informació directa i contrastada sobre les característiques d'aquests grups a Catalunya.

Durant el treball de camp els investigadors varen anar a les diferents seus dels grups, i observaren, dins dels límits fixats per als no-membres, les activitats i rituals a vegades participant-hi, i mantenint relacions informals amb els diferents membres i amb persones que s'interessaven pels grups i s'acostaven a les seus. També, varen realitzar entrevistes obertes i semidirigides a membres dels grups i als seus dirigents sobre les característiques del grup (organització, funcionament, objectius, ideologia i creences, rutines, etc.) i històries de vida focalitzades d'alguns membres, recollint-ne la trajectòria personal abans d'entrar-hi i la experiència dins del grup.

Així mateix, de la major part dels grups seleccionats com a unitats d'observació varen ésser entrevistats ex-membres; aquests, normalment, descriuen la seva estada en termes molt negatius participant i corroborant, en diferents graus d'ajustament, el que hem denominat "la imatge social dominant de les sectes". En total es van realitzar 22 entrevistes a ex-membres; 16 havien estat en algun dels grups on es desenvolupà el treball de camp i els 6 restants a d'altres grups. La major part d'ells, 17, havien tingut relació amb l'Associació AIS i aquesta va facilitar-nos-en l'accés.

Com ja s'ha dit més amunt, les descripcions fetes per ex-membres constitueixen un dels materials utilitzats sovint en els estudis sobre aquesta temàtica. Per aquesta raó, ens va ésser relativament fàcil trobar descripcions que completessin els nostres buits informatius.

Tanmateix, hi ha un perfil d'ex-membres, probablement majoritari, que ha sortit dels grups i que no ha descrit públicament la seva experiència. Aquests darrers resten "ocults" i, en general, es desconeix si la seva valoració coincideix amb la feta pública pels altres ex-membres.

Amb la informació obtinguda, tot i mantenint-la separadament segons la font d'obtenció, un cop analitzada i contrastada es va realitzar un informe de cada grup seguint el mateix índex temàtic (vegeu capítol 12, apartat 12.2). En conjunt, per a cada un d'aquests grups es van realitzar quatre informes previs: **A.** Descripció i valoració del grup segons els seus membres i la literatura produïda per ells; **B.** Visió objectivada pels investigadors de camp; **C.** Descripcions i valoracions realitzades per ex-membres, **D.** Anàlisi de fonts secundàries.

Aquests informes previs aportaven, des de diferents òptiques, una imatge general del grup, els trets definitoris i valoratius claus i possibilitaven la detecció dels elements més destacats i/o reiterats i, també, els absents. Un cop analitzats i comparats aquests resultats es va realitzar un cinqué informe, com a síntesi contrastada dels quatre previs, recollint tant les regularitats, com les divergències. Aquest informe final constitueix el material empíric bàsic d'aquesta investigació.

Així mateix, durant la recerca, un seguit de col·laboradors de la investigació varen assistir, com a observadors, a 59 actes públics convocats per alguns dels grups que constitueixen el nostre objecte d'estudi i per d'altres entitats que programen activitats de contingut temàtic semblant (esoterisme, tradicions orientals, teràpies alternatives i naturisme, paraciències, etc.).

L'objectiu d'aquesta assistència era descriure el contingut dels actes, quantificant i caracteritzant els assistents, i la descripció de cada un dels actes es va fer seguint un guió d'observació-descripció homogeni (vegeu l'apartat 12.4 del capítol 12).

En aquesta línia, i per dimensionar aquests actes observats i aproximar-nos a la quantificació del fenomen, es varen recollir, per analitzar, totes les convocatòries públiques que durant el període d'un any s'anunciaven a quatre òrgans de comunicació: el diari El País, el suplement d'El Correo del Sol de la revista Integral i les publicacions periòdiques especialitzades Más Allá i Karma 7. L'anàlisi d'aquestes convocatòries s'ha desenvolupat en el capítol 9. En l'apartat 9.0 d'aquest mateix capítol es descriuen els problemes metodològics d'estimació de la magnitud numèrica de fenòmens "ocults" i "marginals".

D'altra banda, i com a suport complementari, varen ésser entrevistats en profunditat set experts sobre diversos aspectes directament relacionats amb la temàtica que ens ocupa: Joan Estruch (sociòleg), Antonio Lage (psiquiatre), Enric Miret Magdalena (escriptor i teòleg seglar); Raimon Panikkar (sacerdot i teòleg), Alvar Rodríguez (psicòleg), Pepe Rodríguez (periodista) i Manuel Valdés (psiquiatre).

Per concloure aquest apartat, hem de remarcar que el debat teòric, la presa de decisions metodològica i la informació generada per la investigació han estat debatuts per l'equip de recerca en el si d'una comissió composta per membres d'aquest equip i un grup d'assessors: Joseba Atxotegui (psiquiatre), Miquel Barbarà (sociòleg), Josep Ma. Jansà (metge) i Joan Prat (antropòleg); els dos darrers participaren també en la redacció final. Els membres de l'equip de recerca participants en la comissió assessora foren Aurelio Díaz (antropòleg), Raimon Bonal (sociòleg), Lluís Recolons (sociòleg), Josep Lluís González (antropòleg) i Enric Sagnier (treballador social).

Aquesta "comissió assessora" es reunia amb una periodicitat bimensual durant la investigació (van ser 12 vegades, entre el 28 de febrer del 1990 i el 15 de maig del 1991). Així mateix, en la fase de redacció (gener a juny de 1992) els assessors han continuat mantenint contactes concrets amb l'equip de redacció i alguns d'ells han participat en la redacció.

3 LES SECTES EN LA SOCIOLOGIA DE LA RELIGIO

3.0 Introducció

Va ser Weber qui introduí el concepte de "secta" en Sociologia, i ho va fer manlleuant el terme de l'àmbit religiós, on aquest té un significat de grup separat, que ha tallat i es manté separat de l'Església (5).

En introduir el concepte en Sociologia, Weber inicià el que seria un fecund i ampli desenvolupament,- del qual deixa constància l'extensa bibliografia sociològica existent sobre el tema. A grans trets, podríem considerar un període clàssic iniciat per Weber, en el qual Troeltsch serà qui més extensament tractarà dels diversos tipus d'organització religiosa dintre del cristianisme; hi ha aportacions també de Simmel i podríem considerar que el període clàssic arriba fins a les aportacions de Niebuhr.

El segon període aniria des de mitjan dels anys quaranta fins a l'inici dels anys setanta. La tipologia de l'organització religiosa i les característiques de les sectes es desenvolupen àmpliament seguint diversos criteris segons els autors. La bibliografia és aquí molt extensa (vegeu, Hill, 1976:96-98; 128-131, i Instituto Fe y Secularidad, 1975; 1978). L'obra de Wilson (1970) resta com la més significativa sobre el tema en el període.

El tercer període és aquell en què actualment ens trobem, marcat per l'erupció dels "nous moviments religiosos" sovint d'origen oriental, a Amèrica i Europa des d'avançats els anys setanta.

No pretenem fer ara un estudi erudit i exhaustiu sobre les vicissituds del tema de les sectes en Sociologia. En el nostre recorregut pel període clàssic gairebé únicament ens referirem a algunes de les intuïcions bàsiques subratllades per Weber i Troeltsch; passarem molt ràpid pel segon període, malgrat l'abundància i qualitat d'algunes obres, i ens detindrem amb més detall en les aportacions del tercer període, en el qual se situa la nostra investigació. Pel que fa als dos primers períodes que hem indicat, (vegeu Hill, 1976:71-131). Aquest autor fa un substanciós i detallat recorregut històric sobre el tema.

(5) L'etimologia força popularitzada que fa venir la paraula "secta" i els seus derivats de secare (tallar) és taxativament menystinguda per l'autoritat filològica d'en Joan Coromines qui posa el verb sequi (seguir) a l'origen de la paraula "secta": "... en els nostres medievals secta no es refereix mai a dissidències dogmàtiques entre cristians sinó a partidaris de tal o tal religió, tal o tal doctrina..." "secta ve de SEQUI no pas de SECARE. Per a Lull allò altre és cisma i sismàtic" (Coromines, 1987: 745).

3.1 Les intuïcions del període clàssic

Weber tracta per primera vegada de les sectes en un context de diferenciació dicotòmica amb l'església. Per a Weber (1984) l'església és "una mena d'associació per a l'assoliment d'uns fins sobrenaturals, una institució en la qual necessàriament hi caben justos i pecadors..." mentre que hi ha un altre tipus d'organització religiosa (la secta) que a si mateixa es considera "l'església dels creients".

Tots dos tipus d'organització comparteixen el principi: **extra ecclesiam nulla salus** (fora de l'església no hi ha salvació). De fet, la interpretació d'aquest principi resulta clau en algunes de les tipologies que aniran proliferant posteriorment. La mateixa institució, al llarg del temps, sovint va reinterpretant aquest principi. En l'Església Catòlica, per exemple, les interpretacions donades a aquest principi han passat d'una interpretació rígida, gairebé literal, a sortides teològiques indirectes que integrin la salvació de les persones que viuen d'acord amb la seva consciència, considerant això d'alguna manera pertinença a l'església. El Concili Vaticà II va reconèixer elements positius de salvació en les altres religions.

La separació del món és també un tret assenyalat ja, per Weber, en les sectes.

Posteriorment, el 1906, en Les sectes protestants i l'esperit del capitalisme, Weber (1972:370-394) va estudiar les formes d'organització religiosa que poden derivar-se de la insistència teològica en el voluntarisme i el compromís adult: els conventícola del cristians exemplars, de caire pietista i la comunitat religiosa. Com de passada esmenta l'*ecclesiola in ecclesia* (petita església dintre de l'església) que pot tenir importants implicacions. Més endavant Wach (1944) farà una distinció bàsica entre dues formes de protesta religiosa, la secessió i la protesta interior que resta dintre de l'església i pot adoptar diverses formes. Wach (1944) indica tres tipus de protesta interior: el *collegium pietatis*, la *fraternitas* que es desenvolupa quan l'inicial "paral·lelisme de l'espontaneïtat religiosa" deixa de tenir força suficient per a mantenir lligat el grup de protesta contra l'*status quo* i l'*orde religiós* tipus aquest d'*ecclesiola* amb una expressió més formalitzada i explícita de separació que en la *fraternitas*; en l'*orde* es dóna molta importància a la fidelitat permanent. La ruptura o permanència dintre de l'estructura religiosa més gran, té repercussions importants en els trets i en l'estructura de l'organització religiosa concreta. Tanmateix, sociològicament es donen semblances entre diversos tipus d'organització religiosa, els quals de vegades mantenen alhora posicions netament oposades entre ells pel que fa a les opcions religioses. Hill (1971) ha estudiat els trets paral·lels i els trets divergents entre l'*orde religiós* i la secta.

Weber va advertir que dintre de cada congregació autònoma d'una secta es practicava una disciplina moral extraordinàriament estricta per tal de mantenir la puresa de tota la comunitat. En aquest sentit, la secta s'assembla a una orde monàstic. L'exigència d'un període de prova pot interpretar-se com anàleg a l'etapa de noviciat que imposen els ordes religiosos.

El carisme religiós i la seva traducció a nivell d'organització religiosa és un tema clau i recurrent en Weber. En el seu concepte de secta inclou el tret de carisme personal en oposició al carisme d'ofici. També tracta del procés de rutinització del carisme amb el pas del temps, i especialment a la mort del fundador del moviment religiós. De fet, el dilema entre institucionalització del carisme, amb totes les ambigüitats que pot portar, o la difuminació fins a l'extinció del carisme, és una disjuntiva en la qual es troba tot moviment religiós.

També el terme carisme el va manllevar Weber (com havia fet Rudolf Sohm) del vocabulari religiós del cristianisme primitiu. L'autoritat carismàtica, és per a Weber un dels tres tipus d'autoritat diferenciats segons el fonament de la seva pretensió de legitimitat. Els altres dos són l'autoritat legal (basada en fonaments racionals) i la tradicional (basada en fonaments de la tradició).

Per Weber el concepte de carisme en estat pur resta en un extrem d'una gamma relacionada amb les transformacions que experimenta en el seu procés de rutinització. Aquesta rutinització no voldria dir, però, extinció.

El principi de la sobirania atribuïda a la comunitat local dels creients és un tret important de les sectes. El predomini de l'element laical en aquestes contrasta fortament amb els ministeris de les esglésies. En aquesta línia d'atribuir importància a la diversa percepció del carisme. En temps ja més propers, Berger (1954:474) posarà èmfasi en la percepció propera (immediata) o llunyana del carisme com a criteri clau per a caracteritzar el tipus sectari o eclesial d'organització religiosa.

El principi de l'afiliació qualificada i per tant la insistència en la necessitat de jutjar si un membre de la secta es troba de fet plenament qualificat, demana una certa forma d'investigació i provatura personals, cosa que únicament és possible quan el nombre de membres és reduït. De fet, aquesta exigència de l'estructura sociològica de les sectes que els impedeix tenir un nombre excessiu d'adeptes, és també assenyalada amb èmfasi per Simmel (1908) tot tractant de "la importància del nombre en la vida social".

L'exigència d'un tracte fraternal dels membres de la secta entre ells, és una conseqüència lògica del fet que les sectes basin la primacia de la comunitat local integrada per creients compromesos i de les possibilitats que ofereix el nombre reduït.

L'expulsió seguida de l'ostracisme és una altra característica de les sectes que no es dona en les esglésies, o si arriba a donar-se es tracta d'un recurs extraordinari i inhabitual.

Les categories genèriques emprades per Weber en estudiar aquests tipus d'organització religiosa tenen un caràcter evolutiu que passa per processos interns que acaben modificant el tipus d'organització religiosa.

En La psicologia social de les religions universals la distinció entre "els virtuoses" i "la massa" de creients implica que Weber (1972:351-355) concebia l'evolució dels grups sectaris com orientada a un tipus d'organització amb trets característics d'una església, quan en rutinitzar-se el carisme apareix un tipus de religiositat massiva.

Encara que Weber estudia àmpliament altres grans religions diferents dels cristianisme i els aplica també la tipologia secta-església, de fet, ha estat des de la matriu del cristianisme on ha sortit la seva inicial consideració del què és la secta i l'església. Fins a la irrupció dels "nous moviments religiosos" en Occident, podríem dir que l'anàlisi sociològica de la tipologia secta-església, ha estat molt cenyida a l'estudi del cristianisme.

Troeltsch en "l'Ensenyament social de les Esglésies Cristianes" (publicat originàriament en alemany el 1912) parteix de l'ètica de l'evangeli com a font de tota l'evolució posterior del cristianisme i estudia la forma que aquesta ètica purament religiosa es concretarà més tard en termes d'organització social.

Ja en el cristianisme més primitiu que apareix en l'evangeli, Troeltsch veu la base d'unes tendències complementàries i coexistents: d'una banda, una tendència a una indiferència, si no hostilitat cap a l'ordre social, amb l'esforç posat a realitzar el gran ideal d'amor en un petit grup; de l'altra banda, una tendència a una comunitat organitzada que té cura independent dels seus propis afers, però que en eixamplar l'àmbit d'influència es troba que no pot ignorar les institucions seculares, sinó que li cal esforçar-se al màxim per tal d'utilitzar-les en profit dels propis fins.

Troeltsch veia la història de la primitiva església com un procés d'acomodació gradual d'ambdues tendències. Així mentre que l'església acceptava la vida social i política i restava ocult o silenciada l'ideal de compartir-ho tot en un tipus de vida poc institucionalitzat, que apareix en l'evangeli, l'ideal primitiu pervivia sota diverses formes, una d'elles les idees de santedat i amor fratern, lligades al seu torn, a les idees sacerdotals i sacramentals, però capaces d'una alliberació vital.

L'afirmació de Troeltsch implica que tota funció carismàtica rutinitzada conté encara un potencial latent que pot donar peu a una reinterpretació carismàtica personal (Hill, 1976:78).

A la dicotomia Església-secta que Troeltsch descriu en termes força influïts pel seu estudi del catolicisme de finals de l'Edat Mitjana, afegeix el mateix Troeltsch una tercera categoria a la qual anomena **mística**. La descriu en termes d'un individualisme creixent on gairebé no és perceptible el desig d'organitzar una fraternitat, però on l'accent es posa en la importància de la llibertat per a l'intercanvi d'idees, i on l'ideal ha passat a ser l'individu aïllat. Aquest procés iniciat en les ciutats a final de l'Edat Mitjana tindrà la seva gran expansió posteriorment, amb els dissidents protestants.

Niebur (1929), té aportacions originals al tema església-secta. Gràcies al seu objectiu de trobar "Els orígens socials del Denominacionalisme", aconseguí que el terme: **denominació** entri en la tipologia de l'organització religiosa. Per Niebur la principal característica d'una denominació, a diferència d'una església, es troba en el fet que la denominació no té pretensions universals i invita a una expressió religiosa pròpia de respectables classes mitjanes. D'altra banda, a diferència de la secta, posseeix una funció ministerial especialitzada i admet el compromís amb el món.

3.2 Les sectes en l'elaboració sistemàtica de la tipologia de l'organització religiosa

A cavall entre el període dels clàssics i el segon període, Becker (1932) ofereix una primera sistematització en quatre tipus d'organització religiosa: l'**ecclesia**, la **secta**, la **denominació** i el **culte**.

En definir aquest darrer tipus, Becker transforma la categoria de la mística (de Troeltsch) en la de **culte**. Atès que aquest terme és emprat sovint en l'actualitat per definir els grups religiosos actuals que són l'objecte de la nostra investigació, creiem d'interès reproduir aquí el text de Hill que fa referència al sentit amb el qual fou originàriament emprat aquest terme en sociologia, com a tipus d'organització religiosa, per Becker.

"Finalmente, su definición de la categoría de culto sigue en cierta medida a Troeltsch en cuanto que considera la aparición de este tipo de organización cristiana como resultado último de las tendencias individualistas que podían observarse en la secta. Los adeptos de este tipo de estructura social, muy amorfa y trabada por vínculos muy débiles, estarían muy poco preocupados de mantener la estructura en sí, a diferencia de la iglesia y de la secta que tratan de proteger su organización; su deseo sería más bien 'alcanzar la salvación a través de una experiencia extática puramente personal, el consuelo y la salud física y espiritual'. En vez de **ingresar** en un culto, lo que exigiría el consentimiento de los restantes miembros, los adeptos del mismo deciden simplemente aceptar unas teorías concretas o adoptar ciertas prácticas; el resultado es que el culto se convierte casi en una multitud amorfa en que la común ideología sirve de fuerza unificadora que le confiere una estructura visible (aunque Becker consideraba que, en este caso, el término 'estructura' podía resultar excesivamente ambiguo). La fuente de satisfacción emocional es de carácter puramente personal en el adepto de un culto; su yo es el centro del cosmos para este tipo de creyentes, de forma que sólo un orden social muy atomizado y secular puede dar origen a los cultos. Como si se anticipase a los posteriores debates conceptuales, Becker advirtió que los cultos se parecen mucho a las sectas, de forma que resultaba muy difícil trazar la divisoria entre ambos tipos, del mismo modo que también era difícil distinguir entre la secta y la denominación. Por citar algunos ejemplos, se consideran cultos suficientemente caracterizados el espiritismo, la teosofía, el Nuevo Pensamiento, la Ciencia Cristiana, la Unidad, el buchmanismo y cierta variedad de 'pseudo-hinduismo', relacionada (y aquí Becker incurre en tópico flagrante) con 'los **swamis** y los **yoguis**', que tratan, por diversas razones, de llevar sus mensajes al materialista mundo occidental." (Hill, 1976:90-91).

Merton (1968:1-38) ha escrit magistralment quin és el paper dels clàssics i quin el de l'elaboració teòrica sistemàtica posterior en sociologia. Per al tema que ens ocupa, el període postclàssic d'elaboració sistemàtica va des del final de la Segona Guerra Mundial fins a l'inici de la dècada dels setanta. Les característiques de les sectes i les classificacions d'aquestes en tipus i subtipus es multipliquen. (vegeu, entre d'altres, Yinger, 1946, 1957, 1970; Wach, 1944; Wilson, 1970; Robertson, 1970; Martin, 1962, 1967; Stark, 1966-1977).

L'obra de Wilson (1970) és possiblement la que més reconeixement aconseguix com a representativa del període pel que fa al tema de les sectes. Una esquemàtica llista de les característiques generals que Wilson considera que defineixen a les sectes fóra la que segueix (el determinant clau del caràcter d'una secta rau per Wilson en la resposta a la pregunta: "què hem de fer per salvar-nos?");

Es tracta d'associacions voluntàries.

L'admissió dels membres ve precedida d'una acreditació de mèrits. L'individu ha de ser digne de pertànyer a la secta. Així ho han de reconèixer les autoritats de la secta; el mèrit pot consistir en el coneixement d'una doctrina o en una experiència de conversió.

Exclusivisme. En separar-se d'altres grups les sectes impugnen la santedat i autoritat d'aquests grups. La secta és té per una resta escollida i rescatada que gaudeix d'una il.luminació especial. L'expulsió dels qui es desvien entra en la manera habitual de procedir de la secta.

L'aspiració a la perfecció personal és un supòsit previ, bé que aquesta perfecció sigui definida de diverses maneres.

S'afirma l'ideal del sacerdoci dels fidels.

Els laics participen en un grau elevat en la vida de la secta.

Expressió espontània del compromís de l'adepte.

Hostilitat o indiferència respecte a la societat secular o a l'estat.

Caràcter total del compromís dels membres de la secta que resta més clarament definit que els dels membres de les altres organitzacions religioses.

Exercici d'un domini totalitari sobre els adeptes, no limitat únicament a determinats aspectes, i la seva ideologia té tendència a mantenir-los apartats del "món". L'actitud davant de la societat secular ve **dictada** per la secta, això suposa que la conducta de cadascun dels adeptes es troba estrictament determinada.

Les dues característiques darrerament esmentades tindran especial interès per als grups que ens trobarem en el període següent ("nous moviments religiosos").

Altres característiques com ara són: el subjectivisme, la informalitat, les expressions de fervor i de pobresa, Wilson les considera menys generalitzables i més pròpies de determinats subtipus de sectes.

Wilson és sovint citat també per raó de la seva classificació dels tipus de sectes, classificació que va anar elaborant i completant al llarg de diverses obres. No considerem d'utilitat entrar ara en les explicacions ulteriors prou ponderades dels escrits de l'autor en aquest període. El mateix Wilson que tornem a trobar en noves publicacions referides al tercer i actual període (Wilson, 1990), tot referint-se a aquella classificació seva de 1970 (vegeu l'apartat 6.2 del capítol 6) com a "una tipologia de les sectes que ha estat emprada de vegades com a base per a una classificació", afirma:

"Cada secta és, en un grau més o menys elevat, única, i encara que les sectes poden ser agrupades com famílies en referència als seus orígens històrics, o classificades per la posició doctrinal, estructura organitzativa, o d'altres criteris sociològics, pel que ara m'interessa no em calen aquestes classificacions." (Wilson, 1990:47).

3.3 Nous Moviments Religiosos

El panorama estudiat prèviament pels sociòlegs ha sofert un canvi considerable a partir dels anys setanta: es tracta ara majoritàriament, bé que no exclusivament, de "nous moviments religiosos" (la terminologia "sectes", "cultes", "nous moviments religiosos" vindrà a ser un significatiu cavall de batalla en aquest període) d'inspiració oriental, passats per l'adreçador dels Estats Units d'Amèrica, que ofereixen un atractiu encisador a la recerca de sentit en la vida a una part de la joventut dels països esmentats. No ens ocuparem aquí del fenomen d'un abast molt més considerable de l'expansió de les "sectes" a Amèrica del Sud i a d'altres parts del món. Però no podem deixar d'assenyalar que es tracta d'un fenomen social de gran magnitud.

En correspondència a la nova etapa de desenvolupament del "fenomen sectari" s'inicia un nou estadi d'estudis sociològics que recull les peculiaritats del fenomen. En el panorama dels estudis publicats podríem distingir entre els estudis monogràfics sobre un o altre moviment i els estudis de conjunt sobre el panorama del "nous moviments religiosos".

En els últims anys apareixen ja estudis que fan un balanç explícit o integren molt del que sociològicament s'ha produït en el tema. Vista la bibliografia sociològica existent sobre el tema, la nostra atenció se centra sobretot en publicacions recents de parla anglesa atès que són els autors d'aquesta llengua els qui més ho han desenvolupat. En concret, Wilson (1990), Beckford (1983), Beckford; Levasseur (1986), Barker (1989) i Robbins (1988).

Aquest panorama dels coneixements del que ha estat investigat en aquests temes, és evidentment una font documental clau per a estudiar també a Espanya el desenvolupament que aquí han tingut les sectes, grups i moviments religiosos, encara més quan, generalment, es tracta d'institucions importades. Cal però també, advertir de les seves limitacions per al nostre objectiu. La primera es refereix al coneixement dels grups ("nous moviments religiosos", "sectes", "cultes"...) que es tracta d'estudiar. Malgrat que la majoria d'aquests grups a Catalunya i a Espanya siguin d'importació i, especialment, dels Estats Units d'Amèrica, una bona part d'aquests moviments han nascut també aquí. Però, el que succeeix amb més freqüència en els primers és que, malgrat la seva forta dependència exterior, la implantació aquí produeixi alguns desenvolupaments o variants propis i, en tot cas, la verificació de la seva implantació aquí demana un estudi propi. La segona limitació que ofereixen els estudis de l'àrea lingüística anglesa per estudiar els grups titllats de "sectaris" de Catalunya i Espanya, és que aquells desconeixen la major part dels estudis que aquí s'han fet sobre el tema que, d'altra banda, no són, ni de molt, tan nombrosos.

Wilson (1990) a qui ens referíem en el període precedent diu de les sectes:

"Una secta és una minoria religiosa que conscient d'ella mateixa i deliberadament s'adhereix a una fe divergent de la d'altres grups religiosos. Pel que aquí ens interessa el terme 'secta' no el deixem confinat a desviacions menors de la tradicional fe Anglicana, sinó que el fem servir per abastar també aquells moviments minoritaris, de vegades esmentats, com a 'cultes' o Nous Moviments Religiosos." (Wilson, 1990:47) (6).

(6) Aquesta cita, igual que les que resten en aquest capítol, és una traducció de l'anglès.

"El que és típic és que la secta mantingui que proporciona un accés a la salvació millor que qualsevol altre..., sigui quin sigui el terme que faci servir, la secta és sempre una agència de salvació. La salvació encara que usualment es prediqui per una vida després d'aquesta, (i aquest és sempre el cas si es tracta de cristians) té amb tot, implicacions per a aquesta vida... Cada secta manté una cultura explícita, un repertori del que cal fer i del que no cal fer." (Wilson, 1990:47-48).

La manera com s'ho fa cada secta per afrontar les tensions amb la societat, ha estat estudiada amb cura i dóna lloc a interessants observacions (vegeu "Sects and Society in Tension", Wilson, 1990:46-48).

"Com es pot comprendre és en el domini de les idees on potser les sectes experimenten la tensió més gran amb la societat. L'estat modern democràtic liberal permet que els seus ciutadans adults creguin el que vulguin, però, no és pas tan permissiu pel que fa a l'educació dels nens". (Wilson, 1990:57). "En la pràctica, és la divergència en les pautes i normes de vida familiar, la que sembla aixecar la tensió més gran entre les sectes i la societat incloent-hi l'estat." (Wilson, 1990:63).

"La secta pot ser vista com una amenaça més explícita per als joves que les amorfes i desorganitzades subcultures del sexe fàcil, la beguda, les drogues i el petit delictes, simplement, perquè la secta està oberta, organitzada, legalitzada i activa en la seva sol·licitud d'adhesió." (Wilson, 1990:68).

"Les joves sectes busquen desafiar les confortables i convencionals assumpcions. La secta emergeix com un tipus de reafirmació dels valors de la comunitat en la qual el consens moral és restablert, tot i que ho facin de vegades en un motlle totalitarista. En qualsevol societat, si no és en una de total laissez-faire, la tensió entre una minoria moral com aquesta i la majoria amoral, és versemblant que es repeteixi." (Wilson, 1990:68).

A més d'elements per entendre la societat actual en el seu conjunt i per a la recerca de les causes que provoquen el sorgiment de les "sectes", aquest fenomen planteja a la societat les qüestions legals de precisar què és una religió, què és una organització sense fi lucratiu, atès que les diverses legislacions reserven tractaments específics a una i altra. Per aquesta raó, després d'un període de real o suposat abús en ser inclosos o exclosos d'aquestes categories, cosa que, entre d'altres, té efectes fiscals, la jurisprudència i la legislació van avançant lentament en la tipificació dels grups religiosos admesos i els no admesos, i els poders executius van rebent del legislatiu i del judicial algunes pautes d'acció per procedir en el joc de preservació de la llibertat i defensa de les malifetes vistes o amagades.

Beckford i Levasseur donen tanta importància a aquestes qüestions que arriben a afirmar el que segueix:

"Hi ha fonaments per creure que a llarg termini la significació sòcio-cultural dels Nous Moviments Religiosos, es troba menys en les contribucions proposades, pel que fa a la vida religiosa i espiritual, que en les no intencionades conseqüències que les seves activitats tindran per a la clarificació dels límits de la tolerància... Al mateix temps, la controvèrsia sobre els Nous Moviments Religiosos està també ajudant a establir els límits de la implicació de l'estat en el control de la religió." (Beckford, 1983b:49).

Wilson (1990) comença el seu llibre afirmant la creixent importància del "fenomen sectari" en la societat contemporània enunciant una sèrie de raons per les quals es produeix aquest fenomen, tema aquest que desenvolupa més extensament en altres parts del text:

"La recerca de sentit, de relacions que omplin i una manera específica de viure que doni un sentit de pertinença i d'identitat alhora, ha estat una reacció significativa a la impersonalització i sovint obsessiva racionalització que envolta la vida moderna. La recerca de comunitat troba la seva expressió més vibrant i persistent entre les sectes, però, fins i tot les sectes que ofereixen poc per via d'experiència comunitària, sovint atreuen un seguidor entre aquells qui cerquen un sistema alternatiu de valors o nous mètodes, per mitjà dels quals esperen incrementar la seva experiència vital." (Wilson, 1990:V).

Aprofundint i matisant en aquests temes, l'estudi de les "sectes" és aleshores una aportació a la comprensió de la societat que va molt més enllà del petit grup de seguidors implicat.

La gènesi i problemàtica entorn del terme "secta", ja ha estat esmentada abans, i els escrits dels sociòlegs s'hi refereixen sovint.

"Encara que els sociòlegs emprem el terme 'secta' en un sentit completament neutral i no pejoratiu, per al gran públic, i especialment per als mitjans de comunicació social, la paraula segueix essent, com en un temps ho fou per a l'església, un terme d'oprobri. Gairebé per definició, tal com és comunament emprat el terme secta (o 'cult') implica la probabilitat de tensió amb la societat. ... el desafiament no és tant a les creences religioses convencionals, com als costums socials secularitzats, en general." (Wilson, 1990:47-48).

Pot ser interessant aquí veure quines opcions prenen els autors considerats, en relació a l'objecte d'estudi:

Beckford i Levasseur s'estimen més emprar el terme "nous moviments religiosos" ("New Religious Movements") per tal d'alliberar de qualsevol judici que pogués semblar valoral. Raonen d'aquesta manera el perquè deixen de banda d'altres termes:

"«Sectes», «cultes», «heretgies», «disconformitat», i «desviacions» són termes que porten una barreja de judicis doctrinals, històrics, culturals i socials d'una relativa «anormalitat»." (Beckford; Levasseur, 1986:29).

Beckford empra el qualificatiu "nous" per cenyir-los al temps posterior a la IIª Guerra Mundial, i no hi inclou per tant en aquest escrit, els que van ser transmesos a Europa des dels Estats Units a final del segle XIX i començament del segle XX (encara que de la comparació entre aquests -Mormons, Testimonis de Jehovà, Ciència Cristiana...- i els més recents en farà un tema prominent d'estudi).

En dir "moviments religiosos" es referirà a intents organitzats de mobilitzar recursos humans i materials amb el propòsit d'escampar noves idees i sensibilitats de naturalesa religiosa, seran per tant intencionadament, col·lectivament i històricament específics.

A l'hora de concretar el seu estudi deixarà de banda, explícitament, aquells moviments que són corrents interns dintre d'organitzacions molt més grans i la seva atenció es dirigirà únicament als "nous moviments religiosos" que operen independentment d'altres corporacions religioses.

Una constant advertència que trobem en tots els estudis sociològics a despit que proposin una o altra tipologia dels "nous moviments religiosos", és l'advertència de no atribuir-los una homogeneïtat que no s'adiu amb la realitat.

La reacció oficial de les societats democràtiques contemporànies davant les noves "sectes", ha estat més aviat lenta; la tolerància, el pluralisme ideològic, la llibertat de pensament, el sentit pejoratiu que ha pres en les societats occidentals la discriminació i el reconeixement dels drets de creure i practicar lliurament la religió que cadascú vol, entren en el paquet del que es dona per suposat ara en una societat democràtica occidental.

Aquestes disposicions han deixat obert un camp en el qual, a més de l'expansió afavorida pel lliure exercici d'aquest dret, han passat també manipuladors davant dels quals l'actitud oficial ha trigat a reaccionar i ha estat relativament toba. Ha estat a causa del sacsejament per alguns fets clamorosos, i el burxament des de famílies afectades (que són a la base de la constitució de grups d'assessorament particular i de denúncia pública), la mobilització intermitent dels mitjans de comunicació i la tasca d'alguns periodistes especialitzats, la que ha empès diferents instàncies de l'aparell estatal, resolucions judicials, informes parlamentaris, comissions creades ad hoc en instàncies estatals o en organismes internacionals.

Coherentment amb l'èmfasi en la neutralitat ("value free") sociològica (i també del positivisme jurídic anglosaxó), en la part dels estudis sociològics de la religió dedicats als efectes o a la possible tipificació negativa de les "sectes", ocupa un lloc important el repàs de les sentències judicials, de la legislació de les actuacions governamentals, o dels informes oficials sobre el tema. Però, a més, fent referència a grups particulars, aquest és un tema que acostuma a ocupar un lloc important en els estudis monogràfics. Aquests aspectes de legalitat i jurisprudència són tractats per Wilson (1990), Beckford (1981; 1985; 1986), Barker (1987; 1989), Wallis (1986; 1988), Ofshe (1986), Richardson (1985).

3.4 La resposta "anti-sectes": una anàlisi crítica des de la sociologia de la religió

En la revisió de la literatura sociològica a la qual ens estem referint, una extensió important l'ocupen tres temes que apareixen lligats: "rentat de cervell", "desprogramació" i institucions "anti-sectes". Aquests tres temes van tenir l'apogeu als Estats Units d'Amèrica els anys setanta (Robbins, 1988:94; Barker, 1989:70-72). L'explicació del procés de conversió seguit pels qui s'adherien a aquests grups, aleshores era la del "rentat de cervell". Expressió amb la qual se'ls equiparava als processos seguits pels presoners de guerra i polítics de sistemes totalitaris. Una sumària descripció del model bàsic de "rentat de cervell" des dels cercles sociològics és la que segueix:

"El model de 'rentat de cervell' o 'persuasió coercitiva' és l'explicació més popular de la conversió als Nous Moviments Religiosos fora dels cercles sociològics. La tesi bàsica és que la conversió és el producte de forces tortuoses, però, especificables, que actuen sobre uns individus que no sospiten res i que per això mateix són molt vulnerables. Aquesta proposició recolza en la conjunció d'elements provinents alhora de la psicologia fisiològica i la teoria psicoanalítica... La clau de la conversió es veu aleshores a partir d'una disfunció fisiològica induïda del cervell. Quan aquesta proposició es combina amb la teoria psicoanalítica, tenim el quadre del convers com el d'un individu que s'ha fet receptiu a noves idees perquè les seves destreses crítiques i la força del seu ego han estat erosionats pel control de la informació, la sobreestimulació del sistema nerviós, les confessions forçades i la destrucció del ego, entre d'altres factors." (Snow i Machaleck, 1984:178-179, citat a Robbins, 1988:72).

En correspondència a la interpretació del "rentat de cervell", la "desprogramació forçosa" va ser emprada aleshores, més als Estats Units que a Europa, com a mitjà de "rescat" dels qui havien entrat en les "sectes".

"Per tal d'arribar a posar-se d'acord amb els desprogramadors i decidir-se a deixar el grup del qual ha estat membre, la persona ha de trobar una explicació justificatòria o excusatòria que permeti explicar perquè abans s'havia adherit al grup. No interessaria als desprogramadors, ni als pares, fomentar la idea que aquella persona va ser estúpida, o que va fer una errada matussera quan va adherir-se al moviment. En el seu lloc cal negociar una explicació que serveixi per justificar aquella involucració en el grup i que resulti acceptable per a tots els implicats: el qui va ingressar en el grup, els seus pares i els altres significatius (Richardson et al., 1986:10). Es tracta d'un tipus de 'model mèdic' que absol l'individu de la responsabilitat per les seves pròpies connexions, per haver romàs en el grup i per haver-se comportat de manera 'anormal' amb l'argument que li havien 'rentat el cervell' per convertir-se i haver-lo manipulat per control mental." (Skonord, 1983: 101, cites de Robbins, 1988:94 i 95).

Tant l'explicació de la conversió com a "rentat de cervell", com la "desprogramació forçosa", han estat força combatuts des de determinats cercles sociològics i l'empremta d'aquestes batalles és perceptible en la freqüència, extensió i èmfasi que aquests temes prenen en els escrits dels sociòlegs que estudien el fenomen que ens ocupa i en els mitjans de comunicació que beuen en aquestes fonts.

Fortament relacionats amb aquests dos temes es troba la consideració (pejorativa) que les institucions anomenades "anti-sectes" ocuparen en alguns cercles sociològics.

"Inicialment, els grups 'anti cult' van tendir a restar associats amb la controvertida pràctica de la 'desprogramació' o de la intensiva conraindoctrinació dels convertits a moviments controvertits, els quals de vegades van ser tractats en un context d'empresonament físic. (Shupe; et al., 1978, vegeu capítols 2 i 6). Debats molt vius sobre la desprogramació van passar a la literatura legal i a tot arreu (Robbins, 1985), però, l'estatus legal de la desprogramació coercitiva als Estats Units roman ambigu (Bromley; et al., 1983; Robbins, 1986 c. 1987)." (Robbins, 1988:6).

Cap a la meitat dels anys vuitanta, el to d'alarma que l'holocaust Jonestown, ja descrit, havia portat al màxim, baixa als Estats Units ("Normalization and Decline" titula Robbins, 1986, l'apartat que al.ludeix a aquest període) i els mitjans de comunicació més importants semblen retirar-los l'anterior atenció. Com observa Robbins (1986), és difícil, però, distingir entre la realitat proclamada pels mitjans de comunicació i la realitat "real" ("...media reality and 'real' reality").

Alhora, és de notar un cert canvi en els cercles sociològics pel que fa a la percepció dels "anti-sectes":

"El moviment «anti-cult» va semblar que estava experimentant una «professionalització», un procés en el qual la investigació i els rols dels psiquiatres, psicòlegs i treballadors socials van començar a fer-se més prominents (Bromley; Shupe, 1987; Shupe, 1985). Les conseqüències de la professionalització podien incloure una creixent «moderació» i un menor èmfasi en la desprogramació coercitiva." (Robbins, 1988:6).

Els cercles sociològics havien mantingut amb fermesa unes interpretacions contràries a les interpretacions del "rentat de cervell", als mètodes de "desprogramació forçosa" i als "grups anti-sectes", lligades a l'actitud científica "value-free". Però, les constatacions de les realitats estudiades obren camí a la consideració que, en aquesta actitud reactiva, potser van arribar a passar per alt els elements manipulatiu i coercitiu d'alguns moviments i comencen també aleshores a veure positivament alguns enfocaments de la qüestió des de la psicologia.

"El lligam entre els debats sobre culte/control mental i una intensa i emotiva controvèrsia sobre la 'contra-tecnologia' de la 'desprogramació', van distorsionar, probablement, l'argumentació dels estudiosos i va portar-los (com a reacció contra la programació coercitiva o els models especulatiu psico-fisiològics) a minimitzar els elements manipulatiu i coercitiu en alguns moviments (vegi's els comentaris de Balch, 1985:26, a Bromley; Shupe, 1981). Per altra banda, no tots els metges ('clínicians') que han estudiat els conversos han vist favorablement les anàlisis sobre el rentat de cervell (Coleman, 1985a, 1985b; Levine, 1984; Maleson, 1981; Ungerleider; Wellisch, 1979). Ofshe i Singer (1986) han delineat un model menys medicalista i més sòcio-psicològic dels processos coercitiu en els grups de teràpia religiosa. (Vegeu també Keiser; Keiser, 1987)." (Robbins, 1988:73).

EMMARCAMENT TEORIC

4 CONTROL SOCIAL, TOTALISME I VORACITAT

4.0 Introducció

En aquest capítol desenvolupem el model teòric. Primerament, cal situar -encara que sigui simplificadament- el tema que ens ocupa en un context interpretatiu i explicatiu més ampli.

Els éssers humans, en tant que éssers culturals, són sotmesos des del seu naixement -i durant tota la seva vida- a un complex procés d'aprenentatge, conscient i inconscient, que denominem socialització. L'anàlisi d'aquest procés, en aquest capítol, es basa, essencialment, en les aportacions de Berger i Luckmann (1984). La primera etapa d'aquest procés -la socialització primària, que té lloc durant la infantesa- requereix la identificació emocional del nen amb els seus altres significants (per exemple, els seus pares) i implica la internalització de la societat i de la realitat objectiva en ella establerta. En aquesta internalització cristalitzen subjectivament la societat, la identitat i la realitat (Berger; Luckmann, 1984:169).

A partir d'aquesta internalització -amb un jo ja format- s'inicia la socialització secundària -que ja no requereix una identificació emocional- on les persones internalitzen "submons" institucionals o basats en institucions i on adquireixen el coneixement específic de diferents rols (1984: 174-175).

Els objectius d'aquest procés són garantir la continuïtat de la cultura (o de les diferents síntesis que fan les diverses classes o grups, considerats històricament, que componen una societat determinada), replicant les pautes culturals d'una generació a l'altra; i "normalitzar" al màxim les persones -"disciplinariant el cos i l'ànima" (Foucault, 1986)- mitjançant els mecanismes i agents de control social (vegeu l'apartat 4.1) i amb els ajustaments institucionals que siguin necessaris.

Aquest aprenentatge i ajustament dels individus a la societat ha de realitzar-se respecte a un tot no homogeni on conflueixen interessos contraposats i forces que promouen el canvi i el conflicte. Es a dir, els individus s'enfronten a sistemes normatius i de valors (7) canviants i, freqüentment, contradictoris dins un emmarcament de referència caracteritzat per la complexitat, les múltiples possibilitats d'elecció, la inseguretats i on es generen ideologies justificatòries i, també, possibilitats de plantejaments crítics (Juliano, 1981).

Arribats en aquest punt, convé concretar els següents aspectes:

- * La variabilitat de referents i alternatives culturals constitueix un continu que gravita sobre un esquema central de valors que podem anomenar dominant.
- * Dins d'aquest continu trobarem diferents graus d'ajustament als valors transmesos per la cultura dominant. En aquesta línia, s'ha de tenir en compte l'existència de: a) diferències tolerades que no produeixen desintegracions, que no lesionen la cultura dominant ni representen una amenaça social en potència; b) diferències desintegradores, capaces d'originar conflictes, de lesionar la cultura dominant i representar per a ella, potencialment, una amenaça social (Wolfgang; Ferracuti, 1967).

(7) "Estándares normativos (deseables) que forman parte del repertorio de las respuestas a que el individuo recurre como otras tantas alternativas para la acción" (Wolfgang; Ferracuti, 1967:136).

* La socialització pretén, en definitiva, "educar" els membres de qualsevol sistema socio-cultural procurant-ne -més o menys flexiblement- l'ajustament a les exigències i expectatives del sistema i dotar-los d'una identitat (identitats) cultural. Certament aquest procés, malgrat la seva decisiva potència, té límits (ruptures, contestacions, aparició d'alternatives, reelaboracions i síntesis diverses, etc); d'una altra banda, en diversos graus, tots els individus socialitzats poden presentar dèficits de socialització. El que ens interessa ressaltar, sense perdre de vista les consideracions ja descrites, és que els continguts transmesos en aquest procés configuren una "determinada visió de les coses" que tendeix a presentar com a "natural" el que és propi -en cert sentit, el que és dominant- i valoritzar negativament el que és aliè mitjançant un conjunt d'estereotips i prejudicis (sobre aquesta temàtica vegi's, per exemple Allport, 1977 i Perrot; Preiswerk, 1979. En aquest sentit, com formula Lévi-Strauss (1979:310) "El hombre moderno se encuentra atrapado entre la doble tentación de condenar experiencias que lo hieren efectivamente y de negar diferencias que no comprende intelectualmente".

* En qualsevol sistema social, i especialment en les societats urbano-industrials, existeixen grups i categories d'individus que qüestionen -de forma més o menys conscient i elaborada- les normes i valors dominants i viuen, o intenten viure, al marge del sistema. Aquestes situacions quan no són fàcilment integrables i són percebudes com a potencials amenaces, poden comportar l'activació dels mecanismes i agències de control social.

* Lògicament, els grups objecte d'estudi també són agents de socialització i de control social.

D'una banda, l'estigmatització d'aquests grups realitzada, en diversos graus, des de la ideologia dominant forma part dels continguts que constitueixen el bagatge cultural en el qual som socialitzats; els grups, per la seva banda, transmeten als seus membres, especialment, i a la resta del sistema social la seva particular cosmovisió -normalment crítica respecte al sistema de valors dominant- i elaboren contra-imatges per contrarrestar la "imatge social dominant de les sectes".

D'una altra banda, la pressió exercida -també en diversos graus- sobre aquests grups per les institucions i les agències de control social legitimades, justificadament (8) o no, té el seu correlat -a un altre nivell- en la pressió que exerceixen, amb diversos graus d'intensitat, aquests grups sobre els seus membres.

(8) "Debemos reclamar entonces, en nombre de la tolerancia, el derecho a no tolerar a los intolerantes. Debemos exigir que todo movimiento que predique la intolerancia quede el margen de la ley y que se considere criminal cualquier incitación a la intolerancia y a la persecución" (Popper, 1982:512).

4.1 Control social

Evolució històrica de la noció de control social

En el centre de la relació i de la tensió entre individu i societat, hi ha sociològicament parlant el tema del control social.

Durkheim el 1895 parlava de "consciència col·lectiva" en tant que aquesta obliga els homes a comportar-se per damunt dels interessos egoistes. Segons ell, aquesta consciència col·lectiva es veu poderosament reforçada per institucions bàsiques de la societat; entre d'altres, la família, el matrimoni i la religió, les quals acompleixen funcions de control social.

Per Durkheim (1960; 1982) la desviació social és un efecte dels impulsos animals, primitius i irracionals de la persona i cita, exemplarment, el suïcidi egoista i l'anomia econòmica com a exponents de la no realització plena de la consciència col·lectiva provocada per la divisió del treball. En la seva concepció funcionalista de la vida social, la solució definitiva per a realitzar la coherència social serà el reforçament de la vida professional a través del retorn a les corporacions.

Poc després, el 1901, Ross influenciarà tota la sociologia americana fins aproximadament la dècada dels anys 1930. És el concepte de l'ordre natural generat pel lligam entre les persones afegint-hi el sentiment innat del sentit de la justícia. El 1909 Cooley hi afegirà l'especificitat dels grups primaris i, posteriorment, la dècada 1920-1930 l'anomenada Escola de Chicago veurà l'alteració d'aquell ordre natural en la immigració, la urbanització, els grups en competència, la desviació social... (Taylor; et al., 1975).

Es a partir d'aquest moment que es distingeixen els mitjans primaris de control social (família, barri, comunitat de persones, esglésies, etc.) dels mitjans secundaris (policia, premsa, maquinària política, tribunals, etc.).

Parsons el 1951 i La Pierre el 1954 són els primers que limiten la noció de control social a la desviació fent-hi entrar una nova ciència (la penologia) i una nova preocupació (la correcció de la dissidència). La desviació deriva ara de tres components que semblen essencials: l'aprenentatge fet en una anterior interacció, els factors de la personalitat i les oportunitats d'interacció immediata. Es dona un trencament de l'equilibri a través d'un doble conflicte: el de rols i el de valors i la solució ha de venir d'una integració de l'acció en un sistema institucionalitzat de pautes normatives.

Per exemple, quan hi ha un conflicte de valors (entre els que són universals i els que deriven d'un desig de realització personal), hi ha un ampli marge a la interpretació que es pot traduir en una sortida que sigui la d'una conformitat al propi grup i el d'un clar distanciament del món.

La garantia d'aplicació del control és:

- a) prevenir l'aparició de tensions.
- b) enfortir el desig de conformar-se a la societat.
- c) donar força a un sistema de sancions.
- d) l'ús de la força com a sanció negativa.
- e) modificar les pautes socials.

Qui imposa formalment el control social al conjunt de la societat és principalment l'estat i l'evolució de les formes d'estat (des de l'estat absolut fins a l'estat neoliberal o corporativista) ha suposat també, lògicament, l'evolució de les formes de control social: s'ha passat lentament de la ideologia del control social al control social de la ideologia (Bergalli, et al., 1983).

Les formes del control social: control formal i informal

L'evolució de les formes d'estat demostra que l'estratègia del control social és una de les formes que té l'estat de perpetuar-se: realitza una presència sobre l'individu assegurant el manteniment de l'estructura que ve definida per l'esfera del poder, d'una banda, i l'esfera dels individus dependents, de l'altra.

En una societat pluralista els grups professionals participants en la socialització i el control social han d'assumir l'heterogeneïtat social per a contribuir a la convivència democràtica.

El control jurídic, el que s'exerceix a través de les activitats previstes legalment, suposa un mecanisme complex que s'inserta en el marc de l'estructura general de l'estat i és aquest qui marca les línies de com s'ha d'exercir aquest control; no és casualitat que el poder judicial sigui un dels tres en què es divideix i recolza un règim democràtic.

Tota l'activitat i totes les institucions que depenen del poder judicial o que, indirectament, contribueixen a dur a terme les finalitats d'aquest poder, constitueixen el sistema de **control social formal**: la policia, la justícia, la penalitat, la prevenció, la reinserció, la reeducació, etc... El control social formal és l'àmbit en què l'estat manifesta clarament la seva funció repressora.

Però el subjecte ha hagut d'aprendre des de ben aviat a enfocar la seva personalitat i el sentit de si mateix i de la seva socialitat en l'engranatge de la funció productiva. Hi ha una disciplina social que s'imposa en l'adaptació de la persona a una societat que és essencialment desigual i en l'esforç d'adaptació, s'hi amaguen els contrastos de classe. Es tracta del **control social informal**.

La família (la figura del pare i la formació dels fills), l'escola (l'assegurança d'un currículum), la professió (l'aprenentatge d'una tècnica i una capacitació), la competència (la cursa vers l'èxit), els mitjans de comunicació social (caixa de ressonància de determinats valors socialment admesos)... són instàncies de control social informal que fan que l'individu esdevingui un subjecte adaptat a la societat en la qual viu. Les instàncies de control social informal, no solament modelen, sinó que discriminen: qui no té capacitat tècnica, qui és diferent culturalment, etc.

El control social en les organitzacions

Les organitzacions tendeixen a institucionalitzar la seva dinàmica; hi juga un paper rellevant la figura d'uns líders que poden ésser formals o informals. Els formals són els lideratges nascuts del càrrec i del poder personal que hi va annex; en canvi, els informals són els carismàtics per als qui el lideratge prové de les característiques singulars de la personalitat.

Però els controls utilitzats a les organitzacions són tanmateix ben diversos. N'hi ha uns d'ordre físic que es concentren en una dinàmica de **poder coercitiu** (el fuet o el cadenat). Institucions o organitzacions que empren predominantment controls socials físics són, per exemple, els camps de concentració, les presons, els correccionals, els manicomis, etc. Aquestes organitzacions coercitives no tenen líders informals, encara que es pugui donar un lideratge informal entre els acollits o sotmesos a la institució. Aquestes són molt poc selectives i generen ben poca socialització organitzacional.

Hi ha, també, controls materials que consagren més aviat un **poder utilitari** (les recompenses). Institucions o organitzacions centrades sobretot en aquesta dimensió material són els sindicats, les assegurances, els bancs, les administracions, etc. Les organitzacions utilitàries són controlades a l'ensem per líders formals i informals, són molt selectives i generalment deleguen la socialització organitzacional.

N'hi ha també de centrades en controls simbòlics que donen peu a un **poder normatiu** (prestigi, estima). Són les religions, l'ensenyament, les associacions voluntàries, etc. Les organitzacions normatives no solen tenir líders informals o, en tot cas, només per a funcions d'execució, no de direcció; quan els tenen, es tracta de personalitats que d'una manera o altra tenen tendència a assumir la totalitat del poder. La selectivitat no és pas unívoca i s'hi dóna una gran varietat; n'hi ha de molt selectives (les sectes) i altres que ho són molt poc (els centres privats d'ensenyament). Són tanmateix molt socialitzadores.

El poder a les institucions o organitzacions no es presenta generalment en un estat pur com el que hem volgut indicar; hi ha pressions físiques, utilitàries o normatives a l'ensem i a vegades de manera ben difícil de discernir.

El control social en les institucions totals

En general, com acabem de veure, totes les institucions tenen tendències absorbents i no dubten d'emprar sistemes de control social més o menys aguts; és a dir, generen un món propi creant una discontinuïtat entre el món intern i el món extern i posant, d'una manera o altra, obstacles a la interacció social entre els que s'hi integren.

Però d'entre totes les organitzacions n'hi ha unes, les institucions anomenades **totals** (Goffman, 1984), que tradueixen aquesta separació del món institucional respecte al món exterior d'una forma material de caràcter físic.

Les finalitats d'aquestes són diverses: cuidar les persones (llars d'avis, de malalts), cuidar dels incapacitats (psiquiàtrics, leproseries, centres d'infecciosos), protegir la comunitat (presons, camps de treball forçat, de concentració), realitzar una tasca de caràcter laboral (camps de treball, colònies fabrils, casernes militars) o crear un àmbit religiós peculiar (monestirs). Però totes convergeixen en la mateixa característica: trencar les barreres que separen l'àmbit del dormir, del jugar, del treballar, etc.

Tots els acollits comparteixen el mateix espai i el mateix temps, sota la mateixa autoritat, en una programació carregada de normes i funcionaris amb la missió de fer-les complir i tot plegat encaminat a obtenir els fins de la institució. S'han planificat les necessitats essencials i l'allargament de l'estada produeix en els interns una tensió -en diferents graus- entre el món habitual i el món institucional.

En una part d'aquestes institucions totals, la multiplicació de regles, connectades amb obligacions i articulades en un sistema jeràrquic, produeix una ruptura de la relació habitual entre l'actor i els seus actes; es perd l'autonomia i, amb el pretext de realitzar a la perfecció les finalitats institucionals, es pot caure en una mortificació constant del jo a través de les recompenses i privilegis a l'obediència i acatament de les normes i dels càstigs a qualsevol indici de contravenció.

En aquests casos amb un control més rígid -i segons el tipus d'institució- es pot generar una subcultura o una veritable cultura de l'intern basada en tres pilars bàsics: la preocupació única i exclusiva de si mateix articulada en la pròpia fidelitat a l'ideal proposat, l'infantilisme de no fer cap acte sense l'obediència o acatament d'unes normes i d'un superior que les imposa o aconsella, i l'estigma o desculturació de la persona per la pèrdua o incapacitat d'uns hàbits racionalment adquirits i posats en pràctica.

La institució anomenada total pot representar, segons els casos, un model extrem d'imposició d'un determinat control social que, no solament genera despersonalització, sinó que és legitimat en la societat per l'exhibició pública de les finalitats institucionals (bé realitzat a les persones que ho necessiten; protecció de la societat; acompliment d'una funció social necessària; realització d'un desig religiós de perfecció, etc.) que socialment mereixen la comprensió racional de la majoria de les persones que ho contempen.

La institució voraç o insaciable

Les tendències absorbents de les organitzacions per a realitzar els seus fins institucionals que les obliguen a extremar els seus sistemes impositius de control, tenen encara una manifestació més en les anomenades institucions **voraces, àvides o insaciables** (Coser, 1978).

Són els grups o les organitzacions que, en contradicció amb les tendències dominants, demanen l'adhesió absoluta dels seus membres i pretenen abraçar tota la seva personalitat dintre del seu cercle. Exigeixen una lleialtat absoluta i incondicional, són "omnívores".

A diferència de les institucions totals que hem vist anteriorment, les institucions voraces erigeixen barreres simbòliques respecte el món exterior i no barreres físiques. Moltes vegades apareixen com a voluntàries i no coaccionadores i desenvolupen mecanismes de motivació per tal d'activar la lleialtat i l'adhesió dels seus membres. Per a fomentar l'acceptació de les seves propostes, solen oferir als participants una imatge sumament atractiva.

Es a través d'aquest biaix que les institucions voraces exerceixen pressió sobre els seus components debilitant així els vincles propis i naturals que podrien generar conflicte amb les seves pròpies finalitats institucionals; s'elimina qualsevol ingerència competitiva i és per aquesta via que es suprimeix d'arrel qualsevol tendència conflictiva. L'univers simbòlic del món proposat per la institució es presenta així com a únic i indiscutible.

Tot plegat es realitza per la via de motivar els seus membres vers una adhesió absoluta i incondicional. Les institucions voraces sempre són exclusives. Coser (1978) en dóna exemples en les institucions polítiques (el reclutament de persones com a instruments de poder polític (9)), en les institucions privades (el servent familiar característic de l'Antic Règim i de les primeres fases del capitalisme -s. XIX-, la mestressa de la llar en la família tradicional, els militars subalterns) i en les institucions alternatives (les sectes, grupúsculs polítics messiànics, les comunitats utòpiques).

D'entre aquestes institucions voraces, les anomenades sectes són grups integrats per persones que es consideren elegides i dotades d'un tipus especial de coneixement transcendent, esotèric o amb qualitats personals singulars. La secta, d'una manera o altra, exigeix i controla la lleialtat incondicional dels seus membres i erigeix barreres entre els seus membres, que suposadament tenen la veritat, i la majoria de les persones que no tenen les virtuts especials que els sectaris s'atribueixen a si mateixos.

Una condició especial de les sectes és l'exigència de l'adhesió absoluta de la persona; no s'hi val a sostenir un compromís parcial. En tot cas, s'establirà una escala qualificativa de les persones en funció de la força i del nivell del seu personal compromís.

Es per això que la secta reacciona amb una típica i extrema intolerància davant de la dissidència i els membres aniran en compte a manifestar idees que estiguin en desacord amb la doctrina aprovada, per lleu que sigui la discordància, perquè serà tingut per heretge i castigat d'una manera o altra fins l'extrem de veure's afectat d'expulsió quan se'l considera impur o indigne de pertànyer a la secta.

El món de la secta és estricte i separa constantment els fidels dels qui no ho són, assegurant-se així que els membres més vàlids, els qui estan compromesos radicalment amb la secta, estiguin sempre en companyia dels elegits. La secta està integrada per persones que s'han separat del cos de la societat per formar un grup limitat i exclusiu que rebutja les normes d'aquesta societat tot proclamant un conjunt especial de valors i regles de conducta propis i singulars. Per a la secta, el que no hi està afiliat, està exclòs automàticament de la gràcia i del grup dels elegits i és l'exponent d'una moral considerablement inferior. El que sorprèn al sectari és que se'l jutgi des de fora a través de paràmetres ordinaris de conducta.

Els contactes del membre amb l'exterior són considerats com una interferència i és per això que les sectes intervenen d'una manera o altra en el control social de les relacions sexuals i professionals. N'hi ha que imposen el celibat, n'hi ha que obliguen a una promiscuïtat dirigida; en tot cas, la parella i les relacions sexuals solen estar estrictament ordenades en el control derivat de la pertinença a un grup sectari. I també inventen sistemes de control pels qui tenen activitats ocupacionals que els porten a un contacte habitual amb el món exterior. El sectari ideal ha d'ésser exclusivament un sectari.

(9) "L'eunuc polític" en la majoria dels imperis clàssics de l'Orient; "l'estranger", els jueus cortesans a Alemanya durant els segles XVI-XVIII i els cristians renegats durant l'Imperi Otomà (s. XVI); "les amants reials" a França durant els regnats d'en Lluís XIV i Lluís XV (segles XVII-XVIII).

Les tècniques per a garantir una fidelitat i una exclusivitat són molt diverses: canviar simbòlicament el nom; introduir formes de participació grupal anul·lant qualsevol temptació de subjectivisme o de manifestació de criteri propi; establir sistemes de càstig per a exemplificar la dissidència mantenint i incrementant la solidaritat de la resta de fidels; presentar el discrepant com una persona que ha caigut en l'error i s'ha venut a les forces del mal, de la traïció o del dimoni segons els casos i comparant-lo acríticament amb el malalt; imbuir de fanatisme els adeptes pel fet que són els únics que han sabut comprendre els mecanismes essencials de l'esperit que es conté en una determinada doctrina i que els incapacita de contrastar-la amb les dades de l'experiència empírica; exercir una forta autoritat a través del control estricte dels seus líders carismàtics; desenvolupar estructures burocràtiques jerarquizades encobertes hàbilment amb l'argument del carisma necessari; canalitzar les aspiracions del diversos membres contra la injustícia, la crueltat, la deshumanització, el sistema capitalista, el comunisme, etc., intentant contrastar-lo amb un idealisme utòpic que justifica les mateixes finalitats sectàries; en una paraula, generar un microcosmos cohesionat que, àdhuc, pugui fer oblidar les raons per les quals s'ha confiat en la secta.

La reacció social

Ja el 1938 Franck Tannenbaum deia que la modelació del comportament desviat s'origina en el conflicte de valors que es produeix entre el que viola les regles i la comunitat; es donen en aquestes situacions dues definicions radicalment oposades. Segons aquest pensador, el conflicte que s'origina entre la persona i l'audiència prové d'una dialèctica que se centra en la "dramatització del que és dolent"; aquesta permet etiquetar la conducta desviada.

El 1951 Edwin Lemert puntualitzaria que és la desviació secundària -la reiteració de reaccions socials- allò que explicaria, no solament l'etiquetatge, sinó el reforçament social que la mateixa conducta desviada obté; a més reacció social, més reforçament de la conducta de la persona en la seva desviació.

Elaboracions posteriors ens han fet entendre que aquest procés de la reacció social s'ha de situar en un context normatiu determinat i en una època concreta; almenys per comprendre els interessos dels qui han fet les normes. De fet, els qui les han fet pertanyen a grups diferents dels qui són efectivament qualificats per elles. Uns creen les normes i les apliquen i és aleshores que s'opera un procés de selecció i d'etiquetatge; les expectatives de l'audiència determinen en gran mesura el comportament humà. Les definicions que sobre els altres fan les persones són les que van construint la realitat social.

La desviació de les normes, des d'aquesta perspectiva, ja no és interpretable des de la lectura biològica (un ésser diferenciat en la seva mateixa constitució), psicologista (una revelació patològica d'una personalitat anormal), ni social (fruit d'una cultura, d'un aprenentatge de conductes en el si d'un petit grup, d'un conflicte de classes, etc.). La desviació de conducta s'inscriu en una dinàmica social que discrimina el que és normal del que no ho és en funció de models preconcebuts i socialment i normativament admesos. El que és normal aquí, potser no ho és allà; el que és admès avui, potser no ho era ahir o no ho serà demà.

Les institucions voraces anomenades "sectes" són l'objecte en la nostra societat d'una concreta representació social, d'una imatge social, d'una reacció social que, seguint la teorització anteriorment esmentada, no solament les etiqueta, sinó que acaba reforçant la hipotètica desviació implícita en aquesta conducta. Els continguts transmesos en bona part dels reportatges periodístics, llibres de divulgació, novel·les, mitjans de comunicació amb imatge o sense, han acabat configurant el tema de les sectes amb el risc evident de construir una imatge social indiscriminada que, no solament desperta interès, sinó que categoritza les "sectes" i els "sectaris" d'una manera molt determinada (imatge social dominant ja desenvolupada)

En relació a la reacció social, resta veure en quin grau aquesta s'explica per la manca de legitimació d'aquests grups. Segons Berger i Luckmann (1984:122) la legitimació "«explica» el orden institucional atribuyendo validez cognoscitiva a sus significados objetivados. La legitimación justifica el orden institucional adjudicando dignidad normativa a sus imperativos prácticos. Es importante comprender que la legitimación tiene un elemento tanto cognoscitivo como normativo. En otras palabras, la legitimación no es sólo cuestión de «valores»: siempre implica también «conocimiento». (...) "La legitimación no sólo indica al individuo por qué debe realizar una acción y no otra; también le indica por qué las cosas son lo que son. En otras palabras, el «conocimiento» precede a los «valores» en la legitimación de las instituciones".

4.2 Les "sectes" com a problema

En el capítol 1 (apartat 1.1) ja hem presentat sintèticament el context d'aparició d'aquests grups i l'espai que les seves propostes intenten ocupar. Aquí, ho desenvoluparem.

Com assenyala Tornos, hem de reconèixer la incapacitat de la societat actual per oferir a molts dels seus membres unes imatges de futur suficientment satisfactòries (1990:35). Com ja s'ha dit, aquesta situació és el resultat d'una estructura sotmesa a una profunda, i ràpida, transformació en la qual entra en crisi "la creciente confianza, nacida tanto de convicciones religiosas como racional-científicas, de que (el hombre) podía modelar su propia vida e influir personalmente en su destino" (González-Anleo, 1990:102).

En aquesta crisi actuaran com a catalitzadors la desconfiança respecte a la ciència i la tècnica "incapaces, además, de proporcionar al hombre fines valiosos y sentidos últimos" (González-Anleo, 1990:102); el qüestionament de les institucions legitimades i dels valors dominants, especialment en els anys seixanta, que posaran a prova els límits del sistema generant alternatives fins aquest moment no explorades; la secularització i "un cierto desplazamiento de lo sagrado, desde un Dios personal a un dios-sin-rostro" (González-Anleo, 1990:102) que genera l'emergència "de una religiosidad confusa y paganizada" i de noves expressions de misticisme com a vies d'escapada i experiència. Respecte d'això, Popper suggereix que "el misticismo puede ser interpretado como expresión de la nostalgia por la pérdida de la sociedad cerrada y, por tanto, como una reacción contra el racionalismo de las sociedades abiertas" (1982, 443).

Bona part de les hipòtesis explicatives (vegi's especialment la síntesi realitzada per González-Anleo, 1990 i Tornos, 1990) per a interpretar el paper desenvolupat per les "sectes" en resposta al "malestar social i espiritual" resultant d'aquesta crisi se sustenten en un pressupost clàssic de l'enfocament funcionalista: la situació d'anomia.

Per Merton (1967) l'anomia consisteix en el desajustament entre objectius i mitjans, dins un emmarcament social determinat.

Les "sectes" representarien per als seus membres un intent de lliurar-se de l'anomia o, com matitza Bird (1979, citat a Tornos, 1990:32), "un intento de aliviar la incertidumbre y culpabilidad causada por ella". En el mateix sentit, Beckford (1983, citat a González-Anleo, 1990:103) proposa que "las nuevas sectas actúan como sucedáneos para la satisfacción de necesidades que hoy quedan sin respuesta; por ejemplo, proporcionan un tejido social en el que la afectividad puede ser experimentada y vivida; además, actúan como una válvula de seguridad de las tensiones creadas por grupos marginados o radicales; finalmente ofrecen consuelo y ayuda para aliviar a los ansiosos, reintegrar a los marginados, orientar a los que han perdido las metas sociales, etc."

Abans de continuar, és necessari expressar la nostra posició (coincident, per exemple, amb la de González-Anleo) (10) respecte a la capacitat explicativa d'aquestes hipòtesis funcionalistes i dels processos que hem citat com a catalitzadors (determinants?) de la "crisi de la societat actual" i de l'emergència de les "sectes": la complexitat del tema que ens ocupa i el gran nombre d'interrogants que planteja el seu estudi no són resolts, de forma totalment satisfactòria, pel "model" aquí descrit. En el nostre cas, malgrat la indubtable importància, necessitat i interès del desenvolupament d'un model teòric d'un més gran abast, no hem aprofundit en aquesta línia ja que no constitueix l'objecte central d'aquest estudi. Dit això, l'emmarcament teòric aquí proposat aporta - segons la nostra opinió- un model operatiu satisfactori i d'interès heurístic.

Després d'aquest incís, reprenem ara el fil discursiu d'aquest apartat:

Balandier (1989) proposa que aquests grups siguin avaluats segons els criteris d'**ordre** i **desordre** i no solament per la qualitat de les respostes que proposen o les transformacions de consciències que realitzen. Vegem les diverses interpretacions que aquest autor presenta (1989:214).

A. "La innovación religiosa, no obstante su carácter reactivo inicial, contribuye al mantenimiento del orden todavía dominante; desvía la protesta, produce efectos de compensación, es de nuevo capaz de «hacer funcionar los mecanismos de las grandes burocracias impersonales» (Harvey Cox); recombina los símbolos y los valores y hace aceptar bajo otro aspecto los que legitiman el sistema existente; permite probar modos de comportamiento que con el tiempo pueden ser así incorporados a las maneras de ser establecidas, las cuales se encuentran así rejuvenecidas. Al final, por consiguiente, un nuevo ajuste, una contribución que se traduce en una revigorización del orden".

Com a suport d'aquesta primera interpretació aportem dues referències relacionades i que expressen aspectes d'interès:

"Los estados mentales alucinatorios no pueden alterar la base material de la explotación y la alienación. La Conciencia III no cambiará nada que sea fundamental o causativo en la estructura del capitalismo o imperialismo. Por tanto, lo que nos espera no es la utopía de la libertad individual absoluta, sino alguna nueva pero más maligna forma de mesianismo militar, provocada por las payasadas de una clase media que intentó domesticar a sus generales con mensajes telepáticos y creyó poder humanizar la mayor concentración de riqueza corporativa que jamás ha visto el mundo caminando descalza y comiendo mantequilla de cacahuete sin homogeneizar" (Harris, 1980:224-225).

(10) Entre els diversos autors que han enriquit teòricament aquest debat, citem a González-Anleo (1990) perquè l'esquema d'aquest apartat segueix, en gran mesura, el fil argumental desenvolupat per aquest autor.

"Cuando la ciencia oficial, al igual que todo el resto del espectáculo social, se comporta de tal manera que, bajo una representación materialmente modernizada, enriquecida, no hace más que retomar las antiguas técnicas de los feriantes -ilusionistas, vendedores ambulantes y curanderos-, no puede sorprender ver la gran autoridad que adquieren, paralelamente y de algún modo por todas partes, los magos, las sectas, el zen envasado al vacío o la teología de los mormones. La ignorancia, que tan bien ha servido a los poderes establecidos, siempre ha sido, además, explotada por ingeniosas empresas al margen de la ley. ¿Qué momento más favorable que éste en el que tanto ha progresado el analfabetismo? (Debord, 1990:56).

Aquest plantejament explica la favorable acollida inicial que van tenir bona part d'aquests grups i moviments i la que continuen tenint alguns d'ells en certs cercles de decisió i de poder.

Recordi's, tal i com ha estat explicat anteriorment, que el nucli de la valoració negativa (la "imatge social dominant de las sectes") parteix dels fets succeïts a la Guyana el 1978 i que aquesta imatge no s'aplica homogèniament a tots els grups.

B. "Estos movimientos religiosos son los indicadores de una desintegración de la sociedad, de la cultura, de la persona: con una anomia en expansión concuerda una especie de sagrado anómico, y éste se convierte en un agente del desorden trabajando en el debilitamiento de lo que legitima a las instituciones y mantiene un amplio consenso normativo" (Balandier, 1989:214).

Aquesta perspectiva explicaria (justificaria) la reacció d'algunes institucions legitimades davant l'amenaça, en aquest cas "real", de desordre. El que hem denominat "imatge social dominant de les sectes", àdhuc en les seves versions més extremes, consitueix llavors una descripció "objectiva i fonamentada" del problema. Com assenyala Tornos (1990), la resposta més activa -i virulenta- a aquesta "amenaça" és donada, des de posicions ideològiques diferents, per una part dels moviments "anti-sectes" i per altra, per sectors polítics progressistes. Els primers, des de posicions conservadores de l'ordre i de la tradició, assumeixen la defensa de les famílies -considerades com a dipositàries de les essències del sistema- contra l'amenaça disgregadora que aquests grups representen. Certament, és necessari diferenciar d'aquestes "organitzacions anti-sectes", així definides, aquelles altres que, des de posicions més matisades, intenten sensibilitzar l'opinió pública sobre el fenomen i les activitats de denúncia, de les que pretenen ser més selectives i fonamentades. També, és necessari distingir la posició que aquestes últimes expressen en els mitjans de comunicació, i que sovint és congruent amb la "imatge social dominant", del seu treball més rigorós d'orientació i d'intervenció terapèutica i, especialment, de les posicions ideològiques dels professionals que hi col·laboren que no necessàriament coincideixen, com així sovint succeeix, amb plantejaments conservadors. Pels segons, alguns sectors polítics progressistes, el fenomen de les "sectes" suposa l'expressió de tendències reaccionàries, obscurantistes i irracionals, que afavoreixen i promouen la implantació del totalitarisme. La implantació "de un orden erigido en bien absoluto, purgado de todo desorden, impuesto a los beneficiarios si es preciso contra su voluntad, incuestionable y excluyente de lo que le resulte extraño" (Balandier, 1989:205).

C. Segons una tercera interpretació, les dues anteriors atorgarien una excessiva importància al fenomen -en un o un altre sentit- i, per això, "limitan la importància de las sectas confinándolas al dominio de la vida privada, tratándolas como los instrumentos de una disciplina personal, a la vez espiritual y moral, de poca incidencia en el funcionamiento de la máquina social (Bryan Wilson), y de las que hacen de la nueva religiosidad una de las formas de cultura narcisista, del despliegue sobre el Yo en búsqueda de su autenticidad, de la afirmación de un individualismo llevado «hasta un punto asocial extremo» (Norman Birnbaum)." (Balandier, 1989:214).

Des de la nostra òptica, aquestes tres interpretacions no són excloents i cada una d'elles pot ser utilitzada per descriure ajustadament el fenomen; en rigor, una part del fenomen. El problema radica -sense oblidar les diferències teòriques i ideològiques que inclouen- en la utilització exclusiva d'alguna d'elles per interpretar un fenomen deficientment definit, uniformitzat artificialment i on s'inclouen -i equiparen- situacions, de fet, molt diverses. Aquest fenomen -ja sigui retulat com a "nous moviments religiosos" o com a "sectes destructives"- es caracteritza per la complexitat i l'heterogeneïtat (en el seu origen, objectius i paper que exerceixen els diferents grups), congruentment amb les línies de conflicte, les relacions de poder i les contradiccions existents dins el si del sistema socio-cultural que l'ha generat, l'alimenta, el defensa i el combat.

González-Anleo proposa, citant a Hardin (1983), dues hipòtesis per interpretar el paper acomplert per les "sectes" (l'oferta d'una identitat) (1990:105). En aquest cas, les hipòtesis refereixen a un aspecte important, encara que concret, com ara és la conversió i, per tant, han de situar-se a diferent nivell de les anteriorment plantejades.

A. El model passiu: "pone el acento en el juego de mecanismos externos (coacción, lavado de cerebro...) con una mínima intervención de la persona" (1990:105).

Aquesta hipòtesi coincideix amb la presentació del fenomen per part dels "moviments anti-sectes". Des d'aquesta òptica, ja recollida en la "imatge social dominant", s'atorga a les "sectes" un poder extraordinari per captar nous membres mitjançant la utilització de tècniques molt eficients de persuasió, manipulació i coerció. Aquestes tècniques, com veurem, són realment utilitzades -i no solament en aquests grups- encara que amb una intensitat d'aplicació i unes conseqüències que no necessàriament s'ajusten al model descrit en bona part de la literatura que analitza aquest tema.

El que ens interessa remarcar aquí és que amb aquest model es reafirma, de vegades exageradament, la indefensió dels individus davant d'una maquinària que pot (quasi inevitablement) atrapar-los. Amb això es fomenta un paper passiu i irresponsable que contribueix a l'establiment de relacions dependents, tant dins del grup com per sortir-ne, i s'estandarditza la "carrera moral" del "sectari" i els rols de "sectari" i "ex-sectari". Quant al concepte de "carrera moral" seguim a Goffman: "las personas que tienen un estigma particular tienden a pasar por las mismas experiencias de aprendizaje relativas a su condición y por las mismas modificaciones en la concepción del yo -una «carrera moral» similar que es, a la vez, causa y efecto del compromiso con una secuencia semejante de ajustes personales-" (1980:45). "Nos preocupan principalmente los aspectos morales de la carrera: es decir, la secuencia regular de cambios que la carrera introduce en el yo de una persona, y en el sistema de imágenes con que se juzga a sí misma y a los demás" (1984:133).

B. El model actiu: "presupone que el individu actúa personalmente en la formación de su identidad, pero que la construcción de la identidad personal es un proceso largo con continuos intercambios y modificaciones de rasgos parciales" (González-Anleo, 1990:105). Respecte al model actiu cal preguntar-se, com ho fa Hardin, "si no es normal que ciertos jóvenes, a consecuencia del debilitamiento del control social, de la tradición y de los valores, y enfrentados con la posibilidad de movilidad horizontal y vertical y con el abanico de ofertas de la civilización occidental, cada día más pluralista, ensayen estas alternativas. El que las consecuencias de este pluralismo, tanto en el plano político como en el religioso, sean o no deseables, es otro cantar que nada tiene que ver con la atribución de causalidad" (Hardin, 1983:28 citat a González-Anleo, 1990:105-106).

En aquest punt, coincidim amb González-Anleo (1990:106) a considerar que en les conversions concretes es barregen elements d'ambdós models el passiu i l'actiu.

González-Anleo (1990:112-113), suggereix dues hipòtesis més:

* **La hipòtesi del poder:** "los que ingresan se someten casi a cualquier cosa en vista de la meta prometida: el poder, que se traduce en libertad + bienestar".

En aquesta línia, Harris (1984:162) afirma que la major part dels "cults", "sectes" i "moviments" tenen un programa definit per dominar els problemes terrenals i acréixer el benestar material dels individus. Així mateix, des de la perspectiva dels adeptes, aquests "no sólo esperan controlar a los demás mejorando el control sobre sí mismos; también esperan dominar los acontecimientos físicos imponiendo sus pensamientos a la materia".

* **La hipòtesi de la "por a la llibertat"** (cita a Domínguez, 1985:16-18): "destaca el componente fanático-fascista de la mayor parte de las sectas, como un antídoto contra el pánico provocado por la inseguridad".

En primer lloc, "la por a la llibertat" s'hauria produït (Fromm, 1976:155) com un resultat del procés d'individuació proporcionat pel capitalisme a l'individu i en el qual aquest va arribar a sentir-se més sol i isolat. El context en què aquesta situació es produeix ja ha estat detallat en iniciar aquest apartat.

Fromm afirma que si l'individu no pot suportar la càrrega que li imposa la "llibertat de" pot adoptar formes col·lectives d'evasió ("la sumisión a un líder" i el "conformismo colectivo automático") per combatre la inseguretat (1976:170). Amb això es privilegia la consecució de la seguretat personal i espiritual malgrat que a costa de la claudicació de la pròpia voluntat i autonomia, es distancia de l'ideal de comportament que la cultura occidental sosté com a propi (Cardín, 1982:57).

En un segon lloc, i com a conseqüència de l'anterior, la "secta" s'ofereix llavors com un entorn segur, càlid i cohesionat on els problemes seran solucionats i on les demandes d'"autotranscendència de l'individu" poden materialitzar-se: "tendencia de los individuos a buscar significado por sí mismos, a encontrar formas de relación y comunicación humana satisfactorias, a sentir el placer de lo nuevo y de lo misterioso" (Tornos, 1990:35).

En aquest sentit, la proposta comunitària de les "sectes" remet al mite de la "comunitat purificada" (Sennet, 1975) i prové de l'específica recerca adolescent d'una identitat (purificada) per sostreure's del que és desconegut, de les seves amenaces, de la incertesa i de qualsevol sentiment de dissonància. Segons Festinger, "el fondo básico de la teoría consiste en la idea de que el organismo humano trata de establecer una armonía interna: consistencia o congruencia entre sus actitudes, conocimientos y valores. Es decir, hay una tendencia hacia la consonancia, entre cogniciones" (1975:319).

Sota aquest plantejament, i agregant els diferents elements ja introduïts, adquireix la seva vertadera significació l'estructura piramidal i fortament jerarquizada de la major part de les "sectes"; la validesa absoluta dels principis establerts i l'amenaça i "índici de caos" que resultaria si aquests fossin impugnats. En relació a això, pot aplicar-se la formulació de Horton en relació al "predicament tancat": "Caracterizado por una falta de conciencia de las alternativas, por el carácter sagrado de las creencias y por la angustia con respecto a las amenazas dirigidas contra ellas" (1976:92); la necessitat d'un lideratge fort que amb la seva interpretació de la doctrina eviti l'aparició d'elements cognoscitius dissonants i que amb la seva autoritat mantingui la cohesió i l'acceptació "natural" del conjunt de prescripcions normatives; la pressió de grup, la forta càrrega emocional de l'adoctrinació, la rigidesa normativa i de control, etc. En definitiva, el seu funcionament com a "instituciones totales" i/o "voraces".

S'ha de tenir en compte que la incorporació a aquests grups requereix l'existència de processos de re-socialització que Berger i Luckmann denominen "alternació" (1984:197), l'objectiu de la qual és:

"La estructura de plausibilidad debe convertirse en el mundo del individuo, desplazando a todos los demás mundos, especialmente a aquel en que el individuo «habitaba» antes de su alternación. Esto requiere que el individuo sea segregado de entre los «habitantes» de otros mundos, especialmente los que «cohabitaban» con él en el mundo que dejó tras de sí. Idealmente se requiere la segregación física; si por cualquier causa esto no es posible, la segregación se plantea por definición, o sea, por una definición de esos otros que lo aniquilan. El individuo alternalizado se desafilia de su mundo anterior y de la estructura de plausibilidad que lo sustentaba, si es posible, corporalmente, o si no, mentalmente. En cualquiera de los dos casos, ya no puede seguir «uncido con incrédulos» y por lo tanto hay que protegerlo contra la influencia potencialmente destructora de la realidad. Dicha segregación resulta particularmente importante en las primeras etapas de la alternación (la fase del «noviciado»). Una vez que la nueva realidad ha quedado fija, pueden entablarse nuevas relaciones circunspectas con extraños, aunque aquellos que solían ser biográficamente significantes todavía constituyen un peligro. Son los que podrán decir: «Deja eso, Saulo», y tal vez haya momentos en que la vieja realidad que invocan asuma contornos de tentación. (Berger; Luckmann, 1984:199).

Les exigències d'aquest procés d'alternació permeten, i d'aquí la "perillositat", la potencial realització de tota mena d'excessos: "lo patológico en las sectas sería la patología de una cultura resquebrajada de muchas maneras y la patología de unos individuos sometidos a demandas que muy difícilmente pueden satisfacer. A partir de ahí, también tendría importancia la patología de liderazgos y grupos" (Tornos, 1990:35). El que és patològic fóra, com formula acertadament Anderson (citat a Tornos, 1990:32), "la existencia de personas a quienes la estructura grupal les sitúe en un nivel desde el cual puede ejercerse gran control sobre la libertad de otros individuos: donde tal estructura existe, aunque no siempre produce efectos desastrosos, siempre puede producirlos y es responsable de que ocurran cuando se llega a ellos".

En aquesta mateixa línia, cal considerar, com ho fa Popper, que "todos tenemos la plena seguridad de que nadie sería desgraciado en la comunidad hermosa y perfecta de nuestros sueños; y tampoco cabe ninguna duda de que no sería difícil traer el cielo a la tierra si nos amásemos unos a otros. Pero como dijimos antes, la tentativa de llevar el cielo a la tierra produce como resultado invariable el infierno" (...) "¡Prevenzámonos de estos falsos profetas! Lo que buscan, sin darse cuenta de ello, es la pérdida unidad de tribalismo, el retorno a las rejas y a las bestias" (1982:403).

5 "DESTRUCTIVITAT" I MANIPULACIO PSICOLOGICA

5.0 Introducció

En la descripció de qualsevol fenomen, cal afrontar sempre els obstacles que suposa concretar una definició com més ajustada millor al que es vol descriure. En el cas de les anomenades "sectes destructives", la dificultat fonamental es troba en la identificació del concepte de "destructivitat" en la mesura que s'hi poden trobar diverses interpretacions i donada també la dificultat d'identificar en la literatura mèdica i psicològica un concepte ajustat a aquest terme. Com ja ha estat discutit anteriorment, nosaltres proposem la denominació més precisa -i menys connotada- de "grups potencials generadors de trastorns de la personalitat".

En el present capítol s'ha realitzat una aproximació en la qual, a partir de l'anàlisi de les diverses característiques comunes a tots aquests grups, es pot arribar a perfilar el sentit que en aquest cas es pot donar al terme "destructivitat". Val a dir, però, que malgrat els diferents graus de "destructivitat" que podem trobar en les anomenades "sectes destructives" i les lògiques matisacions que cal fer en cada cas, una de les utilitats fonamentals del terme, rau en l'establiment d'una diferenciació substancial davant un seguit de grups i organitzacions -algunes de les quals son anomenades "sectes", però no "sectes destructives"- en les quals amb criteris psicològics no es pot inferir aquest potencial dany per als seus membres.

5.1 Nocions sobre el concepte de la "destructivitat"

La "destructivitat" des d'un punt de vista psicològic, no constitueix una entitat clínica específica, ni representa un concepte perfectament delimitat. A grans trets s'hauria de considerar aquest fenomen com un determinat estat mental que pot ser produït per múltiples causes (endògenes i exògenes) i que al mateix temps pot relacionar-se a nivell clínic amb diverses síndromes i trastorns mentals, que es caracteritzen per inhabilitar el normal desenvolupament de l'individu en tots o la majoria dels àmbits de la seva vida (personal, relacional, social, professional).

La interpretació del terme en el sentit més estricte, pressuposa l'existència d'un quadre greu des d'un punt de vista neuro-psiquiàtric -malgrat la dificultat que implica no disposar d'un sistema específic de mesura- i s'han d'analitzar diversos indicadors indirectes (capacitats intel·lectuals, estats anímics, hàbits i capacitats de socialització, determinats trets fisiològics) a partir dels quals, i en funció del seu nivell d'alteració, poder inferir un determinat grau de "destructivitat".

En aquest mateix sentit, podem identificar diversos trastorns psiquiàtrics que, per la seva gravetat i per la seva evolució impliquen un elevat grau de deteriorament de l'estructura psíquica (i sovint orgànica) dels individus, es podrien englobar en un concepte ampli de "destructivitat". En aquest apartat s'hi inclourien la majoria de graus avançats de les demències (American Psychiatric Association, 1987) amb la consegüent pèrdua de les capacitats intel·lectuals, greus deterioraments de la memòria, pèrdues de les funcions corticals superiors (pensament abstracte, capacitat de judici, control d'impulsos, afàsia, apràxia, agnòsia), (11) modificacions de la personalitat (individu actiu que presenta apatia i retraïment progressius).

Determinats tipus i graus de trastorns esquizofrènics es podrien incloure també en aquest apartat de "destructivitat", en la mesura que inhabiliten l'individu del seu funcionament autònom.

Altrament, cal apuntar també l'existència de conductes auto-lesives, fruit de determinats trastorns psicològics (episodis depressius majors, conductes sado-masoquistes, anorèxies nervioses, abusos de substàncies...) que determinen una tendència a la pròpia "destructivitat" per part dels individus que les pateixen (auto-agressions, suïcidis, càstigs corporals...). Igualment es donen trastorns en els quals la "destructivitat" es projecta a l'exterior, vers l'entorn de l'individu i els seus congèneres (trastorn de la conducta infrasocialitzat agressiu amb un patró repetitiu i persistent de conducta agressiva en el qual es violen els drets dels altres, bé a través de la violència física o mitjançant robatoris que impliquen un enfrontament amb la víctima; piromania; quadres paranoics; trastorn explosiu intermitent en el qual els trets essencials són episodis discrets de pèrdua de control dels impulsos agressius, que donen lloc a un atac greu o a una destrucció de la propietat; trastorn antisocial de la personalitat...).

(11) Afàsia, trastorn del lleguatge a causa d'una disfunció cerebral que implica la impossibilitat de parlar i articular paraules.

Apràxia, incapacitat de dur a terme activitats motrius, malgrat que la comprensió i la funció motriu resten intactes. No hi ha lesions en l'òrgan motriu.

Agnòsia, alteració en el reconeixement o identificació d'objectes malgrat que la funció sensorial resta intacta.

Deixant de banda l'àmbit del que és patològic, és interessant observar la potencial capacitat de "destructivitat" de l'ésser humà a través d'experiments com el clàssic de Milgram (1974). Aquest experiment, realitzat l'any 1973 a la universitat de Yale, New Haven, als Estats Units (la fase experimental de l'estudi es va dur a terme entre 1960-1963) tenia com a objectiu mesurar l'abast i els límits de la obediència per determinar el potencial de l'autoritat com a font de poder. Milgram descriu de manera molt gràfica com a través de les ordres de l'experimentador, els subjectes que participaven en la prova arribaven a donar dosis letals d'electricitat a una tercera persona que participava com a aprenent en l'experiment. Tot i que l'experiment no es relacionava directament amb l'objecte del nostre treball, es pot establir un paral·lelisme amb les possibilitats de manipulació i el potencial de "destructivitat" de l'ésser humà.

Continuant en aquesta mateixa direcció, podríem trobar múltiples exemples en què seria factible detectar conductes i situacions relacionades amb diverses formes de "destructivitat" humana. En aquest sentit, existeixen treballs que de manera molt més profunda analitzen aquest aspecte, i determinen certs paràmetres que ens poden servir per comprendre alguns aspectes del nostre estudi (Fromm, 1987). En qualsevol dels casos, ja que el nostre objectiu se centra en evidenciar la "destructivitat" produïda a partir de la manipulació psicològica que es dona en determinats grups i organitzacions, convé deixar només apuntats aquests elements perquè serveixin de referents dels aspectes que anem a comentar.

5.2 Evolució terminològica en la literatura psiquiàtrica: progressió vers el terme de "sectes destructives"

Cal precisar que malgrat que en les dues darreres dècades l'aplicació i utilització dels termes "rentat de cervell", "reforma del pensament", "persuasió coercitiva", "control mental" i "manipulació psicològica" en la literatura psiquiàtrica, vingui marcat pel creixement i dinamisme de les anomenades "sectes destructives", els primers casos en què foren esmentats feien referència als mètodes emprats en la Revolució Cultural Xinesa, a Corea del Nord i als camps d'adoctrinament de l'antiga Unió Soviètica. Aquest fet però, no significa que els esmentats processos constituïssin necessàriament les úniques situacions en les quals es podien aplicar aquests conceptes. Així, les tasques desenvolupades per bona part de les policies secretes i d'intervenció política a tot el món utilitzen i han utilitzat mètodes similars que, ajustats a cada situació concreta i a cada moment històric específic, poden provocar efectes similars en l'estructura psicològica dels individus.

Aquests primers conceptes de *reforma del pensament* i de *persuasió coercitiva*, varen ser introduïts a la literatura psiquiàtrica per Lifton (1961) i Schein (1961) respectivament, i les situacions que els han justificat han estat englobades en el que altres autors han anomenat *primera generació de programes de control i d'influència extrema* (Ofshe; Singer, 1986).

La diferència d'aquests *programes de primera generació* en relació al que els mateixos autors han definit com a *programes de segona generació* rau en el fet que els primers tenien un objectiu específicament polític incidint en un aspecte que per a moltes persones resulta bastant perifèric en relació a la seva escala de valors, mentre que els programes de reforma del pensament de segona generació, apunten directament als aspectes més centrals de la personalitat i de l'autoestima dels individus (Singer; Ofshe, 1990).

Altres diferències entre ambdós *programes*, vénen determinades pel moment històric en què es produeixen, ja que els primers es donen sobretot des dels anys trenta fins a mitjan dels seixanta, mentre que els segons destaquen a partir dels anys setanta, encara que uns i altres tinguin començaments i inicis menys precisos. La metodologia concreta és també diferent, en la mesura que els programes de primera generació acostumaven a dur-se a terme en situacions de captiveri i a partir de sistemes molt ben estructurats, mentre que en els segons no es produeix aquesta captivitat objectivable i els mètodes de transformació psicològica són molt més subtils i menys aparents.

El cert és, que a partir de l'estudi de l'impacte sobre els individus d'aquelles primeres experiències (Segal, 1954 i Stassman; Thaler; Schein, 1956), ha estat possible identificar més fàcilment la problemàtica provocada per les anomenades "sectes destructives", de manera que molts dels materials generats a partir dels treballs de Lifton, Schein i altres, ens resulten de gran utilitat pràctica per explicar i comprendre les característiques de la manipulació psicològica i la reforma del pensament.

Pel que fa específicament a les anomenades "sectes destructives", al llarg dels anys -i cal recordar que estem parlant d'un fenomen que com a tal no té més de trenta anys- s'ha anat adaptant tant la terminologia com els conceptes que aquesta implicava. No obstant això, malgrat l'existència de diferents termes per definir-les, resulta difícil determinar una cronologia que permeti identificar quin ha sorgit en primera instància i quins són posteriors ja que simultàniament s'han emprat pràcticament tots. De la mateixa manera, revisant la bibliografia procedent de l'àmbit de la salut mental, sovint es fa difícil determinar el moment exacte en què sorgeix un nou terme, o que se'n deixa d'utilitzar un altre.

A. "Sectes" o "cultes"

Es la denominació més genèrica que apareix adreçada, tot i la seva imprecisió, a descriure un seguit de grups amb una especial forma de funcionament que es caracteritzen per la utilització de sistemes de captació i adoctrinament poc ètics.

Autors com Galanter (1980), Levine (1979) i Clark (1979) entre d'altres, citaven en llurs primers articles l'accepció anglesa "cult", que en la nostra llengua ha estat genèricament traduïda per "secta". En aquesta mateixa etapa, s'afegien matitzacions al terme "secta", introduint de manera habitual el concepte de religió i religiositat ("religious cults") (Rudin; Rudin, 1980).

B. "Sectes extremistes", "Sectes perilloses"

Termes emprats en alguns dels primers articles que fan referència a aquells grups en els quals s'evidencia l'existència d'un sistema de funcionament totalitari en què s'utilitzen tècniques de manipulació psicològica (Ash, 1984). Aquesta expressió doncs, seria coetània amb l'anterior, i se situa el seu origen en les primeres descripcions del "fenomen sectari" en la dècada dels setanta (Enroth, 1977).

C. "Nous moviments religiosos"

Aquesta accepció gaudeix d'especial importància des del sorgiment, a començaments dels anys setanta, de nous "grups sectaris". En aquest cas, es tracta d'organitzacions que a causa de la seva aparença religiosa o de religiositat, aconsegueixen inicialment una certa credibilitat o com a mínim plantegen l'interrogant o la discussió sobre la seva veritable naturalesa (The Vatican Report, 1986 i Beckford, 1986).

En el mateix sentit, aquesta denominació implica, en d'altres casos, indirectament, un cert recolzament per part de determinats sectors de la societat que, identificant-se com a més progressistes, manifesten simpatia vers allò que és nou i que s'enfronta amb els plantejaments més clàssics i tradicionals, sense aprofundir en l'autèntica realitat d'aquestes organitzacions.

D'altra banda, però, hi ha hagut autors que malgrat parlar de "*Nous moviments religiosos*" com a marc de referència, deixaven molt clar dins el contingut de les seves exposicions, els aspectes de manipulació inherents als grups a què feien referència (Sullivan, 1984).

D. "Grups totalitaris pseudo-religiosos"

Mantenint encara la visió religiosa o parareligiosa amb què bona part dels "grups sectaris" es presentaven, va sorgir aquest terme que destacava els aspectes de manca de llibertat inherents a tots ells.

Amb la idea del totalitarisme, es realitzava una primera aproximació a un seguit de grups i organitzacions que presentaven com a característica diferencial la utilització de mètodes de persuasió coercitiva tant en els processos de captació com en la dinàmica de funcionament. Una vegada més trobem, de manera predominant en els primers escrits sobre la matèria, referències al totalitarisme centrat en els aspectes religiosos (Delgado, 1977), en la mesura que, sobretot al principi, la forma de presentació més comuna va ser la religiosa.

E. "Sectes destructives"

En la seqüència terminològica que es presenta, aquest seria fins ara el darrer dels termes emprats en la literatura psiquiàtrica, essent l'aspecte més important l'aparició del concepte de "destructivitat" com a factor que determina el problema des d'un punt de vista psicològic. Malgrat que aquesta sigui en l'actualitat la terminologia més estesa entre els especialistes en la matèria, no es tracta de quelcom nou, ja que Shapiro l'any 1977 parlava en els seus escrits de "sectarisme destructiu" -"destructive cultism"- (Shapiro, 1977).

Concepte de "secta destructiva": deixant ara de banda les definicions més difoses (per exemple, la ja citada en el capítol 2 consensuada a Wisconsin el 1985, American Family Foundation, 1985), cal remarcar el fet que amb la precisió de "destructives", es pretén realitzar una matisació important a un fenomen tan plural i lícit com és el de les sectes en el sentit, i amb la neutralitat valoral, que li dóna la sociologia de la religió. Així, la connotació negativa només faria referència a una subcategoria de "sectes", aquelles que utilitzen tècniques de manipulació psicològica i mecanismes de persuasió coercitiva.

El problema, com ja hem assenyalat, s'esdevé quan un cop definit què és "secta destructiva" -amb els problemes que aquesta definició comporta, especialment per a la seva verificació- es generalitzen els efectes "destructius" a tots els membres que hi pertanyen i, donada la indefinició real de la categoria "secta" tal com ha quedat configurada fora de l'àmbit de la sociologia de la religió i les dificultats per establir la diferència entre "secta" i "secta destructiva", en lloc d'aportar una clarificació tipològica s'ha incrementat la confusió. Les característiques de les anomenades "sectes destructives" s'han extrapolat per analogia, a vegades sense cap fonament, a totes les sectes (és a dir, a tots els grups que han estat definits, també per analogia, com a "sectes").

F. "Grups potencialment generadors de trastorns de la personalitat"

Terme aportat com a nova proposta en aquest estudi, que recull la idea bàsica del risc que comporta per a la personalitat de l'individu la incorporació a la dinàmica d'un grup que utilitza pràctiques de persuasió coercitiva i de manipulació psicològica.

Amb aquest nou enfocament, s'exclou la utilització del terme "secta" i s'evita la generalització d'un aspecte que implica una gravetat que no és idèntica en tots els grups inclosos dins la categoria de "sectes destructives", ni extrapolable al conjunt dels individus que pertanyen a cada un d'ells. El que es pretén és categoritzar la intensitat de la manipulació adaptant la terminologia actual a la realitat actual de les diferents organitzacions existents.

Ahora es concreta més el que en els qualificatius anteriors restava més genèric. La "perillositat" o la "destructivitat" es lliga així explícitament al trastorn mental, un terme més proper a una constatació empírica, circumscrit a l'àmbit de la salut mental.

Això no soluciona, però, tota la problemàtica. L'atribució a un determinat grup del qualificatiu "potencialment generadors de trastorns de la personalitat", haurà de basar-se en una proclivitat intrínseca que, de fet, produeixi i/o potencii trastorns mentals en els membres del grup més enllà de casos massa ocasionals que podríem trobar també en els grups més legítims.

5.3 Tècniques de manipulació psicològica

Aquesta relació pretén orientar sobre diverses tècniques de manipulació psicològica o de control mental, que sovint ho són no tant pels efectes que provoquen per elles mateixes (cal tenir en compte que la majoria d'aquestes tècniques són en major o menor grau emprades en molts grups adequadament legitimats) sinó per la direccionalitat o la utilització amb què es plantegen en els "grups potencialment generadors de trastorns de la personalitat".

Cal a més prendre en consideració l'efecte multiplicatiu d'aquestes tècniques, tant per la intensitat amb què repercuteixen sobre l'individu, com per l'efecte potenciador que tenen entre elles, i que donen com a resultat la modificació de l'estructura de la personalitat de l'adepte i la seva disminució o pèrdua d'autonomia (Zimbardo; Ebbesen, 1977). Igualment es produeix un continuïum en el procés de la influència "sectària", que es relaciona sobretot amb el sistema propagandístic emprat o el medi de captació que s'aplica, amb la capacitat d'influència del grup o element influenciador i amb els propis mecanismes de defensa del neòfit (Langone, 1988).

A. Tècniques de captació

S'adreça a despertar l'interès per allò que el grup diu que representa, deixant entreveure una situació idíl·lica en contraposició a un món hostil en el qual es pressuposa immers el neòfit.

S'utilitza l'engany en relació als veritables objectius del grup, l'ocultació selectiva d'informació, l'exaltació de determinats aspectes del nou reclutat (virtuts, atributs), tota vegada que se li fa sentir diverses necessitats que no havia manifestat anteriorment. Aquestes necessitats es van despertant en l'adepte com a conseqüència de la influència del grup, que sap com provocar-les a partir d'informacions que el nou reclutat lliura als seus dirigents i companys sense adonar-se de la seva posterior utilització. En la majoria d'ocasions es tracta de necessitats de dedicació al grup que impliquen al mateix temps l'abandó d'altres tasques que feia anteriorment. Aquestes noves orientacions es fonamenten en els aspectes doctrinals canalitzats a través de les directrius ideològiques del "grup potencialment generador de trastorns de la personalitat".

En aquesta fase s'utilitza la pressió de grup, l'atracció personal (empatia, atracció sexual) i diverses tècniques de venda adaptades a cada "producte". Es tracta d'una fase preparatòria per a la posterior manipulació de la qual serà objecte l'individu, fent que aquest, si presentava resistències inicials, vagi "baixant la guàrdia" amb la qual cosa disminuiran els seus mecanismes de defensa deixant el pas lliure a la manipulació.

B. Tècniques d'adoctrinament i de conversió

Partint de l'interès i la predisposició generades en el neòfit, aquestes tècniques s'adrecen a realitzar una substitució, al més àmplia possible, dels elements que conformen els diversos aspectes de la vida de l'individu (West, 1989).

La major part d'aquestes tècniques són les que vénen descrites en el subapartat dels factors "potencialment destructius de la personalitat", així com, prèviament, en analitzar els "factors de risc" s'esmenten les condicions que més poden contribuir a l'èxit d'aquesta transformació (vegeu l'apartat 5.5 d'aquest capítol).

C. Tècniques de retenció

Centrades en el temor, la permanent sensació d'amenaça i d'indefensió, la culpabilitat, i l'aïllament (sobretot mental) del que és extern al grup, intenten impedir que l'adepte abandoni el grup.

Aquests aspectes són inherents a determinats matisos doctrinals així com a l'especial relació d'interdependència entre els membres del grup i entre aquests i els seus dirigents; factors que al mateix temps han d'acompanyar-se del rebuig i l'allunyament dels opositors externs.

5.4 La "destructivitat" en els "grups potencialment generadors de trastorns de la personalitat"

Com ha estat ja descrit, el terme "destructivitat" aplicat a grups considerats com "potencialment generadors de trastorns de la personalitat", fa referència a l'impacte, sobre la personalitat dels seus membres, de diverses **tècniques de manipulació psicològica emprades de manera sistemàtica i intensiva**.

La consideració de la inclusió d'un determinat grup en aquesta categoria parteix del treball conjunt de professionals de la salut mental, entitats especialitzades en el tema, dades aportades per ex-membres, investigacions de periodistes, treballadors socials, sociòlegs, antropòlegs i altres professionals, i informes de determinats governs (vegeu, entre d'altres, Vivien, 1985; Cottrell, 1983; *Cultics Studies Journal*, 1989; Comisión de Estudio del Congreso de los Diputados, 1989).

Les repercussions en la personalitat dels individus, han estat qualificades de "destructives" en els àmbits esmentats, quan s'han evidenciat alteracions en àrees de la conducta (estats disfòrics, dèficits de maduració, disfuncions caracterials...), alteracions de la memòria, dèficits en els processos de raonament lògic i analític, alteracions fisiològiques (amenorrees en les dones, desnutricions i estats caquètics, metabolopaties...), dèficits intel·lectuals i presència de quadres psiquiàtrics de diferents tipologies i intensitats, no explicats per altres causes ni manifestats abans d'entrar en un grup determinat. Contribueix a la identificació d'una causa comuna de "trastorns de la personalitat", el fet que aquests trastorns siguin presents en la majoria de les persones de la mateixa organització i comuns als membres d'altres organitzacions amb dinàmiques similars.

Algunes d'aquestes alteracions han estat identificades amb demostracions neurofisiològiques basades en el funcionament neuronal a través de les sinapsis nervioses de l'estructura cerebral dels individus. Així, la supressió o la selecció predeterminada d'informació, provoca restriccions cel·lulars que lesionen aspectes de la memòria i de la capacitat neuronal d'organització i utilització de la informació per part dels afectats (Schultz, 1965). Aquests efectes a part d'ésser demostrats en àmbits aliens al que ens ocupa, han estat també evidenciats de manera específica en experiments portats a terme amb membres d'algun d'aquests grups (Winocur; Weathers, 1990).

Seguint en l'àmbit de la informació recordem en aquest punt que autors com Conway i Siegelman (1982) han identificat el trastorn provocat pels "grups potencialment generadors de trastorns de la personalitat", com a **malaltia de la informació**; el subministrament d'un excés de dades en un breu espai de temps o el sotmetiment a situacions d'**hiperestimulació sensorial**, com es produeix en determinades sessions de bona part dels grups que s'estudien, provoca també alteracions bioquímiques que repercuteixen negativament en l'estructura neurofisiològica dels individus (Appel, 1983).

Com es pot veure, s'evidencia -en relació a aquests trastorns- la necessitat de matisar el concepte i la seva interpretació, així com el fet que cal realitzar una aproximació des de diversos àmbits relacionats amb les ciències mèdiques i la psicologia. En aquest sentit la fórmula que s'ha considerat més adient consisteix en la valoració de graus i intensitats en una escala, que si bé no pot ser definida de manera estricta, sí que ens ha de permetre realitzar una aproximació sobre la magnitud i el potencial d'afectació produït per l'impacte de diverses tècniques de manipulació, persuasió i control.

De la mateixa manera, els casos en els quals es podria parlar d'"anul.lació total de la personalitat" (anul.lació completa de les capacitats racionals de l'individu equivalents a la submissió en un estat comatós) o d'inducció a l'"autodestrucció física" de la persona -segons que hem comentat anteriorment-, constituïrien més una excepció probablement explicada per un sistema multifactorial (grup especialment tancat i amb una intensa dinàmica de manipulació, estada molt llarga en l'organització, trastorns psicològics ja presents en l'individu o desenvolupats per altres causes complementàries a la pressió o manipulació del grup...) que no la realitat quotidiana del fenomen objecte d'estudi.

Cal matisar també l'aspecte de reversibilitat del trastorn, en el sentit que, a diferència d'altres alteracions cerebrals d'origen orgànic amb deteriorament cel.lular o de procedència infecciosa, cromòsica o traumàtica, els quadres provocats per les tècniques de manipulació, persuasió i control poden revertir en la majoria dels casos, a partir de la desaparició de la influència del grup ajudat, de vegades, per un procés psicoterapèutic de reforç (Singer, 1979). Destaca a més, una baixa freqüència de casos amb seqüeles posteriors, entre els que han dut a terme un bon procés de recuperació.

5.5 Coincidència de factors que poden contribuir a l'aparició de "transtorns de la personalitat"

Com s'acaba de comentar, malgrat que es pugui definir un espai més o menys ampli en el qual situaríem els "grups potencialment generadors de trastorns de la personalitat" en funció de les repercussions sobre l'individu de la seva pròpia dinàmica grupal, del tipus i la intensitat de les tècniques de control psicològic i de la situació específica de l'adepte en el grup, és important detallar els elements que més poden contribuir a produir alteracions o trastorns psicopatològics.

En l'escala que es defineix en aquest apartat trobarem, tant en el lílindar superior com en l'inferior (màxima i mínima coincidència d'elements i màxima i mínima intensitats de cada un dels factors considerats), altres situacions que si bé no han estat qualificades de "potencialment generadores de trastorns de la personalitat", sí que poden presentar característiques molt properes.

Es planteja, doncs, una classificació que pren en consideració aquells elements fonamentals que potencialment poden arribar a produir trastorns de la personalitat i de l'estructura psico-afectiva de l'individu, no es pressuposa a priori que cap dels aspectes escollits tingui una major influència que els altres davant el risc d'una progressiva desestructuració de la personalitat.

En la base de tot el procés, hi trobem l'engany inicial al qual és sotmès el neòfit que desconeix l'abast real del fenomen. Aquest factor és fonamental com a condicionant del potencial trastorn - essent el que possibilita l'aplicació de les tècniques de manipulació psicològica-, ja que, en la mesura que existeix un desconeixement, tant de les característiques com dels mètodes i els objectius darrers del grup, la persona que estableix el contacte per primera vegada no disposa d'informació suficient com per fer-se la pròpia composició de lloc, avaluant i decidint amb coneixement de causa sobre la nova situació que se li planteja.

Factors de risc o de vulnerabilitat

En qualsevol situació i de manera específica en les dependències, es determinen un seguit de "factores de risc" que fan l'individu especialment vulnerable. En el cas de la manipulació psicològica i les seves posteriors conseqüències, destaquem a continuació alguns dels factors detectats, amb major freqüència, entre els adeptes i els ex-adeptes de bona part dels grups que s'estudien i que coincideixen al mateix temps amb els condicionants previs que més afavoreixen aquest tipus de situacions.

Situació de crisi personal

Són aquells estats en els quals es presenta una major vulnerabilitat per a qualsevol dependència i que essencialment vénen definits per situacions estressants a nivell familiar (sistemes familiars disfuncionals), professional, laboral i afectiu. Aquest és per essència un àmbit molt ampli pel qual hi passen la majoria de les persones en algun moment de la seva vida. La màxima freqüència, però, s'observa entre els adolescents i adults joves, en la mesura que es troben en una etapa difícil de maduració i de canvi.

Estructura patològica o pre-patològica de la personalitat

Caracteritzada sobretot per transtorns histriònics, personalitats "border-lines", transtorns paranoïdes de la personalitat i personalitats passiu-dependents.

Entre les personalitats dependents, cal destacar els següents aspectes, segons la classificació de factors de vulnerabilitat proposada per Asch (1985):

- a) Manca de direcció o propostes internes (ego-ideal): l'individu es troba cercant el significat de la seva existència, amb una absència notòria de referents que li permetin discriminar entre opcions diverses. Aquests estats solen relacionar-se amb mancances en els sistemes familiars d'origen.
- b) Manca d'un autocontrol adient (super-jo): fa referència a les teories regressionistes atribuïdes a les conversions sectàries, en el sentit que les "poderoses fonts de control de la secta, compensarien l'absència de control intern de l'individu" (Schwartz, 1981).
- c) Baixa tolerància a l'ambigüitat: en aquest punt la literatura especialitzada fa referència als individus que cerquen una promesa instantània, per part de les "sectes", amb respostes simplistes de blanc o negre (Cox, 1977).
- d) Susceptibilitat per assolir estats de tràngol a causa de les dificultats per establir diferenciacions entre el propi jo i un marc de referència. Es tractaria dels casos d'individus fàcilment influenciables que poden assumir els estats hipnòtics o de tràngol. Serien, doncs, persones que assumarien com a pròpies les directrius i els missatges rebuts sota els efectes d'aquests estats alterats de consciència.

Personalitats "cercadores"

Es tracta de persones sense alteracions considerades com a patològiques, que presenten com a tret característic l'interès per cercar constantment, opcions de tipus filosòfic, esotèric, místico-religiós, cultural, etc., i que, ocasionalment, poden topar amb una oferta "sectària". Alguns dels factors de les persones que englobaríem en aquest apartat, les que anomenaríem com a "excessivament inquietes o inestables amb dificultats per discriminar entre diverses opcions", són comuns amb determinats aspectes de l'anterior classificació d'Asch (1985).

Edat

El major risc de captació acostuma a produir-se entre els 20 i els 25 anys, cosa que no impideix que persones d'edats més avançades puguin també ser captades. La mitjana d'edat en els casos tractats al centre terapèutic CROAS, s'ha situat en els 26 anys i havien entrat al grup, de mitjana, uns tres anys abans que la família sol·licités assistència professional.

Relació de factors potencialment generadors de transtorns de la personalitat

Per a l'adequada interpretació d'aquest subapartat, cal fer, primerament, algunes consideracions: els factors exposats tenen un efecte multiplicatiu entre ells, més que no pas additiu; la relació de factors fa referència a fets evidenciables en el funcionament dels grups; en cada un d'ells es donen uns màxims i uns mínims d'intensitat, que es desglossen a través dels diversos punts que s'hi inclouen.

Adoctrinament en la idea que el de dins és bo i el de fora dolent

Aquest factor incrementa els trets paranoïdes de la personalitat, provocant un temor creixent vers tot allò que és extern i reforçant l'aïllament (mental, "ideològic") del grup. En certa manera es podria establir un símil amb l'hospitalisme psiquiàtric, en el qual el pacient, després d'un llarg període d'ingrés hospitalari, presenta temors i dificultats per sortir al carrer i valdre's per ell mateix. Fruit d'aquesta dinàmica es la pèrdua de confiança en tot allò que no tingui el vist-i-plau del grup, fet que és també influït per la visió negativa que es dóna de la realitat externa. Els missatges de què es nodreix aquesta situació són inherents a la doctrina i s'introdueixen a través de diferents sessions, en funció de les pràctiques del grup (lectures, meditacions, confessions, pregàries, classes....). El resultat que s'acaba observant és la progressiva disminució de les capacitats crítiques i analítiques de l'adepte.

Els aspectes de **ciència sagrada o de sacralitat científica** que solen trobar-se en les argumentacions del que plantegen bona part dels "grups potencialment generadors de trastorns de la personalitat", pretenen demostrar que el que defensen ha estat científicament demostrat (sense especificar de quina manera) essent per tant irrefutable.

Control de les relacions dels individus amb el món exterior al grup

Es caracteritza per tot allò que, de manera més directa o subtil, es relaciona amb el **control de l'entorn de l'individu**. Se situa el cas extrem en el control total tant de les **relacions personals com de l'accés a qualsevol font d'informació** no programada o controlada pel grup. El resultat d'aquesta situació actua en detriment de l'evolució intel·lectual i racional.

S'observa, tant en aquest punt com en tots els altres, que els casos més extrems de control ambiental relacionats habitualment amb grups que utilitzen models de vida comunitària, són cada vegada menys representatius de la realitat del fenomen que s'estudia. Per aquest motiu, es presenten diversos elements que cal avaluar específicament:

a) Prohibició (normalment formulada de forma subtil) d'accedir a fonts d'informació externes a les del grup o a les legitimades per ell, fent un especial èmfasi pel que fa referència a mitjans de comunicació.

Un grau inferior d'intensitat ve donat per la mateixa limitació que en el cas anterior però presentada en termes de recomanació, bé sigui directament en els plantejaments doctrinals, bé mitjançant determinades normatives que se'n deriven.

b) Reinterpretació, a partir dels principis doctrinals del grup, de qualsevol informació d'una certa transcendència sense que es donin evidències objectives que sustentin els seus plantejaments.

c) Relació de lectures expressament prohibides (llibres, articles, autors...) als membres del grup, normalment sota l'argument que són perjudicials per a l'esperit de l'adepte donat que contenen plantejaments erronis o desviats. A un nivell inferior es produeix la no recomanació de lectures o escrits a nivell més general i sense entrar en una normativa de prohibició explícita.

d) Desencoratjament per assistir a la universitat o centres de formació equivalents, sota el plantejament que s'expliquen matèries poc útils i que es donen dades contràries a la doctrina del grup i a la seva interpretació de la realitat (amb la qual cosa es pressuposa que són equívokes).

e) Prohibició explícita de mantenir relacions amb persones que no acceptin la postura del neòfit o adepte (resulta poc habitual que es presenti de manera tan clara); a un nivell inferior: recomanació de restringir les relacions i contactes amb aquelles persones crítiques amb el grup (habitualment familiars, amics i companys).

Aquest aspecte se centra essencialment en aquelles persones més properes a l'individu, que manifesten una postura crítica en relació a la pertinença de la persona al grup, així com als seus mètodes i característiques. Provoca l'enfrontament amb familiars i persones properes, minvant l'afectivitat i el suport externs.

f) Conscienciació de la necessitat que els contactes i les relacions de l'adepte, tant les que es realitzin després de l'adscripció al grup com les anteriors, tendeixin a coincidir amb els plantejaments grupals. La relació de la persona del grup amb els de fora ve mediatitzada pels missatges d'aquest.

g) Inducció al trencament de les relacions de parella establertes abans de la incorporació al grup i oferiment (més o menys evident) d'una nova relació pautaada des de les directrius de l'organització.

Control de la conducta

Evita tota autonomia personal que pugui contradir les intencions del grup, cosa que minva l'autoconfiança del subjecte. Es dona en definitiva un procés progressiu de degradació del sistema de valors i creences individuals que passen a supeditar-se a la voluntat superior del jo grupal.

a) Restricció física de la possibilitat de bellugar-se lliurement; en funció d'allò que més li interessa, sense el permís (manifest o no) del líder o dirigent. Retenció de la documentació, impeding que el membre del grup pugui marxar de l'indret o indrets que li són assignats.

b) Donar comptes de tot el que es fa, relacionat amb una activitat que programa i controla fins als detalls més íntims de la vida personal.

c) Sotmetiment a sessions continuades o periòdiques, que impliquen la pràctica de determinats exercicis de relaxació, meditació i que es relacionen directament amb la recerca de solucions, alternatives i normes del propi grup.

d) Desencoratjament per realitzar o mantenir les activitats professionals, lúdiques, de formació, etc. que es realitzaven amb anterioritat a la incorporació al grup.

e) Reconversió i selecció de les activitats que l'individu duia a terme amb anterioritat, canalitzant-les vers els objectius i interessos propis del grup (per exemple, aportant el sou al grup en un percentatge o en la seva totalitat). No es pretén el total abandó de les activitats habituals sinó una substitució en l'escala de valors.

f) Control del vestit, llenguatge, expressió, com a factors que generen identitat amb el grup i desidentificació amb un mateix (despersonalització).

g) Control de l'educació infantil per part del grup, al marge de la normativa d'ensenyament del país corresponent, impeding al mateix temps la relació dels nens amb d'altres infants que no pertanyen a l'organització.

Control fisiològic

Aquest aspecte s'adreça a minar elements bàsics de la homeostasi del subjecte per tal de sotmetre'l més fàcilment.

a) Alteració dels ritmes fisiològics de la son (dormir menys quantitativament i/o qualitativament del que l'organisme necessita per al seu descans) de manera continuada i com a norma de funcionament del grup, conseqüència de la seva pròpia dinàmica i argumentat des de la doctrina.

Modificació de les fases habituals de la son, disminuint els períodes REM que són els que permeten la recuperació, el descans cerebral i el manteniment de les capacitats racionals i intel·lectuals. Aquestes situacions, poden provocar a més diversos quadres al·lucinatoris i delirants.

b) Alteracions dietètiques. Utilització sistemàtica de dietes pobres en continguts proteics i riques en hidrats de carboni, descompensades des d'un punt de vista dietètic i que s'adrecen a obtenir un més alt nivell d'activitat física en detriment de les capacitats més racionals i intel·lectuals. Aquesta situació es pot produir tant en comunitats on conviuen les persones del grup com en persones que no hi viuen físicament, però que segueixen les mateixes normes.

c) Control de les pautes i la conducta sexual de l'individu, que pot oscil·lar des de la castedat cel·libatària fins a la total promiscuïtat. Una altra característica d'aquest apartat, que té moltes matisacions, ve donada pel fet de no mantenir-se estrictament sempre en la mateixa postura "ideològica" en relació a la sexualitat, sinó que en funció de les directrius marcades pels dirigents es pot anar variant el criteri i la intensitat del control, amb la corresponent argumentació doctrinal (passar de l'amor lliure a les restriccions sexuals o modificacions dels propis patrons de conducta homo o heterosexual).

d) Utilització de determinats exercicis físics i de control dels ritmes respiratoris (sessions d'hiperventilació, determinades relaxacions etc..) que provoquen alteracions fisiològiques (modificacions del PH, modificacions en l'oxigenació cel·lular) i que poden ser utilitzades com a factors afavoridors de la manipulació, en la mesura que alteren els ritmes cerebrals i el funcionament global de l'organisme.

Estructura totalitària del grup

Pretén impossibilitar l'autonomia personal, i impedir la lliure elecció respecte el grup i els seus mandats.

a) Jerarquia molt estricta en la qual tot es regeix pel principi de l'acatament de les ordres del líder o líders i es menysté i es subjuga els individus de la base. Negació de la possibilitat de plantejar determinats interrogants relacionats amb aspectes concrets del funcionament o la doctrina del grup.

b) Culte a la personalitat del líder, amb la qual cosa es potencia la tendència a la dependència infantil (decideixen per l'individu). En aquest punt, els trets característics dels líders d'aquests grups, coincidiria amb els d'una estructura paranoide de la personalitat o la presència de trastorns paranoics manifestos. Aquestes situacions impliquen que es tracta de persones intel·ligents, amb un gran poder carismàtic, un marcat egocentrisme i la presència de trastorns narcisistes de la personalitat; factors tots ells que comporten una gran capacitat d'atracció que possibilita la submissió dels captats a la seva voluntat.

Hi hauria també un altra tipus de líder que, sense presentar aquesta estructura paranoide, constituïria el grup com un modus vivendi, es tractaria del clàssic "vividor" que fonamenta la seva existència en l'explotació i l'aprofitament del treball dels altres. Ambdós "models de líders" es troben moltes vegades estretament interrelacionats, essent sovint el producte final un resultat d'ambdós components.

c) Irracionalitat de la doctrina. La raó última i la referència doctrinal recau en el líder, cosa que s'acompanya d'una extremada rigidesa, severitat i incoherència de les normes que es modifiquen a voluntat dels dirigents.

d) Aleatorietat del premi i del càstig modificats segons el criteri personal del líder o líders, amb les lògiques repercussions que això té sobre l'adepte que ja no sap què és el correcte i què l'erroni, i s'ha de sotmetre per tant a les instruccions dels seus dirigents, fins i tot per als detalls més íntims de la seva vida.

e) Utilització gradual i premeditada de tècniques enganyoses, amb l'objecte de sotmetre i impedir l'elecció dels vincles de l'individu i coartar la seva capacitat de decisió (tècniques regressives). A partir de les situacions provocades per l'efecte d'aquestes tècniques es genera en l'adepte un progressiu estat d'autoinseguretat i manca de confiança en ell mateix.

f) Aplicació de càstigs físics a les persones que no aconsegueixen el principi d'autoritat marcat pels dirigents. Aquest seria l'extrem màxim en l'àmbit de la repressió existent en aquests grups, que tot i no ésser extensible a la totalitat d'ells, encara es dona en determinades ocasions.

Aplicació de càstigs psicològics, basats en l'aïllament o el rebuig per part dels dirigents i dels altres membres del grup, o la potenciació del sentiment de culpabilitat a partir de determinats missatges orientats en aquest sentit. La intensitat amb què es produeix aquesta pressió, fa que l'adepte ho visqui de manera tan angoixant, que arriba a provocar casos consumats de suïcidis.

g) El culte a la confessió constitueix un altre sistema de control de provada eficàcia en la mesura que manté els adeptes sota l'obligatorietat d'exposar davant el líder i els companys les seves actuacions i "pensaments erronis". Aquesta situació provoca un gran nivell d'estrés en l'adepte, atès que ha d'arribar a evitar, fins i tot en el pla de les idees, tot allò que suposi una desviació de les pautes fixades.

h) Explotació laboral en el treball per al grup, caracteritzada per: manca de remuneració econòmica i de promoció personal o professional; absència de prestacions sanitàries, i de seguretat laboral de cap mena; jornades molt prolongades, sense gaudir dels descansos necessaris i dels períodes de vacances pertinents.

Manipulació del llenguatge

Se centra en la utilització d'un llenguatge específic, que pot basar-se tant en la utilització de terminologia pròpia, no reconeguda per terceres persones (paraules que només s'utilitzen entre els membres del grup), com en reinterpretacions de termes comunament utilitzats en el llenguatge diari que per als adeptes adquireixen un nou significat.

Aquesta tècnica de manipulació psicològica genera un fort sentiment d'exclusivisme i de superioritat per part dels membres del grup, tota vegada que contribueix a potenciar la figura del jo grupal com a sistema últim de referència.

5.6 Transtorns mentals provocats per "els grups potencialment generadors de transtorns de la personalitat"

Les situacions esmentades en l'apartat anterior, amb les matisacions que ja s'han fet, determinen l'aparició d'un seguit de transtorns mentals en els adeptes, que han estat recollits per diversos autors des dels inicis de la identificació del fenomen. Algunes de les primeres referències les trobem a Deutsch (1975), Galper (1976), Clark (1977) i Singer (1979) que, en les seves respectives consultes, començaren a observar els efectes produïts per les tècniques de control mental dels "grups potencialment generadors de transtorns de la personalitat", en alguns dels seus pacients.

A partir d'aquestes referències inicials es comença a parlar d'una nova síndrome clínica que aquests i d'altres autors relacionen directament amb la pertinença a aquests grups. Entre els símptomes descrits, destaquen: els canvis bruscs o més progressius en la personalitat dels adeptes amb forts sentiments de culpa i de por, presència d'estats alterats de consciència, disminucions de la qualitat de les relacions familiars i extragrups, sensacions d'incertesa, dubte i angoixa, manca d'autoconfiança, visió paranoica del món exterior. Alteracions totes elles que s'aniran repetint i ampliant en articles i documents de posterior publicació (Markowitz, 1983; Goldberg, 1982; Hochman, 1984).

El reconeixement definitiu del transtorn com a tal, ve expressat per la seva aparició en el manual diagnòstic i estadístic dels transtorns mentals, publicat per l'Associació Americana de Psiquiatria; el DSM III, que en l'edició de l'any 1980 incorporava ja, en l'apartat dels transtorns dissociatius, el transtorn dissociatiu atípic com alteració provocada -a més de per altres causes-, per la pertinença a una "secta" (no s'introdueix el matís de "secta destructiva").

Amb aquest referent queda oberta, doncs, una via diagnòstica en la qual es poden aglutinar diversos signes i símptomes, comuns a moltes de les persones que passen per una experiència "sectària". A nivell global, aquest transtorn implica que, com a conseqüència de les diverses tècniques esmentades anteriorment, es vagi generant en l'adepte una nova personalitat que entra en competència amb la seva personalitat anterior cosa que explicaria el concepte de dissociació. El fet, doncs, que ambdues personalitats convisquin en un mateix individu, provoca les reaccions de familiars i amics de l'adepte, que observen com s'ha produït una, per a ells inexplicable, transformació de la seva manera de fer que determina que en ocasions no el reconeixin ja que "*sembla un estrany, és com si fos una altra persona*" i en canvi en altres situacions "*sigui la mateixa persona de sempre*".

Malgrat l'existència d'aquesta categoria diagnòstica, és necessari aprofundir de manera més específica en diversos aspectes. Aquests contribueixen a caracteritzar les alteracions que es produeixen com a conseqüència de la manipulació psicològica exercida en el si dels "grups potencialment generadors de transtorns de la personalitat".

En primer lloc, cal diferenciar les alteracions generades durant l'estada en el grup, com a conseqüència directa de les tècniques de control mental, dels efectes observats quan els adeptes l'abandonen. En el primer dels casos, s'observa sobretot una radical transformació de la personalitat acompanyada dels símptomes esmentats anteriorment i caracteritzada en bona mesura per aquesta dissociació entre la personalitat prèvia i la implantada pel grup. És important en aquest punt remetre's a l'apartat dels factors d'especial vulnerabilitat, ja que cal aclarir, que tot hi haver-hi determinades situacions que afavoreixen aquests estats, no es tracta per regla general de persones amb patologies prèvies a la seva incorporació al grup. Aquests símptomes donen lloc al que West ha definit com a *síndrome d'adoctrinament sectari* (West, 1988).

Pel que fa als transtorns "post-grup", la proposta realitzada per Singer i Ofshe (1986; 1990), resulta d'utilitat en la mesura que els autors estableixen els dos grans nivells d'alteracions més comunament observades en els ex-adeptes. En el primer grup s'hi inclou el que anomenen *reacció majoritària*, que ve determinada per l'estat anímic i mental en què es troben habitualment els adeptes quan deixen els grups. Es parla aquí de diversos graus d'anomia en el sentit que l'individu se sent desidentificat i estrany amb el món extern al grup, *com si es tractés d'un immigrant en una nova cultura*. Es un procés en el qual l'adaptació a la vida autònoma sense el grup, li resulta especialment dolorosa.

En el segon apartat d'aquesta classificació es fa esment de les psicopatologies més freqüentment trobades en els adeptes, com a conseqüència de la seva pertinença als grups "potencialment generadors de transtorns de la personalitat":

1) **La Psicosi Reactiva Esquizoafectiva** ve determinada per l'aparició d'episodis psicòtics de durada variable (1 a 5 mesos) que poden arribar fins un any o més, que apareixen en persones sense una història personal ni familiar prèvia de transtorns mentals o en persones amb familiars que han presentat desordres previs.

2) **Els Transtorns Post Traumàtics per Stress** tal com estan descrits en el DSM-III-R (American Psychiatric Association, 1987) secció 309.89, vénen determinats per l'aparició d'alteracions de la conducta com a conseqüència d'una experiència altament dissonant per a l'individu.

3) **Els Transtorns Dissociatius Atípics**, segons que s'acaba de comentar, descriuen la convivència de dues personalitats en un mateix individu. En el cas dels grups que estem considerant, aquesta duplicitat estaria constituïda per la personalitat implantada pel grup a través de les tècniques de manipulació psicològica, i per la que tenia abans de ser "captat".

4) **L'Ansietat Induïda per Relaxació** (Heide, 1984), constueix una forma d'ansietat produïda per determinades pràctiques de relaxació i meditació, habituals en un sector important d'aquests grups.

5) **Les Reaccions Miscel·làniques**, com a darrer apartat d'aquesta classificació, inclouen dèficits cognitius de l'ordre de dificultats de concentració, incapacitat per mantenir l'atenció, dèficits de la memòria (sobretot la memòria a curt termini), automutilacions, fòbies, suïcidi i homicidi; i factors psicològics amb conseqüències orgàniques, com infarts de miocardi, angor, morts sobtades, ulcus pèptics recurrents, asma etc.

Des del punt de vista diagnòstic, resulta també d'interès l'aproximació realitzada per Sirkin i Wynne (1990) en el sentit que el quadre psicològic provocat pels "grups potencialment generadors de transtorns de la personalitat", s'hauria de definir com a **transtorn relacional** tal i com es descriu en el DSM-III-R. Les alteracions incloses en aquesta categoria diagnòstica, fan sobretot referència als transtorns provocats entre els membres d'una família, encara que, segons Sirkin, és útil prendre en consideració els casos de transtorns relacionals externs al nucli familiar. En el nostre cas el que s'avalua, és la qualitat de la relació entre l'adepte i el grup, i es determina en la majoria de casos una seriosa dificultat de l'adepte, per desempallagar-se independentment de les directrius marcades pel grup. Els individus que són incapaços de mantenir-se mentalment separats del grup i que semblen incapaços d'avaluar la seva conducta o els seus sentiments de manera independent a la doctrina o les ordres del grup patirien, doncs, un **transtorn relacional**.

5.7 Consideracions finals

A. Assumint la dificultat de precisar el concepte de la "destructivitat" en els "grups potencialment generadors de trastorns de la personalitat", és necessari aprofundir cada vegada amb major precisió en tots aquells elements que impliquen una pèrdua d'autonomia personal de l'individu, com a factors que provoquen un progressiu deteriorament de la personalitat i de l'estructura psicològica.

B. La coincidència dels factors exposats tenen un efecte multiplicatiu, motiu pel qual no presenta els mateixos riscos l'individu exposat només a algun d'ells que el qui és sotmés a un procés més extens de manera simultània o progressiva.

C. No és necessari que es produeixin tots els elements esmentats per tal de poder parlar de "destructivitat", ja que, en aquest cas probablement no hi hauria cap grup que reunís tots els requisits, malgrat que s'evidenciessin alteracions mentals i/o orgàniques manifestes en bona part dels seus components.

D. Alguns dels aspectes esmentats en la taula d'elements "potencialment destructius de la personalitat", són habituals en moltes col·lectivitats humanes no considerades com a perjudicials per a l'individu; com s'ha comentat, cal que aquests elements es presentin en nombre i "intensitats considerables o elevades" (el criteri exacte hauria de ser determinat en estudis específics i aprofundits sobre la matèria).

NATURALES I MAGNITUD DEL "FENOMEN SECTARI"

6 CARACTERITZACIÓ DELS GRUPS QUE CONSTITUEIXEN LA UNITAT D'ANÀLISI

6.0 Presentació

En els diferents apartats d'aquest capítol analitzem les característiques dels cinquanta grups que constitueixen la unitat d'anàlisi. El que ens interessa aquí és classificar-los, tot buscant regularitats més enllà de les característiques particulars dels grups, descriure'n l'evolució històrica, presentar els trets essencials dels seus discursos, definir els seus objectius i, en definitiva, establir-ne la seva caracterització bàsica.

En la caracterització dels grups ens detindrem especialment en els grups considerats paradigmàtics i en els que constitueixen les unitats d'observació.

L'objectiu principal d'aquest capítol és oferir una visió general del fenomen en estudi que, alhora, serveixi com a emmarcament de referència per interpretar contextualitzadament els aspectes que són analitzats en els capítols 7 i 8.

Així mateix, en l'apartat 6.3 presentem, i analitzem, la informació obtinguda sobre el nombre de membres que pertanyen als diferents grups. En el capítol 9, aquesta quantificació serà completada des d'una altra perspectiva.

Les referències textuais sobre els grups que figuren en aquest capítol, i també en el 7 i el 8, han estat extretes, en gairebé tots els casos, de la literatura interna (llibres, publicacions, fullets, cartells, documentació de règim interior, etc.) o són transcripcions literals d'entrevistes amb membres dels grups. L'elevat volum de material consultat i les dificultats que aquest presenta per tal d'ésser rigorosament citat (absència de data d'edició, materials policopiats, etc.) n'han aconsellat la no inclusió dins la bibliografia d'aquest estudi.

6.1 Història: origen i implantació

Dels cinquanta grups que constitueixen la nostra unitat d'anàlisi, 33 (66%) provenen d'altres països i 17 (34%) són originaris d'Espanya. D'aquests darrers, 7 han estat fundats a Catalunya (representen el 41% dels grups espanyols i el 14% del total).

El 36% dels grups originaris d'altres països foren fundats amb anterioritat a 1950. En la dècada dels cinquanta es fundaren el 24%, el mateix percentatge que a la dècada següent, i en els seixanta apareguè el 16% restant. En general, l'expansió internacional de tots ells té lloc -o sofreix una important reactivació- en la dècada dels setanta. A Espanya, a finals dels seixanta, solament s'havia implantat el 18% d'aquests grups; entre 1970 i 1979 -especialment, a partir de 1975- s'implantaren el 52% i el 30% restant ho va fer durant els anys vuitanta. En conjunt, no existeixen diferències significatives pel que fa a les dates d'implantació a Catalunya i a la resta de l'estat.

Si tenim en consideració els períodes d'aparició dels grups autòctons, es constata una distribució proporcional quasi idèntica a la d'implantació dels grups foranis: el 18% són anteriors al 1970; entre 1970 i 1979 aparegueren el 53% i a la dècada dels vuitanta foren creats el 29% restant. Aquesta coincidència temporal no és fruit de la casualitat sinó, com ja s'ha descrit en el capítol 1, d'un context causal semblant en els anomenats països occidentals. No obstant això, i sense obviar les particularitats de cada país, l'eclosió del fenomen a Europa pot considerar-se dependent (i potser com a resposta mimètica), amb un cert desfasament temporal, de la seva emergència als EE.UU.

El 27% dels grups que provenen de l'estranger són originaris dels EE.UU. i el 42% de diversos països d'Àsia (majoritàriament, de l'Índia). Pel que fa als grups "orientals" hem de tenir en compte que la major part d'ells són, de fet, recreacions occidentals -amb una escassa o nul·la implantació en els seus llocs d'origen- de diverses tradicions filosòfiques orientals, la gènesi de les quals i l'expansió internacional -àdhuc, a posteriori, als seus "llocs d'origen"- es troba estretament lligada als EE.UU. Per aquesta raó, pot afirmar-se que aquest país constitueix el focus bàsic de difusió d'aquest fenomen; de fet, representen les dues terceres parts dels grups foranis objecte d'estudi. Així mateix, pel que fa als grups autòctons, cal afegir que bona part d'ells reproduïxen -amb diversos graus de reelaboració i sincretisme- models dels grups "orientals" dels EE.UU. Un 18% són originaris d'altres països americans i el 13% restant prové d'Europa.

D'altra banda, d'entre els cinquanta grups que constitueixen la unitat d'anàlisi, hi figuren alguns que, segons totes les dades, ja no desenvolupen activitats a Catalunya (Amics de Passanant, Jordi Boronat, Centre Esotèric d'Investigacions-CEIS i Rachimura) i un que mai no va arribar a implantar-se a Catalunya (Edelweis). Els grups Jordi Boronat i Centre Esotèric d'Investigacions (CEIS) van desaparèixer de Catalunya després de la detenció i processament dels seus líders. Així mateix, el grup Rachimura va fugir de Catalunya sense que el seu líder arribés a ser detingut. Segons tots els indicis, CEIS continua les seves activitats a València i Rachimura a Canadà.

6.2 Tipologia i característiques bàsiques

En apartats anteriors ja hem formulat l'heterogeneïtat dels grups que configuren la nostra unitat d'anàlisi. Aquesta heterogeneïtat i l'eclecticisme -de vegades, bastant opac- d'alguns grups dificulta la classificació i la realització d'una tipologia rigorosa.

De les diferents propostes classificatòries que figuren en la literatura consultada citem les següents a títol il·lustratiu:

Vernette (1976, citat a García, 1990:40) proposa una tipologia descriptiva: moviments de despertar; sectes curanderes; milenaristes; religions sincretistes; religions orientals. Wilson (1970) utilitza com a criteri classificatori el "camí de salvació" proposat per cada grup; segons aquest criteri els tipus resultants són: conversionistes; revolucionistes; introversionistes; manipuladors; taumatúrgics; reformistes i utopistes.

D'altra banda, González-Anleo (1990:110) ressalta la classificació proposada per Bird i Reimer (1982) segons la font del poder i del benestar (tal com la perceben o creuen els membres del grup): "a. Es una realidad omnipresente que trasciende al yo: un Dios o un principio sagrado (movimientos devocionales); b. Se encuentra dentro de cada creyente, el cual debe, a través de ejercicios de aprendizaje, adquirir señorío sobre ese poder sagrado extraordinario (grupos de aprendizaje); c. La armonía con las fuerzas naturales y sagradas del cosmos, incluido el propio yo (grupos de disciplina)".

Per als objectius d'aquest apartat, que pretén oferir una introducció impressionista dels grups, hem optat per una classificació menys complexa proposada per Azcona (1990:60). Aquesta classificació utilitza com a criteri l'"origen" dels grups i nosaltres l'hem ajustada ampliant les tres categories d'Azcona amb altres dues (les darreres en ordre de presentació) que permetin d'abastar els grups que constitueixen la unitat d'anàlisi d'aquest estudi:

1. Grups autònoms que procedeixen del cristianisme (l'intenten reformar, s'hi inspiren o es presenten com a tals): Adventistes Setè Dia; Església de Déu Universal; Església de la Unificació (Moon); Església de Jesucrist dels Sants de l'Últim Dia (Mormons); Nens de Déu (La Família de l'Amor); Testimonis de Jehovà; Vida Universal-El Nostre Retorn.

2. Grups orientals o inspirats en tradicions orientals: Alfa-Omega; Ananda Marga; Arco Iris (Terra Nova, Planeta Gaia); Associació Ioga Sivananda; Bhagwan Rajneesh (Osho); Brahma Kumaris; Fe Baha'i; Fundació Guasch (Institut de la Nova Era); Hare Krishna (Societat Internacional per a la Consciència de Krishna, ISKCON); Mahikari; Meditació Trascendental; Missió de la Llum Divina (Guru Maharaj Ji. Divine United Organization, DUO); Rachimura; Siddha Ioga Muktananda; Sahaja Ioga; Soka Gakkai.

3. Grups que es proclamen científic-filosòfics: Adonai-Fraternitat Còsmica Universal; Agora-Fundació Anthropos; Amics de Passanant; Bolindan; Centre Esotèric d'Investigacions (CEIS); Daniel del Vecchio (Associació per a la Rehabilitació del Marginat, REMAR); Eccovie; Edelweis; El Patriarca; Gabinet de Psicologia Aplicada (GAPSIAP); Gnosi; Gran Fraternitat Universal, Mestres Ascendits (Església Universal i Triomfant); Església de la Cienciologia-Dianètica; Institut Filosòfic Hermètic; Jordi Boronat; Krisol; El Moviment (La Comunitat-Partit Humanista); Grups Rama; Nova Acròpolis; Rosa Crucis-AMORC; Vida Sana.

4. Grups pertanyents a l'Església Catòlica i grups de catòlics: Nous Camins; Opus Dei; Seminari del Poble de Déu; Verbum Dei.

5. Grups que es proclamen explícitament polítics: Centre Espanyol d'Amics d'Europa (CEDADE); Unificació Comunista d'Espanya (UCE).

En aquest capítol, com ja hem dit en l'apartat de presentació oferirem una mínima caracterització de tots aquests grups presentats com a unitat d'anàlisi en aquest estudi. En aquesta caracterització ens detindrem amb un major detall en els grups seleccionats com a unitats d'observació i en aquells considerats paradigmàtics (encara que la seva implantació a Catalunya sigui mínima o ja hagin desaparegut).

Entre els criteris bàsics per a la selecció de les unitats d'observació entrava inicialment el fet que estiguessin representats grups de cadascuna de les categories definides. Tanmateix, les dues categories afegides a la classificació d'Azcona restaren sense cap representació entre els catorze grups finalment seleccionats com a unitats d'observació, malgrat que inicialment, tres d'aquests grups havien estat seleccionats.

CEDADE i UCE, el dos únics grups inclosos en la categoria de grups que es declaren explícitament polítics, són juntament amb Fundació Guasch i Vida Sana els quatre grups dels quals no es va arribar a assolir el mateix grau d'informació que dels restants, per diferents raons: dificultats de localització, trabes al desenvolupament de camp, negatives i rebuig vers la investigació, etc.

L'altre grup seleccionat inicialment entre les unitats d'observació i exclòs de la selecció final fou l'Opus Dei. Les raons d'aquesta exclusió són diferents de les anteriors i requereixen ser explicades amb un cert detall.

Per tal de no tallar aquí el fil del tema que hem encetat, acabarem de tractar aquí aquesta qüestió relativa al procés seguit en la configuració de les unitats d'observació que avança d'alguna manera la temàtica dels dos capítols següents. Això ens permetrà endinsar-nos en aquests capítols sense que calgui tornar de nou a reemprendre el procés que ha portat a establir els grups finalment seleccionats.

Primerament, cal situar la qüestió en una perspectiva més àmplia: tal com ha estat especificat més amunt, en la unitat d'anàlisi figuren quatre grups relacionats amb l'Església Catòlica (tres hi pertanyen formalment com a tals grups i l'altre és una associació civil formada per catòlics). Aquests, com també els dos grups explícitament polítics, plantegen fins i tot problemes per a ser classificats. Aquesta dificultat no només sorgeix en utilitzar la classificació d'Azcona sinó en les diferents tipologies de les organitzacions proposades en la sociologia de la religió (vegeu capítol 3).

Pel que fa als grups pertanyents a l'Església Catòlica, i tornant a la classificació proposada per Azcona, aquests no entren tampoc en la categoria on hem inclòs el "conjunt de grups autònoms cristians o que es presenten com a tals". Per definició, tots els grups inclosos en aquesta categoria no depenen formalment d'una altra organització religiosa més ampla. Aquest no és el cas dels esmentats grups de catòlics atès que els seus membres i -en el cas de l'Opus Dei, Seminari del Poble de Déu i Verbum Dei, els grups com a tals- resten enquadrats en una altra organització religiosa més ampla del tipus ecclesia: l'Església Catòlica. Tot i reconeixent semblances i emparentaments entre algunes organitzacions religioses incloses en una organització més gran del tipus ecclesia, i les organitzacions de tipus sociològic secta, es diferencien clarament les unes de les altres (vegeu capítol 3).

La qüestió fóra aquí si per analitzar els mecanismes de control social i l'eventual utilització de tècniques de manipulació psicològica que poden arribar a fer que algun grup es signifiqui com a potencialment generador de trastorns de la personalitat, resulta empíricament significativa la inclusió o exclusió del grup en relació a l'organització religiosa de tipus eclesial.

La mateixa rellevància de la qüestió ens porta a una alternativa: o bé abordem a fons la qüestió, i això implica una considerable ampliació de l'estudi, o bé un cop plantejada la qüestió, l'estudi se centra en els grups -ja prou abundants- inclosos en les tres categories proposades per Azcona (1990). L'opció finalment adoptada es decanta per la segona alternativa.

Tal com s'ha fet en el cas dels grups polítics, també els grups pertanyents a l'Església catòlica restaran inclosos en aquest capítol on es desenvolupa la caracterització bàsica de tots els grups presentats els quals configuren la unitat d'anàlisi (Vegeu en les consideracions preliminars -capítol 1, apartat 1.0- els criteris seguits per l'Associació AIS/Pro-Joventut per configurar la unitat d'anàlisi). Però no entraran en la selecció de grups (unitats d'observació) que són la base empírica de treball dels capítols 7 i 8.

Grups autònoms que procedeixen del cristianisme (l'intenten reformar, s'hi inspiren o es presenten com a tals).

Els grups inclosos en el primer tipus proposen distintes reelaboracions de la doctrina cristiana i/o s'inspiren en interpretacions particulars de la Bíblia, **Adventistes del 7è. Dia, Mormons** (Església de Jesucrist dels Sants de l'Últim Dia) i **Testimonis de Jehovà** (darrerament, des del 1991-1992, han començat a denominar-se Testimonis Cristians de Jehovà) foren fundats el segle XIX als EE.UU i els seus fundadors, respectivament, reinterpretaren la Bíblia (corregint "errors" d'interpretació precedents i realitzant la interpretació "vertadera") i elaboraren textos doctrinals propis. El llibre sagrat dels mormons va ser "revelat" al seu fundador per un "emissari de Déu" i ell es limità a transcriure'l i traduir-lo. Així mateix, la fundadora dels adventistes es proclama inspirada directament per Déu, mitjançant "visions". Aquests tres grups poden ésser considerats milenaristes (12) i tant els Testimonis de Jehovà com els Adventistes han realitzat, al llarg de la seva història, diferents profecies (fallides) sobre la data del "Segon Adveniment de Crist". Aquestes "errades" han estat justificades com a prediccions errònies degudes a una "mala interpretació". Davant dels successius "errors" es tendeix a una datació més imprecisa ("cercania temporal", com formulen els mormons) de l'inici de "la batalla de l'Armagedón" (segons denominació dels Testimonis de Jehovà) que anuncia "el final dels temps" i la salvació de la comunitat de creients.

(12) "En su sentido más amplio, el milenarismo es la creencia en una edad futura, profana y sin embargo sagrada, terrestre y sin embargo celeste; todos los entuertos serán entonces corregidos, todas las injusticias reparadas y abolidas la enfermedad y la muerte. Está en la naturaleza del milenarismo ser al mismo tiempo religioso y sociopolítico, y de enlazar estrechamente lo sagrado y lo profano" (Pereira de Queiroz, 1978:20).

Aquests tres grups gaudeixen d'una àmplia implantació als EE.UU. i a d'altres nombrosos països; també a Catalunya. Si tenim en compte el nombre d'adeptes, els Testimonis de Jehovà constitueixen el grup més nombrós -a gran distància dels altres- dels inclosos en la unitat d'anàlisi. Així mateix, mormons i adventistes són dos dels quatre grups amb un major nombre de membres (vegeu apartat 6.3). A més del que ja s'ha dit, els tres grups es caracteritzen per la ideologia conservadora i puritana i, els mormons, per la defensa explícita del "sistema de vida americà" (EE.UU., segons les seves creences (13), és considerat com "la nova terra promesa").

Església de Déu Universal. Aquest grup va ser fundat als EE.UU. el 1934 per un membre d'un grup dissident dels Adventistes del 7è. Dia. La seva expansió internacional es produí en iniciar-se la dècada dels cinquanta i consolidà la seva presència en diferents països europeus durant els anys cinquanta i seixanta. A Espanya es van establir en els anys setanta i la seva presència a Catalunya és molt reduïda. Els seus plantejaments doctrinals presenten característiques similars als dels tres grups anteriors. En aquest cas, els seus membres es reclamen com els veritables descendents de les "10 tribus perdudes" d'Israel i es preparen per al "Segon Adveniment", la data del qual han profetitzat en diverses ocasions, que tindrà lloc en terra anglosaxona.

Vida Universal-El Nostre Retorn. Fou fundat a Alemanya el 1977, "por Jesucristo mediante la palabra interna de Su profetisa, por El elegida y preparada". La seva expansió internacional es va produir a començament dels anys vuitanta i van arribar a Espanya el 1984. La seva presència a Catalunya és molt reduïda. Segons el grup, l'Obra "El Nostre Retorn" va ser "revelada" a la seva "profetessa" (la fundadora del grup) i la seva "força central" és la denominada "escola místico-crística" que proposa un camí intern lliure de lligams religiosos, dogmàtics i mundans cap a la consciència de Déu on "se experimenta la felicidad de la unión con todo Ser, con Dios". L'escola "místico-crística" es fonamenta en una particular interpretació de la Bíblia, el Sermó de la Muntanya i, a més, inclou en la seva proposta, diversos elements agafats de tradicions orientals.

(13) "La noción de creencia no lleva consigo ni el atributo de certeza ni el de indubitabilidad. La creencia (...) es algo que se discute y argumenta, que se afirma y se niega; pero hay algo más importante (...) la creencia es algo de lo que fundamentalmente se duda o se puede, razonablemente dudar" (Lisón, 1979:391).

L'Església de la Unificació (Moon) i els Nens de Déu han d'ésser considerats a part. L'Església de la Unificació, fortament implantada internacionalment, té una presència mínima a Catalunya. Aquest grup presenta una doctrina sincrètica i amb forts components messiànics (14). El seu fundador es defineix a si mateix com "el Senyor del Segon Adveniment" i la seva tasca consisteix a consumir la missió (inacabada) de Jesucrist i a concloure el combat contra "el mal" (en aquest cas, el comunisme representa l'encarnació del mal, el "Gran Satan"). Els seus plantejaments són similars als discursos difosos pel partit Republicà dels EE.UU i en línia amb la ideologia de "guerra freda".

Els Nens de Déu (La Família de l'Amor) sí que tenen una relativa presència a Catalunya. En una operació policial portada a terme pels Mossos d'Esquadra el 1990 varen ésser detinguts 10 membres adults del grup i sotmesos a tutela els 22 menors que vivien amb ells. A finals del 1991, la sentència judicial dictada pel Jutjat de 1ª Instància N.19 de Barcelona otorgà la tutela dels menors a la Direcció General d'Atenció a la Infància de la Generalitat de Catalunya. Una sentència judicial posterior va posar fi a aquesta mesura el maig del 1992.

Aquest grup, originari dels EE.UU. i implantat internacionalment, sintetitza referents bíblics i culturals del moviment contracultural dels anys seixanta i la seva proposta doctrinal conté una forta càrrega milenarista i messiànica. El seu fundador es presenta a si mateix com profeta-rei (Moisés David) i en els dibuixos que il·lustren els textos de la seva abundosa obra (vegeu, per exemple, les cartes de Mo) apareix representat, de manera identificable, com es representa a Déu en la iconografia cristiana tradicional.

Dels plantejaments d'aquest grup, cal destacar-ne la utilització del sexe ("Dios sexi, una religión sexi, un líder muy sexi y unos jóvenes seguidoras tremendamente sexi") com a instrument per portar a terme la "revolució per Jesús" i la "lluita contra Satan": els "capitalistes" ("peixos grossos") són "pescats" per les "peixetes" (adeptes del grup, normalment dones joves) i redimits del "mal" (dels diners). Els objectius del grup ("revolució de l'amor") semblen justificar -i sacralitzar- conductes assimilables a la prostitució.

Grups orientals o inspirats en tradicions orientals

Els grups inclosos en aquesta categoria els apleguem, a efectes analítics, en tres subcategories: grups inspirats en tradicions hinduistes originaris de l'Índia i, en general, desenvolupats als EE.UU. i des d'allà implantats internacionalment; grups originaris d'Espanya -i que podem considerar, per contraposició, d'àmbit local- que recreen les tradicions hinduistes i les propostes dels quals, en general, es caracteritzen per un major grau d'eclecticisme i sincretisme; grups budistes, o inspirats en el budisme, i grups inspirats en d'altres tradicions (tots ells implantats internacionalment).

(14) "En el marco de las creencias milenaristas, el mesianismo constituye un caso particular; alguien - un héroe, un mensajero divino- tendrá por función instaurar en el mundo la sociedad perfecta (...). La creencia mesiánica no imagina únicamente el mundo futuro; sobre todo, describe al jefe sagrado que debe venir para instaurarlo, a fin de que los fieles puedan reconocerlo y seguirlo. El mesías es siempre el que anuncia e introduce en la tierra un reino celeste; es el que trae la redención a una colectividad". (Pereira de Queiroz, 1978:21).

Abans d'entrar en la descripció particular dels grups inclosos en la primera subcategoria anem a introduir un conjunt de trets comuns a la major part d'ells també extensibles a part dels grups originaris d'Espanya: en general, són moviments religiosos contemplatius (els seus membres fugen del món i de les seves imperfeccions mitjançant la meditació i/o la realització de pràctiques estàtico-orgiàstiques); predominen els "grups de disciplina" i en menor mesura, els "grups d'aprenentatge" (vegeu la classificació realitzada per Bird i Reimer citada en iniciar aquest apartat). L'únic grup que podria considerar-se com un "moviment devocional" és Hare Krishna; tots ells formulen una revolució interior per aconseguir un estadi superior de la consciència que comporta l'accés a "la veritat", "la felicitat", "l'harmonia amb el cosmos", etc. i sempre com absoluts; són propostes de forma de vida integral on algun dels diversos tipus de ioga (15) constitueix el mitjà utilitzat per a la buscada transformació interior: "el yoga -especialmente en el hinduismo- es uno de los medios más eficaces para obtener la plena conciencia y la autorrealización, la liberación de lo sensorial, fenoménico, de la pegajosidad a lo transitorio así como la desatadura de la reencarnación" (Guerra, 1983:677).

Hare Krishna (ISKCON) va ser fundat als EE.UU. el 1966. El seu fundador, un "guru" originari de l'Índia, s'havia establert un any abans als EE.UU. amb l'objectiu d'introduir a Occident la filosofia vàdica en el seu component pràctic, devocional. La predicació d'aquest model de vida vàdico-espiritual és l'objectiu explícit del grup.

Un cop implantats als EE.UU. iniciaren l'expansió internacional i el 1975 arribaren a Espanya, i s'instal.laren a Barcelona.

El fundador del grup es considera l'onzè mestre discipular de la línia iniciada per Sri Caitanya, al segle XVI, impulsor de la devoció a Krishna a l'Índia. Les creences dels Hare Krishna es fonamenten, principalment, en la traducció-interpretació ("vertadera") realitzada pel seu fundador del Bhagavad-gita i del Srimad-bhagavatan de les escriptures vàdiques.

La proposta espiritual d'aquest grup es fonamenta en 4 principis bàsics: la misericòrdia, la puresa o netedad, l'austeritat o penitència, i la veracitat. A més de practicar aquests 4 principis bàsics, tot devot de Krishna ha d'observar 4 regulacions bàsiques: no ingerir carn, peix o ous; no prendre drogues ni excitants; restringir les relacions sexuals al matrimoni i a la procreació; no participar en jocs d'atzar. L'activitat espiritual fonamental dels membres del grup és el "cant dels noms de Déu". Aquesta activitat consisteix en la recitació individual d'un "mantra" ("Hare Krishna, Hare Krishna, Krishna Krishna, Hare Hare, Hare Rama, Hare Rama, Rama Rama, Hare Hare") un mínim de 1728 cops cada dia. Aquest nombre de cops ve determinat pel nombre de grans del "Japa Mala" (rosari hindú) i el nombre de voltes que es passen d'aquest rosari durant les dues hores que dura aquesta activitat (el "mantra" ha de ser cantat amb cada gra). Inicialment, el fundador del grup establí que els devots havien de donar 64 voltes al "Japa Mala" (representa la recitació del "mantra" 6.912 cops diaris). Aquest nombre fou reduït a la meitat, 32, i, posteriorment, a 16. Aquesta reducció fou deguda al fet que "els

(15) "Hay muchas clases de yoga. El criterio diferenciador radica en el distinto punto de partida o, mejor, de apoyo. De acuerdo con él, el yoga puede denominarse filosófico (jñama-yoga), operativo (karma-yoga), vivencial-irracional (bhakti-yoga), mágico-verbal (mantra-yoga), corporal (hatha-yoga), psicamental (raja-yoga), etc. Pero todos coinciden en la meta objetivo: la unión del hombre con su ser más profundo (armonía, equilibrio interior) y en lo Absoluto, lo Uno-Todo, con Brahmán -panteísmo- del yoga hindú, con el universo -pancosmismo- del yoga budista y jinista" (Guerra, 1983:676).

occidentals no estaven preparats, espiritualment, per meditar 4 (32 passades) o 8 (64 passades) hores diàries".

Missió de la Llum Divina. Guru Maharaj Ji (el nom actual del grup és "Divine United Organization", DUO). Aquest grup es va fundar el 1960 a l'Índia. A la mort del seu fundador, 6 anys més tard, el succeí el seu fill, de 8 anys, com a líder espiritual del grup. El trasllat el 1971 a EE.UU. suposa, com per a la major part dels grups inclosos en aquesta subcategoria, el seu desenvolupament i en possibilita l'expansió internacional; en aquest cas, molt ràpida (el 1972 ja s'havien instal·lat a Catalunya).

La seva missió consisteix a ensenyar el camí cap a la "felicitat", la "pau" i la "salvació" solament assolibles si s'accedeix al "coneixement" que atorga el "guru". Aquest "coneixement" prové de l'experiència personal de l'iniciat, però solament pot ésser conegut (utilitzat) si el "guru" li revela el seu "mantra" personalitzat (i secret) i les "tècniques" necessàries per experimentar la transformació interior ("La Llum Divina", "El Nèctar Diví", "La Música Celestial" i "El Sant Nom").

La possessió d'aquest "mantra" personal, i que s'ha de mantenir en secret, com a element clau per a l'"alliberament" forma part del corpus de creences d'altres grups (per exemple, de Meditació Transcendental). Utilitzem aquesta qüestió per introduir una referència d'interès, en relació al caràcter secret del "mantra" i la seva funció "alliberadora", que vincula a Meditació Transcendental, el fundador dels Hare Krishna i els membres dels Beatles (ja hem descrit el rellevant paper desenvolupat per diverses "estrelles" de la música "pop" en la difusió d'aquests grups). La referència que aquí sintetitzem, forma part d'una conversa, publicada per Hare Krishna, entre el fundador d'aquest grup i els Beatles. Aquests li expliquen que han rebut el seu mantra personal del guru Maharishi (Meditació Transcendental) i l'obligació de mantenir-lo en secret. En resposta, el fundador de Hare Krishna els explica "una història" en la qual un iniciat trenca el secret i difon públicament el seu "mantra" perquè "tothom s'alliberi". Davant d'aquesta infracció el guru abraça l'iniciat i li diu "ets millor que jo". A continuació el líder de Hare Krishna -desqualificant implícitament Maharishi i, per extensió, als restants gurus-afegeix: "¿Ven estedes? Si un mantra tiene tanto poder, ¿por qué ha de ser secreto? Debe ser distribuido. La gente está sufriendo. Así que Caitanya Mahàprabhu dijo que se cantara ese mantra Hare Krishna en voz alta. Todo el que lo oiga, incluso las aves y las bestias, se liberarán".

Aquesta argumentació va convèncer, almenys, George Harrison el qual, des de llavors, contribuí generosament al finançament del moviment Hare Krishna. Així mateix, aquest cantant, ja com a ex-Beatle, escriví, anys més tard, una cançó que va ésser "número 1" en vendes i la tornada de la qual era el "mantra" Hare Krishna. Si ens detenim en aquest punt és per tornar a subratllar la importància del context cultural en el qual aquests grups apareixen, i que ja ha estat descrit en el capítol 1, i per destacar algunes característiques del "supermercat espiritual": els "buscadors" occidentals de paradisos garantien la demanda i les distintes "ofertes" havien de competir per la seva "quota de mercat"; d'altra banda, la integració de la "fascinació oriental" en la cultura de masses facilitava tant la seva enorme difusió, com la trivialització dels continguts filosòfics originaris, reals o suposats. Per aquestes raons hem considerat aquests grups com a productes essencialment occidentals. Per concloure aquest subratllat volem reflectir una anècdota que va tenir lloc durant la realització del concert musical, organitzat per recaptar ajut econòmic destinat als damnificats de Bangla Desh (el 1971). Aquest concert va ésser organitzat per George Harrison i d'entre els participants hi figurava Ravi Shankar (reputat músic hindú que havia estat introduït a Occident pel propi George Harrison). L'inici de l'actuació de Ravi Shankar va ésser respost amb

una ovació molt intensa per part del nombrós públic assistent. En "agraïment" a l'efusiva resposta del públic, el músic es dirigí a l'auditori en aquests termes: "si ara que estem afinant (els instruments musicals) els ha agradat tant, quan comencem a tocar els agradarà molt més" (els assistents aplaudiren amb més vigor que abans). Amb la introducció d'aquesta "anècdota" -a títol il·lustratiu i sense ànim desqualificador- sols pretenem apuntar algunes vertents del fenomen que ens ocupa i que estem desenvolupant en aquest capítol.

Després d'aquest incís reprenem la descripció del grup Missió de la Llum Divina. Guru Maharaj Ji es presenta a si mateix com a "Mestre Perfecte" i reencarnació de Déu: "¿Qué es Guru Maharaj Ji? ¿Quién es Guru Maharaj Ji? Esto no es una pregunta, es más bien una necesidad. Es una sed que quieres saciar, averiguar qué es Guru Maharaj Ji. No puedes expresarlo en preguntas" (...) "¿Por qué buscáis la paz en el mundo? La Paz no está ahí, la Paz está conmigo. Si quieres tener Paz, ven a mí; yo te mostraré el camino hacia la Paz. Lo único que te pido es tu amor, lo único que te pido es tu confianza, y lo que puedo darte es una paz que nunca morirá. Declaro que estableceré la Paz en el mundo".

D'altra banda, s'espera de l'adepte que segueixi fidelment i submissament la paraula del "guru": "por ser un devoto es tu deber hacer todo lo que Guru Maharaj Ji te pida. Cuando Guru Maharaj Ji te pide que hagas satsang, servicio y meditación, es eso lo que tienes que hacer. Cuando Guru Maharaj Ji dice: «propaga mi Palabra por este mundo», eso es lo que debes hacer". Segons Guerra (1983:677), "en todos los sistemas yóguicos juega un papel decisivo la docilidad a las indicaciones del guru y la intimidad con él".

Brahma Kumaris. El nom complet del grup és "Universitat Espiritual Brahma Kumaris". En aquesta denominació hi veiem un aspecte present en bona part dels grups estudiats i sobre el qual tornarem més endavant: la utilització de denominacions que identifiquen institucions legitimades en les quals es transmeten coneixements reglats i/o de les titulacions acadèmiques que aquestes atorguen. Aquesta utilització pretén l'apropiació del prestigi -i del seu contingut simbòlic- de la formació acadèmica (sobretot, la universitària) per dotar de reconeixement (cientificitat, rigorositat, etc) a les ensenyances que aquests grups transmeten. A tall d'exemple, aportem el text següent d'un cartell anunciant un acte públic: "DADI JANKI, experta en meditación Raja Yoga desde hace más de 50 años. Considerada la MENTE MAS ESTABLE DEL MUNDO por las Universidades de Melbourne, Texas y California. Organiza: Universidad Brahma Kumaris".

El 1937 al fundador del grup se li "va aparèixer" Vishnu i li va dir "jo sóc qui té quatre braços, i tú també l'ets". Posteriorment, en una "nova visió", la forma del Pare Suprem Shiva ("com una llum") li va comunicar la imminent destrucció del món com a resultat d'una guerra nuclear.

Aquestes "visions" li van fer consagrar la vida a Déu i crear un moviment amb l'objectiu de "promover la paz y la libertad como el derecho de cada ser humano y a potenciar la cooperación entre los líderes de las distintas comunidades religiosas y de las naciones".

El 1971 establiren la primera seu a Occident i, posteriorment, foren consolidant la seva implantació a 50 països (a Catalunya van arribar el 1980). Els objectius del grup s'aconseguiran amb la difusió de la meditació raja-ioga: "la meditación es el modo de alcanzar el estado de paz, una relación muy amorosa, muy dulce, con Dios. Sirve también para desarrollar en nuestra vida cualidades y virtudes divinas y durante el día estaremos en un estado de paz y relajación" (...) "A través de la meditación hay una transformación de una conciencia física a una conciencia de alma, donde no hay apego por las cosas o las personas, se evita el sufrimiento y se encuentra la verdadera felicidad".

La concreció més elaborada del seu projecte és la campanya "cooperació global per a un món millor", iniciada el 1986 arran de l'Any Internacional de la Pau, el fi de la qual era "reunir idees i accions per a un món millor" i difondre les idees del grup (meditació raja-ioga): "pinta, escribe, dibuja, filma, danza, canta, actúa o simplemente medita y dónalo al banco de cooperación global (no mandes dinero)".

Sahaja loga. La fundadora de Sahaja loga, originària de l'Índia i afincada a Londres, fa conèixer el grup, el 1970, al mateix temps que denuncia la proliferació de "falsos gurus" (especialment, a Occident). Des d'Anglaterra el grup s'estengué a d'altres països europeus. El 1986 va ésser inaugurat el seu centre de Barcelona.

L'objectiu del grup és fer-se conèixer i establir una "forma de vida donde la vida espiritual no esté reñida con la vida material y donde se mezcle Oriente con Occidente".

Sahaja loga ofereix un "mètode bastant científic" perquè les persones trobin l'espiritualitat dins de si mateixos: "Todos los testimonios que merecen confianza a propósito de lo divino, dicen que Dios reside dentro de cada uno de nosotros. El está ahí para ser despertado y para hacernos formar parte del Yo Supremo. El poder más valioso que alguien puede darnos es el poder para discriminar el bien del mal. Este poder ya está dentro de cada uno de nosotros. Es un poder al que cada uno tiene derecho. Con la capacidad de discriminar cada uno puede ser su propio maestro".

Com es pot veure, entre els diferents grups ja introduïts d'aquesta subcategoria existeixen regularitats -subjacents i explícites- que permeten l'homogeneïtzació en els aspectes que estem considerant dins aquest apartat. Per aquesta raó, els restants grups (Meditació Transcendental, Muktananda Siddha loga, Associació loga Sivananda, Ananda Marga i Bhagwan Rajneesh) seran introduïts amb menor detall.

Meditació Transcendental va ésser fundada a l'Índia el 1958 i arribà a Catalunya el 1971. Com els restants grups, pretenen la "transformació interior dels individus, mitjançant la meditació" i -per extensió- del món. Com ja ha estat descrit en parlar de Guru Maharaj Ji, la tècnica de la meditació consisteix a concentrar-se en un "mantra" personal atorgat pel "guru". Aquesta transformació es realitzarà gràcies a un tipus de meditació que "ensancha la consciència, desenvolupa la intel·ligència creadora, proporciona un descans profundo, base de una acció dinàmica, y asegura el desarrollo total del individuo de una manera natural".

Muktananda Siddha Ioga apareix a Occident, via EE.UU., el 1970 i arriba a Catalunya a final dels anys setanta. La meditació Siddha "es un camino de desarrollo espiritual que conduce al descubrimiento de nuestra naturaleza". Segons aquest grup, "el verdadero guru nos hace conscientes de que el principio divino está dentro de nosotros, y nos ayuda a interiorizarnos y a encontrarlo. El éxtasis que surge como consecuencia de esto nos permite vivir la vida tal como es".

L'Associació Ioga Sivananda (fundada a l'Índia el 1924 i implantada a Catalunya el 1978) proposa la meditació com a via per assolir l'harmonia còsmica i com a alternativa per combatre els "mals del món" (guerra, violència, etc.). La seva proposta consisteix a "ofrecer todo a Dios y realizar cada acción como instrumento en Sus manos, evitando en lo posible dañar en pensamiento, palabra u obra a todos los seres humanos, y también a los animales. Incluso no puedes cortar un vegetal o destruir una planta innecesariamente, sin un propósito justificado".

Ananda Marga va ser fundat a l'Índia el 1955 i arribaren a Catalunya el 1978. Aquest grup proposa l'"alliberament mitjançant el tantrisme" i persegueix la implantació d'un "govern mundial" i la "propietat còsmica de tots els béns" per aconseguir un món "igualitari".

Bhagwan Rajneesh (Osho) també utilitza el tantrisme però en una matriu sincrètica de tradicions diverses (religioses i filosòfiques) i amb aportacions preses de la psicologia humanista. Aquest grup es desenvolupà, primerament, a l'Índia amb adeptes procedents de diversos països occidentals i, posteriorment, es traslladà als EE.UU i, des d'allà, van consolidar la seva expansió internacional (a Catalunya arribaren el 1978). En relació al tantra afirmen que "es una ciencia y es más profundo que el conocimiento atómico, porque la ciencia atómica se interesa por la materia y el tantra lo hace contigo, y tú eres siempre más peligroso que cualquier energía atómica".

En introduir les subcategories que hem establert per analitzar els grups "orientals" ja hem plantejat un tret caracteritzador dels grups fundats a Espanya, el seu major grau d'eclecticisme i sincretisme. Ara anem a presentar-ne les característiques específiques.

El grup **Rachimura** va ser fundat a Catalunya el 1971 i pot ésser considerat paradigmàtic del model expressat en la "imatge social dominant de les sectes". El fundador d'aquest grup es presenta a si mateix com "triat per la divinitat" i mitjancer, per tant, entre aquesta i els éssers humans. La seva proposta inclou elements del taoisme, budisme, zen, etc. i, en general, es caracteritza per una forta influència de diverses tradicions japoneses. El sincretisme doctrinal d'aquest grup es tradueix, correlativament, en una oferta explícita d'activitats heterogènies: diverses pràctiques iòguiques, acupuntura, arts marcial, macrobiòtica, etc.

Les seves activitats foren denunciades (intrusisme professional, frau, delictes contra la salut pública) i el grup va ésser dissolt el 1983 per la policia. Arran de la intervenció policial el grup s'instal·là a Anglaterra i, el 1984, es traslladaren al Canadà.

Arco Iris sorgeix a iniciativa d'un grup de membres del centre de Ioga Sadhana de Sant Sebastià. El fundador del grup -el qual havia estat relacionat amb el grup Bhagwan Rajneesh- proposà la creació d'una experiència comunitària. Aquesta proposta es materialitzà en la creació de la comunitat de Lizaso (Pamplona) el 1978 i que fou enregistrada com a associació, el 1980, amb el nom d'Associació Senda del Arco Iris, Sadhana Tantra Ashram. El 1982 una part del grup es traslladà a Arenys de Munt (Barcelona) i, entre el 1983 i el 1984, van fundar l'"Escola de Meditació" a Mont-Ral (Tarragona). Posteriorment, el grup anirà creant diverses comunitats en d'altres indrets d'Espanya. Com a resultat d'una crisi interna, es convertí el 1988 en la "Comunitat Planetària Terra Nova" (Mont -Ral, Tarragona), que no va arribar a consolidar-se com l'evolució d'Arco Iris. Així mateix, el fundador d'Arco Iris va crear l'any 1991 (1992) el grup Planeta Gaia. Aquest grup, que es pot considerar una altra evolució d'Arco Iris, té la seu central a Navarra i desenvolupa les activitats en diversos llocs d'Espanya.

Arco Iris es caracteritza per la seva constant experimentació de tècniques i teràpies diverses en una doble articulació: d'una banda, desenvolupant una experiència comunitària estable; d'una altra, oferint una àmplia gamma de cursos dirigits a persones alienes a la comunitat. En conjunt, entre el 1978 i el 1988, en aquestes activitats, hi participaren al voltant de 20.000 persones.

Genèricament, la proposta d'Arco Iris consisteix en una recerca de l'"alliberament" (de la repressió sexual, dels complexos, de les pors, etc). Amb aquest objectiu, i partint del tantrisme, aniran incorporant, acumulativament i irreflexivament, tècniques, teràpies i tradicions diverses a la seva oferta: teràpies grupals, psicoanàlisi, psicologia humanista, musicoteràpia, tècniques de renaixement, màgia, esoterisme, budisme, zen, sufisme, etc.

Alfa Omega, fundat el 1977, fonamenta la seva alternativa sincrètica en les aportacions de l'escola de "Ioga Satyananda" i de la psicologia humanista i ofereix, "tant a nivell teòric com pràctic" les següents ensenyances: "vías místicas-evolutivas, psicología humanista y psicoterapias, desarrollos artísticos-creativos, etc". El grup proposa una alternativa de vida comunitària: "la realidad auténtica es simple, todo lo demás es difícil. Si eres valiente y estás dispuesto/a a compartir nuestro hermoso vivir, nuestra fuerza espiritual y nuestro destino maravilloso. ¡VEN! y el resto te lo diré en el silencio. DAYI (de nacionalidad española, persona altamente sensible, creativa y espiritual desde su más tierna infancia)".

La **Fundació Guasch** fou fundada a Catalunya el 1977 amb la denominació originària d'Universitat Catalana de Ioga. No obstant això, les activitats del grup, a un menor nivell de formalització, ja s'havien iniciat anys enrera. El fundador del grup és conegut, entre d'altres denominacions, com "El Senyor del Gran Coneixement" i el grup, des del 1992, es denomina Institut de la Nova Era.

L'objectiu del grup és el d'"ajudar les persones a sentir-se més bé" mitjançant tècniques d'interiorització provinents, bàsicament, del "hatha ioga". Aquest grup desenvolupà una àmplia activitat en la difusió d'aquestes tècniques (cursos, cursets, etc) i, paulatinament, va anar incorporant noves tècniques procedents d'altres orientacions. Amb això, redefineix la seva oferta i esdevé un grup integrat en el corrent denominat "New Age" (Nova Era).

La concreció més destacable d'aquest procés és la creació, el 1988, de la "International Inspiration University Leonar Orr". Aquesta "universitat" ("la INTERNATIONAL INSPIRATION UNIVERSITY a Castellterçol, filial de la de California als EE.UU) ofereix cursos de "rebirthing" ("renaixement") en els quals, mitjançant "la respiración, a través de un ejercicio muy sencillo, nos pone en contacto con nuestro inconsciente, donde se encuentran un sin fin de pensamientos, decisiones, creencias, relacionadas con nuestro pasado, hasta incluso con nuestro nacimiento, y nos permite la posibilidad de liberarnos de ellos y de los efectos que han tenido sobre nuestro cuerpo". Així mateix, ofereix cursos de "formació professional" com a "Rebirther". Aquesta "formació professional" costava, el 1990, "1.000 dólars USA más 200.000 pesetas que se abonarán el primer día". La durada del curs és de 30 dies i s'hi aprèn "cómo ganar el dinero que quieras -al menos 10.000.000 ptas/año- como Rebirther y maestro de sanación, o con cualquier otra profesión".

Aquest procés evolutiu cap a la "Nova Era", en diversos graus, s'ha produït en bona part dels grups inclosos en la unitat d'anàlisi. "Nova Era" és un agregat de tendències diverses caracteritzat, abusivament, com a "moviment". Aquesta denominació li confereix una coherència que, de fet, no posseeix. Simplificadament, aquests corrents constitueixen una reelaboració de discursos pre-existents que són ajustats a les exigències del model ideològic dominant en els anys vuitanta: positivació de l'individualisme, sobrevaloració de l'èxit (com a element nuclear del prestigi) i relegació de l'ètica solidària. En la "Nova Era" (per formar l'home/dona davant dels reptes de "l'Era d'Aquari") conflueixen l'esoterisme (neo), diverses síntesis de tradicions místiques, filosofies que postulen el "retorn a la natura", tècniques de meditació agafades de l'hinduisme, teràpies de la psicologia humanista, transpersonal y de la Gestalt, tècniques de marketing, etc.

Vegem ara els tres grups que hem inclòs en la tercera, i l'última, subcategoria, la formada per grups budistes, o inspirats en el budisme, i grups inspirats en d'altres tradicions (Soka Gakkai, Mahikari i Fe Baha'i).

Soka Gakkai va ser fundat al Japó, el 1930, i la seva implantació a Catalunya és mínima (arribaren a Catalunya el 1980). Segons sembla, aquest grup representa el vessant filosòfic d'un moviment més ampli que inclou, a més, un vessant religiós (Nichiren Shoshu) i un de polític (Komeito). Soka Gakkai, igual que d'altres grups budistes japonesos, s'inspira en la tradició budista iniciada al Japó pel Monjo Nichiren Daishonin al segle XIII. Aquest grup va créixer espectacularment, al Japó, en finalitzar la segona Guerra Mundial i el 1960 es va establir als EE.UU., i inicià l'expansió internacional. L'objectiu del grup és "establecer en cada país del mundo un firme fundamento de la Soka Gakkai como fuerza guía para la paz de acuerdo con la filosofía budista (...) Asegurar la paz de la tierra mediante la propagación del verdadero budismo (y) la realización de la tranquilidad en la sociedad y la paz permanente a través del mundo". En els plantejaments difosos per aquest grup es constata clarament la commoció produïda pel bombardeig nuclear d'Hiroshima i Nagasaki -el 1957, per exemple, van presentar la "Declaración sobre la Abolición de Armas Nucleares"- i, també, l'existència d'un discurs explícitament polític sobre el paper que ha de d'acomplir el Japó, a nivell regional i mundial, com a potència econòmica.

Mahikari va ésser fundat al Japó el 1959. En cert sentit, la commoció derivada de les explosions nuclears, ja esmentada, constitueix un condicionant de primer ordre tant per a l'aparició del grup, com en la definició del contingut de les seves creences. De fet, la biografia del fundador sembla expressar, personificadament, la història del Japó des dels anys trenta fins a la recuperació econòmica després de la segona Guerra Mundial.

El grup inicià l'expansió internacional el 1974 i arribaren a Espanya el 1977 (el primer centre Mahikari va ésser creat a Badalona). Mahikari és un grup religiós-terapèutic.

El fundador del grup va rebre el "poder curatiu" i el "coneixement" de l'objectiu de la seva missió mitjançant "revelacions divines": "ha recibido 22 revelaciones del Dios Supremo mientras que los mensajeros que le han precedido (Moisés, Cakyamuni, Jesús, Mahoma,...) no han oído más que la voz de dioses creados por el Dios Supremo. El conoce pues todo el "Programa divino" y los misterios del Universo". Entre aquestes "revelacions" destaca el crear una organització que formés els éssers humans per fundar una civilització espiritual en el segle XXI. Aquesta organització hauria de predicar els principis divins i alleujar el sofriment dels éssers humans mitjançant la transmissió de l'energia divina ("Llum Vertadera"). Aquesta "energia" es transmet a través del palmell de la mà i segons les creences de Mahikari, purifica (cura) a qui la rep. La purificació té lloc en l'esperit, la ment i el cos. Els aliments també poden ser purificats mitjançant la "transmissió de la llum".

Fe Baha'i. La "revelació" Baha'i va tenir lloc a Pèrsia (actualment, Iran) el 1844: "en cada momento de la historia de este mundo ha habido un enviado de Dios (...) la sociedad de cada época es diferente, para que estas sociedades avanzaran tenía que surgir una persona, un espíritu que diera nuevas ideas y nuevos valores humanos. Bahá'u'lláh ha sido el último profeta, es para nuestra época". Fe Baha'i no és una secta de l'Islam, en el sentit estricte definit per la sociologia de la religió, sinó una religió independent. A Pèrsia, des de la seva fundació, fou perseguida com a herètica. La seva expansió internacional s'inicià a finals del segle XIX i, especialment, la seva implantació s'ha consolidat a Europa. A Espanya, arribaren el 1946 i el 1949 el grup va inicià les seves activitats a Barcelona.

Els objectius del grup són "crear un «Super-Estat-Mundial» on hi hagi solidaritat entre els pobles, pau internacional, tolerància mútua, una educació universal, l'abolició de la guerra, un idioma i una moneda auxiliars internacionals i d'altres variables que comporten la «Unitat de la Humanitat»".

Grups que es proclamen científico-filosòfics

Aquesta categoria inclou un conjunt de grups molt heterogeni. Per aquesta raó, igual que en la categoria anteriorment analitzada i amb el mateix objectiu, hem establert subcategories. En aquest cas, hem utilitzat com a criteri classificatori el referent central del seu corpus ideològic.

Abans d'analitzar les diferents subcategories delimitades, presentem la caracterització, per separat, de tres grups especialment significatius: El Patriarca, Dianètica (Església de la Cienciologia) i El Moviment (La Comunitat, Partit Humanista, Verds Ecologistes, Els Ecologistes).

L'organització **El Patriarca** es va fundar a França, el 1972, com a resposta antiinstitucional, davant de les institucions psiquiàtriques, i dins el moviment contracultural de comunes. Posteriorment, la seva inicial proposta va anar derivant fins a convertir-se en una comunitat terapèutica per a drogodependents. El 1978 El Patriarca normalitza el seu sistema assistencial, equivalent al de Synanon "sistema basado en los propios extoxicómanos que actúan como terapeutas y en la integración del drogodependiente en la organización", (Comas, 1988:166) i inicia l'expansió internacional. A Espanya, la seva primera comunitat fou inaugurada el 1979. De les diferents xarxes de comunitats terapèutiques per a drogodependents existents a Espanya (Pública, Privada, El Patriarca, Esglésies Evangèliques, Projecte Home, Narconon) El Patriarca és una de les que compta amb un major nombre de comunitats. A Catalunya aquesta xarxa consta de 5 comunitats terapèutiques (representa una cinquena part de les existents).

Per a interpretar adequadament aquest grup, donada la seva especificitat, cal establir què és una comunitat terapèutica per a drogodependents. L'explicació que segueix és una síntesi de Comas (1988): el terme "comunitat terapèutica" fou utilitzat per primera vegada el 1946 com a proposta alternativa en l'àmbit de la salut mental. La comunitat terapèutica representa l'últim graó d'un procés que va començar amb la crisi del moviment asilar i la creació del modern hospital psiquiàtric i el seu objectiu prioritari, tal com fou formulat originàriament, era la rehabilitació i el rebuig a qualsevol traç d'aïllament. En el complex procés resultant del qüestionament de les institucions psiquiàtriques, realitzat pel moviment antiinstitucional durant la dècada dels anys seixanta als EE.UU., i de les respostes que aquest moviment generà, la proposta originària de la comunitat terapèutica fou redefinida. Aquesta redefinició, que representa un procés de volta enrera (reinstitutionalització) fou el resultat, d'entre d'altres factors, de la incapacitat dels models alternatius per donar resposta a les necessitats d'un col·lectiu (els toxicòmans) que vivia la llibertat com a risc. Aquest procés es concretà en la creació, als EE.UU, de dues comunitats terapèutiques per a drogodependents que configuren el model bàsic que han reproduït -o en el qual s'han inspirat- les que van sorgir posteriorment als EE.UU. i a d'altres països: Synanon i Daytop. Synanon (1958) es constituí com una comunitat residencial, formada exclusivament per drogodependents. La seva proposta considera que la societat és incompatible amb el drogodependent i per això els recuperats han de romandre en l'organització si volen mantenir l'abstèmia. Daytop (1963-1964) sorgeix d'un encàrrec a membres de Synanon perquè s'ocupin d'un centre de tractament de drogodependents que es troben en llibertat a prova. La comunitat Daytop estableix un sistema mixt (professionals i ex-toxicòmans) i té com a objectiu la rehabilitació i reintegració en la societat a través d'un programa intermedi que inclou residència temporal en pisos (en abandonar la comunitat terapèutica i com a fase prèvia a la reintegració en el medi d'origen) i psicoteràpia de suport.

El mètode terapèutic utilitzat a El Patriarca ha estat desenvolupat pel seu fundador i es caracteritza per:

- "Ideología anti-psiquiátrica que rechaza todo aquello que tenga el más leve matiz psicoterapéutico (considerado «teórico» e inútil)" (Comas, 1988:20). La seva filosofia organitzativa "no aclara si este tipo de comunidades son centros de rehabilitación o bien si son formas alternativas de vida"; de fet, van sorgir amb aquest darrer plantejament (Polo; Zelaya, 1984:17).

- Desintoxicació i rehabilitació realitzada exclusivament per ex-toxicòmans i, per tant, absència -i rebuig- de qualsevol tipus d'intervenció per part de professionals.

-Extrema duresa de tot el procés, suavitzat, no obstant això, a partir del 1985. De nou, donada la seva importància per tal d'interpretar-ho, cal referir-se més àmpliament a les comunitats terapèutiques. Totes elles funcionen com a institucions totals (tal com han estat descrites en el capítol 4): aïllament físic dels interns (en la major part de les comunitats, l'aïllament, durant la primera fase del procés de rehabilitació, és absolut); rigidesa normativa i control continu dels interns i de totes les activitats que aquests realitzen (implica necessàriament l'existència de sancions en el cas d'incompliment de les normes); organització de l'espai i del temps (rutines diàries) seguint un pla normatiu que estableix, detalladament, els possibles usos dels espais i l'horari de totes les activitats, incloses les de temps lliure (el no seguiment d'aquest pla, per part dels interns, comporta sancions), etc. L'objectiu explícit d'aquest programa terapèutic, desenvolupat amb diferents graus de rigidesa i duresa, és aconseguir que els interns recuperin el control sobre si mateixos (capacitats, hàbits i autonomia personal) perquè puguin reincorporar-se a la societat mantenint l'abstèmia.

-Prolongació de la relació terapèutica, impeding la sortida a l'exterior. Igual que en relació a la duresa del procés de desintoxicació i rehabilitació també es van produir canvis en aquest aspecte, a mitjan dels anys vuitanta: "en 1985 la Asociación comienza a plantearse, quizás por las críticas recibidas, el problema de la Reinserción Social (o de la abstinencia exterior) y renuncia al principio de que todo insertado es aquel que permanece en la Asociación, único lugar donde puede mantener la abstinencia y comienza a promocionar Asociaciones a Ex toxicómanos y/o Reinsertados del Patriarca a través de los que realiza acciones de reinserción sociolaboral" (Comas, 1988:66). Malgrat aquests canvis significatius d'aquesta "apertura cap a l'exterior", la reinserció dels pacients apareix lligada, d'una forma o d'una altra, a l'adquisició de responsabilitats en l'organització. Amb això es tendeixen a cronificar les situacions i a fixar el rol d'ex-toxicòmans per tota la vida.

-Constant circulació dels interns d'una o d'una altra comunitat; àdhuc, entre centres situats en diferents països.

-Emfasi en la dedicació a la "lluita contra la droga" i en el valor terapèutic de les tasques de formació professional: fonamentalment, aquestes tasques consisteixen en l'acondicionament i reconstrucció de les instal·lacions de les comunitats i en la realització de treballs agrícoles en activitats productives, i de les quals la xarxa obté beneficis econòmics.

-Emfasi en el valor terapèutic ("per se", Comas, 1988:200) de l'adquisició de responsabilitats: "progresivamente va asumiendo más responsabilidades, y cuanto más asume, más se le exige, y más entrega. Y entregando aprende: aprende a ayudar a los otros, aprende la solidaridad, el sentido crítico y la discusión. Aprende asimismo a utilizar sus manos, su inteligencia y a reencontrar su memoria".

Dianètica-Església de la Cienciologia. Dianètica es fundà el 1950 als EE.UU. La seva creació apareix lligada a la publicació del llibre "Dianética, la ciencia moderna de la salud mental" escrit pel fundador del grup (és l'autor de la totalitat dels textos teòrico-doctrinals de Dianètica i de l'Església de la Cienciologia). Aquest mateix any va publicar "Dianética: el poder del pensamiento" i, el 1951, "després d'haver descobert que el denominador comú de la humanitat era la necessitat de sobreviure" edità la "ciencia de la supervivencia". El 1954, "en descobrir que la part espiritual de l'individu jugava un paper important en la resolució dels problemes personals" el fundador de Dianètica creà l'Església de la Cienciologia. L'èxit editorial d'aquestes obres afavoreix la seva implantació als EE.UU i, posteriorment, l'expansió internacional. A Catalunya, Dianètica inicià les seves activitats el 1977.

Dianètica apareix definida com a "tecnologia funcional de la ment" i el seu objectiu és eliminar el "dolor físic i emocional dels individus" i, així mateix, desenvolupar la seva "potència mental": "«nosotros sólo utilizamos el 10% de nuestra potencia mental» estas son palabras de Albert Einstein, uno de los físicos más grandes de nuestro tiempo. Los descubrimientos de L. Ronald Hubbard (fundador de Dianética) en el campo de la mente no sólo prueban que esta afirmación era cierta. El libro DIANETICA: EL PODER DEL PENSAMIENTO SOBRE EL CUERPO, de L. Ronald Hubbard, da un paso más grande en esta dirección. Demuestra cómo cualquiera puede librarse por sí mismo de las barreras que le impedían, hasta ahora, usar su potencia mental totalmente (...)".

El problema resideix en uns registres de la ment, denominats "engrames", que configuren la "ment reactiva" i que constitueixen "l'arrel de tots els mals". Mitjançant la tecnologia dianètica es pot eliminar la "ment reactiva" ("el pitjor enemic que es pot tenir") i potenciar la "ment analítica". La persona que ha aconseguit eliminar "tot dolor" rep el nom de "clear" ("clar"). Un "clar" no posseeix "engrames" que puguin ser reestimulats i, per tant, no li produiran "actituds, emocions, sensacions o dolors indesitjats"; a més, serà capaç de "tener percepciones más agudas, de mejorar su memoria y de desarrollar una imaginación superior. La inteligencia aumenta al hacerse «claro»".

L'Església de la Cienciologia és l'organització que proporciona als individus l'actitud apropiada ("pau, serenitat, coneixement") per poder rebre òptimament la tecnologia de Dianètica. El seu objectiu és "crear una raça lliure de malalties mentals, delictes i guerra".

Segons la cosmovisió del grup, els problemes de la humanitat tenen l'origen en les característiques dels éssers amb què va ser poblada la Terra i que s'han anat transmetent a través de generacions: "hace unos ocho millones de años, tiempo terrestre,... un grupo fuera del universo MEST elaboró unos planes para una conquista eventual de una buena porción del universo... Con la base de operaciones anteriores tales como Helotrobus, concibieron una implantación en desarrollo, de la cual algunas promociones han sido representadas fielmente en trozos de la Biblia. Este injerto, abastecido por una cuidadosa mutación genética controlada en Incident Two de OT III y reforzado periódicamente por hechos históricos desde entonces, hace prácticamente imposible que los seres de los planetas afectados, como la Tierra, sean libres. Esto provoca una «evolución» genética progresiva que da a la población una susceptibilidad cada vez mayor para la influencia y dirección telepática de los controladores... (OT VIII Thetan Operante Serie I. Confidencial. Informe para estudiantes)".

Com a resultat d'aquest procés, la humanitat és composta, actualment, de quatre tipus d'individus (classificats jeràrquicament segons el grau de "reactivitat"). Un d'aquests tipus són els "aberrats", aquests constitueixen el 2.5% de la població i són definits com "irrecuperables". En aquesta línia, el grup ha desenvolupat un "test de personalitat" (U-Man. Anàlisi standard de capacitat Oxford) que permet classificar les persones que el realitzen, dins un dels quatre tipus. El "test" consta de 200 preguntes i el grup l'utilitza per conèixer la "personalitat" dels que s'interessen per Dianètica i, així mateix, l'ofereix a empreses com el "test més fiable per a la selecció de personal". Segons la seva documentació, en totes les empreses hi ha quatre tipus de treballadors i el "test" permet detectar-los: un 20% de treballadors fidels i productius; un altra 20% que, per no estar en el lloc adequat o perquè són ineptes, produeixen un 60% dels problemes de la empresa; el 60% restant es decantaran segons quin dels dos tipus anteriors tingui el lideratge; el quart tipus, forma part del 20% que creen més problemes, està constituït pel 2.5% dels treballadors i han de ser exclosos ja que treballen clarament en contra de l'empresa (són denominats "supressius"). El test U-Man és un test clínic, la utilització del qual per part de professionals qualificats és, com a

mínim, èticament qüestionable. En aquest cas, a més, el "test" l'apliquen persones no qualificades -o només qualificades per Dianètica- i no existeix cap mena de control sobre el destí ni sobre la utilització de la informació que el "test" aporta.

La tecnologia Dianètica també s'ha aplicat a la rehabilitació de toxicòmans. El 1966 un drogodependent empresonat als EE.UU. elaborà el mètode a partir de la lectura dels textos de Dianètica (Comas, 1988:192-193). A partir del 1972 el Mètode Internacional Narconon i les comunitats terapèutiques en les quals s'aplica (Narconon), iniciaran l'expansió internacional. El mètode internacional Narconon és presentat com "el millor programa funcional existent". "Es difícil entendre adecuadamente en qué consiste dicho método, ya que si bien es accesible aquella parte en la que, durante tres meses, se aplica de forma estandarizada en los distintos centros, aparecen en esta etapa términos como TRs duros (0-9). Una vez superado este período se nos sorprende con cosas como, CS-1 de Narconon, Gf40xRE, C/S 109R,...." (...) "En conjunto el Método Internacional Narconon parece incidir más en aspectos cognitivos que en aprendizaje de habilidades muy de acuerdo con la sobrevaloración del papel determinante de las creencias que se realiza en la Cienciología o en la Dianètica" (Comas, 1988:193-194).

Quant a Narconon, serveix el que s'ha dit sobre les comunitats terapèutiques per a drogodependents en analitzar El Patriarca. En aquest cas, la reinserció, per a la major part dels pacients rehabilitats, consisteix a romandre com a membres de Narconon treballant en les comunitats de la xarxa o com a membres de l'"staff" de Dianètica- Església de la Cienciologia. L'organització Narconon instal·là els seus centres a Espanya el 1982. Tres anys després, el 1985, la Generalitat de Catalunya clausurà l'única comunitat Narconon existent a Catalunya per no complir la normativa vigent sobre comunitats terapèutiques per a drogodependents.

Abans d'introduir el tercer d'aquests grups especialment significatius (El Moviment), volem incloure aquí un grup que presenta alguns trets comuns amb El Patriarca i Narconon i que, a més, per la seva especificitat, no s'ajusta als criteris que hem utilitzat per establir les subcategories dels grups que es proclamen científico-filosòfics.

Daniel del Vecchio (Associació de Rehabilitació del Marginat, REMAR). Aquest grup depèn d'una Església Evangèlica que no es relaciona formalment amb les que pertanyen al Consell Evangèlic d'Espanya (Comas, 1988:68). El grup es constitueix en comunitats i, igual que en els casos d'El Patriarca i Narconon, es dedica a la rehabilitació de drogodependents. En aquest sentit, també serveix per a aquest grup el que ja s'ha dit en relació a les comunitats terapèutiques per a drogodependents. L'especificitat, en aquest cas, rau en el fet que a més dels drogodependents, el grup "rehabilita" d'altres "marginats" i que tots, incloent d'altres fidels del grup, formen part de les comunitats. En qualsevol cas, el procés de "rehabilitació" resta lligat a la conversió i a la integració en el grup (recordi's el que s'ha dit en analitzar El Patriarca i Narconon).

El Moviment. Aquest és el nom actual del grup. Amb anterioritat al 1988 el grup es presentava sota els següents noms: La Comunitat, Partit Humanista, Verds Ecologistes, Futur Verd, en una breu etapa, i també Els Ecologistes. A mitjans dels anys seixanta, a l'Argentina, el grup -encara escassament cohesionat i sota el nom de Kronos- centra les seves activitats en l'exploració dels camins de "revelació interior". El 1969 la publicació d'una conferència, donada pel fundador del grup, titulada "la curació del patiment" suposa un canvi qualitatiu cap a la concreció del grup com a organització i, també, de la seva proposta "filosòfica". Les posteriors aportacions del fundador del grup, i d'altres teòrics del moviment, establiran els continguts ideològics i el projecte polític-social del "siloisme".

El 1974 el grup es traslladà a Canàries establint el "centre de coordinació del moviment a escala internacional". Posteriorment, en una "trobadra internacional" a l'illa de Corfú, entre 1976 i 1977, van fundar "La Comunitat". El 1978, des de Canàries, el grup inicia la seva expansió cap a d'altres indrets d'Espanya (a Catalunya van començar les seves activitats el 1979) i la seva expansió internacional, sobretot a països europeus. L'objectiu de La Comunitat és "humanizar la tierra, mediante la transformación simultánea del individuo y de su medio ambiente". Segons la seva auto-definició, el grup "no es una religión. No es una forma política. No es una institución terapéutica a la que se acuda en busca de soluciones psiquiátricas. Tampoco es un refugio ni una huida de la realidad. Todo lo contrario: es una invitación a la participación entusiasta en el mundo. La Comunidad es una referencia al servicio del sentido de la vida; es un instrumento para positivizar el presente y el futuro, y es un lugar al que confluyen voluntarios dispuestos a la construcción de un mundo mejor".

De La Comunitat sorgí, el 1984, el Partit Humanista. Amb aquest nom La Comunitat va concórrer a les eleccions Autonòmiques del 1984 i, posteriorment, s'integrà a Izquierda Unida. Arran de l'expulsió, el 1986, del Partit Humanista de la coalició Izquierda Unida la secretaria d'"Assumptes Socials i Polítics" de La Comunitat fundà les organitzacions "Verds Ecologistes" i "Futur Verd" amb les quals concorregueren a les convocatòries electorals realitzades entre el 1987 i el 1989. De fet, des de la seva primera participació electoral el 1984, han participat en la major part de les eleccions i les candidatures presentades sota qualsevol denominació del grup, inclouen, amb lleugeres variacions, les mateixes persones.

El 1988 el grup comença a utilitzar el seu nom actual, "El Moviment": "somos una fuerza moral en marcha, solidaria y no-violenta que se opone a la violencia física, económica, social y religiosa, y a todo aquello que trate al ser humano como a un objeto. Somos además, una fuerza social de participación y comunicación real entre las personas". Durant la investigació (1991), el grup assegurava que des de la seva fundació s'havia anomenat "El Moviment" i que les altres denominacions, cronològicament anteriors, corresponen a organitzacions sorgides dins el seu si.

La base teòrica d'El Moviment és el "siloisme", "una filosofía práctica de la vida para conseguir el progreso individual y social". El "siloisme" "ofrece una nueva dirección y un nuevo sentido para superar las situaciones de sufrimiento que provienen de tres vías: el presente, el pasado y el futuro". Per al grup, l'essencial és la "fe" (explica el sentit de la vida i la seva direcció) i si s'hi creu en ella (si es té fe en la "fe") "se producirá una de las experiencias más extraordinarias a que puede acceder el ser humano: la experiencia de la conversión. La conversión es como si todas las zonas oscuras recibieran de pronto una fuerte iluminación".

La superació de les "situacions de patiment" s'assoleix aplicant a "la vida diària" els "dotze principis d'Acció Vàlida" i mitjançant "experències guiades". Els dotze principis són els següents: "adaptació, acció i reacció, acció oportuna, proporció, conformitat, plaer, acció immediata, acció compresa, llibertat, solidaritat, negació dels oposats, acumulació d'accions". A mode d'exemple, vegem-ne el contingut de dos: "conformitat", "Si para ti están bien el día y la noche, el verano y el invierno, has superado las contradicciones"; "Negació dels oposats": "no importa en qué bando te hayan puesto los acontecimientos; lo que importa es que comprendas que tú no has elegido ningún bando".

Les "experències guiades" consisteixen en exercicis de meditació i són de quatre tipus: de reconciliació amb el passat; de situació en el moment actual; propostes de futur; sobre el sentit de la vida. A tall d'exemple, vegem una de les meditacions de "reconciliació amb el passat". El practicant ha de "concentrar-se i meditar" sobre la següent situació (denominada "acció salvadora"): "ens trobem en un camp obert, hi ha forts terratrèmols. El cel vermell, una lluna enorme, forts vents, la gent que fuig aterrida. S'arriba a una casa, si hi entrem ens salvem de la catàstrofe, però resulta que hi ha un guardià que ens pregunta «Quina bona acció has fet avui?». No es pot mentir. Si s'ha realitzat una bona acció desinteressada es pot entrar, però abans ha de prometre realitzar una altra acció desinteressada en el futur".

Així mateix, altres pràctiques de meditació-interiorització han de realitzar-se amb el denominat "guia intern". El "guia intern" ha de ser "trobat" (construït) per cada membre del grup. Aquest "guia" ha de tenir tres requisits: "saviesa, bondat i força"; no és un "ésser físic" i la seva presència "només se sent" i per a ser invocat ha de ser "cridat" amb una "gran força emotiva". L'exercici per "trobar el guia intern" ha de repetir-se tants cops com sigui necessari fins que aquest sigui trobat.

Un cop presentats aquests tres grups especialment significatius (i, a més, el grup Daniel del Vecchio), veiem les subcategories de grups que es proclamen científico-filosòfics.

En la primera subcategoria hem inclòs aquells que fonamenten el seu discurs en l'existència d'éssers extraterrestres. En general, són grups messiànics la missió dels quals és advertir la humanitat sobre la "catàstrofe que s'acosta". El messiès que salvarà la comunitat dels fidels és un "extraterrestre", pertanyent a una "civilització superior d'una altra galàxia", o un "terrestre elegit" ("contactat") pels "éssers de l'espai". Els fundadors d'alguns d'aquests grups (Missió Rama, Adonai i d'altres que no figuren en la unitat d'anàlisi), tots ells "contactats", mantenen entre si una freqüent relació caracteritzada, a més, pel respecte mutu.

Missió Rama. Aquest grup pot considerar-se com a representatiu del tipus d'organitzacions que ara ens ocupa. L'aparició d'aquests grups, en general, està relacionada amb l'àmplia difusió d'informacions sobre el fenomen OVNI, realitzada pels mitjans de comunicació durant la dècada dels setanta. A Espanya, l'èxit editorial del llibre "OVNI, S.O.S a la Humanidad", publicat el 1974, contribuí, en gran mesura, a la creació de grups autòctons.

Missió Rama fou fundat al Perú el 1974 i arribà a Espanya el 1975. Pel seu interès, resumim la primera experiència de "contacte" del fundador del grup destacant els elements claus de la seva descripció: "Vi algo como una esfera luminosa en el suelo. Pensé que se trataba de una nave y comencé a correr hacia atrás. Pero algo me paralizó (...) la silueta de un ser con el brazo levantado me decía «Ven» (...) llegué hasta la luz y descubrí (...) una gran nave. Me dijo que ellos dominaban la técnica de la anulación de variables espacio-tiempo y que mediante la desmaterialización yo le acompañaría hasta Morlen -o Ganimedes- a más de 600 millones de kilómetros. Una vez allí (...) vi numerosas cúpulas de la ciudad de cristal. Oxalc me dijo que procedían de una estrella de Orión, si bien habitaban este satélite de Júpiter desde hacía unos 20.000 años de los nuestros". (...) "De los 800.000 habitantes de la ciudad, 200.000 son «colonos» de diversos lugares. Concretamente viven en Morlen unas 12.000 personas pertenecientes a la raza humana que moran en otra ciudad cuyo nombre traducido a nuestro idioma vendría a significar «confraternidad»"

"Me dijo Oxalc que se encontraba reunido, ocasionalmente, el Consejo de nuestra galaxia ya que se espera una gran transformación de todo el sistema solar" (El consell) "vendría a ser la cabeza de la confederación de Mundos de la Galaxia que agrupa a todos los mundos más evolucionados, capaces, a su vez, de ayudar a otros mundos más atrasados".

"Me condujo (Oxalc) hasta una sala donde había una gran pantalla y allí me hizo ver imágenes de lo que podía ser el futuro de la Tierra. Y remarcó la frase «de lo que podía ser», porque el futuro, según ellos, puede ser alterado... sería nuestra propia manera de vivir la que estaría acarreado graves consecuencias para la vida planetaria (...) Vi eso, una destrucción nuclear sin guerra nuclear. Me dijo Oxalc que no estamos solos, que ellos están cerca de nosotros, aunque no debían interferir en nuestras decisiones. Yo percibí, no obstante, que su apoyo sería definitivo y, como consecuencia, el resultado también sería feliz."

Posteriorment, va ésser comunicat el contingut de la "missió": "cada uno tiene que dar ejemplo de vida, ser un despertador de conciencias a través de un cambio de actitud más positivo. Nos dijo también que estaban manteniendo comunicaciones con muchas personas en la Tierra y que todo ello respondía a un plan preestablecido que incluye la preparación de un grupo humano al que se le facilitaría el conocimiento de la historia del planeta que incluye su evolución, transformaciones profundas, cataclismos y papel a desarrollar por la Humanidad en el contexto universal y que parece desprenderse del conocimiento de experiencias anteriores. (Aquest coneixement) serviría para no incidir en los mismos errores que originaron tales destrucciones en el pasado".

Els grups Adonai i Rael transmeten similars "missatges catastrofistes" i, també similars "vies de salvació" gràcies a la intervenció "extraterrestre". **Adonai** fou fundat a Itàlia el 1952 i inicià les seves activitats a Espanya el 1976 (a Catalunya el 1983). Aquest grup segueix les ensenyances d'un altre "contactat", Siragusa (fundador de Nonsiamosoli), i també es denomina Fraternitat Còsmica Universal. De fet, Adonai pot considerar-se la secció espanyola del grup italià. **Rael** és un grup fundat a França, el 1976, i implantat a Catalunya el 1980. La seva presència a Catalunya és molt reduïda.

Abans de prosseguir, volem referir-nos a un grup sorgit (escindit) de Missió Rama a Espanya:

Germandat Rama. Aquest grup, fundat a Galícia, manté una relació conflictiva amb els restants grups de "contactats"; aquests -igual que les principals revistes esotèriques: Más Allá i Karma 7- no el "reconeixen". Segons el fundador de Missió Rama, el problema radica en el fet que Germandat Rama "en vez de tener comunicaciones con extraterrestres, con los cuales nosotros contactamos, mantienen comunicación con Dios Padre, con Jesucristo y toda su Corte Celestial, cosa que naturalmente puede ser bastante peligrosa porque no es sencillo establecer la línea divisoria entre realidad y ficción, entre iluminación y locura" (el subratllat és nostre).

Probablement, les "reelaboracions" dels "contactats" espanyols provocaren la dissolució formal dels grups Rama a Espanya realitzada pel fundador del grup. No obstant això, una part d'aquests grups continuen en actiu.

Els dos grups que resten presenten similituds -i diferències entre si, sobretot de "grau"- i han d'ésser considerats separatament dels anteriors.

Edelweis fou fundat a Espanya el 1970 i no arribà a implantar-se a Catalunya. La proposta del grup, essencialment messiànic-militar, sincretitzava components del discurs dels grups de "contactats" (el seu fundador afirmava ser un "príncep extraterrestre") amb referents ideològics del nazisme. L'oferta explícita d'Edelweis era la pràctica de l'excursionisme i dels esports de muntanya.

A finals del 1984, les "activitats" d'Edelweis foren denunciades i la policia va detenir el fundador del grup i l'equip dirigent ("lloctinents" i "monitors"). El 1985, l'Audiencia Nacional dictà un auto de processament contra dotze dels membres del grup com a presumptes autors de diversos delictes; sis anys més tard, a finals del 1991, el fundador del grup i dos "lloctinents" foren sentenciats amb penes de presó per 28 delictes de corrupció de menors. La mateixa sentència condemnava a penes d'arrest major, pels mateixos delictes, a 7 "monitors".

Jordi Boronat. Aquest grup fou fundat a Catalunya el 1982. El seu fundador exercia com a locutor de ràdio i en els seus programes es presentava a si mateix com a "extraterrestre". L'oferta del grup, malgrat que en tenim poca informació, incloïa, a més, elements presos de tradicions esotèriques i pràctiques màgiques i endevinatòries. El grup fou denunciat a la policia el 1986 i el seu fundador va ser detingut (aquesta intervenció policial suposà la desaparició del grup).

Si a Edelweis, tal com fou provat en el judici, es promovien les relacions homosexuals entre els dirigents del grup i els restants membres (origen dels delictes provats de corrupció de menors) sota l'argumentació que eren normatives en el planeta del qual (suposadament) provenia el fundador del grup i al qual tots viatjarien en el futur; Jordi Boronat, segons algunes denúncies, per poder viure a la Terra, donat que era un "extraterrestre", necessitava obtenir periòdicament "energia" (aquesta "energia" s'obtenia solament podent obtenir-la mantenint relacions sexuals amb dones "terrestres", normalment membres del grup).

Els grups naturistes-ecologistes inclosos en aquesta segona subcategoria proposen alternatives de vida comunitària per portar a terme les seves propostes de retorn al que és "natural" o de recuperació del medi ambient.

Vida Sana es fundà a Espanya el 1974 com a "associació per al foment de la cultura i el desenvolupament biològics". Segons la documentació interna, la proposta originària per a la creació de Vida Sana sorgeix de "tres famílies que desitjaven disposar d'aliments descontaminats" (...) (perquè eren) "consumidors preocupats per la salut o el medi ambient, per l'alimentació i l'agricultura". El grup cristal·litzà en una alternativa comunitària, en la línia dels moviments comunals vinculats a la contracultura, dedicada a la producció i comercialització de productes "naturals" ("aliments elaborats en els quals no s'hagi emprat cap substància artificial") i "biològics" ("productes on les matèries primeres provenen de cultius biològics, és a dir, sense adobs ni fito-sanitaris o químic-sintètics. Les elaboracions s'efectuen sense l'ús de substàncies artificials") i, també, a l'exploració de vies de recerca interior (pràctiques d'interiorització, exercicis de meditació, etc,...).

Bolindan es va fundar a Bèlgica als anys vuitanta com a comunitat vegetariana i la seva implantació a Catalunya és mínima.

En la subcategoria que ens resta hem inclòs un conjunt heterogeni de grups la proposta filosòfica dels quals s'inscriu en l'esoterisme, hermetisme, gnosi o teosofia. Com ja hem afirmat anteriorment, són freqüents les síntesis diverses, l'eclecticisme i, especialment, les reelaboracions sincrètiques. Aquests grups tenen en comú l'arrel metafísica i la possessió d'un coneixement secret solament accessible als iniciats.

Centre Esotèric d'Investigacions (CEIS). Va ser fundat a Catalunya el 1978. Aquest grup desenvolupà una proposta sincrètica que incloïa una base esotèrica i un conjunt heterogeni de teràpies psicològiques amb l'objectiu d'assolir "l'alliberament mitjançant la doctrina del coneixement". L'expressió d'aquest "sincrètisme" és clarament reflectida en l'oferta d'activitats que el grup anunciava en la premsa diària: quiromància, tarot, psicologia, parapsicologia, psicoanàlisi i "contactes" (prostitució). Les activitats de CEIS foren denunciades repetidament i, el 1984, els Mossos d'Esquadra van detenir els dirigents del grup (aquests, van presentar una querrela per "detenció il·legal"). El març del 1990 l'Audiència de Barcelona va dictar una sentència afirmant que l'operació policial s'ajustava a dret i, el setembre del 1990, dictà una sentència condemnatòria contra 4 dirigents de CEIS per delictes provats d'intrusisme, inducció a la prostitució i rufianisme. Com ja hem dit, segons tots els indicis, CEIS continua les seves activitats a València.

Nova Acròpolis és un grup originari de l'Argentina, fundat el 1957, l'expansió territorial del qual es va produir en dues fases clarament diferenciades: primerament, des de l'Argentina, s'implantà a diversos països sud-americans; posteriorment, el 1972, el grup s'implantà a Espanya, a Madrid, i inicià l'expansió europea. A Barcelona va iniciar les activitats el 1981.

Nova Acròpolis es presenta com una escola de "Filosofia Esotèrica Clàssica" que proposa una "Nova Ciència" (basada en la parapsicologia i en diverses tradicions esotèriques) en la qual "no solament importa l'experimentació sinó també la imaginació". La seva aportació a les "noves necessitats de la humanitat" inclou, també, un "nou art" que "revaloritzi el que és clàssic i que s'allunyi dels «avantguardismes» contemporanis" i una "nova pedagogia". Aquesta "nova pedagogia" no ha de limitar-se a l'ensenyament de "coneixements merament intel·lectuals", també ha de desenvolupar "el cor i les mans" per crear "persones bondadoses i treballadores".

Aquest grup, d'estructura paramilitar, pretén "formar un núcleo de fraternidad universal (sin distinción de credo, raza, sexo, edad, o condición social) a partir del estudio comparativo de religiones, ciencias, artes y filosofías para investigar las leyes profundas de la naturaleza". El seu objectiu és formar "verdaders dirigents" ("Ideal de l'Home Acropolità": "hombres y mujeres completos, conscientes de todas las manifestaciones de vida del ser humano, que sean auténticos sabios para en un futuro poder dirigir la sociedad") per "poder dirigir la Humanitat" i a partir d'un petit "grup-pilot" aconseguir la seva "regeneració paulatina".

Gnosi (Moviment Gnòstic). Són tres grups: **Associació Gnòstica d'Estudis d'Antropologia i Ciència (AGEACAC)**, **Gnosi de CARF (Associació Cultural Moviment Gnòstic)** i **Centre d'Estudis Gnòstics (CEG)**. A més, Gnosis de CARF des de finals del 1990 es presenta públicament amb la denominació **Moviment Gnòstic Cristià Universal d'Espanya**. Cada un d'ells es considera com l'"hereu legítim" de l'obra del fundador.

Gnosi es va fundar a Mèxic durant els primers anys de la dècada dels seixanta i la seva expansió internacional segueix la mateixa pauta que la de Nova Acròpolis. A Espanya inicià la seva implantació a finals dels anys setanta (probablement, el 1978). Gnosi ofereix una "saviesa transcendental" que "produeix certs canvis interiors profunds en els individus": **¿qué es Gnosis? Gnosis es conocimiento. ¿Qué es la Iglesia Gnóstica? La Iglesia Gnóstica es la Iglesia invisible de Jesucristo. Es la vieja Iglesia de los viejos cristianos de Galilea. Es la vieja Iglesia de los Cristianos de las Catacumbas de Roma ¿Cómo hacemos para ver esa Iglesia? Para ver esa Iglesia, hay que aprender a viajar en cuerpo Astral. ¿Qué es el cuerpo Astral? El cuerpo Astral es un cuerpo luminoso que tiene el alma. ¿Entonces el alma puede viajar a grandes distancias? Sí señor, el alma envuelta en un cuerpo Astral puede visitar al amigo ausente, al esposo o esposa de la cual no se han tenido noticias, etc. ¡Déme usted ese maravilloso secreto! Si usted quiere conocer este secreto, hágase consagrar como discípulo de la Iglesia Gnóstica, y los Maestros le enseñarán el secreto".**

La proposta filosòfica de Gnosi és una elaboració sincrètica, realitzada pel seu fundador ("que nació con enormes inquietudes espirituales y que recordaba de forma íntegra la totalidad de su existencia incluyendo hasta el propio suceso de su nacimiento"), de les aportacions dels gnòstics cristians, de la teosofia, de diverses tradicions esotèriques i de la "ciència, l'art, la religió i la filosofia (de totes les civilitzacions i cultures, passades i contemporànies)".

Igual que d'altres grups, com ja hem vist, Gnosi anuncia "el final dels temps" i, lògicament, ofereix la "via de salvació". En aquest cas, un nou diluvi acabarà amb l'actual raça humana però, com ja va ocórrer amb "l'anterior diluvi en desaparèixer la raça atlant", un petit grup d'elegits serà salvat per fundar una nova raça: "ese pueblo selecto estará formado por aquellos que se auto-exploren a sí mismos, aquellos que eliminen sus defectos psicológicos, aquellos que acaben con el culto al Ego, al Mí Mismo, al Sí Mismo".

Agora (Fundació Anthropos). Es un grup fundat a Espanya, el 1974, que proposa, a partir d'una interpretació de Plató, l'"alliberament de l'home" mitjançant l'"anàlisi de les seves contradiccions i conflictes" i "la transformació de la realitat". El nucli doctrinal del grup es denomina "Anàlisi de la Producció Social de la Realitat" i proposa, com a objectiu, vies per al control de la "riquesa i de la cultura". El grup està organitzat en comunitats tancades i, entre les seves activitats públiques, destaca la producció editorial. La seva intervenció en l'empresa de productes làctics Rania provocà la fallida el 1983.

Institut Filosòfic Hermètic. Aquest grup va ser fundat a Xile i s'implantà a Espanya el 1985. A Catalunya compta amb un nombre molt petit de membres i la seva activitat és mínima. Aquest grup proposa una via per assolir la "Veritat" ("más allá de los espejismos personales y de los mirajes provocados por las pasiones humanas, existe la realidad objetiva o la Verdad, que es el conocimiento consciente y objetivo de los misterios del Universo y de los fenómenos de la vida. A este supremo enfrentamiento con la Verdad propende la enseñanza del Instituto Filosófico Hermético") a partir, de nou, del sincretisme de diverses tradicions hermètiques i esotèriques: "todo tiene un lado esotérico, ya que el ser humano es esotérico por esencia y naturaleza. El Instituto es una sociedad iniciática que imparte a sus miembros instrucciones que permiten el desarrollo de sus facultades latentes". Com escola hermètica ensenya la "Ciència de la vida", és a dir, "a viure sàviament sense alienacions de cap espècie, en pau i harmonia amb tothom".

Mestres Ascendits (Església Universal i Triomfant). Aquest grup, fundat als EE.UU. el 1958, arribà a Espanya el 1980 i les seves activitats a Catalunya són mínimes. Mestres Ascendits ("La Gran Germandat Blanca") es presenta com una "escola mística moderna" la missió de la qual és transmetre el "mensaje y las profecías de los santos adeptos de Oriente y Occidente como Jesucristo, Gantama Budha, Saint Germain, La Virgen María y muchos otros, quienes se han unido con la Luz Universal" per procurar "la salud por medio de la curación espiritual": "¿revolución a una Consciencia Superior? ¿Soluciones espirituales prácticas para resolver problemas personales como Karma y las relaciones humanas, y planetarios como guerra, hambre y la economía? ¿El camino por excelencia para extraer su potencial interno en la nueva era? ¡Sí, en efecto! Elizabeth Clare Prophet les trae el mensaje".

Gran Fraternitat Universal. Aquest grup fou fundat a Veneçuela, el 1948, i s'establí a Espanya el 1972. A Catalunya van iniciar les seves activitats el 1978. La Gran Fraternitat Universal "tiene el propósito de UNIR todas las corrientes Filosóficas, Artísticas, Técnicas, Esotéricas, Religiosas, Científicas, en un conjunto armónico, respetando los diversos conceptos". Aquest "projecte sincrètic" pretén assolir la "fraternitat entre tota la família humana" en la "Nova Era (l'Era d'Acuari)". Aquestes són algunes de les seves propostes per assolir l'esmentat objectiu: "usar alfalfa mundialmente en la prevención y cura de la inanición; difundir el vegetarianismo, el Yoga, Cosmobiología, estudios esotéricos y Escuelas Iniciáticas; Practicar Meditación regularmente a las 7.00 p.m.", etc.

Rosa Crucis (Antic i Místic Orde Rosae Crucis-AMORC). Aquest grup es va fundar als EE.UU el 1915, seguint el model de les "societats secretes". A Catalunya s'establiren el 1969. Rosa Crucis-AMORC situa el seu origen en les "Escoles dels Misteris" de la saviesa esotèrica a l'antic Egipte. El seu objectiu és transmetre "un sistema de filosofia física y metafísica que lleva a desarrollar las facultades latentes, adormecidas, del individuo para que él pueda utilizar mejor sus talentos naturales y llevar una vida más útil y feliz". Segons el grup "las enseñanzas Rosacruces no exigen a sus miembros nada que les obligue a conducirse de manera que se atraigan el ridículo o la condena del público; ni les piden que procedan distinto de como lo haría cualquier persona inteligente y moralmente responsable. Tampoco se les induce a prácticas o ritos que puedan ser perjudiciales para la salud o que vayan a alterar la armonía del hogar o intervengan con la moral o las buenas costumbres."

GAPSIAP. Aquestes sigles provenen del nom originari del grup "Gabinet de Psicologia Aplicada". Es un grup fundat a Catalunya el 1980, "con finalidades totalmente humanísticas: con la intención de investigar, aplicar y divulgar medios, lo más naturales posible en beneficio de la armonía del HOMBRE y de la NATURALEZA". La proposta de GAPSIAP respon als continguts del "moviment" Nova Era, tal com ja ha estat descrit anteriorment en analitzar la Fundació Guasch. Les seves activitats són desenvolupades des de les diverses seccions del grup: FADAS, "tiene entre otros objetivos la creación de RESERVAS de árboles"; KEMS, "equipo de experimentaciones artísticas con la música y el color"; YUGUM, "aplicación de técnicas de relajación y desbloqueo psicofísico"; ADHARA, "centro de tratamiento que abre el camino de la estética al servicio de la armonía", etc. En qualsevol cas, la seva activitat bàsica és la "cromomusicoteràpia" i les seves diferents aplicacions.

Amics de Passanant. Va ser fundat a Catalunya el 1977. El líder del grup es considerava a si mateix com un "elegit" i, amb anterioritat a 1977, havia participat i liderat diverses experiències esotèriques. La proposta del grup es basava en una síntesi de diverses tradicions esotèriques a les quals, en la seva evolució, van afegir elements presos de tradicions hermètiques i una particular interpretació de la Bíblia. Entre 1977 i 1984 el grup desenvolupà una experiència comunitària a Passanant amb l'objectiu, entre d'altres, de convertir aquest municipi en un indret "carregat de poder màgic-místic". Al final d'aquest període, i després de diversos problemes interns i de tensions amb d'altres residents del municipi, el grup abandonà el poble i inicià una llarga crisi que va concloure amb la seva desaparició el 1990.

Krisol és un grup esotèric que va ser fundat a Catalunya el 1986 i que, posteriorment, es va implantar a d'altres llocs d'Espanya. A Catalunya aquest grup compta amb una "comunitat" on resideixen els membres. Les activitats de Krisol estan relacionades amb l'estudi de les ciències ocultes, la màgia, l'astrologia, etc. Entre aquestes, el grup ofereix actuacions teatrals i d'altres activitats de temps lliure dins les setmanes culturals que es realitzen a col·legis i instituts d'ensenyament mitjà.

Grups pertanyents a l'Església Catòlica i grups de catòlics

Tots quatre han estat fundats a Espanya (El Seminari del Poble de Déu i Nous Camins, a Catalunya) i tret de Nous Camins que és una associació civil i no canònica, els altres tres gaudeixen de reconeixement, en categories diferents i diverses instàncies, de l'Església Catòlica. Com ja s'ha dit anteriorment, sociològicament, és significatiu que un grup, religiós -encara que gaudeixi de considerable autonomia- formi part d'un cos religiós més ampli. Això implica, en principi, que hagi de respondre a una autoritat externa al grup, cosa que no succeeix de la mateixa manera en els grups plenament independents (vegeu Barker, 1989:20). Les relacions tipològiques entre sectes i alguns grups interiors a l'església han estat esmentats abans (vegeu l'apartat 3.2 del capítol 3, amb referències a Weber, Wach i Hill).

L' **Opus Dei** va ser fundat el 1928. El seu fundador, mentre feia uns exercicis espirituals, "va veure" (en expressió seva) el que Déu esperava d'ell: havia d'aconseguir que els homes de totes les classes socials, començant pels intel·lectuals, responguessin a una vocació específica consistent a buscar la santedat i fer apostolat enmig del món, en l'exercici de la seva professió i sense canvi d'estat.

L'Opus Dei no té una doctrina específica sinó una espiritualitat que es basa, essencialment, en dos elements: la santificació del treball com a mitjà específic de santedat, i fent l'home cocreador i coredeutor amb Déu; la llibertat i la responsabilitat (els membres actuen lliurement en el món segons els dicti la seva consciència i assumint les conseqüències dels seus actes).

L'Opus Dei, el 1941, fou reconegut com a "Pia Unió" a la diòcesi de Madrid-Alcalà. A partir d'aquesta data, el seu estatut jurídic dintre de l'Església Catòlica fou canviant fins al reconeixement com a "Prelatura sense territori" el 1982. L'evolució de l'Opus Dei, un cop reconegut i consolidat, s'ha caracteritzat per la ràpida -i sòlida- expansió internacional (a partir de 1945), encara que continua integrat majoritàriament per espanyols, i per la influència en els cercles intel·lectuals de la classe dirigent; així mateix, s'ha caracteritzat per la influència i participació en els cercles financers i de poder, sobretot a Espanya. Aquests vincles foren especialment intensos durant una etapa clau del franquisme.

Verbum Dei és un "Instituto apostólico de sacerdotes, misioneros y seglares dedicado a la oración, estudio y apostolado". Aquest grup fou fundat el 1981 per un sacerdot mallorquí i obtingué el reconeixement eclesial a la diòcesi de València. En els seus diversos centres preparen els membres per desenvolupar activitats misioneres i de catequesi. La seva presència a Catalunya és reduïda.

El **Seminari del Poble de Déu** fou fundat a Barcelona, el 1979, i en els anys següents es crearen d'altres comunitats a diverses localitats de Catalunya. La seva presència fora de Catalunya és mínima. Aquest grup proposa una experiència de convivència comunitària ("escola diocesana laical": escola permanent de formació per al foment i el conreu de la vocació cristiana com a "preparació per servir a l'Església Local"). **Nous Camins**, fundat el 1981, és una associació de dret civil i ofereix una proposta similar. Alguns dels seus membres desenvolupen tasques misioneres a d'altres països, especialment a l'Àfrica.

Grups polítics

Cercle Espanyol d'Amics d'Europa (CEDADE) és un dels diversos grups de l'ultradreta existents a Espanya i forma part de l'anomenat "corrent revisionista" creat des del nazisme i implantat internacionalment. Va ésser fundat el 1965 i les seves activitats constitueixen una reivindicació del "nacionalsocialisme". Concretament, aquest grup desenvolupa, periòdicament, una particular campanya informativa per denunciar "la mentida dels camps d'extermini".

Unificació Comunista d'Espanya (UCE) es presenta com un partit d'esquerra extraparlamentària d'ideologia marxista-leninista-maoista. Va ser fundat el 1978 i les seves activitats s'han centrat en la denúncia dels "Blocs" i de l'"imperialisme". Des de la seva fundació, l'oposició a l'existència de bases militars dels EE.UU a Espanya i, posteriorment, a la incorporació d'Espanya a l'OTAN, ha constituït el nucli del seu discurs polític.

6.3 Nombre de membres dels grups que constitueixen la unitat d'anàlisi

Les dades incloses en aquest apartat informen sobre el nombre de membres dels 50 grups que constitueixen la unitat d'anàlisi. Primerament, cal fer algunes consideracions:

* El nombre de membres que figura a cada grup és la mitjana aproximada de persones pertanyents als grups durant el període de recerca i poden considerar-se vàlides el 1991.

* Les dades més fiables són dels grups seleccionats com a unitats d'observació (vegeu la llista d'aquests grups en el capítol 12, apartat 12.3). Les referents als restants grups s'han obtingut contrastant exhaustivament diverses fonts secundàries i poden ésser considerades bastant fiables.

* En la major part dels grups, quan ha estat possible d'obtenir la informació, presentem separatament el nombre de membres existents a Barcelona ciutat i els existents en el conjunt dels municipis de Catalunya. En cas contrari, només s'aporta el total de membres existents a Catalunya.

* Del 28% dels grups, no ha estat possible obtenir-ne el nombre de membres. Aquesta manca d'informació es deu a diferents raons: alguns d'ells no existeixen actualment o no desenvolupen activitats a Catalunya (10%) i de la resta, en desconexem la situació actual i, fins i tot, si es mantenen actius (18%).

Per interpretar aquesta "invisibilitat" s'han de tenir en compte, entre altres aspectes, els següents: són freqüents els canvis de nom i d'àrees espacials d'actuació; són freqüents els períodes d'inactivitat o d'activitat mínima; no necessàriament la seva existència i el desenvolupament d'activitats es tradueix públicament; poden ser grups molt petits on una disminució de membres pot condicionar fortament el desenvolupament d'activitats i per tant l'existència d'indicadors externs d'activitat, etc. Aquestes característiques ens informen sobre la probable existència d'altres grups semblants, en diferents graus de formalització, però dels quals no es té cap notícia.

LABORATORI DE SOCIOLOGIA - ICESB

	Barcelona	Catalunya
Adonai	(*)	(*)
Adventistes del 7è. Dia	(*)	600
Agora - Fundació Anthropos	150	375
Alfa-Omega	(*)	20
Amics de Passanant	(**)	(**)
Ananda Marga	10	10
Associació Ioga Sivananda	(*)	(*)
Bhagwan Rajneesh	(*)	(*)
Bolindan	(*)	(*)
Brahma Kumaris	15	30
CEDADE	40	40
CEIS	(**)	(**)
Daniel del Vecchio (REMAR)	15	15
Dianètica - Església de la Cienciologia	30	30
Edelweis	(**)	(**)
El Moviment	125	175
El Patriarca	(*)	500
Església de Déu Universal	(*)	(*)
Església de la Unificació (Moon)	5	5
Fe Baha'i	60	500
Fundació Guasch	10	15
GAPSIAP	(*)	15
Gnosi. Moviment Gnòstic	90	225
Gran Fraternitat Universal	15	15
Guru Maharaj Ji (DUO)	200	225
Hare Krisna (ISKCON)	20	20
Institut Filosòfic Hermètic	5	5
Jordi Boronat	(**)	(**)
Krisol	(*)	30
Mahikari	125	375
Meditació Transcendental	(*)	(*)
Mestres Ascendits	(*)	(*)
Missió Rama	(*)	20
Mormons	500	1.750
Nens de Déu	(*)	15
Nous Camins	15	15
Nova Acròpolis	40	40
Opus Dei	(*)	5.000 (***)
Rachimura	(**)	(**)
Rosa Crucis (AMORC)	(*)	75
Sahaja Ioga	10	20
Seminari del Poble de Déu	15	100
Siddha Ioga (Muktananda)	(*)	(*)
Soka Gakkai	(*)	(*)
Terra Nova - Arco Iris	(*)	20
Testimonis de Jehovà	4.000	25.000
UCE	15	15
Verbum Dei	(*)	30
Vida Sana	15	15
Vida Universal	25	25

(*) Sense informació

(**) Inactius o que no realitzen activitats a Catalunya

(***) Desconeixem si aquesta xifra només fa referència als membres numeraris i agregats o si també inclou els supernumeraris.

En conjunt, el nombre de membres d'aquests grups -dels 36 dels quals tenim informació- a Catalunya és de 35.400; d'aquests, 5.600 desenvolupen les seves activitats a Barcelona ciutat (representen el 21% del total de membres dels grups dels quals tenim informació de Barcelona i Catalunya).

La classificació d'aquests 36 grups segons el nombre de membres a Catalunya és la següent:

**Classificació dels grups que constitueixen la unitat d'anàlisi
segons el nombre de membres a Catalunya**

Fins a 10	3 (8.3)
11 a 25	14 (38.9)
26 a 50	6 (16.7)
51 a 100	2 (5.6)
101 a 500	7 (19.4)
501 a 1.000	1 (2.8)
Més de 1.000	3 (8.3)
Total	36 (100.0)

Com es veu a la taula la grandària més freqüent és entre 11 i 25 membres (39% dels grups) i quasi la meitat dels grups (47%) tenen com a màxim 25 membres.

Si s'exclouen els tres grups de major grandària que figuren en la unitat d'anàlisi (Testimonis de Jehovà, Opus Dei i Mormons), clarament diferenciats numèricament de la resta, el nombre de membres dels restants grups és, d'aproximadament, 3.600; d'aquests, sabem que 1.000 desenvolupen les seves activitats a Barcelona ciutat (representa el 43% del total de membres dels grups dels quals tenim informació de Barcelona i Catalunya).

6.4 Consideracions finals

En aquest apartat desenvolupem a un altre nivell de generalització, la caracterització dels diversos grups que constitueixen la unitat d'anàlisi i en subratllem les regularitats. Quan sigui necessari, per evitar generalitzacions abusives, en matisarem l'abast.

* En tots els grups la biografia del líder o fundador és presentada en termes hagiogràfics. Tots ells són considerats persones excepcionals que posseeixen una capacitat intel·lectual, o uns "poders", que els han permès elaborar una aportació decisiva per a la humanitat en un determinat camp; o bé són éssers que han estat "elegits pels déus" per portar a terme una "missió"; o bé, són reconeguts com a "déus". Tret d'alguna excepció, el reconeixement d'aquestes "qualitats extraordinàries" i de l'"aportació realitzada" resta limitada al grup en qüestió.

* En la major part dels grups, la comprensió del cosmos, de la naturalesa i de la realitat es fonamenta en el pensament mític. Així mateix, la transformació de la realitat es pretén realitzar mitjançant "accions expressives" ("que o simplemente dicen algo sobre el estado del mundo tal como existe, o bien pretenden alterarlo por medios metafísicos", Leach, 1978:13) i per efecte de l'eficàcia simbòlica conferida a les paraules i als actes.

* Com hem vist, bona part dels discursos s'alimenten d'una lectura esbiaixada dels esdeveniments per justificar la imminència del "caos" o del "final dels temps" ("y cuando abrió el séptimo sello, hubo un silencio en el cielo...", Apocalipsis,8.1) i, conseqüentment, per oferir la "solució" que salvarà la comunitat dels creients.

* Quasi tots els grups ofereixen la via d'accés a la "Veritat", la "Felicitat", el "Coneixement", etc. En uns casos, en els grups orientals o orientaltzats, la via d'accés és un recorregut interior del qual l'individu sortirà transformat; en d'altres - en general en els grups que es proclamen científico-filosòfics- la iniciació possibilita l'accés privilegiat a un "saber" que constitueix la clau interpretativa de l'univers i de les forces que governen els esdeveniments: "¡Vine, tan celebrat Ulisses, honor de l'Acaia! Atura el teu vaixell i a la nostra veu dóna orella! Mai ningú no ha doblat per aquí amb el negre navili, que de les nostres boques la veu no s'escoltés, que és dolcesa; però després se'n torna joiós i més ple de ciència, car nosaltres sabem tot quant a Troia la vasta els argius i el troians han sofert per divina volença, com tot allò que passi damunt la terra nodrissa". (Homero, "La Odisea". Traducció catalana de C. Riba).

En alguns grups, que postulen un idealisme ingenu, la "voluntat" de "transformació" o de "confraternització" dels individus comportarà, necessàriament, la "fi de totes les injustícies": "verdaderamente, vivo en tiempos sombríos./ Es insensata la palabra ingenua. Una frente lisa/ revela insensibilidad. El que ríe/ es que no ha oído aún la noticia terrible,/ aún no le ha llegado./ ¡Qué tiempos éstos en que/ hablar sobre árboles es casi un crimen/ porque supone callar sobre tantas alevosías!/ Ese hombre que va tranquilamente por la calle,/ ¿lo encontrarán sus amigos/ cuando lo necesiten?" (Bertolt Brecht, "A los hombres futuros").

* En la major part dels grups, la "paraula" del fundador ha d'ésser acceptada sense reserves de cap mena. Constitueix la "veritat absoluta" i, per tant, els membres del grup solament poden aspirar a "comprendre". Sovint es tracta de grups "voraços"; és a dir, que "demandan la adhesión absoluta de sus miembros, y pretenden abarcar toda su personalidad dentro de su círculo. (...) exigen una lealtad exclusiva e incondicional y tratan de reducir la influencia que ejercen los papeles y los status competidores sobre aquellos a quienes desean asimilar por completo." (Coser, 1978:14) i que requereixen "vertaders creients". Segons Hoffer (1951, citat a Javaloy, 1988:25) requereix "sentirse en posesión de una verdad que es única y no tener ninguna duda de su exactitud, sentir que es empujado por un misterioso poder que puede ser Dios, el destino, la ley o la historia, estar convencido de que sus oponentes son la encarnación del mal y deben ser aplastados". El "vertader creient" "es «totalista», es decir, pretende que sus ideas abarcan la totalidad, que constituyen la solución de todos los problemas, excluyendo cualquier otra opción (...) Es una mentalidad cerrada («closed mind», dice Rokeach, 1960) que rechaza los hechos que contradicen sus ideas o que los distorsionan para ser capaz de aceptarlos" (Javaloy, 1988:24).

En una minoria de grups, la transmissió de "la paraula", i la seva acceptació per part dels "creients", constitueix un exercici assimilable al "Doblepensar" descrit per George Orwell a "1984": "significa el poder, la facultad de sostener dos opiniones contradictorias simultáneamente, dos creencias contrarias albergadas a la vez en la mente (...) Decir mentiras a la vez que se cree sinceramente en ellas, olvidar todo hecho que no convenga recordar, y luego, cuando vuelva a ser necesario, sacarlo del olvido sólo por el tiempo que convenga, negar la existencia de la realidad objetiva sin dejar ni por un momento de saber que existe esa realidad que se niega..., todo esto es indispensable".

* Els grups ofereixen un entorn cohesionat, càlid i segur com a alternativa, o solució, a les insuficiències que es deriven de la "fragilització" de la interacció comunitària i als "problemes" que tenen plantejats els individus, la societat i, en bastant casos, la "humanitat en el seu conjunt". L'accés a aquest "entorn privilegiat" requereix l'acceptació d'un determinat corpus de creences i d'un complex normatiu. La major part dels grups proposen vies per assolir un "absolut" (la "feliçitat", el "coneixement", la "salvació", etc.); quasi sempre, aquesta via suposa un "recorregut interior" -si es vol, un recorregut moral- que, a més, no pot realitzar-se autònomament i independentment del grup. En efecte, la transformació personal oferida pel grup -i buscada pel convers- necessita d'un procés de disciplinabilitat física i espiritual, les tècniques del qual, han d'ésser apreses dins el grup i sota la supervisió dels "mestres iniciàtics", i/o l'accés al "saber" que permet traspasar el "llindar" solament pot ser revelat en les distintes fases de la iniciació a aquells que "estan preparats". Es a dir, aquells que accepten la relació dependent mestre-deixeble i que renuncien a diversos graus d'autonomia personal en benefici dels objectius del grup.

* Si acceptem, com sembla plausible, l'existència d'un "malestar social i espiritual" associat a les situacions de crisi del sistema i l'existència de potencials crisis personals quan els individus s'enfronten a esdeveniments que no comprenen en la seva totalitat o a situacions que no poden alterar -o que solament ho poden fer limitadament i, per tant, de forma insatisfactòria-, el rol que desenvolupen els diversos grups que estem considerant resta expressat nítidament. Així mateix, les hipòtesis explicatives que hem exposat en el capítol 4 i que es sustenten en l'anomia, semblen confirmar-se a la llum del contingut de les diverses propostes descrites i analitzades en aquest capítol.

* La gran majoria dels grups que constitueixen la unitat d'anàlisi tan sols desenvolupen activitats per a la consolidació de la seva implantació i de proselitisme del seu corpus ideològic. Llevat d'aquest àmbit, i d'aquests objectius, les activitats en benefici de l'àmplia comunitat de "no creients" o "no iniciats" són mínimes.

7 ESTRUCTURA I FUNCIONAMENT

7.0 Introducció

En aquest capítol -i en el següent- centrarem la nostra anàlisi en els grups seleccionats com a unitats d'observació (vegeu apartat 12.3 del capítol 12) i farem referència a aquells altres considerats paradigmàtics en cas que tinguem informació suficientment contrastada i verificada. Dels criteris que han guiat la selecció, se'n tracta en la presentació (capítol 0), en l'apartat 2.2 del capítol 2 i en l'apartat 6.2 del capítol 6. No obstant això, aquest fet no significa que els restants grups no hagin de ser tinguts en consideració. Quan la informació així ho permeti, determinats aspectes seran generalitzats a una part, o -segons els temes- a la totalitat dels grups que constitueixen la unitat d'anàlisi (vegeu capítol 12, apartat 12.1). En aquesta línia, igual que en el capítol anterior, matisarem l'abast d'aquestes generalitzacions per evitar extrapolacions errònies.

En aquest capítol ens ocuparem de la descripció i anàlisi dels models d'organització, l'estructura jeràrquica i la tipologia de membres dels diferents grups. Així mateix, analitzarem aquells aspectes que poden considerar-se, genèricament, com "forma de vida": l'organització del temps i de les activitats (rutines); trets bàsics que els defineixen i caracteritzen (tipus de residència, sosteniment econòmic, pautes alimentàries, normes de convivència i interacció, pautes relacionals, etc). En general, els aspectes que desenvoluparem -igual que els analitzats en el capítol anterior- constitueixen l'emmarcament de referència que possibilita, i dóna significat, a l'aplicació dels mecanismes de control i/o de les tècniques de manipulació que analitzem en el capítol 8.

7.1 Estructura organitzativa

Primerament, s'ha de tenir en compte que bona part dels grups que constitueixen la unitat d'anàlisi són grans organitzacions implantades internacionalment, sovint amb organigrames molt complexos. Alguns d'aquests grups han estat seleccionats com a unitats d'observació. En aquests casos, no pretenem descriure'n detalladament l'estructura organitzativa a nivell internacional, solament aportem alguns trets per a una mínima caracterització i en detallem el seu funcionament a Catalunya.

Dianètica-Església de la Cienciologia constitueix una poderosa organització internacional, fortament jerarquizada, les seus centrals de la qual es troben als EE.UU., la més important, i a Dinamarca. En aquestes seus, a més de la direcció internacional de l'organització, es realitzen els cursos superiors del "coneixement dianètic". A la seu principal de Dinamarca es publica la major part de la literatura del grup destinada als països europeus. A Espanya, des de la seu de Madrid es controlen les activitats de les restants seus i "missions" (una "missió" és un centre en les fases inicials de funcionament) de l'estat.

A cada una de les seus i "missions" existents a Espanya, els membres del grup (denominats "staff") s'encarreguen del funcionament de les dues seccions en què han dividit tècnicament les seves activitats: administrativa i tècnica. Els membres del grup són considerats com a "col.laboradors". No obstant això, desenvolupen tasques laborals a temps complet. A Barcelona són 14 i d'edats compreses entre 20 i 30 anys.

La secció administrativa s'encarrega de la gestió del centre, de la difusió de propaganda i de les relacions públiques; i la tècnica de la impartició de cursos, realització dels "tests de personalitat" i de les "audicions". Aquesta darrera activitat requereix un comentari més ampli: en l'"audició" s'utilitza un "detector de mentides" ("E-meter") i consisteix en la narració, a un "auditor", d'esdeveniments negatius de la història de l'individu auditat per detectar els seus "engrames" (i eliminar la seva "ment reactiva").

L'accés als diversos status jeràrquics està en relació amb l'antiguitat en l'"staff" i amb el "nivell de coneixement" assolit (últim curs realitzat). En aquest mateix capítol veurem, més endavant, els diferents status associats a la progressió en el coneixement "cienciològic".

El Moviment. Des de la seva fundació, com La Comunitat, ha mantingut la mateixa estructura jeràrquica malgrat que, arran dels seus canvis de nom, hagi anat variant la denominació dels diferents estrats. Segons la terminologia utilitzada durant l'estudi, els estrats són els següents (de menor a major rang jeràrquic): "adherents"; "delegats de grup" (són "adherents" que participen regularment en les activitats del grup); "delegats d'equip" (persones que han afiliat 10 nous membres); "delegats generals" (tenen al seu càrrec 10 "delegats d'equip"); "coordinadors" (dirigeixen 10 "delegats generals"), entre les seves funcions: assignen els "càrrecs", dirigeixen les "secretaries" i ostenten la representació del grup; "coordinadors generals" ("controlen una línia de 10 coordinadors"; és a dir, un mínim de 10.000 membres); "coordinador delegat" (és el líder del grup i, formalment, és elegit d'entre els "coordinadors generals"). Cada afiliat ha de pagar una quota mensual. Si un membre del grup aporta la quantitat de diners equivalent a les quotes de 10 membres, es dona per suposat que aquest membre té al seu càrrec 10 afiliats i, per tant, és "delegat d'equip", i així successivament.

Malgrat que no és possible determinar el nombre total de membres d'El Moviment en els 42 països en els quals afirmen haver-se implantat (?), no sembla probable que el grup pugui tenir, si se segueix rigorosament el criteri numèric que determina el pas d'un rang a un altre, més d'un "coordinador general". Segons la nostra informació, a Espanya -un dels països on compten amb un nombre major de membres- el grup està integrat, com a màxim, per 1.500 persones (majoritàriament joves menors de 25 anys).

Nova Acròpolis. La documentació interna defineix el model d'organització com "El Sistema Piramidal". La seva organització està fortament jerarquitzada i segueix patrons assimilables a estructures para-militars. En aquest grup, tots els membres són "dirigents" atès que Nova Acròpolis es presenta com una "escola per a la formació de dirigents". Segons la ideologia del grup: "desde el momento que es nombrado Dirigente, debe entender de manera clara y concisa que su entrega al Ideal Acropolitano debe ser total, y borrar de su vida todo aquello que le entorpezca, por duro que esto le parezca... Para un Dirigente no hay nada más importante que Nueva Acrópolis, sea aquello lo que fuere...". Els "dirigents" que tenen responsabilitats organitzatives són denominats "mandos" o "hachados". Aquest nom prové del símbol que expressa el seu rang (una destal) i que els és atorgat pel "Mando Máximo" (el fundador i líder del grup). Per a ser "hachado" és necessari portar quatre anys en el grup participant en tasques d'ensenyament i d'organització.

La jerarquia de la "piràmide", de la cúspide a la base, és com segueix: el fundador del grup ("Mando Máximo"); "El Guardián de los Sellos", la funció del qual és custodiar "els símbols"; i diversos "Comandos" que tenen al seu càrrec unitats territorials, geogràfiques i político-administratives: "Continental", "Centrals", "Unificats de Zona" i "Caps de Filials" (respectivament, les activitats en un continent, estat, regió i província); "mandos" de les "Forces Vives". Les "Forces Vives" es componen de: "El Cos de Seguretat", aquest té com a funció "vetllar per l'ordre intern i la custòdia de persones i béns de Nueva Acròpolis"; "Les Brigades Femenines" l'objectiu del qual és promoure la "feminitat de les Acropolitanes" i col·laborar en tasques de relacions públiques; "Les Brigades de Treball": "tenen com a fi promoure el treball i l'abnegació com a virtuts marcadament masculines"; i, per últim, els membres que encara no han assolit l'estatus d'"hachados" i les persones que aspiren a ser membres i que, abans de ser acceptats, han de romandre temporalment en l'"etapa probacionista".

Hare Krishna. Després de la mort del fundador del grup, el 1977, el liderat va recaure en un consell d'11 "mestres espirituals" (com a direcció col·legiada, tant en l'aspecte espiritual com en l'organitzatiu). Malgrat tot, aquest model organitzatiu va conduir a liderats exclusius en cada una de les zones geogràfiques assignades a cada mestre espiritual. El 1986, es produí una crisi profunda en la "zona d'Europa" que comportà un nou replantejament de l'organització. Des de llavors, la direcció del grup està tutelada pel "Governing Body Commission" (GBC) format per 40 "mestres espirituals" representants dels diferents països on el grup es troba implantat. Aquest organisme es reuneix anualment a l'Índia per establir i planificar les estratègies de futur del grup.

A Espanya no hi ha cap "mestre espiritual" de forma permanent. El grup està dirigit per un "president" i en cada un dels "temples" hi ha un "comandant" o "coordinador" que s'ocupa de l'administració i d'organitzar las activitats públiques i internes del grup. El "temple" és el nucli bàsic entorn al qual s'organitza i es desenvolupa la vida quotidiana de la comunitat. Cada "temple" manté un cert grau d'autonomia i les seves activitats varien segons els objectius del grup. Per exemple, al "temple" de Barcelona, per estar localitzat a una gran ciutat, l'activitat principal és donar a conèixer (predicar) la filosofia del grup. Al centre de Guadalajara (és la seu central del grup a Espanya) l'activitat principal és "desarrollar la vida de la «Conciencia de Krishna» en su forma más auténtica (autosuficiencia)".

Entre els membres del grup existeixen cinc grans distincions. Primerament, les persones denominades "Bhaktas" ("devots", aquest estatus es manté fins a la iniciació per un "mestre espiritual") posteriorment, els homes iniciats, en el seu "recorregut espiritual" passaran per quatre "ordes" successius (les dones pertanyen tan sols a dues categories segons sigui el seu estat: cèlibes o casades). Els "ordes" són els següents:

"Bramacharis": en aquest "orde" el "devot" fa vot de celibat. La seva entrega al grup és total i ha d'estar disposat a realitzar qualsevol servei que sigui necessari a l'interior del "temple" i a l'exterior (predicació). Els nascuts dins el grup pertanyen a aquest "orde" a partir dels 5 anys fins els 25 o 30. Els adults no nascuts dins el si del grup, després de ser iniciats, pertanyen a aquest "orde" fins que es casen o fins que realitzen els "vots de renúncia". La realització d'aquests "vots" representa l'accés directe al quart "orde" sense passar pels dos intermedis. Un "Bramachari" pot passar directament a l'"orde de renúncia" si així ho desitja i si el seu "mestre espiritual" le'n creu capacitat.

"Grijastha": s'entra en contraure matrimoni. Implica una disminució dels compromisos amb el "temple" i una dedicació especial al manteniment de la família creada.

"Vanaprastha": a partir dels 50 anys, els homes casats inicien un allunyament gradual de la seva família i es preparen per ingressar en l'"orde de renúncia" ("Sannyasa").

"Sannyasa": el "devot" resta "lliure de relacions familiars" i totes les seves activitats es dediquen a Krishna (predicació pels diferents "temples" i al "conreu espiritual intern").

A Espanya solament existeixen "devots" en els ordes "Bramachari" i "Grijastha". Tots els membres espanyols, excloent-hi els menors d'edat, tenen entre 20 i 40 anys i cap d'ells no supera els tretze anys de permanència dins el grup.

Guru Maharaj Ji. L'organització internacional del grup està dirigida pel seu fundador i, de fet, totes les activitats graviten sobre la seva persona. De l'organització i funcionament del grup a Catalunya, en posseïm una informació limitada. Actualment, les activitats del grup es realitzen, periòdicament, en els domicilis particulars dels membres i la seva presència pública és reduïda.

Les persones interessades a rebre el "coneixement" són denominades "no iniciades". Un cop rebut el "coneixement" passen a ser "premies". El "mahatma" o "instructor" (és un deixeble especial del "guru" que pot transmetre el "coneixement en absència del «Mestre Perfecte»") és la persona que dirigeix les activitats del grup en cada centre o "comunitat" (una ciutat, país o zona geogràfica). Per a ser "mahatma" els "premies" han de passar per una iniciació especial que solament pot ser realitzada pel "guru".

Gnosi. L'organització de Gnosi és, segons el grup, de caràcter assembleari. Tots els membres actius de la "Fase C" (és a dir, els que han superat les dues primeres fases del "procés iniciàtic") constitueixen l'"Assemblea Directriu" del centre gnòstic en una ciutat (els centres tendeixen a ser independents entre si. De fet, existeix una escassa relació entre els centres d'un mateix grup). Aquesta "assemblea" decideix sobre tots els aspectes relatius a l'organització. Entre els gnòstics d'un centre es tria un "coordinador", o "coordinadors", per dirigir l'organització de les "sessions d'instrucció" (en les "fases A i B" del "procés iniciàtic"). Aquestes sessions estan a càrrec d'"instructors": "se entiende por instructor o misionero aquella persona encargada de llevar la enseñanza donde no la hay y que haya aprobado un curso teórico-práctico, encaminado a difundir la enseñanza gnóstica tal como la dejó escrita el V.M. Samael".

En general, els membres de Gnosi són persones que ja havien tingut "experiències psíquiques" abans d'entrar en contacte amb el grup. Aquest aporta una estructura de plausibilitat a "les seves experiències" i els ofereix un "coneixement", exclusiu i minoritari, per interpretar-les i per aprofundir-les.

Arco Iris. Segons els membres d'aquest grup, l'organització era comunal. La comunitat estava organitzada en grups de treball i tots els membres exercien, rotativament, les diferents activitats. Malgrat que és cert que part de les decisions es prenen comunitàriament, el fundador del grup exercia clarament funcions de liderat i decidia personalment sobre totes les qüestions de certa transcendència. Per aquesta raó, en rigor, Arco Iris no pot ser considerada una experiència comunal (16); no obstant això, l'estructura jeràrquica d'Arco Iris es troba, en termes relatius, entre les que presenten una menor rigidesa.

A Arco Iris, s'ha de distingir entre els residents "permanents" de les diferents "comunitats" -els membres del grup- i les persones que hi anaven als diferents cursos i activitats i que solament residien temporalment dins la "comunitat": "si la comunidad estuviera formada por gente excepcional no tendría ningún mérito, sólo sería una fórmula matemática. Pero que unas personas simples, llenas de problemas y angustias sean capaces de sonreír y transformarse, eso significa, que en el mundo una transformación es posible. En definitiva son personas como tú y como yo, con sus miedos, complejos, odios, encantos, alegrías".

(16) "Las sectas y las comunas se diferencian en tres puntos importantes: 1. Las sectas casi siempre tienen un líder carismático y fuerte con un tipo de estructura de poder; las comunas generalmente no lo tienen; 2. Las sectas tienden a tener un manifiesto -un libro, una doctrina, un código-, que, interpretado por el líder, gobierna el comportamiento de los miembros a través de varias reglas y regulaciones; en las comunas se suelen encontrar opúsculos sobre astrología o jardinería orgánica; 3. Las sectas están rodeadas por un límite determinado que define claramente quién está dentro y quién fuera, y quién puede pasar y en qué dirección; las comunas, por otro lado, están generalmente abiertas a la gente que viene y va, a menudo, de un campamento comunal a otro." (West, 1988:31).

Amb el pas del temps, i especialment quan l'experiència quedà reduïda a l'"Escola de Meditació" a Mont-ral (origen de "Terra Nova") els cursos es foren encarint considerablement i es produí una reducció de participants. A més, aquest encariment suposà una selecció per estatus econòmic. Amb això, els components contraculturals originaris anaren desapareixent paulatinament i, paral·lelament, la "comunitat" va esdevenir més tancada i rígida.

Testimonis de Jehovà. La cèl·lula primària de l'organització és la "congregació". La "congregació" agrupa, seguint un criteri de proximitat residencial, uns 100 membres (un cop han estat batejats, són coneguts com "publicadors" o "germans"). La "congregació" es reuneix en un local acondiciat pels membres i està regida pel "comité d'ancians" (2 o 3 com a màxim). Els "ancians" són persones que porten uns quants anys dins el grup i que han demostrat la seva dedicació (han convertit algunes persones, són bons oradors, tenen capacitat directiva i, sobretot, formen part d'una "família exemplar") i s'encarreguen de la direcció de les reunions, assessoren en diverses qüestions els restants membres i estableixen totes les línies d'actuació de la comunitat. En les seves activitats són ajudats pels "servents ministerials". Aquests són persones amb característiques semblants a les dels "ancians" però que porten menys temps dins el grup i encara no estan capacitats per al desenvolupament de certes funcions de direcció i organització. Un "publicador" (de sexe masculí), després d'uns 6 o 7 anys dins el grup, pot ser "servent ministerial" si els "ancians" de la "congregació" el consideren un fidel servidor de Jehová (pertinença a una família íntegra, comportament responsable i dedicat a la predicació i als estudis bíblics, bona capacitat per a l'oratoriat).

El següent nivell en l'estructura jeràrquica és el "circuit" (està constituït per vint "congregacions"). El responsable d'un "circuit" és denominat "superintendent" i la seva funció bàsica consisteix en supervisar semestralment cada una de les "congregacions" al seu càrrec. Els "superintendents" són "ancians" que aconsegueixen les següents característiques: estar casat, no tenir fills i estar disposat a servir al grup viatjant constantment entre les diferents "congregacions". En les seves visites, dirigeixen algunes reunions i reben les propostes del "consell d'ancians" sobre la promoció de membres com a "servents ministerials", "ancians" o "publicadors regulars" (membres que es dediquen exclusivament a la predicació). Els "càrrecs" estan reservats exclusivament als homes. A aquests "càrrecs" solament es pot accedir després d'haver demostrat una "trajectòria espiritual i de servei exemplar a la comunitat".

L'agrupació de 20 "circuits" es denomina "districte" i es troba a càrrec d'un "superintendent de districte". Els "districtes" d'un país formen una "zona" (dirigida també per un "superintendent"). Els "superintendents de zona" tenen al seu càrrec les relacions entre les "zones" i la seu central del grup als EEUU. En aquesta seu, 18 persones, entre les quals es troba el "President de la Sociedad Watch Tower", dirigeixen l'organització mundial dels Testimonis de Jehovà. Segons el grup, a aquestes 18 persones les "dirigeix directament Jesucrist acomplint els desitjos de Déu". De fet consideren que "tots els nomenaments són dictats per Déu" i, per això, qualifiquen el seu model organitzatiu com a "Teocràtic".

El Patriarca. Com ja hem esmentat en el capítol precedent, els diversos centres d'El Patriarca poden ser considerats, àdhuc a nivell internacional, com un macrocentre. Des del 1985, els òrgans de direcció, sota el liderat del fundador del grup, prenen totes les decisions i els responsables de cada centre són simples mediadors (Comas, 1988:66). Igualment, ja hem descrit la lògica que determina la jerarquia interna i les diferències entre els diferents membres (fase del procés de rehabilitació i "grau en què s'assumeixen les responsabilitats").

Brahma Kumaris. La "Universitat Espiritual Brahma Kumaris" té la seu central a l'Índia, des d'on es dirigeix l'organització. En cada un dels països en els quals estan implantats, estableixen una seu central que s'encarrega de coordinar la resta dels centres existents en aquest país. Cada centre compta amb un coordinador - normalment, una dona- que té al seu càrrec l'administració i la presa de decisions relatives al centre.

Pel que fa als membres del grup, a Brahma Kumaris es considera que tots els que van a la "Universitat Espiritual" són "iguals", amb independència del seu "graú d'aprofundiment" en la filosofia del grup. Segons la nostra observació en el centre de Barcelona, s'ha de distingir entre els membres del grup, els pròpiament "brahmis" i els que no ho són (encara). Els "brahmis" són persones que han optat per portar una vida espiritual d'acord amb els pressupòsits del grup: acceptació dels "ensenyaments", dieta vegetariana i celibat; alguns d'ells, a més, conviuen comunitàriament. Aquestes persones dediquen part del seu temps lliure al grup impartint cursos i classes. Així mateix en el grup hi ha persones molt vinculades a la "Universitat", que assisteixen assíduament a les activitats, però que no han acceptat plenament la "vida espiritual" del grup i el significat que té pels "brahmis". Una part d'ells, probablement, culminarà la seva incorporació; d'altres, com hem observat, estableixen una relació amb el grup que, segons sembla, solament suposa una vinculació limitada i parcial.

Missió Rama. De l'organització actual d'aquests grups, en tenim una informació molt limitada. Des de la seva dissolució formal, els "grups Rama" semblen poc cohesionats i amb una estructura molt feble. No obstant això, en tots ells el liderat recau en un "contactat" i aquest pot exercir, amb diferents graus de rigidesa normativa, el seu paper. Segons totes les dades, l'organització amb un major grau de jerarquització i autoritarisme és "Germandat Rama".

Sahaja Ioga. A Barcelona l'organització del grup es troba en una fase embrionària. En el moment de contactar amb ells durant la investigació, per exemple, encara no tenien un centre propi.

A nivell internacional, el grup està dirigit per la fundadora i "líder espiritual", a qui se li dispensa un tracte preferencial. A partir d'ella, es desenvolupa una estructura jerarquitzada, en diferents nivells (país, ciutat), amb càrrecs intermedis (denominats "líders" o "coordinadors") triats per la fundadora. La funció d'aquests "líders" és organitzar les activitats del grup i informar del seu desenvolupament a la fundadora, seguint la línia jeràrquica.

Mahikari. La direcció espiritual i organitzativa de Mahikari es troba al Japó. A Catalunya, els centres del grup a Badalona i Barcelona desenvolupen una activitat limitada, si la comparem amb la que es realitza en d'altres centres europeus, per exemple, en el de Marsella.

La direcció de cada un dels centres s'encarrega d'organitzar totes les activitats. En el nostre cas, en els centres situats a Catalunya, les activitats bàsiques són les "pràctiques terapèutiques" i la impartició del "primer curs d'iniciació". Les següents fases del procés d'iniciació han de realitzar-se en la seu ("dojo") de Marsella i en la seu central de Mahikari al Japó.

La jerarquia dins el grup s'estableix en funció dels "cursos d'iniciació" realitzats. Els membres del grup que dirigeixen els centres a Catalunya ja han superat la segona i la tercera fase de la iniciació. En aquesta línia, la major part dels membres de Mahikari a Catalunya limiten la seva iniciació a la primera fase del procés. S'ha de tenir en compte que una bona part dels membres de Mahikari són persones que pateixen, o han patit, algun tipus de dolència física o psíquica i que creuen que la seva salut ha millorat gràcies a la transmissió de la "Llum Verdadera".

Fe Baha'i. L'estructura organitzativa del grup és constituïda per "assemblees" elegides, mitjançant un sistema de votació secreta, per tots els membres de Fe Baha'i. Aquestes "assemblees" són compostes per nou membres i exerceixen una doble funció: administrativa i espiritual. En cap cas, la responsabilitat recau sobre una única persona. Els membres de l'"Assemblea" tenen diferents càrrecs: hi ha un "coordinador", que presideix l'"Assemblea" i coordina les reunions, un "vice-coordinador", un "secretari", un "tresorer" i uns "comitès" que es formen segons les necessitats. Els membres dels "comitès", de 3 a 6 membres, són elegits per l'"Assemblea".

L'"Assemblea Internacional" o "Casa Universal de Justícia" es troba a Haifa (Israel) i constitueix la màxima autoritat. En aquesta "Casa Universal" hi són representades cada una de les "Assemblees Nacionals".

L'"Assemblea Nacional" és elegida per uns "delegats", que, alhora, han estat elegits per les diferents "Assemblees Locals". Aquests "delegats" poden ésser o no, membres de l'"Assemblea Local". L'"Assemblea Local" només es pot constituir si el nombre de membres és superior a 9. En cas contrari, l'organisme rep el nom de "Grup".

D'altra banda, no hi ha cap altre tipus de jerarquia d'edat ni d'antiguitat.

7.2 Formes de finançament

En aquest apartat, no hi incloem explícitament un aspecte clau del funcionament econòmic de bona part dels grups seleccionats com a unitats d'observació i, en general, dels restants que constitueixen la unitat d'anàlisi: el treball gratuït realitzat pels membres i el patrimoni que, en molts dels casos, contribueix a generar. Aquest aspecte, extremadament difícil d'avaluar, serà analitzat, malgrat que des d'una altra òptica, dins aquest mateix capítol.

Dianètica-Església de la Cienciologia. Aquest grup compta amb diverses fonts de finançament. Entre els ingressos, que suposem considerables, destaquen especialment els que provenen de l'impartiment de cursos. De fet, a la llum de les dades, Dianètica constitueix una "organització comercial" dedicada a la "venda" d'un "producte especial". La seqüència interminable de cursos que configuren la seva oferta, es van encarint progressivament a mesura que s'avança en el "programa de formació" (per exemple, el curs de "purificació" costava, a finals del 1984, 181.000 ptes). En aquest sentit, sembla plausible pensar que aquelles persones que interioritzen la "necessitat" de completar la seva formació per assolir "el desenvolupament mental" que el grup ofereix, puguin convertir-se, en alguns casos, en "compradors compulsius" de "coneixement". Igualment, els ingressos derivats de les "audicions" (específicament lligades al procés de formació) i de la venda de literatura també han d'ésser elevats. El 1984, dotze hores i mitja d'"audició" podien arribar a costar 250.000 ptes. A més, s'han de tenir en compte els ingressos derivats de l'aplicació del "Mètode Internacional Narconon" per a la rehabilitació de toxicòmans.

Els membres d'"staff", tal com hem definit l'organització per a la qual treballen, poden ésser considerats com "venedors" (en la seva terminologia, "difusors d'una tècnica per millorar el món") i, per la pròpia lògica de la seva pertinença al grup i donades les característiques d'aquest, com "compradors" principals de cursos, llibres i dels aparells "E-meter" utilitzats en les "audicions". Als membres de Cienciologia se'ls apliquen descomptes en els cursos (entre el 5% i el 50% del preu fixat) i en la compra dels llibres (un 10%). A més, cada "auditor" ha de tenir el seu aparell "E-meter" (el preu oscil·la entre les 125.000 i les 700.000 ptes.).

A tall d'exemple sobre l'oferta laboral de Dianètica, aportem aquests dos anuncis inserits en la premsa diària el 1982 i el 1983, respectivament: "CIENCIOLOGIA y dianética: tecnología efectiva de salud mental necesitamos personal técnico sin necesidades apremiantes de dinero y con ganas de aprender y trabajar en formación inicial intensiva 2-3 meses plena dedicación. Interesados presentarse en ..."; "DIANETICA VA A RECLUTAR. Paga baja, con gran futuro. Pruébelo teniendo un puesto. Ponte en contacto con Asociación Civil Dianética"

Els membres d'"staff" es reparteixen el 30% del que ingressa la "missió" o "església" a la qual pertanyen, en concepte de cursos i "audicions" (el 70% restant es destina al finançament de l'organització i de les seves activitats); així mateix, cada membre d'"staff" en vendre un llibre, rep una comissió del 15% del preu de venda. El 85% restant és remès a l'editorial del grup "New Era Publications" a Dinamarca.

Una altra forma de finançament és la donació voluntària que es realitza a l'"Associació Internacional de Cienciòlegs". Aquesta Associació fou creada a l'octubre del 1984 "con el propósito de UNIR, HACER AVANZAR, AYUDAR Y PROTEGER A CIENCIA Y A LOS CIENCOLOGOS EN TODAS PARTES DEL MUNDO PARA ALCANZAR LAS METAS Y PROPOSITOS DE CIENCIA (... una civilización sin demencia, sin guerra, donde el capaz pueda prosperar i los seres honestos puedan tener derechos i donde el Hombre sea libre de subir a mayores alturas)". Segons sia la quantitat donada, entre els 5.000 i els 250.000 dòlars, l'"Associació" otorga diferents títols que acrediten el donant com a "membre honorífic" d'aquesta associació.

El Moviment. Com ja hem vist en analitzar-ne l'estructura organitzativa, les activitats del grup es financien mitjançant les quotes que aporten els seus membres. En aquest grup, aquesta forma de finançament -bastant freqüent i, per suposat, no exclusiva dels grups que constitueixen la unitat d'anàlisi- presenta un tret diferenciador: la possibilitat de "comprar" un "rang" en la jerarquia del grup, usualment el de "delegat d'equip". Com ja hem explicat, aquest té al seu càrrec deu membres del grup (en altres paraules, és responsable de les seves "quotes") i, d'acord amb el "rang", té accés a un major nivell d'informació i "coneixement". Amb això, es potencia exclusivament la recerca de la quantitat requerida (per exemple, realitzant col·lectes, venent butlletes per a sortejos o begudes a festes populars i concerts, venent flors pels carrers i bars, treballant en activitats alienes al grup, etc.) per aconseguir l'"ascens" o per evitar la pèrdua del "rang" ja assolit.

Els representants d'El Moviment afirmen que tots els membres participen igualitàriament en el sosteniment econòmic del grup, amb una "cuota que no puede superar una cuarta parte del salario medio mensual del país". Segons el grup, "La Comunidad (El Moviment) no tiene fines de lucro y carece de patrimonio, y sus miembros participan de las actividades en horas libres, después de su jornada habitual de trabajo." La quantitat recollida es divideix, segons les mateixes fonts, en quatre parts iguals destinades al "consell de delegats de grup", "consell de delegats d'equip", "consell de delegats generals" i la part restant, als "altres nivells superiors" ("coordinadors", "coordinadors generals" i "coordinador delegat"). Una de les conseqüències que es deriven, atesa l'estructura piramidal del grup, és que a mesura que ens allunyem de la "base", el nombre de persones que pertanyen a cada estrat disminueix progressivament; lògicament, atès que el repartiment és a parts iguals, s'incrementa la ràtio diners/membre. Aquesta disminució, en aquest cas, és especialment intensa a partir dels denominats "nivells superiors". De fet, la major part de les despeses (lloguer i manteniment dels locals, material de difusió, etc.) són a càrrec dels "delegats de grup" i "d'equip".

Nova Acròpolis. Tots els membres han d'entregar una "assignació" mensual a la seu a la qual pertanyen. Aquesta "assignació" varia segons la seva capacitat econòmica però, com a mínim, suposa unes 2.000 ptes. mensuals. Així mateix, la participació en tots els cursos que s'imparteixen obliga al pagament d'una matrícula (1.000 ptes.) i d'una mensualitat (1.500 ptes.).

D'altra banda, cada membre ha de pagar-se els uniformes, els viatges periòdics i tot el material que utilitzen en les cerimònies del grup. Segons la documentació de Nova Acròpolis, els "mandos" "no pueden poseer fortuna que sobrepase a la estrictamente necesaria para su vida personal... Todo "plus" que devenga de su trabajo, herencia, etc., debe ser donado al Movimiento".

L'Editorial Nova Acròpolis constitueix l'altra font de finançament del grup.

Hare Krishna. La base de l'economia dels Hare Krishna és constituïda pels ingressos que el grup obté de la venda de literatura interna i de "cassettes". Aquesta activitat es realitza als carrers de les ciutats i pobles i els Hare Krishna la denominen "sankirtan". Segons el grup, aquesta activitat no ha d'ésser interpretada com una activitat comercial sinó com una "pràctica devocional". En l'organització existeix un petit grup, format per 12 "devots" i denominat "equip viatger", que es dedica a recórrer Espanya (amb estades d'un parell de mesos a cada província o autonomia) venent literatura. A Barcelona i Guadalajara alguns "devots" també es dediquen periòdicament a aquesta activitat ("a fer sankirtan").

Els "devots" casats treballen principalment en el comerç d'articles procedents de l'Índia i tots ells, segons el grup, tenen una "economia privada". Aquests, sempre que la seva situació econòmica ho permet, realitzen donacions al grup. La situació econòmica actual dels Hare Krishna a Espanya és, segons les seves paraules, precària.

Vegem un altre aspecte relacionat amb el tema que estem tractant. Els membres d'aquest grup procuren viatjar a l'Índia cada 3 o 4 anys. Quan el "devot" no té diners propis per sufragar-se el viatge, el grup li financia donant-li un percentatge dels beneficis que obté si realitza "sankirtan". Donat això el "devot", probablement, realitza aquesta activitat amb una especial motivació. Anys enrera, especialment, pel que sembla, s'elogiava públicament els "devots" que aconseguien més vendes i es recriminava, també públicament, el que en venia menys.

Guru Maharaj Ji. Els seguidors del Guru Maharaj Ji acostumen a donar un 10% del seu salari al grup. La quantitat recaptada per aquest sistema ha d'ésser considerable donat que el grup, com a tal, no té propietats a Espanya o despeses per atendre. Els lloguers i despeses de manteniment es sufraguen amb les quotes que es paguen a l'Associació DUO (actual nom del grup i centre que organitza les activitats); i les despeses originades pel lloguer, i la dotació de serveis, dels recintes per a les "convencions" es sufraguen amb els drets d'inscripció i assistència. Per exemple, en la convenció "Rejoice 87" celebrada a València la inscripció costava 21.500 ptes. per persona (assistiren 1.200 persones, 950 espanyoles i 250 portugueses). En aquesta xifra no hi eren incloses les despeses per allotjament ni les dietes.

A més, el grup ven entre els seus membres cintes de vídeo, "cassettes", llibres i revistes.

Gnosi. Pel que fa al seu finançament tenim una informació limitada. Els diversos grups que constitueixen el "moviment gnòstic" financien el seu funcionament amb les aportacions econòmiques dels membres. En aquesta línia, les despeses més importants del grup (condicionament i manteniment dels centres o pisos on es realitzen les activitats) són pagades mitjançant aportacions voluntàries dels membres de cada un dels centres.

D'altra banda, Gnosi de CARF i el Centre d'Estudis Gnòstics compten amb una altra font d'ingressos ja que publiquen, a Espanya, les obres del fundador de Gnosi.

Arco Iris. Els recursos econòmics per engegar l'"experiència comunitària" van ser aportats per una part dels membres fundadors: "pedimos un crédito a la Caja de Ahorros, préstamo que no está a nombre de Emilio porque no deseamos vincularle con cuestiones crematísticas; él es el líder espiritual de la comunidad". Un cop fundada la "comunitat" es financiava, bàsicament, amb els ingressos que obtenien de les matrícules dels cursets de cap de setmana i dels cursos intensius i, també, de les "consultes naturistes". Així mateix, venien plantes medicinals, artesanía, "cassettes de relaxació" i diverses publicacions.

Testimonis de Jehovà. El grup se sosté econòmicament gràcies a la venda de les seves publicacions, fonamentalment, i d'altres productes (cintes de "cassette", calendaris, etc.). Cada nova publicació té assegurada la venda de, com a mínim, quatre milions d'exemplars (nombre de membres del grup que hi ha al món).

El baix cost d'edició i la ràpida absorció de les publicacions permet que els Testimonis de Jehovà s'autofinanciïn amb la venda de literatura. El grup afirma que les publicacions són venudes a preu de cost (inclou: impressió, transport i despeses).

Així mateix, els membres del grup aporten mensualment donacions voluntàries per pagar el lloguer de les seus ("Salons del Regne"), o els préstecs demanats per a la seva compra (els locals són enregistrats en el Registre de la Propietat a nom del grup), les despeses que les seus generen (electricitat, aigua, reparacions i manteniment en general) i per sufragar el funcionament de les "Assemblees de Circuit" i "de Districte". Aquestes donacions també són utilitzades per costejar l'estada dels "superintendents" durant les visites que realitzen periòdicament.

Per exemple, a Catalunya, una família composta per quatre membres gasta una mitjana mensual aproximada de 3.000 ptes. en publicacions del grup; i unes 5.000 ptes. en donacions voluntàries.

El Patriarca. S'organitza i es financia, essencialment, amb els ingressos que obté de les quotes que paguen els interns durant el procés de rehabilitació. Així mateix, El Patriarca rep donacions privades i, eventualment, ha rebut algunes subvencions de l'Administració.

Com ja ha estat descrit en l'apartat anterior, els membres d'El Patriarca realitzen un important nombre d'activitats productives de les quals l'organització obté ingressos. Aquestes activitats productives formen part del "programa terapèutic": "en especial (son) ganaderas y semiindustriales, y en menor medida, obtiene ingresos de la horticultura, animales de corral, reciclaje de materiales, pesca, etc." (Comas, 1988:178). Així mateix, fan col·lectes de diners i venen revistes del grup. A més, i com a activitat important dins el "programa terapèutic", els interns realitzen tots els treballs de rehabilitació i manteniment de les instal·lacions.

Brahma Kumaris. Aquesta organització es financia per si mateixa mitjançant les contribucions dels seus membres, i, complementàriament, venen alguns objectes i publicacions. La contribució econòmica dels membres, segons el grup, es voluntària i secreta. En una "murli" del 1981, recollida en una publicació externa al grup, s'alaba els membres que viuen en famílies ("semipartenaires") i entreguen el 75% de la seva riquesa a Déu: "Ni su tiempo de descanso lo utilizan para descansar. Son muy ricos, pero emplean el 75% de lo que ganan en el servicio a Dios y a su nombre, el resto es para su existencia terrena".

D'altra banda, per al projecte "Cooperació Global per a un Món Millor", ja esmentat, han rebut subvencions i aportacions materials de diverses empreses i entitats. La memòria econòmica d'aquest projecte és recollida, periòdicament, en la documentació del grup.

Sahaja loga. Aquest grup també es financia a través de les aportacions econòmiques dels seus membres. Els cursos que realitzen sobre Sahaja loga són gratuïts i, segons el grup, no s'obté cap mena de benefici econòmic de la venda de cintes de "cassette" i llibres. Els "yoguis" de Barcelona asseveraren que la dedicació de la líder del grup a la difusió de Sahaja loga, és absolutament desinteressada, en termes econòmics, ja que pertany a una família amb un elevat patrimoni.

Missió Rama. Respecte a la forma de finançament d'aquest grup (i de **Germandat Rama**) tenim una informació molt limitada. No obstant això, sí sabem que es financien a través de les aportacions econòmiques dels membres.

Mahikari. Les despeses del grup (lloguers de locals i manteniment) són sufragats a partir de les donacions dels membres (en cada sessió de "transmissió de la llum" que es realitza al centre s'aporten petites donacions, generalment monedes). Respecte a això, s'ha de tenir en compte que l'assistència al centre sol ser diària.

A més, el grup es financia amb l'import de les matrícules de cada un dels cursets que realitzen ("iniciacions"). Els cursets es realitzen cada 2 mesos i mig i la matrícula val 10.000 o 12.000 ptes. (la mitjana d'inscripcions en cada un d'ells és de 30 persones, aproximadament).

Fe Baha'i. Aquest grup s'autofinancia mitjançant aportacions voluntàries, i secretes, dels membres i no admeten cap mena d'aportació econòmica de qui no sigui baha'i. Un tresorer, membre de l'"Assemblea", té cura de portar els comptes i d'informar de la situació econòmica a la resta de membres.

No hi ha cap norma ni quantitat establerta per a les donacions i les aportacions poden ser en "metàl·lic", o bé mitjançant donacions materials. Aquestes donacions es poden fer quan es vulgui, però hi ha un dia concret per fer-les, el dia de la "Festa de 19 dies". Les donacions es posen en tres sobres, l'un destinat al "fons local", l'altre al "fons nacional" i l'altre al "fons internacional"; el recompte el porten a terme membres de l'"Assemblea" (sempre més d'un membre). Les aportacions més altes solen ser per a l'"Assemblea Local" però, segons el grup, "de vegades tenen peticions de l'Assemblea Internacional o de la Casa Universal de Justícia". Quan això succeeix, la major part de les donacions es destinen al "fons internacional" perquè "(a Haifa) s'estan construint uns edificis que tindran una gran importància per a la humanitat. Edificis que seran la seu central de Fe Baha'i des d'on el món serà governat".

Abans de continuar convé recollir aquí les resolucions adoptades, en l'àmbit estrictament administratiu, per la **Comisión de Estudios de la Situación y Repercusiones de las Sectas en España del Congrés dels Diputats**.

"La necesidad de controlar la legalidad -adecuación personal y de contenidos mínimos- de los Estatutos que las supuestas sectas pueden presentarse para ser inscritas, bien sea en el registro de Entidades Religiosas, bien en el general de asociaciones; singularmente, la necesidad de controlar la adecuación entre la letra -casi siempre homologable- y la práctica ordinaria que se ampara en esa legalización de Estatutos".

"La conveniencia de reformar el régimen jurídico de las asociaciones sin ánimo de lucro y de utilidad pública para evitar el beneficio fiscal de muchas entidades que, bajo aparente forma de sociedades altruistas y espirituales, construyen pequeños o grandes imperios fundados en el puro beneficio económico."

"La preparación de planes de inspección por parte de los Ministerios de Hacienda y Trabajo para evitar abusos fiscales y laborales en la actividad ordinaria de muchos de los grupos que se acogen a las libertades públicas de religión o asociación."

"Igualmente, la conveniencia de controlar la adjudicación de subvenciones y especialmente su aplicación estricta a los fines para los que fueron solicitadas; con ello se evitaría una forma directa de financiación a actividades no siempre acordes con la finalidad decidida por el legítimo poder público que las concede" (Del Pozo, 1991:86-87).

7.3 Rutines i activitats

Dianètica-Església de la Cienciologia. Les rutines que aquí reflectim corresponen exclusivament als denominats membres d'"staff". Aquests passen la major part del dia a la seu de Dianètica i, com a mínim, acompleixen una jornada laboral completa (40 hores setmanals) treballant per al grup en activitats administratives, docents o de reclutament. Al marge d'aquesta dedicació, tenen "certa llibertat" per fer activitats no estrictament relacionades amb el grup (per exemple, activitats de lleure de qualsevol tipus). Segons el grup, els membres d'"staff" tenen un dia lliure a la setmana i segons testimonis recollits d'ex-membres, les jornades laborals són de més de 12 hores diàries i sense gairebé cap remuneració.

La seva activitat en un dia tipus és tal com segueix: la seu s'obre a dos quarts de deu del matí, tots els dies de la setmana. En iniciar la jornada laboral sol realitzar-se una reunió per planificar les activitats del dia i distribuir entre els membres les diferents tasques programades (lliuraments de publicitat, impartició de cursos i recepció de les persones que hi són apuntades, treballs d'impremta, etc.). Normalment, durant els matins els membres d'"staff" dediquen part de la jornada a perfeccionar la seva formació com a "cienciòlegs" (els membres més "avançats" imparteixen cursos als altres, realitzen pràctiques "auditant-se" els uns als altres, etc.). La seu es tanca al públic a dos quarts de tres i torna a obrir-se dues hores més tard. Habitualment, els membres d'"staff" acostumen a menjar junts en un lloc proper a la seu.

L'horari de tarda s'inicia a dos quarts de cinc i acaba a les deu de la nit. L'activitat durant les tardes és més intensa. Dins aquest horari es realitzen la major part dels cursos i les sessions d'"audició" dirigits a "cienciòlegs" que no pertanyen a l'"staff" i s'atén les persones que hi van per primer cop.

Tots els dissabtes assisteixen a una cerimònia, definida com a "religiosa", dirigida per un "ministre (sacerdot) cienciòleg". En aquesta cerimònia es llegeixen fragments sobre "moralitat i ètica, sobre Déu, i sobre temes d'actualitat i de filosofia de dianètica".

El Moviment. Donada la variabilitat de les situacions existents, ens referim, principalment, als membres que es dediquen al proselitisme i que, a més, són els que defineixen millor la imatge del grup: "adherents" i "delegats de grup".

La vida d'aquests joves és presidida per la dedicació al grup. Novament, la variabilitat de les situacions personals dificulta l'establiment d'un patró homogeni. En aquest sentit, convé establir una primera diferenciació: d'una banda, els membres que resideixen amb els seus pares i en depenen econòmicament; d'una altra, els que posseeixen vivenda pròpia (normalment, viuen en pisos compartits) i són econòmicament independents. Aquests darrers, acostumen a tenir molt pocs recursos econòmics i, una part d'ells, viuen exclusivament del que obtenen com a membres del grup. Solament una minoria d'ells desenvolupa alguna mena de treball aliè a l'organització, o continua estudiant. De fet, a mesura que es van integrant en l'estructura d'El Moviment tendeixen a abandonar els estudis que realitzaven.

Diàriament, inicien les seves activitats a primera hora de la tarda. A la seu del grup, com a primera activitat, realitzen un exercici de meditació ("oració conjunta") que serveix de preparació per a les restants activitats que es realitzen fora de la seu. Normalment, aquestes consisteixen en "enquestar" joves i recol·lectar fons per al grup. Als joves "enquestats" els pregunten si es troben insatisfets, si els preocupen els problemes ecològics, si els agradaria canviar la societat, etc. Si les persones "enquestades" responen afirmativament a les qüestions que els han plantejat, els membres del grup intenten que els acompanyin a la seu. Si diuen que sí, un cop allí, un "instructor" els explicarà què és El Moviment i els proposarà que hi participin.

Al voltant de les deu de la nit es reuneixen de nou per organitzar o realitzar d'altres activitats (per exemple, col·locació de cartells) fins el final de la jornada, normalment, al voltant de les tres de la matinada.

Habitualment practiquen, com ja ha estat descrit, les denominades "experiències guiades" i d'altres exercicis de meditació. Aquestes pràctiques es realitzen en grup i els que hi participen han de comentar les seves experiències i la seva aplicació a la vida diària.

Un cop per setmana es reuneixen per parlar sobre la "filosofia del grup" (aquestes reunions es coneixen amb el nom de "seminaris"). En aquesta reunió es realitzen exercicis de meditació i es discuteixen els "dotze Principis d'Acció Vàlida", donant exemples de la seva pròpia experiència i explicant la forma de portar a la pràctica aquests principis. A totes les reunions hi ha un moment anomenat "treball intern" en el qual cada membre "aprèn a comunicar-se amb si mateix, amb la seva consciència".

Periòdicament, assisteixen a les conferències que realitza el fundador d'El Moviment i, cada tres o sis mesos, porten a terme "campanyes de recol·lecta". Aquestes "campanyes" suposen una intensificació considerable de les seves activitats (venda de revistes, enganxines i cartells; petició de donacions econòmiques per a l'organització, etc.). Aquesta situació es produeix també cada cop que hi ha eleccions.

Així mateix, participen en bona part de les manifestacions de caire sòcio-polític.

Nova Acròpolis. En termes generals, els membres de Nova Acròpolis treballen o cursen estudis reglats no relacionats amb el grup. Ara bé, un cop acomplides aquestes obligacions, dediquen la major part del seu temps a l'organització. Tot membre de Nova Acròpolis ha de treballar un mínim de 16 hores mensuals a la seu del grup. Aquesta dedicació no inclou el temps que inverteixen en els cursos de formació que han de seguir. A més d'aquestes activitats, els membres realitzen, individualment i diàriament, exercicis de meditació. Així mateix, dediquen part del temps lliure a la lectura de la literatura "acropolitana", especialment durant la seva etapa de formació.

Els membres de Nova Acròpolis assisteixen, dos cops a la setmana, a les classes que imparteixen els "mandos" i, periòdicament, a les reunions formals i a les activitats de cap de setmana que el grup organitza. Al marge d'aquestes convocatòries, són freqüents les reunions informals a la seu del grup i, també, a d'altres llocs. En aquest grup el grau d'interacció entre els membres és notable. De fet, si s'exclouen les relacions familiars i laborals, pràcticament pot afirmar-se que la resta de les seves relacions socials es limiten a les que mantenen entre ells.

Al llarg de l'any, Nova Acròpolis celebra diverses festes que es caracteritzen pel seu marcat caràcter cerimonial i pel contingut simbòlic: al març: "Festa de la Primavera" (entreguen els "diplomes de pertinença" als nous membres); al maig, "Festa del «Loto Blanco»" (en honor dels ideòlegs del grup) i la "reunió nacional de les Forces Vives" (commemoren la seva fundació); al juliol se celebra la fundació de Nova Acròpolis; a l'octubre la creació de Nova Acròpolis a Espanya i una festa especial en honor del fundador, "Mando Máximo" i "Maestro". En totes aquestes celebracions es realitzen menjars comunitaris, balls, sessions de música i teatre i s'exhibeixen profusament estandards, banderes i d'altres ornaments. A més, habitualment, el "Mando Màxim" o, en la seva absència, el "Comandant de major rang" realitza la "imposició de mans" o la "unció" als "acropolitans".

Hare Krishna. Les rutines diàries són semblants a tots els centres del grup i solament es diferencien en els horaris d'alguns programes. Els membres del grup s'aixequen a les quatre de la matinada i disposen de mitja hora per a la seva neteja personal i per a vestir-se (cada dia han de vestir-se amb roba neta). El fet d'iniciar les activitats tan d'hora es justifica a partir del Bhagavad-gita; segons la seva interpretació d'aquest text sagrat hindú, les hores més propícies per a la meditació i el "cultiu intern" són aquelles que precedeixen la matinada. En aquestes hores, la ment, després del descans, "està més pacífica, no està tan agitada como al final del dia". A dos quarts de cinc comença, al "temple", el "programa espiritual" diari amb una sèrie de cants (oracions) dirigits a les divinitats de l'altar, que duren fins un quart de sis. Aquests "cants", acompanyats amb instruments musicals, són entonats de manera pausada; simultàniament, un dels "devots", fa diverses ofrenes (incens, aigua, foc) a la divinitat (a l'altar) i també als restants "devots".

A un quart de sis inicien la meditació individual amb el "Japa Mala"; aquesta activitat acaba a les set. Llavors, durant mitja hora, realitzen una altra sèrie de cànctics i ofrenes dirigits al "mestre espiritual". Durant l'hora següent -fins l'esmorzar, a dos quarts de nou del matí- els membres assisteixen a una classe sobre la filosofia del grup. Aquesta sessió la dirigeix un "devot" avançat. Cada dia es llegeix i comenta un text sobre el Srimad-Bhagavatan ("que tracta sobre el servei devocional pur que se li fa al Senyor Suprem").

Després de l'esmorzar, cada un dels membres inicia les activitats o serveis que té encomanats, tant al "temple" ("servei de l'Altar" en el qual realitzen diverses ofrenes durant el dia, "servei" de cuina i "servei" de neteja de l'edifici. En la "comunitat" de Guadalajara, a més, es dediquen a activitats agrícoles) com a l'exterior: "sankirtan" (venda de llibres i "cassettes") i compres per a la comunitat. Els "devots" que aconsegueixen els "serveis del temple", quan conclouen les activitats o entre "serveis", es dediquen a la lectura de textos del grup o, si no ho van fer durant la meditació individual, a completar la recitació del "mantra" (recordi's que el "mantra" s'ha de recitar, com a mínim i obligatòriament, 1.728 cops al dia).

Els membres que s'han dedicat a activitats a l'exterior tornen al "temple" poc abans del segon menjar, i darrer, del dia, a les 3 de la tarda. Alguns membres, abans d'anar-se al llit, mengen fruita o beuen llet o una infusió.

Les activitats de la tarda es troben menys regulades, no obstant això, són sempre "devocionals": cànctics, lectura, recitació del "mantra", etc. Quan visita el "temple" algun "mestre espiritual", un "swami" o "guru", s'amplia el nombre de classes sobre la filosofia del grup. Normalment, a Barcelona, alguns "devots" tres tardes per setmana es dediquen a la venda de llibres i "cassettes". A les vuit de la tarda tots els "devots" es troben ja al "temple" i es dediquen a parlar informalment, a llegir o a comentar les lectures, o a completar la recitació del "mantra". A les nou de la nit l'activitat s'acaba i tots els membres se'n van a dormir.

Tots els diumenges a la tarda, els Hare Krishna ofereixen als seus locals una "festa vegetariana" especialment preparada per a convidats que no pertanyen al grup.

Al llarg de l'any celebren diverses festes hindús ("celebració dels carros") i pròpies (commemoren el naixement del fundador) i viatgen a d'altres centres d'Espanya. A més, com ja ha estat citat, han d'incloure's els viatges periòdics a l'Índia. Així mateix, des de l'any 1986 visiten, en quatre o cinc ocasions, els seus familiars.

Guru Maharaj Ji. El grup no exigeix una dedicació exclusiva que suposi l'abandonament de les activitats laborals habituals dels "premies", ni obliga a canvis de residència (durant la investigació, a Barcelona, no existien residències comunitàries).

Els membres del grup han de practicar diàriament, i individualment, les "quatre tècniques": "La Llum Divina", "estando en posición de loto (sentado sobre una alfombra o cojín), con los ojos cerrados, apretar las órbitas oculares con los dedos de una mano (un en cada ojo) mientras que un tercero presiona en el centro de la frente (posición teórica del "tercer ojo"). Al apretar los ojos se forma una nebulosa de luz en la cual se ha de concentrar todo el pensamiento hasta que llega un momento en que se abandona todo tipo de pensamiento"; "El Nèctar Diví", "se trata de coger la lengua y doblarla hasta tocar con la punta el paladar interior. Al cabo de un rato se tiene la sensación de una sustancia muy dulce (...) de estar ingiriendo un manjar exquisito ("Nèctar Diví"); "La Música Celestial", "taponando i apretando los oídos con los dedos, transcurrido un tiempo se tiene la sensación de oír un rumor que se convierte en música ("celestial")"; i "El Sant Nom", són exercicis de respiració. Es "concentren" en el diafragma mentre reciten el "mantra secret" que han rebut en transmetre'ls el "coneixement". L'exercici ha de durar fins que es produeixi "una pressió en l'abdomen", llavors es connecta amb "El Sant Nom".

Diversos cops per setmana, els membres del grup es reuneixen per participar en una sessió denominada "satsang". Aquestes reunions tenen lloc a la seu del grup - a Barcelona, en algun pis particular- i, excepcionalment, en un local públic i, normalment, són dirigides per un "mahatma" o "instructor". El "satsang" s'inicia i conclou amb la narració d'alguna experiència per part d'algun dels membres (normalment es parla sobre fets quotidians relacionant-los amb la pràctica del "coneixement") i el nucli de la sessió és el discurs que realitza el "mahatma" o el fundador del grup (en aquest cas, s'utilitza una filmació de les seves intervencions públiques recents); a més, els membres canten cançons de lloances al "Guru Maharaj Ji".

Un cop l'any, com a mínim, la major part dels membres assisteixen a una gran convenció que es celebra en alguna ciutat europea. Aquestes "convencions" s'organitzen quan el fundador del grup es troba a Europa i duren dos o tres dies. En algunes d'elles es prohibeix l'assistència a les persones que no hagin rebut el "coneixement" i als menors d'edat.

Arribats a aquest punt, i per evitar reiteracions, volem introduir aquí una sèrie d'aspectes comuns, en relació a les rutines que segueixin els membres, en els grups que ens resten. A **Gnosi, Testimonis de Jehovà, Missió Rama, Sahaja Ioga, Mahikari i Fe Baha'i**, els seus membres desenvolupen les obligacions laborals, o d'un altre tipus, al marge dels grups i, per tant, bona part de les seves rutines diàries no difereixen de les de la resta de la població. Aquesta afirmació no significa que dins els grups no existeixin persones amb dedicació exclusiva (i no ens referim solament als líders), ni tampoc que el grup no condicioni la major part de les activitats dels membres. La diferència resideix, com ja hem vist en analitzar Nova Acròpolis o Guru Maharaj Ji, en el fet que aquestes persones dediquen, amb intensitat diversa, el seu "temps lliure" a seguir determinades pràctiques establertes pels seus grups respectius i col·laboren (treballen gratuïtament) activament en el seu funcionament i en la difusió del seu corpus ideològic.

Així mateix, igual que els membres de Nova Acròpolis o Guru Maharaj Ji, la pertinença al grup no determina un tipus específic de residència. No obstant això, a Brahma Kumaris, una part dels seus membres, sí que resideixen en pisos comunitaris. Probablement, aquesta circumstància es dona també entre alguns membres de Guru Maharaj Ji. Així mateix, a la seu central dels Testimonis de Jehovà a Espanya, a Madrid, els 300 membres que treballen a la impremta i en l'administració del grup, resideixen en el mateix recinte.

Aclarida aquesta qüestió, les descripcions que segueixen solament expressaran aquells aspectes distintius i vinculats als grups. Pel que fa a **Arco Iris i El Patriarca**, la proposta comunitària d'ambdós grups ja ha estat suficientment desenvolupada en el capítol anterior i en fer-ho, ja hem aportat els aspectes que estem analitzant en aquest punt, és per això que no tornarem a citar-los aquí. Les rutines específiques dels membres de **Missió Rama** tampoc seran desenvolupades ja que no disposem de la suficient informació.

Gnosi. Les sessions de difusió i de formació de la "filosofia gnòstica" es realitzen, a la seu del grup, durant les tardes i hi participen els membres, que transmeten la formació o la reben.

Durant el dia, els membres de Gnosi realitzen, individualitzadament i tants cops com "ells decideixen", exercicis de "relaxació" i "concentració". El mateix se segueix amb les pràctiques de "desdoblament astral" i de "transmutació de les energies sexuals". El seu objectiu és evitar el desig sexual, l'"ego luxuriós", i canalitzar l'energia sexual. Mitjançant la recitació de "mantras" i amb exercicis de meditació s'aconsegueix que pugi la "Kundalini" pels diferents "chakras".

Amb una periodicitat mensual o trimestral, fan excursions comunitàries al camp per visitar indrets qualificats d'"esotèrics".

Testimonis de Jehovà. Els membres d'aquest grup realitzen la major part de les seves activitats juntament amb d'altres companys de confessió. Per exemplificar les seves activitats utilitzem com a model una família tipus i que es pot considerar representativa (composta per un matrimoni i dos fills, l'un de dotze anys i l'altre de divuit). Entre els Testimonis de Jehovà, la quasi totalitat dels homes treballen i la major part de les dones es dediquen exclusivament a les tasques de la llar. Els nens en edat escolar assisteixen a l'escola fins a finalitzar l'EGB. Solament una petita part d'ells cursarà el BUP i, excepcionalment, alguns seguiran estudis superiors. Per aquesta raó, la major part dels joves s'incorporen molt aviat al mercat laboral o, alguns, es dediquen exclusivament a la predicació.

En primer lloc, vegem les activitats que realitzen conjuntament. Els Testimonis de Jehovà van a totes les activitats relacionades amb el grup, reunions i predicació, amb els seus millors vestits i assisteixen a les cinc reunions setmanals que tenen lloc en el "Saló del Regne": primera: "Estudi del llibre" (una hora). La "congregació" es divideix en grups d'unes 20 persones i "estudien", per capítols, els nous llibres que publica la "Societat Watch Tower". Segona i Tercera (es celebren el mateix dia, dues hores): "L'Escola del Ministeri Teocràtic", s'ensenya als membres oratòria, com han de presentar-se en públic i les respostes que han de donar a preguntes difícils, etc.; "La Reunió de Servei", en aquesta sessió es parla de qüestions relatives a l'organització. Quarta i Cinquena (es celebren el diumenge, dues hores): "La Reunió Pública", un "ancià" o un "superintendent", parla sobre un tema d'actualitat o sobre qüestions relatives al dogma. A aquesta reunió, es convida a participar-hi tota persona amb la qual s'hagi tingut algun contacte; "L'Estudi de «La Atalaya»", sessió dedicada a estudiar un article que apareix en la revista quinzenal del grup "La Atalaya". Els dissabtes es reuneixen amb d'altres famílies de la "congregació" i organitzen excursions o d'altres activitats festives (són activitats per a enfortir els lligams comunitaris). Un cop a la setmana, al vespre, dediquen una hora a l'estudi de la doctrina. Aquesta activitat està especialment destinada a la formació dels membres més joves de les famílies (en la nostra "família tipus", al fill petit).

Els homes (en el nostre model, el pare), a més de les activitats ja descrites, els dies feiners, en finalitzar la seva jornada laboral, solen donar classes d'"estudi bíblic" a potencials nous membres o, en companyia d'un altre membre, es dediquen a predicar de casa en casa. Si són al seu domicili, llegeixen literatura del grup o preparen algun text per a una reunió propera.

Les dones, quan ja porten anys dins el grup, fan el "precursorat" en companyia d'una altra membre. El "precursorat" dura un mes i es realitza cada any. Consisteix a dedicar seixanta hores mensuals -els matins i en dies feiners- a la predicació, a domicili o pel carrer.

Els joves que treballen segueixen unes rutines semblants a les dels adults. Aquells que s'integren en l'organització com a "precursors regulars", es dediquen quasi per complet a la predicació generalment en la zona de residència dels pares.

Els diumenges al matí, la totalitat dels membres del grup es dediquen a la predicació i un matí al mes, habitualment els dissabtes, venen literatura del grup.

D'altra banda, dos cops l'any assisteixen a l'"Assemblea de Circuit" (dura dos dies i reuneix vint "congregacions", aproximadament, 2.000 membres) i un cop l'any, a l'"Assemblea de Districte" (reuneix vint "circuits", aproximadament, 40.000 membres).

Brahma Kumaris. Per als membres del grup ("brahmis") el dia comença al voltant de dos quarts de sis de la matinada. Cada dia, a les sis de la matinada, es reuneixen al centre Brahma Kumaris de Barcelona, o al de Terrassa, per a la "murli" o "classe espiritual" (aquesta activitat dura una hora). Al centre, realitzen una meditació conjunta i llegeixen i, posteriorment, comenten una "murli" (són textos que contenen reflexions elaborades a partir dels pressupòsits filosòfics del grup). Per als membres del grup la "murli" és l'essència de la "Universitat": d'una banda, és important pel seu contingut, ja que els serveix d'ajut per a totes les seves activitats; d'una altra, contribueix a enfortir la cohesió grupal.

Durant el dia, en quatre ocasions i a hores estrictament prefixades, realitzen el que ells denominen "Traffic Control": "sirve para controlar los pensamientos (i, amb aquest objectiu) mantienen la conciencia en paz durante unos dos o tres minutos".

Els "brahmis", finalitzada la seva jornada laboral, van al centre per assistir a les classes o per desenvolupar d'altres activitats. Les classes consisteixen en xerrades sobre un tema determinat (per exemple, "la humilitat") o sobre alguna "murli". Els que porten més temps dins el grup imparteixen els cursos de "raja ioga"; els altres, s'encarreguen de les tasques administratives o del manteniment del centre. Així mateix, la majoria s'ocupa d'un aspecte concret dins del projecte "Cooperació Global per a un Món Millor".

A la nit, tornen a meditar. En aquest cas la meditació consisteix a reflexionar sobre les activitats i pensaments del dia. Els "brahmis" que viuen en pisos comunitaris, intensifiquen les meditacions i l'intercanvi d'experiències.

Els diumenges, els membres del grup es reuneixen i organitzen diverses activitats de caràcter lúdic (obres de teatre, jocs, música, etc.) i desenvolupen "meditacions més profundes". Els membres d'aquest grup no solen assistir o participar en cap tipus d'activitat o acte lúdic fora del grup.

Per últim, al llarg de l'any els membres de Brahma Kumaris participen en d'altres activitats: viatgen anualment a la seu central del grup a l'Índia; programen, amb una certa regularitat, actes públics relacionats amb el projecte "Cooperació Global per a un Món Millor"; i, segons la seva pròpia denominació, "fan serveis". Aquests, són activitats l'objectiu de les quals és compartir "experiències i habilitats en una varietat d'àrees distintes". A Barcelona s'ha portat a terme una experiència d'aquest tipus a la presó de dones. Un grup de quatre "brahmis", dos homes i dues dones, van anar cada dissabte, durant cinc mesos, a aquesta presó "amb l'objectiu de donar ajut espiritual a aquelles recluses que ho volguessin".

Sahaja ioga. Els membres d'aquest grup mediten, diàriament, un o dos cops i el grup recomana que la meditació del matí es realitzi abans de l'alba. La durada d'aquestes meditacions és variable (entre deu minuts i una hora) i a casa seva, els "ioguis" solen tenir un espai especialment habilitat per a la meditació. Així mateix, reciten un "mantra" abans de cada menjar.

Dos dies cada setmana s'imparteixen cursos de "sahaja ioga" per a les persones interessades. Els cursos són de dos nivells: un d'introductor i un altre d'aprofundiment on s'ensenyen diversos exercicis per a la meditació. Els "sahaja ioguis", pròpiament dits, es reuneixen els caps de setmana, a la casa d'un d'ells, per meditar conjuntament i per d'altres activitats de lleure (en aquest mateix sentit, aquells que mantenen una relació més amistosa entre si, acostumen a trobar-se durant la setmana).

Cada dos mesos, els "sahaja ioguis" es reuneixen a nivell estatal i conviuen durant diversos dies. Així mateix, al llarg de l'any, se celebren reunions internacionals en aquelles ciutats on es troba la fundadora del grup. Per als membres del grup, l'assistència a aquestes reunions és molt important ja que "poden veure la pròpia Sri Mataji (la fundadora)" i, també, per relacionar-se amb "ioguis" d'altres països. Atesa la seva importància, quan disposen de mitjans econòmics, procuren anar-hi. En aquesta mateixa línia, s'hi haurien d'afegir els viatges a l'Índia. Cada any, durant el mes de desembre, el grup organitza a l'Índia una experiència comunitària, a la qual assisteix la fundadora, per aprofundir en la meditació.

Mahikari. Ens referim aquí exclusivament a les rutines i activitats dels membres que ja han estat iniciats. Els membres de Mahikari amb una més gran dedicació al grup són els que exerceixen el càrrec de "Responsable de Sala" (representa algunes hores diàries de dedicació, en torns de matí i tarda). Aquests membres tenen sota la seva responsabilitat tot el que concerneix a la recepció de les persones que van a la "teràpia" i, també, s'ocupen d'organitzar-la; "transmeten", també, "la llum" als "no iniciats" o a d'altres membres.

La dedicació dels restants membres és variable i depèn, bàsicament, del temps lliure de què disposen. Una part d'ells, si les obligacions els priven d'anar al centre durant els dies feiners, acostumen a dedicar al grup els caps de setmana. Per terme mitjà, la seva estada al centre és de tres hores al dia.

Els centres de Mahikari resten oberts des de les deu del matí fins a les deu del vespre. Quan els membres arriben al centre es treuen les sabates i es posen unes sabatilles de llana. A continuació, entren a la sala on es realitza la "transmissió de la llum" en fer una reverència a "Goshintai" (representació de la divinitat que es troba en un altar) i fan un donatiu (sempre són unes monedes que s'introdueixen dins un sobre i es dipositen en una urna situada sota l'altar). Després, a mesura que van arribant les persones "no iniciades" els van "transmetent l'energia"; així mateix, els membres del grup també es "transmeten l'energia" entre ells. En aquest cas, durant la sessió, intercanvien els rols ("receptor" i "transmissor"). La descripció completa d'aquestes sessions és aquí innecessària, per això ens limitem a explicar-ne els aspectes claus: el "transmissor" recita un "mantra". A continuació efectua uns petits massatges (entre deu i vint, segons) i col·loca el palmell de la seva mà a uns quinze centímetres de la zona afectada. A intervals de cinc minuts torna a fer el massatge i "transmet la llum". La sessió té una durada mínima de vint minuts i màxima, de cinquanta.

Cada començament de mes es reuneixen, en el centre de Badalona o en el de Barcelona (de vegades es desplacen fins el "dojo" de Marsella), per "orar a Déu". En aquestes reunions es realitzen oracions col·lectives i sessions de "transmissió de la llum". Així mateix, individualment i en els seus domicilis particulars, celebren una cerimònia denominada d'"atenció dels avantpassats" que consisteix a recitar oracions als esperits dels avantpassats.

Anualment, cada 4 o 5 de febrer, els membres de Mahikari celebren "La Gran Cerimònia de Primavera" per commemorar el dia que el fundador va rebre les "revelacions".

Al Japó, a la tardor, celebren la creació del grup en "La Gran Cerimònia de Tardor" i a finals de desembre, en la cerimònia coneguda com la "Gran Cerimònia de Purificació", la líder espiritual realitza una "purificació col·lectiva" de tots els assistents.

Fe Baha'i. Diàriament resen una oració tres cops al dia, al matí, al migdia i a la nit. No es resa de cara a cap imatge i les oracions es poden resar mentalment. Aquests resos, com totes les pràctiques baha'is, no tenen un caràcter marcadament obligatori.

Setmanalment es fan les "Classes d'Aprofundiment", aquestes s'efectuen al centre o bé a cases particulars. Només és permesa l'entrada a "baha'is" i consisteixen en l'aprenentatge de les "ensenyances".

"Les Classes de la Llar" també es fan setmanalment i poden assistir-hi persones no "baha'is". Es poden fer al centre o a cases particulars. En aquestes reunions es parla de diferents temes com per exemple de "religió", de "ciència", de "naturisme", etc.

Cada quinze dies, un dissabte a la tarda, hi ha reunió de nens al centre (a Barcelona hi van uns 12 nens). Els menors estan dividits en dos grups, depenent de l'edat: els petits (amb menys d'11 anys) en una sala destinada a ells, canten cançons i fan dibuixos, relacionats amb la Fe Baha'i, o no; als més grans (de 12 a 14 anys) se'ls "ensenyen totes les religions, fent incidència en la Fe Baha'i perquè així puguin aplicar aquestes ensenyances a la vida quotidiana". L'assistència a aquestes reunions no és obligatòria. Després d'aquesta classe teòrica que dura una hora, hi ha una altra hora dedicada a berenar i a jugar.

Els "baha'is" tenen el mes dividit en 19 dies i cada primer de mes fan una reunió, i només hi poden assistir membres que formin part de la Comunitat Baha'i. Aquesta reunió s'anomena "La Festa de 19 dies" i hi assisteixen tots els membres. La reunió es divideix en tres parts:

Una part espiritual o devocional, la qual consta d'unes oracions i unes lectures. Segons els membres del grup són "lectures de qualsevol religió, sempre profètiques". Ara bé, quasi sempre són lectures baha'is, ja que "són les lectures més noves que té la humanitat". Aquestes són llegides per un "Anfitrió", el qual canvia cada mes. Hi ha un "Comitè de Festes" que elegeix l'"Anfitrió" i aquest escull les lectures que vol llegir.

Una part administrativa, on es presenten visites que poden haver vingut, comunicats de l'"Assamblea Nacional", la situació econòmica, etc. Les persones que porten els assumptes administratius formen part de l'"Assamblea" i són els diferents "Comitès" els qui exposen els problemes. Com ja ha estat explicat, es fan aportacions econòmiques.

La tercera part és la social, on tothom aporta les seves idees i on es poden fer suggeriments que són recollits per l'"Assamblea". Aquest organisme debatrà els suggeriments i decidirà quins són acceptats i quins no. Aquesta última part acaba amb una reunió informal on es parla, es mengen pastes i es beu te.

Al llarg de l'any celebren també diferents actes commemoratius relacionats amb la Fe Baha'i. En aquests actes, els membres es reuneixen al local i resen oracions, llegeixen escrits "Bahai's" i algunes persones elegides pel "Comitè de Festes" o per l'"Assamblea", parlen sobre el "profeta".

També celebren, amb caràcter festiu, les festes del calendari gregorià.

7.4 Altres trets caracteritzadors

En aquest apartat incloem un conjunt heterogeni de trets que aporten nous elements d'interès per a la caracterització dels grups que estem analitzant: tipus de residència, pautes alimentàries, indumentària, alternatives sanitàries i situació dels menors d'edat. Malgrat que alguns d'aquests trets ja han estat introduïts en aquest mateix capítol, aquí seran novament considerats.

Tipus de residència

Com hem vist en presentar els grups que constitueixen la unitat d'anàlisi, en el capítol 6, una part important d'ells configuren comunitats permanents, més o menys tancades, on resideix la totalitat o una part dels seus membres. En d'altres casos, bastant freqüents, les experiències comunitàries solament tenen lloc durant determinats períodes: fases del procés iniciàtic, realització de cursos intensius de formació i aprofundiment, etc. En cert sentit, en tots aquests casos, encara que en diversos graus, s'estableixen pautes totalitzadores d'interacció. No obstant això, solament una petita part dels grups analitzats poden ser considerats com "institucions totals" (vegeu l'apartat 4.1 del capítol 4).

Dels grups estudiats com a unitats d'observació, solament **Hare Krishna**, **Arco Iris** i **El Patriarca** constitueixen models assimilables, amb alguns matisos, al d'"institució total" definit rigorosament. No hem inclòs les comunitats formades per **Missió Rama** perquè no tenim constància de la seva existència a Catalunya. En qualsevol cas, i segons tots els indicis, les comunitats d'aquest grup també s'ajusten al model d'"institució total"; especialment, les d'**Germandat Rama** existents a d'altres indrets d'Espanya. Així mateix, podem considerar, tot i que amb un menor grau d'ajustament al model, que aquest tipus d'institució -i les pautes d'interacció que comporta- es dona en d'altres grups pel que fa a alguns dels seus membres (ens referim a la situació a Espanya): una part dels membres d'"staff" de **Dianètica**; **Testimonis de Jehovà** en la seu central a Madrid.

A Catalunya, en els restants grups, tan sols en **El Moviment**, **Guru Maharaj Ji** (probablement) i **Brahma Kumaris** resideixen comunitàriament o, a un menor nivell d'interacció, comparteixen residència una part dels seus membres. A **Brahma Kumaris** una part dels "brahmis" solters viuen en pisos, en petits grups de dos o tres, amb total separació de sexes. Si un membre vol residir en un d'aquests pisos ha de consultar prèviament la seva decisió al "coordinador del centre".

Pautes alimentàries

La major part dels grups estudiats com a unitats d'observació tenen establertes algunes prescripcions alimentàries. Els membres d'**Arco Iris**, **Guru Maharaj Ji**, **Hare Krishna**, **Brahma Kumaris** i **Missió Rama** segueixen dietes vegetarianes de manera estricta; en alguns casos, inclouen productes làctics i ous. Aquesta opció alimentària, amb les seves diverses variacions, la trobem en una gran part del conjunt de grups que constitueixen la unitat d'anàlisi. A **Gnosi**, malgrat que la dieta prescrita és bàsicament vegetariana és permès el consum periòdic de carn.

A **Dianètica** se segueix una dieta estrictament vegetariana solament durant la realització del curs de "purificació". Aquesta pràctica també es dona entre els membres de **Nova Acròpolis** en les fases prèvies d'alguns dels seus rituals. A **Sahaja loga** es recomana "una dieta equilibrada" que eviti especialment el consum de greixos i a **Mahikari** "una dieta natural" ("sense productes químics").

Els grups **Fe Baha'i**, **El Patriarca**, **El Moviment** no recomanen ni prescriuen cap mena de dieta; i els **Testimonis de Jehová** solament prohibeixen als seus membres el consum de productes elaborats amb sang.

Respecte a les dietes prescrites pels diferents grups, la informació que posseïm no permet avaluar la seva suficiència nutritiva ni el seu equilibri.

Per últim, volem afegir d'altres elements relatius a les pautes alimentàries. En relació als horaris dels menjars, **Hare Krishna** és l'únic grup que presenta diferències significatives respecte als hàbits compartits en el nostre àmbit socio-cultural. Aquest aspecte ja ha estat descrit en analitzar les seves rutines i activitats, en aquest mateix capítol (apartat 7.3). Recordeu que, a excepció feta d'algunes ocasions, no ingereixen cap mena d'aliment entre el menjar de migdia, a les tres de la tarda, i l'esmorçar de l'endemà, a dos quarts de nou del matí. Així mateix, recordeu el tipus i nombre d'activitats que desenvolupen en aquesta franja horària.

Els membres de **Fe Baha'i** tenen prescrit, malgrat que no tots ells ho practiquen, un període de dejuni durant el mes de març: durant 19 dies no poden ingerir cap mena d'aliment des de l'alba fins a posta de sol.

Indumentària

Incloem aquí la descripció de la indumentària dels membres dels grups que ara estem analitzant. En alguns dels casos, la indumentària simbolitza la pertinença al grup i constitueix un indicador extern que expressa la dicotomia "nosaltres"/"ells".

En general, la indumentària dels membres de quasi tots els grups en les activitats no relacionades amb aquests, no es diferencia de les existents a la nostra societat, a excepció feta de **Hare Krishna** i **Arco Iris**. Malgrat això, sí que poden establir-se, a grans trets, certes tendències: indumentària "sòbria i formal" en **Nova Acròpolis** i **Testimonis de Jehová**; "esportiva i informal" en **El Moviment** i **El Patriarca**. En els restants grups es dona una major variabilitat (trobem ambdues "tendències" indiferenciadament).

El que volem ara destacar, és si existeix o no variació d'aquesta indumentària -així definida, encara que de manera poc precisa- quan es realitzen activitats en els diferents grups. A **Dianètica**, **El Moviment**, **Guru Maharaj Ji**, **Gnosi**, **El Patriarca**, **Mahikari** i **Fe Baha'i** no es dona cap variació. A **Dianètica**, en la seu central als EE.UU. els instructors (denominats "OT") porten uniformes semblants als dels oficials de la marina; i a **Guru Maharaj Ji**, durant els primers anys d'implantació a Occident, el "guru" i els "mahatmas" utilitzaven la indumentària tradicional hindú. En els **Testimonis de Jehová** no és tant una variació, com una millora. Aquest fet ja ha estat descrit. Els membres d'aquest grup, especialment quan es dediquen a la predicació, són fàcilment "identificables" (certament, no solament per la seva indumentària). D'altra banda, amb la mateixa facilitat, i mitjançant indicadors similars, es poden reconèixer els predicadors mormons.

Els membres de **Nova Acròpolis** en les seves cerimònies internes porten uniformes de tall militar. En les activitats que tenen lloc en els centres de **Brahma Kumaris**, i eventualment en activitats públiques, tots els "brahmis" solen anar vestits de blanc ("simbolitza la puresa") i, les dones, amb el tradicional "sari" hindú. Així mateix, en algunes cerimònies de **Sahaja loga** les dones també es posen aquest vestit; i els homes, el denominat "curta".

En la comunitat **Arco Iris**, tots els membres anaven vestits amb robes ("de colors solars", taronja, sobretot, o granat) inspirades en la indumentària tradicional hindú. L'elecció del color taronja per part del fundador d'Arco Iris respon, segons sembla, a la seva anterior vinculació amb el grup Bhagwan Rajneesh (els seus membres porten roba tradicional de l'Índia d'aquest color).

Vegem, per últim, el grup la indumentària del qual subratlla més intensament la pertinença i la diferència respecte als "no membres". Els membres masculins de **Hare Krishna** es vesteixen amb el "dhoti" hindú i les dones amb el "sari". El "dhoti" es compon d'una camisa i una "faldilla llarga", de color safrà (els cèlibes) i blanca, els casats; i el sari es compon de faldilla llarga, brusa a mode de cosset i mocador sobre el cap i les espatlles. Els "sarís" són de diversos colors.

D'altra banda, els homes s'afaiten el cap, "com a mostra de renúncia", i es deixen una cueta de cabell ("sikha") en la part posterior i, tots els membres, marquen els seus fronts amb un senyal de fang ("tilak"), "simbolitzant que el seu cos és un temple de Krishna".

Alternatives sanitàries

Els membres que pertanyen a la major part dels grups mostren la seva preferència per les medicines alternatives. Aquesta "preferència" és extensible a gran part dels grups que configuren la unitat d'anàlisi. En canvi, els membres d'**El Moviment, Nova Acròpolis, i Testimonis de Jehovà** en relació a aquesta qüestió, no es diferencien de la resta dels ciutadans.

No obstant això, en cap dels grups es formula un rebuig explícit a la medicina oficial, i els seus membres, quan ho necessiten, acudeixen als esmentats serveis sanitaris.

S'ha de tenir en compte que alguns dels grups estudiats es presenten, en diversos graus, com a alternatives terapèutico-sanitàries (**El Patriarca, Arco Iris, Mahikari i Dianètica**). En d'altres casos (**Brahma Kumaris, Guru Maharaj Ji, Hare Krishna, Gnosi i Sahaja yoga**), els grups expressen que el seguiment de les seves pràctiques i de les dietes prescrites "prevenen les malalties i suposen un millorament global de la salut".

En relació a aquest tema, volem afegir d'altres elements d'interès: en el discurs de **Dianètica** s'expressa un rebuig absolut als psicòlegs, metges i als psiquiatres, especialment a aquests últims. Aquests professionals són considerats "enemics" del grup. La raó d'aquest fet ve donada pel no reconeixement -i, fins i tot, el rebuig- des de col·lectius professionals de psiquiatres, metges i psicòlegs vers la teoria de Dianética, sobretot als EE.UU.

Les creences dels **Testimonis de Jehovà** prohibeixen que els seus membres rebin qualsevol tipus de tractament que comporti una transfusió sanguínia.

Situació dels menors

Com és lògic, els fills dels membres de tots els grups reben, durant el procés de socialització primària i secundària, continguts dels diferents corpus doctrinals i són introduïts en les pràctiques que aquests grups porten a terme.

En tots els grups que constitueixen les unitats d'observació els menors estan escolaritzats i, com a mínim, cursen l'ensenyament obligatori.

La literatura de **Dianètica** aconsella "educar els fills sota els preceptes de l'Església de la Cienciologia-Dianètica". Malgrat que durant el treball de camp no hem tingut contacte directe amb famílies "cienciòlogues", sí que hem tingut coneixement que a Catalunya n'hi ha alguns casos.

Pel que fa a **El Moviment** solament sabem que el nombre de membres amb fills és molt petit. Del grup **Guru Maharaj Ji**, pràcticament no en tenim informació. Tan sols podem aportar que el "coneixement" no es pot rebre fins als divuit anys i que en alguns dels actes en els quals participa el "guru" no es permet l'assistència de menors.

En la comunitat de Guadalajara, els fills dels **Hare Krishna**, als quatre anys d'edat, comencen l'ensenyament preescolar en una escola del grup ("Gurukula") i, posteriorment, quan fan els cinc anys assisteixen a l'escola pública. A partir d'aquest moment, en la comunitat, simultàniament, els van ensenyant la filosofia i els costums del grup. En aquest cas -igual que succeïa a **Arco Iris** i, actualment, a **El Patriarca**- la comunitat en conjunt participa de l'atenció i socialització dels nens i, en aquest sentit, pot considerar-se que constitueix una mena de família.

Certament, malgrat els trets comuns, les tres situacions són diferents i no han d'ésser identificades. En aquesta línia, existeixen molts casos tipològicament similars (experiències comunitàries lligades a la contracultura, organitzacions familiars d'altres cultures, algunes experiències "kibbutzim" a Israel, etc.) però, la comparació precisa una anàlisi específica i profunda. Per exemple, entre els grups que constitueixen la unitat d'anàlisi, cal destacar, en negatiu, la situació dels vint-i-dos menors que conviuen amb els membres del grup **Nens de Déu (Família de l'Amor)** i que, com ja ha estat citat, van estar sota la tutela de la Direcció General d'Atenció a la Infància de la Generalitat de Catalunya des de finals del 1991 fins al maig del 1992. En aquest cas, els menors vivien pràcticament aïllats de l'exterior i eren socialitzats, exclusivament, en els valors del grup. Els membres adults eren els únics agents socialitzadors i, tots ells, exercien els rols patern i matern.

Nova Acròpolis és l'únic grup, entre els estudiats amb més detall, que compta a Catalunya amb institucions especialitzades per a la formació dels menors: la "Cadeneta d'Or", per als nens i nenes més petits, i els "Cavallers de la Taula Rodona" solament per a nens d'entre deu i catorze anys. La finalitat de la "Cadeneta d'Or" "es despertar las Almas de los niños a la vida que comienza en sus cuerpos nuevos, antes que la educación materialista circundante atrofie sus posibilidades espirituales (...) Se les enseña a respetar la vida en todas sus manifestaciones, y que ésta no está limitada a lo tangible y a lo visible. A través de "cuentos", parábolas y canciones, juegos en compañía y breves periodos de soledad y silencio, se pone a los infantes en contacto con las leyes fundamentales de la Vida, como las de "Causa y Efecto", del "Eterno Retorno", etc." A aquestes classes, els nens i les nenes hi assisteixen uniformats. Quant a la formació per a nens d'entre deu i catorze anys, segons el grup, "en este periodo se dará a estos niños instrucción teórica sobre las leyes fundamentales de la Vida, se les introducirá en el estudio de la Historia de los Grandes Hombres de la Antigüedad y se leerán resúmenes adaptados de los Grandes Libros (...) Se completará con prácticas de autocontrol, de oraciones y meditación. Se les enseñará a orar y todo

aquello que recalque la espiritualidad. Se les explicará la misión de Nueva Acrópolis en el Mundo (...) Se estimulará en todos ellos la vocación por el riesgo y el desprecio de la vida física si en ello va el Honor, así como el respeto por la misma como instrumento de trabajo".

Els fills dels membres de **Gnosi** són introduïts paulatinament en les creences gnòstiques, a partir dels deu anys. A continuació, se'ls comença a iniciar en les diverses pràctiques esotèriques. A **Sahaja yoga**, a partir dels vuit anys se'ls ensenya a meditar. A **Brahma Kumaris** també existeixen menors d'edat i són "formats espiritualment" pels seus pares. Són fills nascuts amb anterioritat a l'adopció, per part dels seus pares, de la forma de vida dels "brahmis" (caracteritzada, entre d'altres trets, pel celibat i el vot de castedat).

A **Missió Rama**, de les entrevistes que ha concedit el fundador del grup, se'n desprèn que els fills de les persones que han tingut "contacte amb els extraterrestres" comparteixen les creences i participen en les activitats del grup.

Els membres dels **Testimonis de Jehovà** porten els seus fills a totes les reunions. Al seu domicili, com ja hem vist, els pares expliquen i llegeixen històries bíbliques als seus fills i, a partir de determinada edat, setmanalment, els donen una classe sobre moral i creences del grup. Aquests nens, a partir dels catorze anys, podran, si així ho decideixen, ser batejats.

A **Mahikari**, a partir dels deu anys, els menors inicien el procés d'aprenentatge de la filosofia i les tècniques del grup en sessions que no segueixen una periodicitat fixa. Al Japó, Mahikari compta amb una institució denominada "L'exèrcit de joves de Mahikari". El seu objectiu és ensenyar als més joves les normes morals de la societat i preparar-los per al paper de direcció (liderat) en la civilització del segle XXI: "Desde finales de este siglo en adelante, se prevé una convulsión del cielo y de la tierra, así como un empeoramiento de las condiciones sociales. Teniendo esto en cuenta, los miembros del Ejército de Jóvenes se hacen más fuertes mediante el entrenamiento diario y la educación en grupo, para así poder guiar a la gente del modo adecuado, dando órdenes siempre correctas y calmadas".

La introducció d'un menor a la **Fe Baha'i** sempre ha d'ésser sota l'autorització dels seus pares. Com ja hem vist, en el grup s'organitzen reunions, cada quinze dies, especialment destinades a la formació dels menors. A partir dels quinze anys, es considera que el jove ja ha adquirit prou coneixement i ja pot entrar a la Fe Baha'i. Tanmateix, no pot formar part de l'Assemblea ni votar fins als vint-i-un anys (quan s'arriba a la majoria d'edat, segons el grup).

Vist el seu interès, per concloure aquest aspecte, introduïm les "resolucions adoptades" per la Comissió del Congrés dels Diputats, ja esmentada, en relació a la protecció específica dels menors d'edat:

"Recomendar que se proporcione información a los jueces acerca del problema que puede representar para los niños el otorgamiento de su tutela, en casos de separación o divorcio, a determinado cónyuge - mayoritariamente mujeres, por la sola razón de serlo- supuestamente adepto a grupos sectarios que por un proceso de fanatización mental al servicio de objetivos «superiores» les hacen olvidar o menospreciar elementales cuidados a su prole.

Aunque probablemente de poca repercusión cuantitativa, se recomienda la adopción de acuerdos internacionales para facilitar la repatriación de menores que hubieran sido alejados del país por intereses del grupo sectario y pudieran ver dificultado su retorno.

En relación con los menores nacidos de padres agrupados en sectas con modo de vida cerrado al entorno -una situación que parece producirse con alguna frecuencia-, se recomienda a las autoridades correspondientes que, dando por supuesto el respeto total a creencia y ritos libremente adoptados, exijan y controlen el cumplimiento de los deberes fundamentales en relación con los niños que las leyes generales del país establecen sin excepción: por ejemplo, registro, educación general básica, normas de salud e higiene, etcétera" (DEL POZO,1991:87).

8 MECANISMES DE CONTROL SOCIAL I TECNIQUES DE MANIPULACIO PSICOLOGICA

8.0 Introducció

En aquest capítol descrivim, i analitzem, els mecanismes de control social, formal i informal, i les tècniques de manipulació psicològica que s'apliquen en els grups seleccionats com a unitats d'observació.

Abans de desenvolupar el contingut específic d'aquest capítol volem introduir algunes consideracions generals i alguns límits pel que fa al seu abast:

En el capítol 2, en desenvolupar el model metodològic, ja hem establert els límits del treball de camp realitzat. En aquesta línia, i en relació al contingut específic d'aquest capítol, la informació empírica obtinguda presenta insuficiències. Cal tenir en compte que els aspectes que aquí analitzem no es presenten, normalment, de forma explícita i òbvia. Certament, la seva existència pot ser constatada -així ho ha estat en molts dels casos- però la seva articulació, gradació i, especialment, les seves conseqüències són més difícils d'aprehendre. De fet, més enllà dels controls normatius -més o menys rígids- i de les prohibicions explícites, el que és rellevant és que constitueixen un entramat complex i difús de sancions i recompenses que es transmeten usualment per canals informals i que, subtilment, la tipologia i intensitat dels quals varia segons l'específica interacció que s'estableix entre els que els apliquen i els receptors. Tot això, a més, dins un context d'interacció grupal -sovint bastant intensa- on la submissió a la jerarquia i la pressió de grup entre iguals afavoreixen el desenvolupament de processos d'identificació i aprenentatge de rol (la identitat de grup i el sentiment de pertinença prevalen sobre l'autonomia personal).

A tall d'exemple, vegem-ho formulat explícitament: "para que un grupo (Germandat Rama) pueda conseguir desarrollar la CONCIENCIA GRUPAL debe de comprender que va a ser sometido a innumerables pruebas, pruebas que serán dirigidas contra los aspectos egoístas, personalistas y separatistas de cada uno de los componentes hasta que todos y cada uno de ellos vean más la necesidad de su hermano que su propia conveniencia".

Amb aquestes precisions solament pretenem dimensionar l'abast de les afirmacions que podem realitzar. En aquesta investigació, la informació obtinguda en el treball de camp i, especialment, aquella que procedeix de fonts secundàries que no ha pogut ser contrastada, no ha estat tinguda en consideració en analitzar grups concrets. L'objectiu d'aquesta decisió metodològica, malgrat el risc de limitar l'abast dels resultats de la investigació, és evitar un desplaçament especulatiu de la nostra aportació. Es per això que en el capítol anterior i en aquest -d'altra banda, clau- hem procurat d'ajustar-nos al que ha estat verificat en la nostra investigació sobre la naturalesa del fenomen a Catalunya, limitant les generalitzacions i la seva extrapolació al conjunt de la unitat d'anàlisi.

En aquest capítol pretenem aproximar-nos al conjunt de mecanismes de control social existents en els grups per tractar de delimitar-ne la intensitat d'aplicació, els objectius que es pretenen i les conseqüències que se'n poden derivar. En cap cas pretenem qualificar individualitzadament els grups estudiats. El nostre objectiu és delimitar aquelles situacions que, per acumulació de trets, puguin constituir àmbits de risc. En aquest sentit, per exemple, entre els grups que constitueixen la unitat d'anàlisi Edelweis, CEIS i Rachimura poden ser considerats paradigmàtics.

D'altra banda, en proposar en el capítol 1 la substitució del terme "sectes destructives" pel de "grups potencialment generadors de trastorns de la personalitat", entre d'altres raons no menys importants, preteníem d'evitar l'equiparament acrític dels diversos grups inclosos en la unitat d'anàlisi i la generalització de les conseqüències que es deriven de la pertinença als grups realment creditors d'aquesta denominació, a tots els membres. L'anàlisi d'aquestes conseqüències (vegeu la seva descripció en l'apartat 5.6 del capítol 5) requereix investigacions específiques realitzades per professionals de la salut mental. En aquesta línia, en l'apartat metodològic (vegeu capítol 2), ja hem assenyalat que en la nostra investigació no hem pogut establir, de forma satisfactòria, un conjunt operatiu d'indicadors que permetessin l'avaluació de la incidència de la pertinença als diferents grups en la personalitat dels membres.

L'estructura d'aquest capítol segueix la tipologia de tècniques de manipulació psicològica ja establerta (vegeu l'apartat 5.3 del capítol 5). Així mateix, en el seu desenvolupament hem ajustat els continguts del punt quatre de l'índex dels informes dels grups seleccionats com a unitats d'observació (vegeu el capítol 12, apartat 12.2) a la relació d'elements potencialment "destructius" (vegeu l'apartat 5.5 del capítol 5).

8.1 Estratègies de reclutament

Abans d'analitzar els mecanismes de control i les tècniques de manipulació que formen part del procés que condueix -en una de les seves possibles evolucions- a la conversió i a la formació d'una nova identitat dins del grup, convé detenir-se en el conjunt d'aspectes que constitueixen el context de referència que possibilita l'inici d'aquest procés.

Ja hem fet esment en diverses ocasions a la complexitat del nostre sistema sòcio cultural; a l'existència dins el seu si de múltiples referents, freqüentment contradictoris; a les línies de conflicte que el caracteritzen; a la seva incapacitat per oferir globalment solucions satisfactòries... També ens hem referit a les conseqüències que aquesta situació genera en moltes persones (perplexitat; insatisfacció; passivitat; recerca d'alternatives i de solucions, lligades o no a crisis personals, a les seves demandes d'autotranscendència, o per alliberar-se de l'anomia i dels seus efectes, etc.) i als "factors de risc o de vulnerabilitat" que poden afavorir la captació i posterior conversió: situació de crisi personal, estructura patològica o pre-patològica de la personalitat, personalitats "buscadores" i edat (vegeu l'apartat 5.5 del capítol 5).

Així mateix, hem analitzat l'espai que aquests grups ocupen (la major part d'ells, "les esquerdes del sistema") i, també, la tipologia de propostes que ofereixen davant les demandes que per a una part de la població, no són resoltes satisfactòriament per d'altres institucions.

A aquest conjunt de variables, solament resta afegir-hi les estratègies de captació (reclutament, proselitisme, ...) dels diferents grups. En general, les tècniques de manipulació formen part d'aquesta estratègia de captació i, freqüentment, són ja utilitzades en el primer contacte que s'estableix amb el grup. Vegem les diferents estratègies:

* Convocatòria d'actes públics mitjançant cartells i inserció d'anuncis en revistes especialitzades i, en alguns casos, en la premsa diària (cursos, conferències, etc.). Aquests sistemes són utilitzats, fonamentalment, per **Nova Acròpolis**, **Gnosi**, **Arco Iris** (17), **Brahma Kumaris**, **Missió Rama** i **Sahaja yoga**. En aquests casos, una part important de les persones que assisteixen a aquestes activitats corresponen al que hem denominat "personalitats buscadores" i, freqüentment, formen part d'"ambients d'iniciats" (interès genèric per aquests temes, formació prèvia i assistència regular a aquests actes, etc.). En alguns grups -per exemple, en Gnosi-, són persones que han experimentat "percepcions extra-sensorials", estats de tràngol, etc.

* Canals informals: els grups es nodreixen, fonamentalment, dels contactes que estableixen els membres entre les persones que formen part de les seves xarxes socials: **Mahikari**, **Guru Maharaj Ji**. També són importants a **Missió Rama** i **Fe Baha'i**. En el cas de Mahikari s'ha de tenir en compte que la major part de les persones que van a Mahikari pateixen alguna mena de dolència i, normalment, el contacte amb el grup forma part del seu recorregut terapèutic per tal de trobar una solució. Els membres que volen fer el segon curs de la iniciació, entre d'altres obligacions, han de portar cinc noves persones a les sessions de teràpia.

(17) En aquest cas, ens referim a la seva estratègia en el passat. Durant la investigació, com ja hem dit, la comunitat Terra Nova (sorgida d'Arco Iris) es caracteritzava pel seu aïllament respecte a l'exterior.

* **Proselitisme directe i formalitzat:** suposa l'organització d'activitats que movilitzen els membres dels grups i l'objectiu bàsic de les quals, més o menys explícit, és el reclutament: **Dianètica**, proposta a determinades persones perquè realitzin el "test de personalitat" i reclutament de membres d'"staff" inserint ofertes laborals en la premsa diària. Així mateix, utilitzen el sistema de distribució de propaganda a domicili (publicitat en les bústies, correu comercial) per a la promoció dels seus cursos i, a través d'altres canals publicitaris, difonen el "Mètode Internacional Narconon" per a la rehabilitació de toxicòmans (recordi's que una part important dels pacients de Narconon passen a formar part de l'"staff" de Dianètica-Església de la Cienciologia); **El Moviment**, "enquestes" a joves en escenaris públics d'interacció social; **Hare Krishna**, contactes que estableixen durant les seves activitats de venda de literatura del grup; **Testimonis de Jehovà**, proselitisme directe en les activitats de predicació pel carrer i, especialment, a domicili; **Fe Baha'i**, difusió explícita de la doctrina en llocs on no es troben implantats per part de predicadors especialitzats, denominats "pioners".

El Patriarca ha d'ésser considerat a part. El contacte amb El Patriarca forma part d'un recorregut terapèutic que s'inicia, normalment, entre d'altres possibles opcions, quan els heroïnòmans arriben a una situació límit: "en muchos individuos la secuencia del consumo de heroína llega a un cierto punto de no retorno (...) Como nota común todos tienen la percepción angustiosa de que «así no se puede seguir» (...) Se ha llegado a un punto extremo y el padecimiento, el conflicto o una momentánea lucidez proporcionada por el propio caballo hacen que todo se vea momentáneamente claro". (Funes; Romaní, 1985:97-98).

El resultat d'aquest primer contacte depèn, en gran mesura de:

D'una banda, de les característiques, expectatives i "factors de risc i vulnerabilitat" dels neòfits. Quant a aquests factors, a més dels trets ja esmentats, en alguns casos, la credulitat i la ingenuïtat hi seran decisives. En d'altres, serà el que podríem denominar "indefensió intel·lectual". En aquest cas, ens referim especialment al perfil al qual es dirigeixen els **Testimonis de Jehovà**: persones amb un baix nivell de formació (una part d'ells poden ésser considerats analfabets funcionals) (18). La via de proselitisme (especialment, la visita domiciliària), la insistència dels predicadors i el contingut del seu discurs de presentació facilita que les persones amb un baix nivell de formació, sense excloure d'altres variables, "restin desarmades" davant el "domini" de la Bíblia que demostren els predicadors.

D'una altra, de l'avaluació que els grups realitzen (normalment, els potencials nous membres pertanyen a una "audiència" prèviament seleccionada).

(18) Part dels membres han estat alfabetitzats dins el grup. Els Testimonis de Jehovà fomenten l'hàbit de la lectura entre els seus membres i, mitjançant una formació específica, milloren significativament la capacitat d'expressió oral dels predicadors.

8.2 Captació

En relació a la captació, durant la realització del treball de camp en els grups seleccionats com a unitats d'observació no hem observat cap situació assimilable al que habitualment es denomina "bombardeig de l'amor". Es a dir, l'activació conscient i premeditada d'un conjunt de tècniques de manipulació psicològica (expressió intensa d'afecte, exaltació de les virtuts del neòfit, presentació idíl·lica del grup i de les relacions entre els seus membres, etc.) amb l'objectiu explícit de sobrecarregar-lo emocionalment i vèncer la seva possible resistència. Sí que hem pogut constatar la freqüent recepció amigable -d'altra banda, "natural"- que es dispensa al nou arribat, aquesta, però, en cap cas pot avaluar-se com a "extraordinària". També hem constatat que els grups subratllen els aspectes positius de la seva oferta, sempre, però, dins d'uns nivells "lògics" i coherents amb el seu objectiu proselitista. Amb aquest mateix objectiu, els membres dels grups, en general, acostumen explicar, sense esquerdes, al neòfit la seva experiència dins el grup i els beneficis personals que aquesta els ha reportat; de nou, no apareix cap element distintiu pel que fa a la posició que adopta qualsevol convers en una situació semblant. En alguns casos, com hem constatat, els membres dels grups responen al model de "veritables creients" en els termes en què ha estat definit anteriorment (vegeu l'apartat 4.2 del capítol 4).

En fonamentar teòricament els aspectes que ara estem analitzant (vegeu l'apartat 5.5 del capítol 5) hem afirmat que "en la base de tot el procés, hi trobem l'engany inicial al qual és sotmès el neòfit que desconeix l'abast real del fenomen". En tots els grups pot considerar-se que aquest "engany" existeix, però en diferents graus. En la captació, per la seva pròpia essència, cap grup explica en profunditat quines obligacions i exigències comporta la pertinença, ni explica tot el que concerneix al seu funcionament, ni expressa, ni admet, dubtes sobre la "veritat" en la qual es fonamenta, etc. Ara bé, en alguns dels grups estudiats, l'"engany inicial" va més enllà d'aquesta "ocultació" compartida: en **Dianètica**, **El Moviment** i **Nova Acròpolis** l'engany, sense matisos, constitueix un tret bàsic per a la seva caracterització. Per exemple, Dianètica no explica que els seus membres assumiran el doble rol de venedors/compradors d'una serie inacabable de cursos; El Moviment no explica que el seu objectiu principal és "humanitzar la Terra" gràcies a l'explotació de les energies dels seus joves membres i, per últim, Nova Acròpolis es presenta com a "escola de filosofia esotèrica" sense fer cap referència a la seva orientació paramilitar i nazi.

Freqüentment, la relació grup-neòfit no supera aquesta fase i el vincle es trenca; en d'altres casos, un cop s'ha establert un primer nivell d'acceptació mútua i, especialment, si s'ha aconseguit interessar el neòfit, el grup activa tot el seu aparell legitimador per transformar la definició de la realitat dels iniciats i aconseguir la interiorització d'una nova "estructura de plausibilitat" (Berger; Luckmann, 1984).

8.3 Adoctrinament, conversió i retenció

L'objectiu principal d'aquest procés és obtenir l'ajustament sense reserves dels membres al "món" que el grup representa (19). Aquest ajustament implica la imposició d'una determinada "visió de les coses"; l'acceptació d'una jerarquia i la submissió normativa; i la desafiliació dels "altres móns" possibles.

En tots els grups seleccionats com a unitats d'observació es persegueix -més o menys explícitament-, per la seva pròpia lògica de funcionament, aquest objectiu. Ara bé, les exigències de l'ajustament són diverses i defineixen gradacions significatives entre ells. El nostre objectiu en aquest apartat és comparar i analitzar aquestes diferències i, fins on la informació ho permeti, establir talls significatius, acumulant trets, que permetin definir aquelles situacions potencialment perilloses.

En aquest punt de la nostra anàlisi s'han de tenir especialment presents -com a emmarcament de referència- els aspectes analitzats en els apartats precedents d'aquest capítol i en els capítols 6 i 7.

Control Cognoscitiu

Malgrat que no podem afirmar una expressa denigració del pensament crític (com a tècnica per modificar el pensament dels seus membres), tots els grups en controlen l'expressió i n'eviten especialment el foment. El corpus doctrinal i filosòfic constitueix la "Veritat" que no pot qüestionar-se. En uns casos, com ha estat descrit en el capítol 6, el corpus doctrinal ha estat "revelat" per la divinitat (**Mahikari, Brahma Kumaris, Germandat Rama, Fe Baha'i**) o pels extraterrestres (**Missió Rama**); en d'altres, està constituït per la "interpretació genuïna" d'una tradició religiosa (**Testimonis de Jehovà, Sahaja Yoga i Hare Krishna**). En **Guru Maharaj Ji** és "paraula de déu", donada la "naturalesa divina" del seu líder; en **Gnosi, Dianètica, Nova Acròpolis i El Moviment** constitueix el "nivell superior" del coneixement. Per últim, en **Arco Iris** és una filosofia de la praxi (experimentació, exploració interior) i en **El Patriarca** un mètode terapèutic que comporta una forma alternativa de vida.

A més, el corpus doctrinal i filosòfic solament és interpretable segons les directrius del grup (personalitzades en el líder i/o en els membres "més avantatjats"): "en cierto sentido, el disidente resulta todavía más peligroso para la secta que el renegado que se ha aliado al enemigo, pues el disidente no deja de afirmar su pertenencia al grupo. Al oponerse al consenso del grupo, el disidente introduce un elemento de elección personal dentro de una estructura que se funda en una unanimidad de elección" (Coser, 1978:106). Per exemple, en Hare Krishna utilitzen l'expressió "no especular" davant d'interpretacions que divergeixen de les del fundador del grup o quan, a criteri dels membres "més avantatjats", algun membre realitza una afirmació "sense tenir tota la informació".

(19) "Es posible prescribir procedimientos específicos, por ejemplo, para convencer a individuos de que podrán comunicarse con seres de otros planetas, siempre que guarden una estricta dieta de pescado crudo (...) La «receta» entrañaría la construcción de una estructura de plausibilidad para ictiófagos, debidamente segregada del mundo exterior y equipada con el personal socializador y terapéutico necesario; la elaboración de un cuerpo de conocimiento para ictiófagos, suficientemente artificioso como para explicar por qué el nexo, evidente por sí mismo, entre el pescado crudo y la telepatía galáctica no se había descubierto antes; y las legitimaciones y liquidaciones necesarias para dar sentido al viaje del individuo hacia esta gran verdad." (Berger; Luckmann, 1984:201-202).

En **Dianètica** (sobretot), **Nova Acròpolis** i, en menor mesura, en **Missió Rama**, **Hare Krishna**, **El Moviment** i **Gnosi** s'afirma que la seva filosofia o doctrina ha estat demostrada "científicament" (és el que hem denominat "ciència sagrada") i, per tant, no pot ser qüestionada. En **Brahma Kumaris**, **Sahaja loga**, **Mahikari** i **Guru Maharaj Ji** aquesta "demostració científica" resta limitada als efectes benèfics de les seves tècniques de meditació. En tots aquests casos la referència a la "ciència" constitueix una manipulació. Com formula encertadament Coser (1978:109) "cuando el sectario laico afirma que sus creencias están avaladas por la «ciencia» y rechaza al mismo tiempo el proceso continuo de autorrectificación que constituye la esencia misma del método científico, su actitud no deja de asombrarnos. Sin embargo, no debemos olvidar que, en el sistema de estos sectarios, el término «ciencia» tiene una connotación completamente distinta de la que tiene en el mundo exterior: más que un método, lo que denota es un artículo de fe."

D'altra banda, **Dianètica**, **Gnosi**, **Missió Rama** i **Germandat Rama** destaquen, entre els restants grups, per la irracionalitat dels seus discursos. A més, **Dianètica** i **Gnosi** utilitzen un vocabulari inintel·ligible per als no iniciats.

En general, en qualsevol procés de formació s'han de recórrer una sèrie d'etapes succesives fins que s'assoleix un hipotètic sostre (pensi's a tall d'exemple en la formació reglada). En aquest procés, normalment, les persones coneixen el conjunt de continguts de tot el programa de formació i, si així ho desitgen, poden accedir-hi encara que no puguin assimilar-los. La formació en la major part dels grups que estem estudiant segueix aquesta lògica; malgrat tot, en **Dianètica**, **El Moviment** i **Nova Acròpolis** i, encara que en menor grau, en **Gnosi**, els membres desconeixen el contingut de la seva formació ja que a aquest solament s'hi accedeix a mesura que s'ascendeix de rang. Amb això, i solament en subratllem la conseqüència més important en cada grup, s'aconsegueix: la submissió i l'ajustament normatiu (**Nova Acròpolis** i **Gnosi**); incrementar l'explotació econòmica dels membres i millorar-ne el rendiment proselitista (**Dianètica** i **El Moviment**).

En relació a la quantitat d'informació que els grups generen per ser estudiada, destaquen els **Testimonis de Jehovà**, **Dianètica** i, en menor mesura, **Gnosi**. En els dos primers es produeix una veritable saturació; amb això, es millora i aprofundeix la immersió dels membres en cada un dels grups i s'accentua una determinada "visió de les coses": el grup els aporta la major part de la informació per interpretar la realitat.

De fet, tots els grups s'esforcen -de nou, en diversos graus- a fixar, mitjançant diverses tècniques, la seva "visió de les coses": controlant l'accés a la informació exterior (per evitar la contrastació i la probable aparició de plantejaments crítics) i oferint interpretacions dels esdeveniments des de l'òptica del grup. Vegem-ho.

En primer lloc, han de persuadir els seus membres de la diferència significativa existent entre el que el grup significa i la resta de referents possibles. Com vam veure en el capítol 6, tots ells proposen algun tipus de solució per resoldre els problemes personals i/o els de la societat en el seu conjunt. Amb aquest objectiu, d'una banda, subratllen els "mals" del sistema (materialisme, insolidaritat, violència, corrupció, immoralitat, etc.) i, en alguns casos, les "insuficiències explicatives" de la ciència i de la filosofia dominants; d'una altra, positiuen la seva alternativa i, a través d'una lectura esbiaixada dels fets, reforcen la seva auto-definició com a entorn protegit i privilegiat.

Aquesta polarització grup/societat es transmet amb una major intensitat en **El Moviment** i en un grau menor, encara que significatiu, en **Dianètica** i **Gnosi**. Per als **Testimonis de Jehovà**, especialment, **Brahma Kumaris**, **Missió Rama** i **Gnosi** els esdeveniments confirmen la proximitat de la "fi dels temps". En **El Patriarca** s'enfereix el perill que representa "l'exterior" (causant de l'addicció a l'heroïna) i el risc de recaiguda que comporta la sortida de la comunitat (és a dir, la tornada al "medi").

El rebuig a la societat pel seu "materialisme" és molt intens en **Hare Krishna** i, en menor mesura, en **Guru Maharaj Ji**, **Brahma Kumaris** i **Sahaja Ioga**. Per a **Arco Iris** "la societat" representava la "repressió" i, per això, era responsable de totes les frustracions.

La intensa sobrevaloració dels continguts transmesos pels grups (**Dianètica**, **Nova Acròpolis**, **Gnosi**, **Missió Rama**, **Testimonis de Jehovà** i **Hare Krishna**) i/o de les pràctiques de meditació i de "transformació interior" (**Guru Maharaj Ji**, **Hare Krishna**, **Brahma Kumaris**, **Sahaja Ioga** i **Arco Iris**) tenen com a efecte -directament o indirectament pretès- la desvalorització progressiva de la informació aliena als grups, tant la que pertanyi a d'altres àrees de coneixement com la relativa a notícies d'actualitat. Vegem, a tall d'exemple, com es planteja aquesta qüestió en **Missió Rama**: "en cuanto a la disciplina mental, los extraterrestres señalan ejercicios de concentración, contemplación, lecturas adecuadas, la meditación misma, abstenerse de lecturas, películas o de TV; aquella parte de la TV y cine que podría contaminar nuestra mente. No tratar en este caso de eliminarlo completamente sino recurrir a aquello que sea edificante y positivo".

Malgrat que, en general, no es produeix una prohibició explícita al respecte -en cert sentit, perquè no és necessària- s'observa, en tots els grups, una tendència progressiva a prescindir de totes aquelles lectures "externes" i una disminució, o reducció selectiva, de l'interès -en alguns casos, de forma molt marcada- sobre els esdeveniments d'actualitat. Aquesta reducció és mínima, en termes relatius, en **Mahikari**, **Fe Baha'i**, i **Sahaja Ioga**. Això no significa, necessàriament, que la pertinença al grup no condicioni les àrees d'interès temàtic, el mitjà -audiovisual o escrit- que s'ha d'utilitzar per obtenir la informació o el tipus d'interpretació que d'aquesta es faci. En **Hare Krishna** aquest aïllament informatiu pot considerar-se màxim; per contraposició, **Fe Baha'i** i **Mahikari** representen l'expressió mínima.

Aquesta mateixa tendència es reproduïx en relació a les activitats formatives, reglades o no, en d'altres camps de coneixement. La dedicació d'energies a aquestes activitats resta desvaloritzada donada la seva aportació "trivial" (**Dianètica**, especialment, **Nova Acròpolis**, **Gnosi** i **Missió Rama**), o perquè no aporta res a l'"avenç espiritual" (**Hare Krishna**, **Guru Maharaj Ji**; i de manera menys explícita, en **Arco Iris**, **Brahma Kumaris**, **Sahaja Ioga**), o per ser secundària per a la rehabilitació (**El Patriarca**). A més, en **Nova Acròpolis**, **Testimonis de Jehovà** i **El Moviment** es promou expressament l'abandó dels estudis.

Paral·lelament, en tots els grups se segueix atentament l'avenç dels membres en els continguts que configuren les seves propostes i en el grau d'acceptació. Aquest seguiment, normalment, recau especialment -encara que no s'ha de menysprear el control informal entre iguals- en superiors jeràrquics o en membres "més avantatjats". En ambdós casos, la funció és resoldre els possibles dubtes i, alhora, controlar l'aparició de plantejaments crítics. Aquest control és més estricte en aquells grups on la interacció és més intensa i contínua (tots els casos de residència comunitària, especialment en **Hare Krishna** (20)) i en aquells que tenen

(20) Recordeu la referència ja realitzada en relació a l'expressió "no especular". En un sentit molt més ampli, utilitzen l'expressió "maya" o "il·lusió" quan algun membre "s'aparta del camí".

regulades activitats de reflexió col·lectiva (especialment, **Testimonis de Jehovà, El Moviment, Brahma Kumaris**) o contactes periòdics entre els membres i un superior jeràrquic o membre de referència designat pel grup (especialment, **Dianètica** en les sessions d'"auditació").

En **Gnosi i Nova Acròpolis**, a més dels controls ja esmentats realitzen exàmens per avaluar la "suficiència" dels membres i, si així ho aconsellen els resultats, limitar o impedir l'ascens jeràrquic.

D'altra banda, en tots els grups on la "meditació iòguica" i la "interiorització" constitueixen el nucli de les pràctiques, es tendeix a potenciar el que és sensorial en detriment del que és intel·lectiu. Aquesta tendència, malgrat que es dona intensament en tot ells, assoleix una especial rellevància en **Guru Maharaj Ji i Hare Krishna**. Per al grup **Guru Maharaj Ji** "la ment és la font de tots els problemes". En aquesta mateixa línia, i amb la mateixa intensitat, s'hauria d'incloure la posició de **Dianètica** pel que fa a la "ment reactiva". Respecte a **Hare Krishna**, il·lustrativament, aportem aquesta interessant reflexió d'un membre "avantatjat" del grup: "en las escuelas van al hemisferio izquierdo del cerebro como locos; para encasillar a la gente, para hacerla dócil, para hacerla esclava. El hemisferio derecho es el peligroso. Es el que te va a hacer libre; es el que te va a dar la visión de la vida en su globalidad, te va a hacer artista, revolucionario... El mantra es un método -de los más eficaces, además- para conectar con tu hemisferio derecho porque el sonido, al ser repetitivo (21), permite coartar el hemisferio izquierdo. Digamos que aburre al hemisferio izquierdo y entonces lo anula y aparece el hemisferio derecho. El mantra hace hombres críticos. El hemisferio izquierdo es el hemisferio del hombre esclavo; del hombre incapaz de crítica, incapaz de razonamiento".

Control fisiològic

En relació als aspectes que hem considerat en aquest tipus de control (vegeu l'apartat 5.5 del capítol 5) no tenim informació suficient. Fins on nosaltres coneixem, no sembla donar-se una utilització intencional d'aquests per minvar la resistència dels membres i afavorir-ne el sotmetiment. En el capítol anterior ja hem analitzat les pautes alimentàries i les rutines diàries (ens informen sobre la regulació de l'horari son/vigília). En relació a aquests dos aspectes, i si es té en compte el tipus d'activitats que realitzen i la seqüència temporal, l'únic grup que es diferencia significativament dels restants és **Hare Krishna**. Probablement, malgrat que ho afirmem amb reserves, en aquest cas sí que es pot parlar de tècniques manipulatives.

Pel que fa al control de la conducta sexual, alguns grups imposen una determinada moral sexual, més o menys rígida, el celibat i/o la castedat. En cap cas, aquestes pautes són variades arbitràriament; tampoc són utilitzades per humiliar els membres, per abusar-ne sexualment o com inducció a la prostitució. Com hem vist en el capítol 6, aquest abusos sí que s'han donat en d'altres grups.

(21) Recordi's que els membres de Hare Krishna reciten, diàriament i, com a mínim, 1728 cops el següent "mantra": "Hare Krishna, Hare Krishna, Krishna Krishna, Hare Hare, Hare Rama, Hare Rama, Rama Rama, Hare Hare".

Una part dels membres de **Hare Krishna** i **Brahma Kumaris** romanen cèlibes i subjectes a un vot de castedat. Els membres casats de **Brahma Kumaris** (són unions anteriors a la conversió) també es troben subjectes al vot de castedat. Els restants membres de **Hare Krishna** i els de **Testimonis de Jehovà** s'han d'ajustar a l'estricta moral sexual dels grups respectius. De manera semblant, però amb menys rigidesa, s'han de comportar els membres de **Fe Baha'i** (prohibició explícita de relacions extramatrimonials o pre-matrimonials).

Els restants grups -a excepció feta de **Gnosi**, **El Patriarca** i **Arco Iris**, que requereixen un tractament a part- no presenten cap tret significatiu.

En **Gnosi** els membres tenen prohibida l'ejaculació de semen. Segons el grup, aquesta pràctica és necessària si "es vol ser un Déu". En no ejacular, segons ells, s'adquireixen els següents poders: "intuición, clarividencia, oído mágico, telepatía, poderes sobre la vida y la muerte, poderes para no morir nunca, poderes sobre los rayos y las tempestades, sobre los huracanes y sobre la Tierra". Ja que el grup permet les relacions sexuals en les parelles casades, aquesta prohibició podria impossibilitar la reproducció que, en aquest cas, es desitja però, de fet, no solament no és així, sino que constitueix la pràctica obligada per a una reproducció idònia: "para crear un hijo no se necesita derramar semen. El espermatozoo que se escapa sin derramar el semen, es un espermatozoo seleccionado, un espermatozoo de tipo superior, un espermatozoo totalmente maduro. El resultado de semejante clase de fecundación es realmente una criatura de orden elevadísimo. Así es como podemos formar una raza de Super-hombres".

En **El Patriarca** les relacions sexuals estan controlades i la formació de parelles en les comunitats ha d'ésser aprovada pels responsables dels centres. Aquests, prèviament a l'aprovació, separen temporalment les persones que ho han sol·licitat per assegurar que la decisió és ferma. En aquest cas, s'ha de tenir en compte que en gran part de les comunitats terapèutiques per a drogodependents les relacions sexuals constitueixen una falta greu que, normalment, comporta l'expulsió del centre. En **El Patriarca**, si es permeten aquestes relacions, sota certes condicions, és a causa de la doble condició de centre terapèutic i de comunitat alternativa.

Arco Iris, entre els seus cursos, fonamentats en la seva interpretació del "tantrisme", organitzava activitats "alliberadores" que consistien en la pràctica pública i grupal de relacions sexuals, tant per als membres permanents com per a les persones que assistien als cursos. El referent d'aquestes activitats relatives a la conducta sexual s'ha de buscar en les propostes d'"alliberament sexual" sorgides dins els moviments contra-culturals dels anys seixanta. Segurament, aquestes activitats suposaren experiències traumàtiques -en diversos graus- a una part dels que hi van participar. Aquesta afirmació no contradiu, en la nostra opinió, el que s'ha afirmat més amunt: aquestes pràctiques no semblen "intencionals" (en el sentit que aquí li hem donat), sinó producte de la irracionalitat i de la "imprudència (?)".

Control de la conducta: aïllament i dependència

En aquest punt tractarem els restants mecanismes de control. Primerament, ens ocupem d'aquells que contribueixen directament a la fragilització de les relacions amb l'"exterior". En el capítol anterior ja hem analitzat els tipus de residència presents, i dominants, en cada un dels grups. Aquí volem subratllar, novament, algunes de les conseqüències essencials que es poden derivar de la residència comunitària (22): la interacció és molt més intensa i les barreres físiques, a més de les simbòliques, faciliten l'aplicació dels mecanismes de control; l'aïllament que comporta, en diversos graus, afavoreix la "desafiliació" i facilita la ruptura "natural" dels vincles socials (ruptura que, per la seva banda, reforça l'aïllament). Aquest procés s'observa clarament en **Hare Krishna**, **El Patriarca** i, en el passat, en **Arco Iris** (actualment, **Terra Nova**).

El cas d'**El Patriarca**, de nou, requereix un comentari apart. La separació de l'ambient on es va desenvolupar l'addicció forma part del programa terapèutic de totes les comunitats terapèutiques i és especialment rígida en les primeres fases del procés de rehabilitació. L'especificitat d' **El Patriarca**, com ja hem ressaltat anteriorment, és la tendència a prolongar la durada i a dificultar la sortida de les comunitats (de vegades, sobretot en el passat, fins i tot impeding-la).

A excepció feta d'**El Patriarca** -i aquí solament es dóna parcialment-, en els altres grups amb residència comunitària no s'impedeix coactivament la sortida a l'exterior, segons la nostra informació. Malgrat això, en tots els casos, els grups poden decidir el trasllat de residència dels membres. Aquesta pràctica, a més dels objectius explícits (realització d'activitats en altre lloc) es pot utilitzar per augmentar el distanciament social i espacial dels membres pel que fa a d'altres referents (com a vàlvula de seguretat davant d'un possible conflicte, per evitar la "defecció", etc.). Aquesta situació es pot donar també pel que fa als "precursors regulars" dels **Testimonis de Jehovà**. Amb el mateix objectiu, pot donar-se pel que fa a alguns membres de **Brahma Kumaris**, **El Moviment** i **Dianètica** (en aquests casos, afavorint l'ingrés a residències comunitàries).

En relació a aquests casos de residència comunitària, hem de destacar, per últim, que la manca de privacitat és especialment significativa en **Hare Krishna** i **Arco Iris**.

Cap dels grups estudiats pretén, obertament, la ruptura de les relacions familiars i, en general, socials dels membres (sense entrar, novament, en d'altres consideracions pel que fa a **El Patriarca**, recordi's el que ja ha estat establert en relació a la rehabilitació de toxicòmans). No obstant això, en tots ells -encara que en diversos graus- aquestes relacions es fragilitzen progressivament i, freqüentment, acaben trencant-se. En aquesta fragilització, o ruptura, intervenen diversos factors interrelacionats i tots remetent a la naturalesa essencialment "voraç" (23) dels grups: les exigències derivades de la pertinença resten,

(22) Recordi's que en alguns casos s'ajusten al model d'"institucions totals": "en la sociedad moderna, la tendencia social básica es que los individuos «duerman, jueguen y trabajen en sitios distintos con distintos copartícipes, bajo el control de distintas autoridades sin conformarse a un plan racional general», mientras que «el rasgo esencial de las instituciones totales puede definirse como una supresión de las barreras que de ordinario separan a estas tres esferas de la vida»." (Coser, 1978:15)

(23) "Las «instituciones voraces» se caracterizan por la presión que ejercen sobre sus componentes individuales para debilitar sus vínculos o impedir que establezcan otros con distintas instituciones o personas cuyas demandas de lealtad pudieran entrar en conflicto con sus propias demandas." (Coser, 1978:16)

objectivament, temps i energia que abans es dedicaven a d'altres activitats (implica l'abandonament progressiu d'aquestes i l'allunyament de les persones amb les quals es realitzaven); la immersió en el "discurs" del grup i les pràctiques que l'acompanyen demanen la interacció entre iguals (persones que comparteixin les experiències, els interessos, etc.); la pròpia pressió explícita dels grups per construir la identitat grupal per damunt de qualsevol altra, etc. Per exemple, en Sahaja loga es consideren una "família" (els "ioguis" són "germans" i la fundadora és la "mare"); en El Moviment durant el denominat "Seminari d'Interessos" es demana als membres que jerarquitzin les relacions segons la seva importància (amics, familiars,...). Si el propi grup no figura en primer lloc suposa sancions (retrets, ostracisme,...).

De la mateixa manera, en general, tampoc es prohibeix la realització d'activitats de lleure al marge dels grups. En alguns casos, algunes són "desaconsellades" (prohibides) per ser contràries a la moral del grup (**Testimonis de Jehovà**). Els membres de **Hare Krishna**, com en d'altres aspectes, presenten el grau màxim de separació del "món". Aquestes activitats, per a ells, formen part de "les forces que fomenten els desitjos de vida material" (és a dir, "maya"). Novament, aquestes activitats de lleure van perdent progressivament rellevància, per les raons ja apuntades, a mesura que s'aprofunditza la integració en els grups. En els grups en els quals aquestes -o una part d'elles- se segueixen realitzant, freqüentment es fan amb d'altres membres del grup (per exemple, en **Dianètica**, **El Moviment**, **Nova Acròpolis**, **Arco Iris**, **Guru Maharaj Ji**, **Testimonis de Jehovà** i **Sahaja loga**). Per als membres de **Mahikari** i **Fe Baha'i**, la pertinença al grup no suposa una alteració d'aquestes activitats ni una substitució de les persones amb les quals les realitzen (els grups aporten noves relacions les quals complementen les ja establertes).

Aquesta cadena de desvinculacions s'intensifica en aquelles situacions que impliquen "relacions laborals" o dependència econòmica dels membres respecte al grup (en relació a aquesta qüestió, recordi's que en el capítol 7 hem analitzat les formes de finançament de tots els grups): "precursors regulars" i membres que treballen en la seu central de Madrid dels **Testimonis de Jehovà**, "staff" de **Dianètica-Església de la Cienciologia**, membres permanents d'**Arco Iris** i **El Patriarca**, **Hare Krishna** i bona part dels components d'**El Moviment**.

Fent recapitulació de totes aquestes qüestions relatives a la "fragilització", el màxim d'intensitat relativa d'aquesta fragilització es dona en **Hare Krishna**, **Arco Iris** i **El Patriarca**. També és molt intensa en **Dianètica**, **El Moviment**, **Testimonis de Jehovà**, **Nova Acròpolis** i **Brahma Kumaris**. En els grups **Sahaja loga**, **Guru Maharaj Ji**, **Gnosi** i **Missió Rama** la fragilització és menys intensa; i en **Mahikari** i **Fe Baha'i** es dona el mínim d'intensitat relativa.

La "fragilització" a què ens referim és un aspecte important del fenomen que ens ocupa donat que, com afirma Coser (1978:104): "los miembros de la secta que tienen familia o están sujetos a obligaciones sociales de otra índole con el exterior, y cuyos papeles en la sociedad en general suelen entrar en conflicto con su papel de sectarios, son por lo general menos controlables, más independientes, menos dedicados al servicio exclusivo de la organización y, por lo mismo, menos seguros. El sectario ideal es exclusivamente un sectario, sin ningún otro atributo o interés."

L'expressió concreta d'aquest procés de desvinculació progressiva i les conseqüències i reaccions que pot generar dependran d'un complex conjunt de variables: intensitat de l'"alternació"; estructura totalitària del grup; "distància" cultural existent entre el grup i el context socio-cultural de referència; imatge social del grup i grau de legitimació/deslegitimació; nombre, tipus, intensitat i qualitat dels vincles socials previs dels membres; característiques personals dels membres (bàsicament): edat, personalitat passiu-dependent, grau de tolerància a la dissonància cognoscitiva i tendència al fanatisme.

Abans de prosequir amb el nostre fil discursiu, és necessari reprendre alguns aspectes ja tractats:

Com ja hem vist, la resposta més intensa contra aquests grups es produeix, per un cantó, des de les famílies directament afectades pel fenomen: en molts casos, la immersió d'un membre de la família en un d'aquests grups comporta una crisi profunda en el seu funcionament (ruptura de la comunicació, tensions i conflictes intrafamiliars, culpabilització, angoixa, etc.); per l'altre, malgrat que en menor grau, des de sectors polítics progressistes alertant contra la intolerància i el totalitarisme que alguns d'ells representen i difonen. A un altre nivell, professionals des de diverses disciplines han apuntat les conseqüències negatives que es deriven del funcionament d'alguns dels grups.

Així mateix, les denúncies realitzades, en diversos països, contra alguns d'aquests grups han requerit la intervenció de la policia i els tribunals. En força ocasions, les sentències judicials han estat condemnatòries. En el capítol 7 ja ens hem referit a aquests casos (d'altra banda, s'han de recordar els esdeveniments cruentos succeïts a d'altres països). Aquest conjunt de fets, valoracions i crides d'atenció, com ja vam veure, han estat difosos, de vegades, sense matisos pels mitjans de comunicació i han acabat configurant la "imatge social dominant de les sectes" (descrita en el capítol 1).

Més enllà d'aquestes respostes, la intervenció de l'Estat i de les institucions legítimes (especialment, les Esglésies) ha estat limitada i prudent. Al respecte, no pot parlar-se d'una estratègia d'exclusió -més o menys elaborada- de les institucions legítimes davant de la hipotètica competència, dins del seu espai, que aquests grups representarien. Naturalment, aquesta afirmació -malgrat ser certa en termes generals- no exclou l'existència d'una tensió inclús/exclusió latent entre aquests grups i el sistema (tensió que, eventualment, pot fer-se explícita en casos concrets); ni oculta l'existència d'un discurs deslegítimador elaborat des de la ideologia dominant.

La limitada resposta des de les institucions legítimes és perquè aquests grups no suposen una amenaça "real" per al sistema dominant. De fet, ocupen espais creats pel propi sistema i les seves propostes afavoreixen l'ajustament d'una part de la població (sovint, a costa de la claudicació de la seva voluntat i autonomia; freqüentment, de manera intensa). A més, tots els grups es troben bastant ben adaptats a les lleis del mercat. La major part d'ells -i ens referim al conjunt de la unitat d'anàlisi-, no poden competir amb les institucions legítimes (amb algunes excepcions, com veurem) donada la posició perifèrica i marginal; posició que, d'altra banda, els permet "sobreviure": d'una banda, perquè el sistema no els percep com a potencialment disgregadors; d'altra, perquè així poden controlar, en millors condicions, l'aparició de crisis estructurals (atès el tipus d'organitzacions que són, més probables quant menys "perifèrica" sigui la seva posició).

Els que sí poden competir són una minoria (a Catalunya, **Testimonis de Jehovà**, **Església de Jesucrist dels Sants de l'Últim Dia (Mormons)** i **Adventistes del Setè Dia**) i, en tots els casos, "competeixen" en l'espai de les Esglésies dominants (precisament, aquests són -en termes relatius- els que gaudeixen d'una millor acceptació). En qualsevol cas, puguin "competir" o no, han d'ésser avaluats en termes d'"ordre". En bastants casos, com hem vist en el capítol 7, constitueixen l'expressió de les tendències més intolerants i conservadores presents en el nostre sistema. En aquest sentit, representen l'"Ordre" (l'ordre de l'"ordre").

En aquest punt, podem reprendre el tema central que estàvem tractant. La "fragilització" afecta, en primer terme, les xarxes de relacions personals basades en l'amistat i de forma molt més traumàtica, per la intensitat i complexitat de la interacció, a la família. Es en aquest àmbit on els grups entren en competència i per això la importància dels mecanismes que hem analitzat i les respostes de les famílies (en ambdós casos lligada al conjunt complex de variables que hem exposat anteriorment).

Per concloure aquest apartat, vegem d'altres mecanismes de control de la conducta que reforcen la identitat grupal i la dependència:

En alguns dels grups es dona una pràctica que afavoreix la desidentificació amb un mateix: el canvi de nom. En **Hare Krishna** i **Arco Iris** tots els membres en pertànyer al grup canvien el seu nom. En **Missió Rama** reben un "nom còsmic" (equival a un "mantra" personalitzat) i en **Brahma Kumaris** solament els coordinadors, pel que sembla, han canviat el seu nom (desconeixem si aquesta pràctica es troba relacionada amb l'adquisició d'aquest estatus).

El control de la indumentària també és una pràctica que pot afavorir la desidentificació (aquest aspecte ja ha estat tractat en l'apartat 7.4 del capítol 7).

Els grups, en diferents graus, estableixen una programació d'activitats que s'han de realitzar grupalment o individualment (una descripció permenoritzada d'aquestes activitats ha estat realitzada en l'apartat 7.3 del capítol 7). Aquesta programació és especialment intensa en **Hare Krishna**, **El Patriarca** i **Arco Iris**; així mateix, en un nivell semblant, aquesta situació afecta els membres amb dedicació exclusiva de **Dianètica**, **El Moviment** i **Testimonis de Jehovà**. En general, el grup **Testimonis de Jehovà** realitzen un seguiment continu i exhaustiu de les activitats dels membres. Dels restants grups, la programació és més intensa en **Nova Acròpolis**, **Brahma Kumaris** i **Gnosi**.

Seguint aquesta línia, és important ressaltar una de les seves concrecions: la pràctica de sessions continuades o periòdiques d'exercicis de meditació i/o interiorització relacionats amb la recerca d'alternatives del grup.

A excepció feta de **Testimonis de Jehovà**, **Fe Baha'i**, **El Patriarca** i **Mahikari** en els restants grups constitueixen una activitat rellevant: intensa en **El Moviment**, **Nova Acròpolis**, **Sahaja Yoga** i **Missió Rama**; i especialment intensa en **Hare Krishna**, **Arco Iris** i **Dianètica** (incloent aquí les "audicions").

Guru Maharaj Ji, **Brahma Kumaris** i **Gnosi** requereixen ser considerats a part. Malgrat que en tots els grups pugui donar-se una intensificació individual d'aquestes pràctiques, és més probable que es doni en aquests tres. A més, les característiques de la "recerca" i el tipus de "connexions" que pretenen poden ser particularment perturbadores: les "quatre tècniques" de **Guru Maharaj Ji** i els "cinquanta punts per aconseguir la perfecció" de **Brahma Kumaris** per "connectar amb la divinitat"; el "desdoblament astral" i els "somis per predir el futur" de **Gnosi**. Per aquesta raó, els integrem en la categoria d'intensitat màxima.

D'altra banda, el seguiment d'aquestes activitats des del grup aporta una informació valuosa sobre el grau d'ajustament dels membres a les pautes prescrites. En alguns casos, aquesta informació és obtinguda públicament, (sempre dins el si del grup); en d'altres, en contactes privats entre un superior jeràrquic i cada un dels membres. Ambdós sistemes -freqüentment complementaris- i la intensa circulació d'informació seguint canals informals permeten que els líders, dirigents o responsables coneguin acuradament les característiques personals dels membres. Aquesta informació afavoreix, en diversos graus, la pressió psicològica i, si escau, l'aplicació de sancions que -directament o indirectament- fomenten el sentiment de culpabilitat.

Quant als mecanismes, solament subratllarem els més rellevants utilitzats per obtenir informació i/o per pressionar psicològicament. Aquests mecanismes formen part d'un complex sistema que, explícitament o implícitament, ja ha estat establert en punts precedents d'aquest capítol i, de manera més genèrica, en els capítols 6 i 7.

Novament, les comunitats, els casos de residència comunitària i en els que hi ha dependència econòmica, constitueixen situacions particularment favorables tant per a l'obtenció d'informació, com per a la pressió que es pot exercir sobre els membres. Els grups on això es produeix d'una manera més intensa són:

Hare Krishna: relació entre "mestre espiritual" i "deixeble"; pressió de grup. A més, recordi's la utilització de les expressions "maya" i "no especular"; **El Patriarca:** sessions de grup. En El Patriarca aquesta pressió pot ser, en ocasions, molt intensa i, eventualment, poden donar-se també coaccions físiques. En aquest cas s'ha de tenir en compte l'especificitat dels membres que l'integren i la intencionalitat terapèutica d'aquestes accions (per suposat, en cap cas justifica la prolongació innecessària i la vulneració dels drets dels pacients) (24); **Dianètica:** "audicions". Detecció de la "ment reactiva", "el pitjor enemic que es pot tenir"; **Brahma Kumaris:** observació de la "lluïssor dels ulls". Segons el grup, si algun membre ha comès alguna transgressió els ulls el delaten perquè "no lluen" (expressen la "pèrdua de puresa"); **Arco Iris:** activitats comunitàries d'"interiorització" i "alliberament"; **El Moviment:** control jeràrquic i comentari de les "experiències guiades".

Nova Acròpolis i Testimonis de Jehovà constitueixen el segon nivell d'intensitat. En el primer grup, s'utilitza especialment el control jeràrquic (reunions amb el "mando"); en el segon, la participació en les activitats són controlades exhaustivament pels "ancians" i en la predicació, el membre "més avantatjat" segueix atentament l'evolució de l'aprenentatge del membre que l'acompanya. Les transgressions són sancionades i els restants membres en coneixen l'existència.

(24) En aquesta línia, incloem una síntesi de les aportacions de Comas (1984:84) en el seu anàlisi de les diferents xarxes de comunitats terapèutiques per a drogodependents (són valoracions de pacients i ex-pacients): **A.** Amb independència de la xarxa en la qual es realitzà la intervenció les experiències desagradables han estat transformades racionalment en necessitats terapèutiques. **B.** Per curar-se és necessari superar una sèrie de proves les quals són viscudes com un càstig necessari (reconeixement de la importància de les activitats que impliquen disciplina i esforç). **C.** A més, en el discurs també apareix com EL CASTIG pels actes realitzats mentre s'estava en situació de drogodependència (exigit per a tots i que possibilita accedir a l'estatus superior d'ex-addicte). **D.** El càstig va lligat a la motivació personal (solament els suficientment motivats accepten el tractament veritablement terapèutic, els altres se n'aniran i no els servirà de res): justifica la pressió terapèutica i àdhuc el tractament obligatori (mesures de retenció). **E.** La pressió ha de durar un temps mínim perquè el càstig es realitzi i la motivació personal es reforci suficientment (el temps és una condició objectiva per a l'obtenció d'un efecte subjectiu). **F.** Les experiències positives sorgeixen solament quan el tractament ha tingut èxit.

Per exemple, si un membre discrepa públicament de les creences, els "ancians" li exigiran penediment. Si així ho fa, estarà tres mesos a prova (assisteix a les reunions però no pot participar-hi). En cas d'adulteri, previ penediment, cap membre pot dirigir-li la paraula en públic. En cas de no haver-hi penediment o reincidir, el membre és fet fora i el grup prohibeix qualsevol tipus de relació amb ell.

En **Sahaja Ioga**, **Missió Rama** i **Gnosi** aquests aspectes es donen amb una menor intensitat -malgrat que continua essent rellevant-; **Mahikari** i **Fe baha'i** representen l'expressió mínima dins els grups que constitueixen les unitats d'observació.

Guru Maharaj Ji ha d'ésser considerat separatament. Probablement, és un dels grups on es pot produir una major pressió psicològica (i que pot provocar una profunda inseguretat i angoixa). Aquesta pressió és present en el procés d'iniciació fins a la recepció del "coneixement". El "guru" (líder del grup) o el "mahatma" (instructor) pot impedir al neòfit l'accès al "coneixement" si no el "considera preparat". Malgrat que això forma part de tots els processos iniciàtics, en aquest cas assoleix una especial rellevància: és l'element clau de pertinença i en el grup s'insisteix constantment en la "transformació extraordinària" que suposa (en totes les reunions públiques els membres del grup expliquen la "deliciosa experiència" arran de l'accès al "coneixement"). Probablement, una tensió equivalent es dona en **Dianètica** per assolir el nivell de "clar" (és a dir, l'absència de tota mena de dolor).

8.4 Consideracions finals

Per concloure aquest capítol volem referir-nos a les hipòtesis formulades en desenvolupar l'emmarcament teòric (vegeu l'apartat 4.2 del capítol 4). En aquest capítol -i en els dos precedents, (capítols 6 i 7) hem procurat presentar les variables significatives per a la seva contrastació i, en el seu cas, validació. Malgrat que els resultats obtinguts no són suficientment satisfactoris, sí que ens permeten afirmar la importància de la "por a la llibertat" en l'apropament a aquests grups i el decisiu paper que exerceix en la captació i en l'acceptació, l'oferta de "poder" o "benestar" que els grups realitzen. Així mateix, en la conversió, en general, predominen els processos d'identificació i d'aprenentatge de rol. No obstant això, aquesta constatació no exclou -ni minimitza- l'aplicació de mecanismes coercitius en la major part dels grups estudiats. Com hem vist al llarg d'aquest capítol, una part d'ells es caracteritza per la presència d'aquests mecanismes en els graus màxims d'intensitat relativa. Aquests casos, com a mínim, s'aproximen al que hem denominat "model passiu": la conversió es realitza amb una mínima intervenció de la persona i s'explica per l'aplicació de mecanismes de control social i de persuasió coercitiva.

Arribats a aquest punt, i com a conclusió, estem en condicions d'afirmar que si els grups en els quals es donen nivells alts d'aplicació dels mecanismes de control i de persuasió coercitiva que hem analitzat en aquest capítol es caracteritzen, també, per la presència -en nivells significatius- de la major part dels restants aspectes que hem analitzat en els capítols 6 i 7 (fonamentalment: irracionalitat, liderat autoritari, estructura totalitària, rigidesa normativa, explotació laboral i econòmica), aquests poden ser considerats com a **"grups potencialment generadors de trastorns de la personalitat"**.

9 MAGNITUD NUMERICA DEL "FENOMEN SECTARI"

9.0 Introducció

Un dels objectius d'aquesta investigació era arribar a estimar la magnitud del "fenomen sectari". L'assoliment d'aquest objectiu planteja greus dificultats i, per això, abans de desenvolupar l'aproximació realitzada cal fer algunes precisions.

Primerament, l'estratègia desenvolupada en aquesta investigació és essencialment qualitativa, congruentment amb l'objectiu principal: l'estudi aprofundit de la naturalesa del fenomen.

En segon lloc, i directament relacionat amb l'anterior, per assolir una estimació fiable caldria utilitzar tècniques de mostreig. Tanmateix, en aquest cas, s'ha de tenir en compte els problemes de mostratge de fenòmens "ocults" (de difícil localització) i "marginals" (característiques que posseeixen un nombre petit dels individus d'una població). En l'estudi d'aquests fenòmens, a més de necessitar una mostra molt gran, els procediments habituals de mostratge només proporcionen una quantitat molt petita d'individus, en menor proporció a la mostra que en la població mostrejada, i, normalment, s'obtenen mostres esbiaixades. Per aquestes raons, aquesta estratègia resta limitada i sovint cal recórrer a procediments indirectes d'estimació.

En la nostra investigació, i donades les dificultats ja descrites, vàrem optar per aproximar-nos a la "magnitud del fenomen" seguint dues línies: d'una banda, la que desenvolupem aquí, aproximant-nos al que podríem denominar "camp gravitatori" del fenomen (interessos genèrics per temàtiques que constitueixen els eixos dels discursos explícits dels grups estudiats, encara que, no d'una manera exclusiva: esoterisme, tradicions orientals, teràpies alternatives i naturisme, paraciències, etc); d'una altra, quantificant els membres de tots els grups que constitueixen la unitat d'anàlisi del nostre estudi (ja ha estat desenvolupada en l'apartat 6.3 del capítol 6).

El desenvolupament d'ambdues línies ha exigut un gran esforç durant la investigació. Els resultats obtinguts aporten una imatge impressionista, fragmentària i limitada, però d'un notable interès, ateses les mancances d'informació prèvia en aquest camp i, ho reiterem, els problemes que planteja la seva obtenció.

Abans de presentar els resultats obtinguts a partir de les convocatòries públiques, anàlisi que constitueix la nostra aproximació al "camp gravitatori" d'una bona part de la temàtica que ens ocupa, hem de situar aquest "camp" en una dimensió més àmplia.

* A la pràctica totalitat de la premsa diària, i a bona part de les publicacions periòdiques d'informació general, existeix una secció d'astrologia ("l'horòscop") freqüentment consultada pels lectors, les prediccions de la qual són acceptades en diversos graus de credulitat per un bon nombre d'ells.

* Hi ha un elevat nombre de persones que es fan fer les seves "cartes astrals" i accepten, també en diversos graus, la influència dels astres en les seves vides; o es fan "tirar les cartes", o "llegir les mans", etc.

* Existència de publicacions periòdiques especialitzades, amb una tirada considerable, que tracten temes pseudo-científics i pseudo-filosòfics. Així mateix, és freqüent la inclusió d'articles d'aquesta mena, i amb un enfocament similar, a revistes d'informació general, "premsa del cor", etc.

* Existència d'un mercat editorial de gran penetració comercial sobre ufologia, paraciències, esoterisme... que ha generat la publicació de vertaders "best-sellers" que informen, com a fets verificats, sobre "fenòmens" i "misteris" que, suposadament, la "ciència no ha pogut explicar".

* Programació regular d'espais especialitzats a la ràdio, sobretot, i a la televisió i d'altres monogràfics que analitzen aquestes temàtiques. En general, aquests espais són acrítics i el seu objectiu és difondre lectures esbiaixades de fenòmens "inexplicables", que augmenten la confusió i enforteixen la credulitat d'una part de l'audiència i, donada la seva penetració, contribueixen a l'èxit comercial dels "productes" d'aquest mercat.

* Per acabar, i sense pretensió d'exhaustivitat, cal considerar també l'existència de certs gèneres cinematogràfics especialitzats en aquestes temàtiques "misterioses" i l'èxit de públic d'algunes de les seves produccions (especialment pel·lícules sobre possessió demoníaca, espiritisme, bruixeria, poders paranormals de la ment, etc.).

9.1 Les convocatòries públiques a través dels mitjans de comunicació social

En la línia ja apuntada, un dels camps de treball que ens interessava aprofundir com un element més d'informació, era el de l'anàlisi sistematitzada de les convocatòries que es realitzen a través de la premsa diària i de les revistes especialitzades invitant a actes públics, ja es tracti de conferències concretes, taules rodones, cursos o cursets, seminaris, exposicions o presentacions de llibres més o menys vinculades amb grups organitzats.

Decidírem, no solament limitar-ho en el temps (des del setembre del 1989 fins l'agost del 1990) sinó també limitar-nos pel que fa als òrgans de comunicació (**El País** com a premsa diària i **Más allá**, el suplement **El Correo del Sol** de la revista **Integral** i **Karma 7**).

Un cop aconseguida aquesta documentació, vàrem fer un buidatge sistemàtic de tots els actes que estaven relacionats amb les temàtiques que buscàvem (esoterisme, tradicions orientals, teràpies alternatives i naturisme, paraciències, etc.) i les vam introduir en la base de dades. El procés de dades s'ha realitzat utilitzant el programa DBase IV. En l'apartat 12.5 del capítol 12 es pot veure el model de fitxa emprada.

En total, en aquest període, l'oferta pública de les quatre fonts consultades va ésser de 653 convocatòries diferents. La distribució proporcional segons les fonts és la següent: **El País**, 55%; **El Correo del Sol**, 21%; **Más allá**, 15% i **Karma 7**, 9%.

El 83% del total de convocatòries feien referència a actes que se celebraven a Barcelona ciutat i el 14% a municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. La resta, el 3% corresponia a actes en d'altres indrets de Catalunya. Aquesta distribució expressa la importància objectiva de l'oferta existent a Barcelona i el seu entorn metropolità; també, però, s'ha de considerar que en la font principal consultada, el diari **El País**, s'anuncien preferentment actes que tenen lloc dins aquest àmbit espacial.

El 70% dels actes eren convocatòries per assistir a conferències i el 20% proposaven la realització de cursos. El 10% restant informava sobre actes diversos (seminaris, col.loquis, presentació de llibres, exposicions, etc.). Aquesta distribució proporcional, segons el tipus d'acte, és semblant a la que resulta de la quantificació realitzada de tots els actes, de qualsevol tema, que s'anunciaven, durant aquest període, en el diari **El País**.

L'anàlisi realitzada de la secció de convocatòries del diari **El País**, ens ofereix una interessant dada per dimensionar la importància relativa d'aquestes temàtiques sobre el conjunt de l'oferta pública d'actes: les conferències de les temàtiques que centren el nostre interès representen el 22% del total de conferències proposades durant el període estudiat.

D'altra banda, vàrem procedir durant el període que va des del 10 de novembre del 1990 al 27 de gener del 1991 a observar sistemàticament els continguts sociològics d'algunes d'aquestes convocatòries (en total 59) a les ciutats de Barcelona (52), Tarragona (3) i Mataró (4) a través de la presència efectiva on se citava la convocatòria. El guió d'observació/descripció utilitzat es pot veure en l'apartat 12.4 del capítol 12. Els investigadors que assistien als actes recollien el màxim possible d'informació, seguint pautes homogènies, i redactaven, posteriorment, un informe de cada sessió.

En aquestes descripcions es van recollir els perfils demogràfics i socials de les persones que hi acudien i les relacions socials que s'hi establien. Serà precisament aquesta definició la que ens permet tipificar un cert nombre d'aquestes reunions i fer algunes generalitzacions al respecte.

Es per això que, heurísticament, la nostra exposició començarà per la identificació descriptiva de les reunions per procedir a generalitzacions -amb les limitacions ja citades i les necessàries cauteles- a partir del conjunt de les 653 referències que integren la base de dades.

Aquesta aproximació intenta veure, el més objectivament possible, quines característiques demogràfiques i socials presenta la població que està buscant quelcom alternatiu a la seva vida quotidiana. Aleshores, fent-se ressò de l'oferta pública aquesta població, acudeix a un determinat centre o local públic per sentir uns missatges que li permetin articular idees alternatives a la pròpia vida.

Els 59 actes dels quals s'ha obtingut informació qualitativa, apleguen 1.757 persones que, segons les ciutats i el sexe dels que hi assisteixen, ens dóna la relació següent:

Lloc de realització	Actes	Homes	Dones	Total
Barcelona	52	645	1.046	1.691
Tarragona	3	16	29	45
Mataró	4	8	13	21
Total	59	669	1.088	1.757

Tenim ja un primer perfil global que ens diu que aquests actes en general mouen relativament més població femenina (62%) que masculina, amb una mitjana global de 30 persones per acte convocat.

Pel que respecta a l'edat dels assistents, la distribució percentual aproximada és la següent:

	Homes	Dones	Total
0-14 anys	0.3	0.8	0.5
15-29 anys	23.7	20.5	21.0
30-44 anys	34.4	26.7	33.1
45-64 anys	29.5	40.0	32.3
+ de 64 anys	12.0	12.0	12.0
Total	100.0	100.0	100.0

D'aquest perfil global demogràfic dels assistents als actes, convocats per mitjà de la comunicació publicitària, podem afirmar el següent:

- * Hi acudeixen més dones que homes. La ràtio dones/homes és 1.6.
- * Les edats majoritàries són en l'interval adult i gran (entre 30 i 64 anys). La mitjana d'edat dels assistents és de 44 anys.
- * Per als homes l'edat més freqüent és entre 30 i 44 anys i per a les dones entre 45 i 64 anys.

Farem ara una aproximació qualitativa als continguts en funció de les tipologies següents: actes públics en llibreries de caràcter generalment esotèric, grups o societats esotèriques que convoquen actes públics en un local privat i, finalment grups amb un marcat contingut doctrinal. Els actes públics en llibreries es diferencien dels altres en què la convocatòria no la fa, amb una excepció, un determinat grup més o menys organitzat.

Actes públics en unes determinades llibreries

Apleguem aquí un conjunt d'actes públics que són habituals en llibreries especialitzades en publicacions esotèriques i en la venda de talismans i altres objectes connectats amb el món del misteri; es tracta d'actes amb una possible i aparent desconexió de l'activitat mercantil de la botiga i solen fer-se en locals apartats o als interiors a la mateixa llibreria.

Les llibreries a les quals s'ha fet acte de presència són: Piràmide, Epsilon amb el seu pub, auditori i centre d'art anomenat Abraxas, Síntesis, Arunachala, A.Riom.Mar i Alpherat Centre. S'ha assistit a 16 actes d'aquestes llibreries i forma un conjunt informatiu realment interessant.

S'hi observa una majoria de dones i una presència important de persones adultes entre els 30 i els 44 anys (40%).

A la llibreria **Piràmide** l'ambient entre les persones és relaxat; el públic (una mitjana de 15 persones per acte) és predominantment femení (77%) i les edats que destaquen oscil·len entre els 15 i els 44 anys (40% són joves entre 15 i 29 anys i 45% entre els 30 i els 44 anys). La major part dels assistents es coneixen, especialment les persones més grans, i són competents en les seves converses esotèriques i, a l'hora d'acomiarar-se, es comprometen per a la pròxima convocatòria.

Segons el tema, el públic manté una actitud prou passiva; ni es prenen notes ni es grava res i sempre hi ha algú que distribueix propaganda de les pròximes cites. De totes maneres, s'hi desvela un marcat interès pel tema i, en acabar, no són pas pocs els que es queden conversant i intercanviant amb el qui ha fet l'exposició, amb el qual mantenen sovint un to de tracte d'evident familiaritat.

Una constant: l'arribada a la llibreria és freda i, per tal d'esperar l'hora del començament, la gent consulta textos fins que són invitats a entrar a la sala; ningú no es relaciona massa.

La llibreria **Epsilon** organitza al pub **Abraxas** activitats diverses. El local té una capacitat per a unes 100 persones i els dimarts es realitzen, fidelment, uns actes que defineixen com "dimarts culturals".

Aquí hi ha un clar predomini d'homes: joves de 15 a 29 anys d'edat (25%) i grans entre 45 i 64 anys (el 41%). El nombre mitjà d'assistents és important ja que excedeix de poc les 50 persones per acte.

L'erudició és una constant i s'hi concentren sovint personalitats del món esotèric; de fet, poc o molt, tots es coneixen i se saluden i n'hi ha força que es queden a la barra del pub mentre segueixen atentament els diàlegs de l'auditori.

La llibreria **Síntesis** disposa d'un petit local a l'interior on hi caben unes quaranta cadires molt atapaïdes. A la conferència que vàrem assistir, la gent era de classe mitjana i el públic, integrat majoritàriament per dones (71%) sobretot entre els 30 i els 44 anys, va ésser extraordinàriament participant.

La llibreria **Arunachala** disposa d'un local de 15 metres quadrats, amb 35 cadires a un altell del local comercial, de tal manera que des de la sala de conferències es veu la llibreria.

Els assistents són majoritàriament dones (67%) i amb un predomini de gent bastant gran (49% entre 45 i 64 anys i 19% de més de 65 anys), l'assistència mitjana excedia de 20 persones; encara que amb grans diferències segons les sessions.

La llibreria **A.Riom.Mar**, a l'entrada de la qual hi ha un cartell que diu "Centre Esotèric Eriomar" disposa també d'una sala situada darrera la botiga on es venen llibres de temes esotèrics, productes de règim i herbes. És petita i hi caben unes 20 persones.

El públic assistent arriba a una mitjana de 16 persones, és sobretot femení (66%) i d'edats que oscil·len entre els 30 i els 44 anys (el 50%).

L'actitud del públic és positiva i participativa i es crea un bon clima de diàleg: es prenen apunts, es grava el discurs i quasi tots es coneixen; la familiaritat entre ells és evident.

L'**Alpherat Centre**, lligat a la **Societat Espanyola de Meditació**, és una llibreria moderna i funcional. El lloc on s'imparteixen les conferències és una habitació amb 40 cadires

La conferència a la qual hem assistit acull 19 persones amb una forta representació femenina (82%), el percentatge d'edats és el 41% entre 30 i 44 anys i el 53% entre 45 i 64 anys. Tothom es coneix i fins i tot el conferenciant té una forta familiaritat amb les persones assistents.

Societats esotèriques i filosòfiques

S'ha assistit a 14 actes convocats per societats esotèriques i filosòfiques: Associació d'Amics de l'Índia, Centre d'Estudis Naturistes i Estel, Centre de Creixement Personal.

El perfil global de les persones que assisteixen s'inscriu en els paràmetres següents: presència majoritària de dones (73%) i d'edats predominantment grans; o adults entre 45 i 64 anys (44%) o persones de més de 64 anys (18%). Aquí no hi ha menors de 15 anys.

La diferència de consideració sobre el grup precedent té una explicació. Pel que fa a les llibreries, es tracta de locals públics en els quals s'hi fa diversitat d'activitats (potser del mateix signe); però no hi ha clarament un grup al darrera. Ara, en canvi, es tracta d'associacions permanents més o menys organitzades que faciliten activitats sistemàtiques per als seus adherents. És per això que creiem necessari fer-ne una classificació tipològica diferenciada.

De l'**Associació d'Amics de l'Índia** s'han recollit dades de deu convocatòries. La presència de les dones s'intensifica (79%) i l'edat predominant es polaritza (46% entre 45 i 64 anys). L'assistència mitjana als actes és considerable ja que arriba a la mitjana de més de 36 persones per convocatòria.

El **Centre d'Estudis Naturistes** disposa d'una sala amb unes 30 cadires en semicercle. Als dos actes als quals hem assistit hi havia 14 persones, majoritàriament homes (59%) i d'edats bastant grans: 37% entre 45 i 64 anys i 30% de més de 65.

Els nivells d'interès del públic assistent són elevats i, quan és necessari, hi ha una col.laboració expressa dels assistents.

Estel. Centre de Creixement Personal. La seu del grup disposa d'una sala amb una capacitat per a 40 o 45 persones.

El públic assistent és de 42 persones de mitjana i un predomini d'edats entre els 30 i els 44 anys (el 52%) i amb seguretat es tracta de persones que ja es coneixen.

Grups amb un marcat contigut doctrinal

D'aquests grups s'ha assistit a 28 sessions. Dels grups convocants, Brahma Kumaris, Nova Acròpolis, Gnòstics (en totes les seves formes de presentació pública), Rosa Crucis i Institut Filosòfic Hermètic formen part de la unitat d'anàlisi. L'Associació de Practicants de Psicoestètica no en forma part però consta al fitxer de l'Associació AIS/Pro-Juventut.

El perfil demogràfic dels qui assisteixen a aquests actes és el següent: hi destaca la presència majoritària d'homes i amb un predomini de les edats joves compreses entre els 15 i els 44 anys (26% entre 15 i 29 anys i 46% entre els 30 i els 44 anys) . Hi ha també la característica específica d'una lleugera presència, relativament significativa, de nens d'edats inferiors als 14 anys.

S'ha assistit a 7 convocatòries de **Brahma Kumaris**. En aquests actes, la mitjana d'assistents és de només 4 persones

Al local del **Lectorium Rosacrucianum** s'ha assistit a 7 convocatòries. La majoria dels assistents són homes (63%) i l'edat predominant és entre els 30 i els 44 anys. L'assistència de públic se situa entorn de les 28 persones de mitjana (el local pot encabir unes 50 cadires plegables). Feia la impressió que eren pocs els que hi acudien per primera vegada i la gent anava arribant en grups i se saludaven. S'hi nota una certa familiaritat.

Es proposa als assistents la possibilitat de fer-se'n soci i n'hi ha uns quants que omplenen una butlleta d'inscripció; hom es compromet a participar en uns diàlegs i a dur a terme determinades activitats espirituals, previ el pagament d'una quota de 600 pessetes al mes que serveixen per pagar el lloguer i les despeses de manteniment del local.

Nova Acròpolis, té un poder de convocatòria molt inferior, entorn de 7 o 8 persones de mitjana en els 4 actes als quals s'ha assistit. Aquí també hi predominen els homes joves i adults joves (menors de 45 anys).

L'**Institut Filosòfic Hermètic**, del qual només s'ha assistit a un acte, té una sala amb una capacitat per a unes 20 persones, instal.lades còmodament. A l'acte només hi ha 6 persones, majoritàriament homes joves (entre 15 i 29 anys).

Els actes de L'Associació de Practicants de Psicoestètica s'han fet en un dels salons de l'Hotel Balmoral. Hi ha assistit un centenar de persones de les quals el més destacable és que quasi la meitat (el 46%) són adults entre els 30 i els 44 anys. L'ambient és clarament elitista i tothom es coneix.

El grup Gnosi ha estat contactat a 2 poblacions diferents: 3 actes a Tarragona i 4 a Mataró; en total s'ha assistit, doncs, a 7 actes.

A Tarragona es tractava de l'Associació Gnòstica d'Estudis d'Antropologia i Ciència (AGEACAC) i també a 2 de les de Mataró (ja havíem vist una intervenció d'aquest grup al pub Abraxas de Barcelona); les altres 2 d'aquesta població eren al Centre d'Estudis Gnòstics (CEG). Ho descriurem separatament.

En conjunt, l'assistència a aquests actes és al voltant de les 10 persones, encara que no hi ha pas poca diferència en funció dels llocs: a Tarragona 15 persones i a Mataró, El Centre d'Estudis Gnòstics, 7; i AGEACAC, 4. Això sí, hi predominen les dones (63%) i la meitat del públic assistent arreu és jove entre els 15 i els 29 anys.

El quadre que segueix vol fer una síntesi de totes aquestes informacions.

Nom del local o grup	Mitjana d'assistents	Característiques sobresurtints (sexe - edat)
Llibreria Piràmide	15	Dones - 15-44
Llibreria Epsilon (Abraxas)	51	Homes - 15-29/45-64
Llibreria Síntesis	28	Dones - 30-44
Llibreria Arunachala	22	Dones - 45-64/+64
Llibreria A.Riom.Mar	16	Dones - 30-44
Llibreria Alpherat Centre	19	- 30-64
Amics de l'Índia	37	Dones - 45-64
Centre d'Estudis Naturistes	14	Homes - 45-64/+64
Estel. C. de Creix. Personal	42	- 45-64
Brahma Kumaris	4	- 15-29/+64
Rosa Crucis	28	Homes - 45-64
Nova Acròpolis	8	Homes - menys 44
Institut Filosòfic Hermètic	6	Homes - 15-29
Ass. Pract. de Psicoestètica	100	- 30-44
Gnosi (totes les seves formes)	10	Dones - 15-29

Les convocatòries públiques: aproximació quantitativa.

De les 653 referències constatades en el període d'un any, 235 (35%) són de grups que figuren en la unitat d'anàlisi. Per altra banda, cal tenir en compte que de dos dels grups esmentats (Institut Filosòfic Hermètic i Nova Acròpolis) no hem trobat convocatòries públiques en els òrgans de comunicació seleccionats en el període considerat.

Així, doncs, podem afirmar que, extrapolant les dades i els aspectes qualitius anteriorment descrits, les persones que es mouen per les temàtiques considerades, són les següents:

A) Actes públics a les llibreries:

Local	Mitjana d'assistents	Actes	Total assistents
Piràmide	15	22	330
Epsilon	51	32	1.632
Síntesis	28	10	280
Alpherat Centre	19	11	209
Arunachala	22	21	462
A.Riom.Mar	16	11	176
Total	151	107	3.089

Més de 3.000 assistents s'apleguen en un any en activitats d'aquesta mena. Cal posar en relleu la forta activitat de la llibreria Epsilon que ja n'acull més de la meitat.

B) Actes públics en les societats esotèriques i filosòfiques:

Local	Mitjana d'assistents	Actes	Total assistents
Amics de l'Índia	37	41	1.517
Estel.Centre de Creixement Personal	42	4	168
Centre d'Estudis Naturistes	14	27	378
Total	93	72	2.063

Amb tres grups es mouen més de 2.000 assistents. Aquí també cal assenyalar el gran relleu dels Amics de l'Índia que apleguen entorn de les tres quartes parts dels assistents.

C) Actes públics dels grups amb un marcat contingut doctrinal:

Local	Mitjana d'assistents	Actes	Total assistents
Associació de Practicants de Psicoestètica	100	6	600
Brahma Kumaris	4	24	96
Rosa Crucis	28	22	616
Gnosi	10	4	40
Total	142	56	1.352

Entorn de 1.300 persones assisteixen a aquestes convocatòries. I cal tenir compte que els actes de Brahma Kumaris, l'Associació de Practicants de Psicoestètica i de Gnosi estan directament enfocats a fer proselitisme.

Com ja s'ha fet constar en descriure les característiques dels assistents a les diferents convocatòries, bona part hi assisteixen repetidament. Per tant, aquest nombre de 6.500 persones no s'ha d'entendre com persones diferents.

Aproximadament, podem acceptar, a tall d'hipòtesi, que entre la meitat i les tres quartes parts dels assistents són les mateixes persones. L'aplicació d'aquests coeficients correctors a les dades obtingudes ens dóna un mínim aproximat de 1.625 persones diferents i un màxim de 3.250.

Igualment, utilitzant la mitjana d'assistència als actes observats (30 persones) podem aproximar-nos, orientativament i amb cautela, al nombre d'assistents als 418 actes restants. A aquestes convocatòries haurien assistit, aproximadament, 12.500 persones. Si apliquem els mateixos coeficients correctors ens dóna un mínim aproximat de 3.125 persones diferents i un màxim de 6.250.

En total, doncs, en el període d'un any, en totes les convocatòries estudiades, serien un total d'aproximadament 19.000 assistents i d'ells, entre 4.750 i 9.500 serien persones diferents.

Per a concloure aquest apartat cal remarcar que aquestes convocatòries estudiades només són una part de les que es realitzen regularment a Catalunya, el nombre de les quals ens és desconegut.

CONCLUSIONS

10 CONCLUSIONS

10.0 Introducció

En aquest capítol incloem un conjunt de consideracions i conclusions finals de la investigació. En part, el seu contingut és una recapitulació de les aportacions i generalitzacions realitzades en capítols precedents.

L'objectiu d'aquest capítol, a més de subratllar els resultats obtinguts i els interrogants que resten plantejats, és oferir -en un sentit més ampli i genèric- línies d'aprofundiment i una sèrie de suggeriments i propostes per a una aprehensió racional i objectiva del fenomen. En aquesta línia, atès el seu interès i rigor, inclourem aquí una síntesi de les resolucions adoptades per la **Comisión de Estudios de la Situación y Repercusiones de las Sectas en España**. En la nostra opinió, la seva inclusió en aquest capítol està plenament justificada malgrat que no siguin resultats propis de la investigació. Les referències a aquestes resolucions han estat extretes de Comisión de Estudio del Congreso de los Diputados (1989) i de Del Pozo (1991) i figuraran entre cometes en el text. Si ja han estat incloses en capítols precedents, no les tornarem a posar aquí i tan sols remetrem a la seva localització en l'informe.

10.1 Consideracions finals i recomanacions

* La complexitat i heterogeneïtat d'aquest fenomen fa necessari advertir contra el perill de simplificació. No és casual que l'estudi es trobi ple de matisacions i no és aquest un estudi que es presti al resum i molt menys a la cita parcial descontextualitzada, sinó, més aviat es tracta d'un treball per ser llegit i estudiat atentament, relacionant, complementant i matisant el que es diu en un i altre apartat, i prenent consciència dels seus límits. La constatació que altres seriosos estudis sobre el tema coincideixen a remarcar amb èmfasi la manca de respostes senzilles o fàcils a les qüestions aquí proposades, reafirmen les dificultats que provenen de la mateixa complexitat de l'objecte d'estudi.

* La unitat d'anàlisi constituïda per cinquanta dels grups que figuren en el fitxer de l'Associació AIS (elaborat fonamentalment segons les demandes d'informació i ajut rebudes de familiars de membres dels grups) constitueix un conjunt heterogeni de grups inclosos en una categoria que presenta certs problemes de configuració. Malgrat que els criteris de selecció per la inclusió en la unitat d'anàlisi van ser força clars i que, posteriorment, els criteris de selecció d'alguns grups dintre d'aquest conjunt, per ser estudiats amb més detall, hagin estat prou acurats (segons la seva representativitat, significació, tipologia...) les incongruències derivades de la composició de la unitat d'anàlisi han tingut conseqüències contraproductives per a la investigació. Aquesta observació negativa pot ser útil tenir-la present de cara a investigacions ulteriors.

* Atesa la connotació pejorativa i la confusió que comporta la utilització suggerim l'abandonament -o, provisionalment, un ús molt restringit i matisat- del terme "secta" ja que el significat conceptualment més precís, provinent de l'àmbit de la sociologia de la religió, no s'ajusta adequadament a les característiques de la major part dels grups que constitueixen l'objecte d'estudi.

La nostra alternativa al terme "secta", tot i que insatisfactòria, proposa la substitució pels termes, valoralment neutres, "grup" o "institució". Així mateix, donat que el terme "secta" inclou, sovint, l'atribut de "destructivitat" i que la "destructivitat", des d'un punt de vista psicològic, no constitueix una entitat clínica específica, ni representa un concepte perfectament delimitat, suggerim la substitució per "grup potencialment generador de trastorns de la personalitat".

* En qualsevol cas, i prenent com a referència els grups que constitueixen la unitat d'anàlisi, la solució satisfactòria d'aquest problema és pràcticament inviable donada la heterogeneïtat dels grups i la insuficiència, des d'un punt de vista científic, dels criteris -inclosa la pre-definició com a "sectes" ("destructives")- que n'han determinat la inclusió en la unitat d'anàlisi.

En aquest sentit, els problemes són presents en la pròpia definició i delimitació de l'objecte d'estudi. Per a la seva resolució, d'una banda, fóra necessari establir rigorosament què constitueix un "grup potencialment generador de trastorns de la personalitat", tant conceptualment com, sobretot, en termes operatius (especialment: articulació, jerarquia i gradació d'intensitats de les variables que hi intervenen); d'una altra, s'haurien d'establir talls significatius en un continu institucional -legítimat o no- que permetessin construir una tipologia de situacions clarament delimitada. L'articulació d'ambdues tipologies aportaria, entre d'altres clarificacions no menys interessants, la caracterització precisa -i no solament aproximada com l'obtinguda en aquesta investigació- dels grups que realment s'ajusten, i el grau en què ho fan, al tipus pre-definit com objecte d'estudi.

* Amb aquest objectiu, i donades les dificultats que planteja l'estudi d'aquest fenomen, suggerim la realització d'investigacions monogràfiques, en profunditat, utilitzant les tècniques qualitatives del treball de camp antropològic en una mostra significativa i limitada de grups. Aquestes investigacions haurien d'aportar una anàlisi processual dels grups i seguir (en el seu cas, reconstruir) durant un període de temps perllongat la trajectòria personal dels seus membres. Així mateix, en la nostra opinió, aquest treball de camp intensiu hauria de realitzar-se, en cada grup, per un equip compost per antropòlegs i psicòlegs.

D'altra banda, fóra interessant incloure en aquesta proposta d'investigacions grups de control, legítimats i no "etiquetats", que presentin característiques similars als específicament objecte d'estudi.

* Els grups estudiats formen part del nostre sistema socio-cultural i les seves propostes ofereixen solucions, sovint "absolutes", a dèficits socials, religiosos o existencials (reals o no, però que, en qualsevol cas, així són percebuts per una part de la població). El problema radica llavors en la vertadera naturalesa de l'oferta i en les exigències que comporta (més enllà de les cessions d'autonomia personal que qualsevol oferta d'aquest tipus porta implícites); i en els mecanismes que s'utilitzen per aconseguir l'ajustament normatiu i la consegüent redefinició de la realitat. Així mateix, en aquest plantejament s'han d'incloure les conseqüències que es poden derivar d'aquestes situacions.

* Atès que la demanda de la investigació es dirigia explícitament a grups que suposadament causen efectes negatius, no està de més insistir que aquesta suposició la prenia la investigació com a qüestió a provar. Cal no donar per suposat que les característiques d'uns grups siguin, sense més, aplicables a d'altres. Fins i tot en aquells grups que hagin resultat per a alguns membres generadors o potenciadors de trastorns de la personalitat, caldrà veure què representen aquests membres en el conjunt del grup. Encara que costums o creences d'alguns grups puguin sortir-se del que es considerat "normal" en la societat global, això sol no pot significar que siguin potencialment generadors de trastorns de la personalitat o censurables jurídicament en una societat democràtica. Cal considerar que molts membres de grups titllats de "sectaris" no sofreixen seriosos danys com a resultat de la seva implicació. Hi ha també persones a les quals, donada la seva específica situació personal, la pertinença a alguns d'aquests grups -entre d'altres alternatives possibles- els pot resultar, eventualment, beneficiosa. Aquestes consideracions, però, no exclouen que, de vegades, una part important dels membres d'alguns grups presentin trastorns, en diversos graus, relacionats amb la pertinença o, i aquest es un aspecte clau per caracteritzar les situacions, que la pertinença al grup incrementi significativament la probabilitat que aquests trastorns puguin aparèixer. En aquesta línia, és constatat que una minoria de grups origina seriosos problemes, i, en altres casos, poden sorgir situacions pertorbadores (Barker, 1989:137).

10.2 Indicadors de risc

A l'anàlisi d'aquests aspectes hem dedicat la totalitat dels capítols 6, i, especialment, 7 i 8. Aquí, volem destacar els indicadors claus que ens poden alertar sobre la potencial perillositat dels grups que els posseeixin (el grau de perillositat augmenta amb la intensitat de cada indicador, amb l'acumulació d'aquests i el perllongament de la seva acció al llarg del temps). En aquesta síntesi final evitem la inclusió de trets extrems la presència dels quals, en termes relatius, és significativament menys probable.

Abans de començar amb la presentació dels indicadors de risc, que constitueixen l'aspecte clau de les nostres conclusions, hem de fer constar que en les consideracions finals dels capítols 6 i 8 (respectivament, apartats 6.4 i 8.4) d'aquest informe, en part, ja els hem formulat des d'una altra perspectiva, o bé, hem inclòs conclusions que aporten altres dimensions per a la seva interpretació contextualitzada. Per tant, el contingut dels apartats als quals ens referim han de ser considerats també com a conclusions de la investigació. La decisió de no incloure-les aquí, es deu a l'interès per no trencar el fil discursiu dels capítols 6 i 8 i, especialment, per la seva aportació a l'articulació de l'anàlisi de la naturalesa del fenomen (capítols, 6, 7 i 8).

Vegem els indicadors de risc:

* Grups organitzats com a comunitats aïllades espacialment i socialment. Aquestes situacions són particularment importants si no tenen controls externs i/o en els plantejaments inclouen un rebuig explícit al món exterior (com a origen de tot perill). L'aïllament és la salvaguarda per evitar la contaminació simbòlica de la "comunitat purificada" i, en alguns casos, pot comportar la retenció forçosa dels membres (utilització de barreres físiques i/o simbòliques). Una qüestió important en aquests casos, malgrat que no és exclusiva d'ells, és la situació dels menors. Si la incloem aquí és perquè l'aïllament pot incidir molt desfavorablement en el seu desenvolupament. En el punt "situació dels menors" de l'apartat 7.4 del capítol 7, es poden veure les resolucions adoptades per la Comisión de Estudio de las Sectas en relació a la protecció específica dels menors d'edat.

* Engany: falsejament o ocultació dels veritables objectius del grup o de les exigències que es deriven de la pertinença. Un dels aspectes d'aquest engany consisteix a falsejar els objectius, i les veritables activitats del grup, en els estatuts que presenten per aconseguir l'enregistrament com a associacions sense ànim de lucre i d'utilitat pública i així obtenir beneficis fiscals. En l'apartat 7.2 del capítol 7 es poden veure les resolucions adoptades en l'àmbit estrictament administratiu per la Comisión de Estudio de las Sectas, ja esmentada, pel que fa a aquesta qüestió.

* Existència de barreres per accedir al coneixement del conjunt de la doctrina o al funcionament complet de l'organització (el nivell de coneixement va vinculat al rang i no pot transmetre's per canals no regulats; els membres no poden exigir informació més enllà del límit que els ha estat assignat perquè encara no estan preparats o perquè no els pertoca, etc.).

* Estructura organitzativa molt complexa i ramificada en la qual els vincles entre les distintes organitzacions o seccions no estan explícitament establerts. També es pot considerar, com a indicador en el mateix sentit, l'existència de diverses denominacions coetànies del mateix grup o els periòdics canvis de denominació.

* Estructura totalitària: sistema rígidament jerarquitzat basat en l'obediència i la submissió. Els membres no tenen capacitat per qüestionar qualsevol aspecte relacionat amb el grup. Les infraccions a les normes establertes -en casos extrems, de forma arbitrària i variable- o la desobediència comporten necessàriament sancions.

* Existència de líders, l'autoritat dels quals ha estat atorgada per la divinitat o es fonamenta en la seva pròpia "naturalesa divina" de manera que no deixen lloc a la verificació contrastada dels seus carismes i no admeten l'apel·lació a una instància superior. En aquests casos, a més del que ja ha estat descrit en relació a l'estructura totalitària, les sancions contenen una especial càrrega simbòlica ("pèrdua de gràcia").

* Grups essencialment dedicats a activitats proselitistes. Es especialment significatiu quan aquestes consisteixen en la venda d'un determinat producte (literatura, cursos, etc.) o en la recaptació de fons.

* Grups que fomenten la dependència econòmica dels membres. Suposa l'abandonament de les activitats laborals externes i la dedicació exclusiva a les activitats del grup; o bé, manteniment d'una activitat laboral fora del grup però marcada pel compromís del proselitisme i/o de finançament de l'organització. El factor de risc augmenta si aquesta vinculació comporta explotació laboral i manca d'assegurança. Entre les resolucions adoptades per la Comisión de Estudio de las Sectas, citades en presentar l'engany com a factor de risc, n'hi figura una que fa esment específicament a aquesta qüestió.

En aquesta mateixa línia, val a considerar aquelles situacions que fomenten la donació de béns al grup (desvinculació de la propietat privada) i/o que exigeixen elevades aportacions econòmiques. Especialment, quan aquestes aportacions deixen a qui les fa sense recursos propis i, alhora, el grup no garanteix el seu futur.

* Contradicció formal o desajustament explícit entre els objectius i els mitjans per aconseguir-los (per exemple, l'alliberament requereix submissió prèvia en graus objectivament injustificats i desproporcionats).

* Intens control cognoscitiu. En aquests casos és especialment significatiu quan es denigra expressament el pensament crític o es secundaritza l'ús de les capacitats intel·lectuals (aquesta situació s'agreuja en contextos caracteritzats per la irracionalitat de la doctrina).

* Fragilització de les xarxes socials dels membres i, en un nivell més intens, pressió expressa per afavorir-ne la ruptura.

* Programació intensiva d'activitats, l'objectiu de la qual sigui assolir estats alterats de la consciència.

* Sessions sovintejades, imposades de dalt a baix, de seguiment individualitzat o de confessió que s'estenen a àrees molt detallades de la vida, sense deixar marge a consultes, objeccions o tria de les persones que reben les confidències, de baix a dalt. Aquesta pràctica n'aguditza el risc quan es realitza públicament.

Per últim, i a tall de reflexió final, subscribim les consideracions conclusives que exposa Del Pozo (1991:88):

"Nuestra propuesta anterior de equilibrio interactivo entre todas las libertades puede traducirse o tomar cuerpo como conclusión práctica en una llamada a la corresponsabilidad social para que la mejor reacción frente a los abusos del sectarismo tenga un carácter eminentemente preventivo y de mayor dimensión social que estrictamente jurídica. Y las vías, resumidamente, no pueden ser otras que la educación, en el ámbito formal de la enseñanza y fuera de ella, en la libertad i la tolerancia, como forma de adquisición de hábitos no abusivos y a un tiempo abiertos i flexibles; la creación de vínculos solidarios desde el ámbito familiar, educativo y juvenil, para proporcionar a los menores seguridad suficiente en su propio proceso de crecimiento y de autonomía que les evite la necesidad de buscar falsas seguridades en su entorno; la promoción de iniciativas y la práctica generalizada del asociacionismo democrático, que haga impensable la sumisión ciega a un líder iluminado y su aceptación acrítica; el fomento de cuantas formas se encuentren de vertebración e integración social, para reducir la marginalidad, que es caldo de cultivo de propuestas sectarias explotadoras; la promoción de ideas y valores siempre desde la capacidad crítica y autocrítica para evitar los irracionalismos y la desorientación moral, que suelen ser antesala de soluciones esotéricas, exóticas o fanatizadas; y, finalmente, la práctica simultánea de la firmeza democrática ante los abusos sectarios que se detectan al mismo tiempo que la defensa tolerante del pluralismo de ideologías y creencias.

La tolerancia y la libertad son los únicos valores que pueden frenar las actuaciones sectarias negativas; y no como signo de debilidad, sino de la fuerza de la razón y la legitimidad democrática, que para reducir los abusos de la libertad no necesitan reducirla, antes bien promoverla en su plenitud".

BIBLIOGRAFIA I ANNEX

11 BIBLIOGRAFIA CITADA

11.1 General

- ALLPORT, G.W. (1977), *La naturaleza del prejuicio*, Buenos Aires, EUDEBA.
- BALANDIER, G. (1989), *El desorden*, Barcelona, GEDISA.
- BECKER, H. (1970), *Los extraños*, Buenos Aires, Amorrortu.
- BERGALLI, R. et al. (1983), *El pensamiento criminológico. Un análisis crítico*, col. Homo sociologicus 28/29, TT. 1-2, Barcelona, Península.
- BERGER, P.; LUCKMANN, T. (1984), *La construcción social de la realidad*, Buenos Aires, Amorrortu.
- COHEN, S. (1988), *Visiones de control social*, Barcelona, PPU.
- COMAS, D. (1984), "Las bases simbólicas de la concepción del uso de drogas como enfermedad" en *III Congreso de Antropología*, San Sebastian, abril 1984.
- COMAS, D. (1988), *El tratamiento de las drogodependencias y las comunidades terapéuticas*, Madrid, Ministerio de Sanidad y Consumo.
- COROMINES, J. (1987), *Diccionari etimològic i complementari de la Llengua Catalana*, 7, Barcelona.
- COSER, L. (1978), *Las instituciones voraces*, México, FCE.
- DEBORD, G. (1990), *Comentarios sobre la sociedad del espectáculo*, Barcelona, Anagrama.
- DURKHEIM, E. (1960), *De la division du travail social*, Paris, Presses Universitaires de France.
- DURKHEIM, E. (1982), *El suicidio*, Madrid, Akal.
- FESTINGER, L. (1975), *Teoría de la disonancia cognitiva*, Madrid. Instituto de Estudios Políticos.
- FOUCAULT, M. (1961), *Histoire de la folie à l'âge classique*, Paris, Plon.
- FOUCAULT, M. (1986), *Vigilar y castigar*, Madrid, SXXI.
- FROMM, E. (1976), *El miedo a la libertad*, Buenos Aires, Paidós.
- FUNES, J; ROMANI, O. (1985), *Dejar la heroína*, Madrid, Cruz Roja.
- GOFFMAN, E. (1986), *Estigma: la identidad deteriorada*, Buenos Aires, Amorrortu.
- GOFFMANN, E. (1984), *Internados*, Buenos Aires, Amorrortu.
- HARRIS, M. (1980), *Vacas, cerdos, guerras y brujas*, Madrid, Alianza.
- HARRIS, M. (1984), *La cultura norteamericana contemporánea*, Madrid, Alianza.

- HILL, M. (1976), *Sociología de la Religión*, Madrid, Cristiandad.
- HORTON, R (1976), "El pensamiento tradicional africano y la ciencia occidental" a AA.VV., *Ciencia y brujería*, Barcelona, Anagrama.
- INSTITUTO FE Y SECULARIDAD (1975), *Sociología de la religión y Teología. Estudio bibliográfico/Sociology of religion and theology. A bibliography*, Madrid, Editorial Cuadernos para el Diálogo, S.A.
- INSTITUTO FE Y SECULARIDAD (1978), *Sociología de la religión. Estudio bibliográfico/Sociology of religions. A bibliography*, Madrid, Editorial Cuadernos para el Diálogo, S.A.
- JULIANO, D. (1981), *Integración y marginación en la cultura rural catalana*, Barcelona, Dpt. d'Antropologia Cultural, Tesi doctoral.
- JULIANO, D. (1986), *Cultura popular*, Barcelona, Anthropos.
- LEACH, E. (1978), *Cultura y comunicación*, Madrid, S.XXI.
- LEMERT, E. (1967), *Human deviance, social problems and social control*, New York, Prentice-Hall.
- LEVI-STRAUSS, C. (1979), *Antropología estructural II*, Madrid, SXXI.
- LEVI-STRAUSS, C. (1987), *Mito y significado*, Madrid, Alianza.
- MARTIN, D. (1962), "The denomination" a *British Journal of Sociology* 12, 1-12
- MELOSSI, D.; PAVARINI, M. (1979), *Cárcel y fábrica. Los orígenes del sistema penitenciario*, México, SXXI.
- MERTON, R. K. (1967), "Anomie, anomia e interacción social. Contextos de conducta desviada" a CLINARD, M.B. (comp.), *Anomia y conducta desviada*, Buenos Aires, Paidós, 201-226.
- MERTON, R. K. (1968), *On the History and Systematics of Sociological Theory*
- PERROT, D.; PREISWERK, R. (1979), *Etnocentrismo e historia*, México, Nueva Imagen.
- POLO, LL.; ZELAYA, M. (1984), *Comunidades para toxicómanos*, Madrid, Cruz Roja.
- POPPER, K. R. (1982), *La sociedad abierta y sus enemigos*, Barcelona, Paidós.
- ROBERTSON, R. (1970), *The Sociological Interpretation of Religion*, Oxford.
- ROSZAK, T. (1978), *El nacimiento de una contracultura. (Reflexiones sobre la sociedad tecnocrática y su oposición juvenil)*, Barcelona, kairós.
- SAN ROMAN, T. (1986), "Proyecto de investigación de la marginación social" a *Perspectiva Social*, 22. Barcelona, ICESB, 141-151
- SAN ROMAN, T. (1990), *Vejez y cultura*. Barcelona, Fundació Caixa de Pensions.
- SENNETT, R. (1975), *Vida urbana y identidad personal*, Barcelona, Península.

- STARK, W. (1966-1977), *The Sociology of Religion. A Study of Christendom*, Londres, 4 volums.
- TANNENBAUM, F. (1951), *Crime and Community*, Nueva York, Columbia University Press.
- TAYLOR, I.; WALTON, P.; YOUNG, J. (1975), *La nueva criminología. Contribución a una teoría social de la conducta desviada*, Buenos Aires, Amorrortu.
- TROELTSCH, E. (1912), *Die Soziallehren der christlichen kirchen und gruppen*, Tübingen, Mohr.
- TROELTSCH, E. (1931), *The Social Teaching of the Christian Churches*, Londres, 2 vols.
- VALDES, R.; VALDES, M. (1989), "Instituciones sociales" a *Perspectiva Social*, 27, Barcelona, ICESB, 7-23.
- WACH, J. (1944), *Sociology of Religion*, Chicago & London, The University of Chicago Press.
- WEBER, M. (1972), *Ensayos de Sociología contemporánea*, Selecció i introducció de GERTH, H.H. y WRIGHT, C., Barcelona, Ediciones Martínez Roca.
- WEBER, M. (1977), *Economía y Sociedad*, México, FCE, 2 vols.
- WEBER, M. (1984), *Ensayos sobre Sociología de la Religión*, Madrid, Taurus, 3 vols.
- WEBER, M. (1984), *L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme*, Barcelona, Edicions 62/Diputació de Barcelona.
- WOLFGANG, M. E.; FERRACUTI, F. (1967), *La subcultura de la violencia*, México, FCE.
- YINGER, J. M. (1946), *Religion in the Struggle for Power*, Durham, Carolina del Norte.
- YINGER, J. M. (1957), *Religion, Society an the Individual*, New York.
- YINGER, J. M. (1970), *The Scientific Study of Religion*, Londres.

11.2 Específica

- AA. VV. (1990), *Cuaderno de Realidades Sociales*, 35/36, Madrid, Instituto de Sociología Aplicada.
- AMERICAN FAMILY FOUNDATION (1985), *Cultism. A conference for scholars and policy makers*, Conference convened by the American Family Foundation, the UCLA Neuropsychiatric institute and the Jhonson foundation, Racine (wisconsin), AFA.
- AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION (1987), *Diagnostic and statistical Manual of mental disorders*, 3rd ed, rev, Washington DC, American Psychiatric press.
- APPEL, W. (1983), "The physiology of brainwashing", a *Cults in America*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 112-137.
- ASCH, S. (1985), "Cult-induced psychopatology, part 1: Clinical picture", a *Cultic Studies Journal*, 2, 31-90.
- ASH, S. M. (1984), "Avoiding the extremes in defining the extremists cults" a *Cultic Studies Journal*, 1, 37-62.
- AZCONA, F. (1990), "Las sectas en España", a AA. VV., *Cuaderno de Realidades Sociales*, 35/36, Madrid, Instituto de Sociología Aplicada, 53-64.
- BAINBRIDGE, W. S.; JACKSON, D. H. (1981), "The Rise and Decline of Transcendental Meditation", in BRYAN R. WILSON (Ed.), *The Social Impact of New Religious Movements*, New York, Rose of Sharon Press, 135-158.
- BALCH, R. W. (1985), "What's wrong with the study of new religious and what we can do about it" a KILBOURNE, B. K. (Ed.), *Scientific Research of New Religions: Divergent Perspectives*, San Francisco, AAAS.
- BARKER, E. (1984), *The Making of a Moonie: Brainwashing or Choice?*, Oxford, Blackwell.
- BARKER, E. (1987), "New religious movements and cults in Europe" a ELIADE, M. (Ed.), *Encyclopedia of Religion*, New York, Macmillan.
- BARKER, E. (1989), *New Religious Movements. A Practical Introduction*, London, HMSO.
- BECKER, H. (1932), *Systematic Sociology... of Leopold Won Wiese*, New York.
- BECKFORD, J. (1975), *The Trumpet of Prophecy. A Sociological Analysis of Jehovah's Witnesses*, Oxford, Basis Blackwell.
- BECKFORD, J. (1981), "Cults, controversy and control: a comparative analysis of the problems posed by new religious movements in the Federal Republic of Germany and France" a *Sociological Analysis*, 42, (3).
- BECKFORD, J. (1983) "The State and Control of New Religious Movements" a *Acts of the 17th International Conference for the Sociology of Religion*, C.I.S.R., London.

- BECKFORD, J. (1985), *Cult Controversies: The Societal Response to the New Religious Movements*, London & New York, Tavistock.
- BECKFORD, J. (1986), *New Religious Movements and Rapid Social Change*, London, Sage.
- BECKFORD, J.; LEVASSEUR, M. (1986), "New Religious Movements in Western Europe" a BECKFORD, J. (Ed.), *New Religious Movements and Rapid Social Change*, London, Sage, 29-54.
- BERGER, P. L. (1954), "The sociological study of sectarism" a *Social Research*, 21.
- BIRD, F.; REIMER, B. (1982), "participation rates in New Religious movements" a *Journal for the Scientific Study of Religion*, 21, 1.
- BOSCH, J. (1973), *Las mil y una sectas*, Madrid, PPC.
- BOSCH, J. (1981), *Iglesias, sectas y nuevos cultos. Diálogo entre cristianos*, Madrid/Barcelona, Bruño-Edebé.
- BROMLEY D. G.; SHUPE, A. D. (1987), "The future of the Anticult Movement", in BROMLEY, D. G. and HAMMOND, P.H. (Eds.), *The future of New Religious Movements*, Macon GA, Mercer University, 221-234.
- BROMLEY, D. G.; RICHADSON, J. (1983), *The Brainwashing-Deprogramming Controversy: Sociological, Psychological, Legal and Historical Perspectives*, New York, Edwin Mellen.
- BROMLEY, D. G.; SHUPE, A. D. (1981), *Strange Gods: The Great American Cult Hoax*, Boston, Beacon.
- CANTERAS, A. (Dir.) (1988), *Asociacionismo y libertad individual: los movimientos religioso-sectarios*, Madrid, Comisión Interministerial de la Juventud.
- CARDIN, A. (1982), *Movimientos religiosos modernos*, Barcelona, Salvat Editores, Temas Claves 93.
- CENTRE ROGER IKOR (1991), *Les sectes en France*, París, CCMM.
- CLARK, J. (1977), "The effects of religious cults on the mental health and welfare of their converts" a *Proceedings of the 95th. Congress, Vermont House of Representatives*, 181, E6894-E6895.
- CLARK, J. (1979), "Cults" a *Journal of the American Medical Association*, 3, 179-281.
- CLARK, J. G.; LANGONE, M. D.; et al. (1981), *Destructive cult conversion: theory, research and treatment*, Weston (MA.), American Family Foundation.
- COLEMAN, J. (1985a), "New Religious and 'desprogramming': who's brainwashing whom?" a ROBBINS, T.; SHEPHERD, W.; McBRIDGE, J. (Eds.), *Cults, Culture and the Law*, Chicago, Scholars Press.

- COLEMAN, J. (1985b), "Using psychiatry to fight 'cults': three case histories" a KILBOURNE, B. (Ed.), *Scientific Research of New Religious; Divergent Prospectives*, Proceedings of the annual meeting of the Pacific Division of the American Association for the Advancement of Science, and the 59th Meeting of the Rocky Mountain Division, San Francisco, AAAS.
- COMISION DE ESTUDIO DEL CONGRESO DE LOS DIPUTADOS (1989), "Las sectas en España, dictamen y propuestas de resolución de la comisión de Estudio del Congreso de los Diputados", a *Comunidad y Drogas*, 11, 85-94.
- COMISION EPISCOPAL DE RELACIONES INTERCONFESIONALES DE LA CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA (1989), *Comunicado sobre las Sectas y los Nuevos Movimientos Religiosos (NMR)*, preedit d'una Presentació del president de la Comissió, José Antonio Infantes Florido, bisbe de Córdoba.
- CONWAY, F.; SIEGELMAN, J. (1982), "Information disease, Have cults created a new mental illness" a *Science Digest*, 86-92.
- COTTRELL, R. (1983), "The influence of the New Religious Movements within the European Community". A working documented presented to the European Parliament.
- COX, H. (1977), "Eastern cults and western culture, why young americans are buying orientals religons", a *Psychology today*, 36-42.
- DANER, F. (1976), *The American Children of Krisna. A Study of the Hare Krisna Movement*, New York, Holt, Rinehart & Winston.
- DEL POZO, J. M. (1991), "Libertades en equilibrio en una sociedad democrática" a *Sistema*, 103, 67-88.
- DELGADO, R. (1977), "Religious totalism, gentle and ungentle persuasion under the first amendment" a *Southern California Law Review*, 51, 1-98.
- DEUTSCH, A. (1975), "Observations on a sidewalk ashram", a *Archives of general psychiatry*, 32, 166-175.
- DOWNTON, J. (1979), *Sacred Journeys: The Conversion of Young Americans to Divine Light Mission*, New York, Columbia University Press.
- DUCH, L. (1985), "l'Actualitat de les Sectes", a *L'Ofensiva de les Sectes, Qüestions de Vida Cristiana*, 127.
- ENROTH, R. (1977), *Youth, Brainwashing and the extremists cults*, Michigan, Gran Rapids, MI, Zondervan Press.
- ESTRUCH, J. (1967), *Los protestantes españoles*, Barcelona, Nova Terra.
- ESTRUCH, J. (1972), *La innovación religiosa. Ensayo teórico de sociología de la religión*, Barcelona, Ariel.
- FROMM, E. (1987), "La Agresión maligna, crueldad y destructividad", a *Anatomía de la Destructividad humana*, Madrid, S. XXI, 271-323.
- GALANTER, M. (1980), "Psychological introduction into the large group, findings from a modern religious sect" a *American Journal Psychiatry*, 137, 1574-1579.

- GALPER, M. (1976), "Cult indoctrinement, a new clinical syndrome" a *Meeting of Tampa-St. Petesburg-Clearwater psychiatric society*, Informe no publicat.
- GARCIA, J. (1990), "El fenómeno de las sectas", a AA.VV., *Cuaderno de Realidades Sociales*, 35/36, Madrid, Instituto de Sociología Aplicada, 17-51.
- GARCIA, J. (Dir.) (1983), *Pluralismo religioso en España. Sectas y religiones no cristianas*, Salamanca, Sociedad de Educación Atenas, SA/Centro Ecuménico "Misioneros de la Unidad", vol.II.
- GOLDBERG, L.; GOLDBERG, W. (1982), "Group work with former cultist", a *Social Work*, 2, 165-170.
- GONZALEZ-ANLEO, J. (1990), "El zoco del espíritu" a AA.VV., *Cuaderno de realidades sociales*, 35/36, Madrid, Instituto de Sociología Aplicada, 101-122.
- GOTI, J. (Ed.) (1991), *Aspectos socio-jurídicos de las sectas desde una perspectiva comparada*, Vitoria, Oñati.
- GREENFIELD, R. (1979), *El supermercado espiritual*, Barcelona, Anagrama.
- GUERRA, M. (1983), "El Hinduísmo y su penetración en España", a GARCIA, J. (Dir.), *Pluralismo religioso. Sectas y religiones no cristianas*, Salamanca, Sociedad de Educación Atenas SA/Centro Ecuménico "Misioneros de la Unidad", II, 649-691.
- HASSAN, S. (1990), *Las técnicas de control mental de las sectas y como combatirlas*, Barcelona, Urano.
- HEIDE, F. J.; BORKOVEC, T. C. (1984), "Relaxation-induced anxiety, mechanism and theoretical implications" a *Behaviour Research Theory*, 22, 1-12.
- HILL, M. (1971) "Typologie sociologique de l'ordre religieux" a *Social Compass*, 18, 45-64.
- HILL, M. (1973), *The Religious Order: A Study of Virtuoso Religion and its Legitimation in the Nineteenth Century Church of England*, London, Heinemann.
- HOCHMAN, J. (1984), "Iatrogenic symptoms associated with a therapy cult, examination of an extinct «new psychotherapy» with respect to psychiatric deterioration and «brainwashing»" a *Psychiatry*, 47, 366-367.
- HOFFER, E. (1951), *The True Believer*, New York, Harper.
- HUMMEL, R.; HARDIN, B. (1983), "Asiatic Religions in Europe" in *Concilium*, 181, 23-28.
- I CONGRESO INTERNACIONAL: SECTAS Y SOCIEDAD (1988), *Las sectas como problema social, Sant Cugat del Vallès* (27-29 nov.), Asociación AIS/Pro-Juventud.
- INFANTES, J. A. (1989), (vegeu COMISION EPISCOPAL DE RELACIONES INTERCONFESIONALES).

- JAVALOY, F. (1984), *Introducción al estudio del fanatismo*, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- JAVALOY, F. (1988), "Fanatismo, creencia e idealismo" a I CONGRESO INTERNACIONAL: SECTAS Y SOCIEDAD, *Las sectas como problema social*, Sant Cugat del Vallès (27-29 nov.), Asociación AIS/Pro-Juventud, 23-28.
- KEISER, T. W.; KEISER, J. L. (1987), *The Anatomy of an Illusion; Religious Cults and Destruction Persuasion*, Springfield, Charles Thomas.
- LANGONE, M. D.; ROSS, J. (1988), *Cults, What Parents Should Know. A practical guide to help parents with children in destructive groups*, Weston, MA, American Family Foundation.
- LANGONE, M. D. (1983), *Counseling individuals and families troubled by cult involvement*, Weston (MA.), American Family Foundation.
- LANGONE, M. D. (1988), "Conversión a las sectas: proceso y prevención" a I CONGRESO INTERNACIONAL: SECTAS Y SOCIEDAD, *Las sectas como problema social*, Sant Cugat del Vallès (27-29 nov.), Asociación AIS/Pro-Juventud, 41-52.
- LEVINE, S. (1979), "Cults and mental Health, Clinical considerations" a *Can Journal of Psychiatry*, 24, 593-603.
- LEVINE, S. (1984), *Radical Departures: Desperate Detours to Growing Up*, San Diego, Harcourt Brace Jovanovich.
- LIFTON, R.J. (1961), *Thought reform and the psychology of totalism*, New York, Norton.
- MALESON, F. G. (1981), "Dilemma in evaluation and management of religious cultists" a *American Journal of Psychiatry* 138, 925-929.
- MARKOWITZ, A. (1983), "The role of family in the treatment of symptoms associated with cult affiliation", a HALPERIN D. (Ed), *Psychodynamic perspectives on religion, sect and cult*, Littleton (Mass.), Jhon wright-PSG, 323-333.
- MILGRAM, S. (1974), *Obedience to Authority. An experimental view*, New York, Harper and Row.
- MOTILLA, A. (1990), *Sectas y derecho en España. Un estudio en torno a la posición de los nuevos movimientos religiosos en el ordenamiento jurídico*, Madrid, Editorial Revista de Derecho Privado; Editoriales de Derecho Reunido.
- NIEBUHR, H. R. (1929), *The Social Sources of Denominationalism*, New York, Holt, Rinehart and Winston.
- OFSHE, R. (1986), "The role of tax law in the promotion of cult deviance" paper presented to the AMERICAN SOCIOLOGICAL ASSOCIATION, New York.
- OFSHE, R.; SINGER, M. T. (1986), "Attacs on peripheral versus central elements of self and the impact of thought reforming techniques" a *Cultic Studies Journal*, 3, 3-24.

- PEREIRA DE QUEIROZ, M. I. (1978), *Historia y etnología de los movimientos mesiánicos*, México, SXXI.
- RICHARDSON, J. T. (1983), "A Bibliography of Social Scientific Studies of New Religious Movements" a *Social Compass*, 30 (1), 111-135.
- RICHARDSON, J. T. (1985), "Methodological considerations in the study of new religions" a KILBOURNE, B. (Ed.), *Scientific Research of New Religions: Divergent Perspectives*, San Francisco, AAAS, 130-139.
- ROBBINS, T. (1983), "Sociological studies of new religious movements: a selective review", a *Religious Studies Review*, 9, 233-238.
- ROBBINS, T. (1985), "New religious movements, brainwashing and deprogramming the view from the law journals" a *Religious Studies Review* 11, (4), 361-370.
- ROBBINS, T. (1986), "'Uncivil religions' and religious deprogramming" a *Thought* 62, (241), 277-290.
- ROBBINS, T. (1987), "Church-State tensions and marginal movements" a ROBBINS, T.; ROBERTSON, R. (Ed.), *Church-State Relations: Tensions and Transitions*, New Brunswick, NJ, Transaction, 135-149.
- ROBBINS, T. (1988), *Cults, Converts and Charisma. The Sociology of New Religious Movements*, London, Newbury Park, Sage.
- RODRIGUEZ, A; GONZALEZ, S. (1990), *Fenómeno sectario y drogodependencia*, Barcelona, IGIA.
- RODRIGUEZ, P. (1984), *Esclavos de un mesías. Sectas y lavado de cerebro*, Barcelona, Elfos, Temas de actualidad.
- RODRIGUEZ, P. (1985-1988), *Las sectas hoy y aquí*, Barcelona, Tibidabo Ediciones.
- RODRIGUEZ, P. (1988), *La conspiración de Moon*, Barcelona, Ediciones B.
- RODRIGUEZ, P. (1989), *El poder de las sectas*, Barcelona, Ediciones B.
- ROKEACH, M. (1960), *The open and closed mind*, New York, Basic Books.
- RUDIN, A. J.; RUDIN, M. (1980), *Prison or paradise? The new religious cults*, Philadelphia, Fortress.
- SALARRULLANA, P. (1989), *Las sectas. Un testimonio vivo sobre los mesías del terror en España*, Madrid, Ediciones Temas de Hoy.
- SCHEIN, E. H. (1961), *Coercive persuasion*. New York, Norton.
- SCHULTZ, D. (1965), *Sensory restriction, effects on behaviour*, New York, Academic press, 6-7.
- SCHWARTZ, LL.; KASLOW, F. W. (1981), "The cult phenomenon, historical, sociological and familial factors contributing to their development and appeal", a *Marital and family review*, 4, 3-32.

- SEGAL, H. A. (1954), "Initial Psychiatric findings of recently repatriated prisoners of war" a *American Journal of Psychiatry*, 111, 358-363.
- SHAPIRO, E. (1977), "Destructive Cultism" a *American Family Physician*, 15, 80-83.
- SHUPE, A. D. (1985), "The routinization of conflict in modern cult anticult controversy" a *Nebraska Humanist* 8, (2), 26-40.
- SHUPE, A. D.; et al. (1978), "Deprogramming: the new exorcism" a RICHARDSON, J. (Ed.), *Conversion Careers: In and Out of the New Religions*, Beverly Hills, CA, Sage, 145-160.
- SINGER, M. (1979), "Coming out of cults", a *Psychology Today*.
- SINGER, M.; OFSHE, R. (1990), "Thought reform programs and the production of psychiatric Casualties" a *Psychiatric Annals*, 20, 188-193.
- SINGER, M.; TEMERLIN, M.; LANGONE, M. (1990), "Psychotherapy Cults", a *The Cultic Studies Journal*, Weston, American Family Foundation, 101-125.
- SIRKIN, M. I.; WYNNE, L. C. (1990), "Cult involvement as a relational disorder" a *Psychiatric Annals*, 4, 199-203.
- SNOW, D. A.; MACHALECK, R. (1984), "The sociology of conversion" a *Annual Review of Sociology*, 10, 167-190.
- SOHM, R. (1892), *Kirchenrecht*.
- STASSMAN, H.; THALER M.; SCHEIN E. H. (1956), "A prisoner of war syndrome, apathy as a reaction to severe stress" a *American Journal of Psychiatry*, 112, 998-1003.
- STATE OF ISRAEL (1989), "Report of the Interministerial Committee set up to examine cults («New groups») in Israel", a *Cultic Studies Journal*, 6, 32-68.
- SULLIVAN, L. B. (1984), "Family perspectives on involvements in new religious groups" a *Cultic Studies Journal*, 1, 79-102.
- THE VATICAN REPORT (1986), "Sects or New religious Movements, A Pastoral Challenge" a *Cultic Studies Journal*, 3, 93-116.
- TORNOS, A. (1990), "Psicopatología de las sectas religiosas" a *memoria académica 1989-90*, Madrid, Instituto Fe y Secularidad. 25-36.
- UNGERLEIDER, T. J.; WELLISCH, D. K. (1979), "Coercive persuasion (brainwashing), religious cults and deprogramming" a *American Journal of Psychiatry* 136, (3), 279-282.
- VERNETTE, J. (1976), *Sectes et Réveil religieux*, Mulhouse.
- VIVIEN, A. (1985), *Les Sectes en France, Expressions de la liberté morale ou facteurs de manipulations?*, Paris, La documentation française, Rapport au premier ministre.
- WALLIS, R. (1976), *The Road to Total Freedom. A Sociological Analysis of Scientology*, London, Heinemann.

- WALLIS, R. (1984), *The Elementary Forms of the New Religious Life*, London, Routledge & Kegan Paul.
- WALLIS, R. (1986), "How and why does the treatment of new religions differ in Britain and America?" a *Update* 10, (1), 3-9.
- WALLIS, R. (1988), "Paradoxes of freedom and regulation: the case of new religious movements in Britain an America" a *Sociological Analysis* 48(4), 355-371.
- WEST, J.; SINGER, M. (1980), "Cults, quacks and nonprofesional psychotherapies", a H.Kaplan, A. Freedman; B. Sadock (Eds.), *Comprehensive Textbook of Psychiatric*, V. III, Baltimore, 3245-3258.
- WEST, L. J. (1988), "Qué porvenir les espera a las personas sometidas a control mental?" a I CONGRESO INTERNACIONAL: SECTAS Y SOCIEDAD, *Las sectas como problema social*, Sant Cugat del Vallès (27-29 nov.), Asociación AIS/Pro-Juventud, 59-61.
- WEST, L. J. (1989), "Persuasive Techniques in Contemporary Cults, A Public Health Approach" a *Cults and New Religious Movements*, Washington, American Psychiatric Association, 165-192.
- WILSON, B. (1970), *Sociología de las sectas religiosas*, Madrid, Guadarrama, Biblioteca para el hombre actual.
- WILSON, B. (1990), *The Social Dimensions of Sectarism. Sects and New Religious Movements in Contemporary Society*, Oxford, Clarendon Press.
- WINOCUR, N.; WEATHERS, R. (1990), "The false transformational promise of Bible-based cults, Archetypal Dynamics", a *Cultic Studies Journal*, 7, 160-173.
- WOODROW, A. (1979), *Las nuevas sectas*, México, FCE.
- ZIMBARDO, P.; EBBESEN, E. (1977), *Influencing attitudes and changing behaviour*, MA, Addison-Wesley, Reading.

12 ANNEX

12.1 Llista de grups que constitueixen la unitat d'anàlisi

Adonai - Fraternitat Còsmica Universal.
Adventistes del 7è. Dia.
Agora - Fundació Anthropos.
Alfa-Omega.
Amics de Passanant.
Ananda Marga.
Arco Iris. Terra Nova. Planeta Gaia.
Associació Ioga Sivananda.
Bhagwan Rajneesh, Osho.
Bolindan.
Brahma Kumaris.
Centre Esotèric d'Investigacions (CEIS).
Centre Espanyol d'Amics d'Europa (CEDADE).
Daniel del Vecchio - Associació per a la Rehabilitació del Marginat (REMAR).
Edelweis.
El Moviment, La Comunitat, P. Humanista, V. Ecologistes, Els Ecologistes.
El Patriarca.
Església de Déu Universal.
Església de Jesucrist dels Sants de l'Ultim Dia (mormons).
Església de la Cienciologia - Dianètica.
Església de la Unificació - Moon.
Fe Baha'i.
Fundació Guasch, Institut de la Nova Era
Gabinet de Psicologia Aplicada (GAPSIAP).
Gnosi, Moviment Gnòstic.
Gran Fraternitat Universal.
Hare Krishna, Societat Internacional per a la Conciència de Krishna (ISKCON).
Institut Filosòfic Hermètic.
Jordi Boronat.
Krisol.
Mahikari.
Meditació Transcendental.
Mestres Ascendits - Església Universal i Triomfant.
Missió de la Llum Divina - Guru Maharaj Ji - Divine United Organization (DUO).
Missió Rama. Germandat Rama.
Nens de Déu, Família de l'Amor.
Nous Camins.
Nova Acròpolis.
Opus Dei.
Rachimura.
Rosa Crucis - Antiga i Mística Orde Rosae Crucis (AMORC).
Sahaja Ioga.
Seminari del Poble de Déu.
Siddha Ioga (Muktananda).
Soka Gakkai.
Testimonis de Jehovà.
Unificació Comunista d'Espanya (UCE).
Verbum Dei.
Vida Sana.
Vida Universal - Nostre Retorn.

12.2 Index dels informes dels grups seleccionats com a unitats d'observació

0. Notes introductòries

1. Història

- 1.1 Fundació
 - 1.1.1 Biografia del fundador
 - 1.1.2 Objectius
- 1.2 Expansió
 - 1.2.1 Internacional
 - 1.2.2 Nacional (Catalunya)

2. Doctrina

- 2.1 Tipologia
- 2.2 Creences

3. Forma de vida

- 3.1 Rutines qüotidianes
 - 3.1.1 Diàries
 - 3.1.2 Setmanals
 - 3.1.3 Anuals
- 3.2 Característiques pròpies del grup
 - 3.2.1 Tipus de residència
 - 3.2.2 Alimentació
 - 3.2.3 Vestit, indumentària
 - 3.2.4 Xarxa sanitària
 - 3.2.5 Sosteniment econòmic
 - 3.2.6 Prohibicions
 - 3.2.7 Relacions sexuals
- 3.3 Menors d'edat
 - 3.3.1 Vida qüotidiana
 - 3.3.2 Alimentació
 - 3.3.3 Educació

4. Iniciació de nous membres

- 4.1 Propaganda, proselitisme
- 4.2 Adoctrinament
- 4.3 Rituals iniciàtics
- 4.4 Tècniques de persuasió coercitiva
 - 4.4.1 Control ambiental
 - 4.4.2 Control biològic
 - 4.4.3 Control psicològic
 - 4.4.4 Control cognoscitiu

5. Model d'organització

- 5.1 Institucions i jerarquia
- 5.2 Classificacions dels membres
- 5.3 Perfil dels membres

6. Implantació a Catalunya

- 6.1 Els centres i la seva localització geogràfica
- 6.2 Nombre de membres

7. Relacions amb la resta d'institucions socials

- 7.1 Família
- 7.2 Treball
- 7.3 Estat
- 7.4 Amb la societat en general
- 7.5 Altres institucions

8. Alternatives del grup

- 8.1 Ofertes expressades pel grup
- 8.2 Ofertes objectivades per l'investigador

9. Conclusions

- 9.1 Suggestiments per a continuar la investigació
- 9.2 Sobre la potencial generació de trastorns de la personalitat

10. Observacions

- 10.1 Hipòtesis

11. Bibliografia

12.3 Llista dels grups que constitueixen les unitats d'observació

Arco Iris.

Brahma Kumaris.

Dianètica - Església de la Cienciologia.

El Moviment, La Comunitat, Partit Humanista, V. Ecologistes, Els Ecologistes.

El Patriarca.

Fe Baha'i.

Gnosi, Moviment Gnòstic.

Hare Krishna (ISKCON).

Mahikari.

Missió de la Llum Divina - Guru Maharaj Ji (DUO).

Missió Rama.

Nova Acròpolis.

Sahaja Ioga.

Testimonis de Jehovà.

12.4 Guió d'observació i descripció d'actes públics

Tema de convocatòria.

Data (dia i hora).

Lloc.

Grup organitzador.

Nombre de persones que hi assisteixen.

Edats aproximades (nens, joves, adults i ancians).

Sexe.

Indumentària.

Breu resum de la conferència o activitat.

Actitud de la/les persona/es que la imparteixen.

Reaccions del públic. Positives i negatives.

Familiaritat del públic amb els que donen la conferència.

Es coneixen?

Quants assistents parlen amb els organitzadors abans de començar la xerrada? i després?

Hi ha persones entre el públic que es troben familiaritzades amb l'espai físic de l'indret?

Descripció de l'indret (decoració, grandària, capacitat, tipus -baix, sala d'actes, pis-).

Venda de literatura i d'altres objectes. Es demana algun tipus de donació econòmica?

Detallar la durada de l'acte i ressenyar si és un acte aïllat, si s'inscriu dins un cicle de conferències o forma part d'un curs.

Diversos (s'hauria d'incloure tot allò que l'observador consideri rellevant).

Assenyalar si en la reunió es convoca els presents per a un altre acte, curs, seminari etc.

12.5 Fitxa utilitzada per recollir la informació de les convocatòries públiques

CONVOCATORIES PREMSA

FONT:..... SECCIO:.....
DATA CONVOCATORIA: DIA SETMANA:..... DATA:..... HORA:.....
CONFERENCIA:.. TAULA:.. CURS:.. CURSET:.. SEMINARI:..
PRESENTACIO:..... EXPOSICIO:..... VARIS:.....

GRUP CONVOCANT:.....
TEMA:

TITOL:

DATA:..... DURADA:..... PREU:.....

NOM DEL LOCAL:.....
ADREÇA:..... TELEFONS:.....

MUNICIPI:..... PROVINCIA:.....
NOTES:.....
